

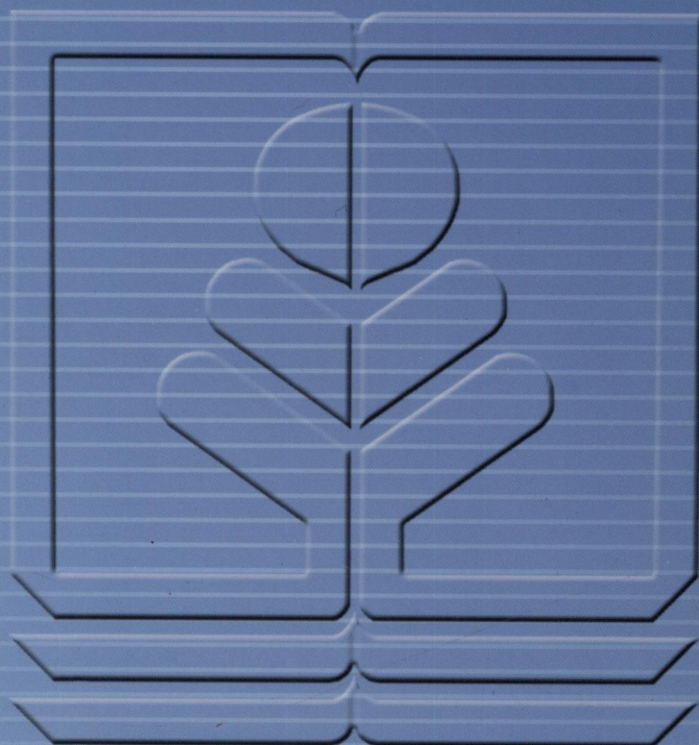
فرهنگ کتاب

مؤلف :

محمد صمیمی تهرانی

عضو هیات علمی دانشگاه مازندران

UNIVERSITY OF MAZANDARAN

شابک : ۴-۳۲-۶۴۳۳-۹۶۴
ISBN : 964-6433-32-4

۸	۰۲
۷	۱۳

مؤلف : محمد صمیمی تهرانی
عضو هیات علمی دانشگاه مازندران

فرهنگ کتاب

۱۶۱

دانشگاه مازندران

۱۱/۵۱
۷/۱۳

اسکن شد

کتابخانه ملی ایران

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فرهنگ کتاب

شامل: منتخباتی از کتابهای فارسی

از قرن اول الی چهاردهم هـ ق

مؤلف و گردآورنده: محمد صمیمی تهرانی

عضو هیات علمی دانشگاه مازندران

م	صمیمی تهرانی، محمد
Z	فرهنگ کتاب شامل: منتخباتی از کتابهای فارسی از قرن اول الی
۳۳۶۶	چهاردهم هج. گردآوری و تالیف محمد صمیمی تهرانی. بابلسر: دانشگاه
۸ص ۶آ	مازندران، ۱۳۸۱
۳۳۳ص.	-(انتشارات دانشگاه مازندران؛ ۱۶۱)
	واژه‌نامه.
۳۳۳-۳۲۹ص.	کتابنامه:
۱.	کتابهای چاپی - ایران.
۲.	کتابهای چاپی فارسی - کتابشناسی.
الف.	عنوان. ب. فروست.

عنوان	■ فرهنگ کتاب
■ مولف و گردآورنده	محمد صمیمی تهرانی
■ ویراستار	غلامرضا پیروز
■ ناشر	دانشگاه مازندران
■ تاریخ انتشار	بهار ۱۳۸۱
■ نوبت چاپ	چاپ اول
■ محل انتشار	بابلسر
■ تعداد صفحات	۳۳۳
■ تیراژ	۱۰۰۰ نسخه
■ قیمت	۱۸۰۰۰ ریال
■ حروف چینی و صفحه آرائی	حوزه معاونت پژوهشی دانشگاه - دفتر مجلات علمی
■ چاپ و صحافی	چاپخانه نیما
«کلیه حقوق برای دانشگاه مازندران محفوظ است.»	

بابلسر: خیابان پاسداران، دانشگاه مازندران، حوزه معاونت پژوهشی، ص.پ. ۴۱۶

تقديم به فرزندانم

هميل،

نازيلا،

وندا

به نام خداوند بخشنده مهربان

مقدمه:

در میان ملت‌های جهان شاید کمتر ملتی را بتوان یافت که همچون ایرانی‌ها دارای سوابق درخشان در زمینه آثار گوناگون نوشتاری و فرهنگ غنی ادبی باشند؛ آثاری که از گذشتگان و نیاکان ما، نسل بعد نسل به ماریسیده، برخی از آنها در زمره شاهکارهای ادب و فرهنگ این مرز و بوم شمرده شده و برخی نیز در سطح جهان به آوازه و شهرت رسیده‌اند. در میان این نوع آثار کمتر، کتاب، نوشته و یا دیوان شعری را می‌توان دید که ارزش برابری با شاهنامه فردوسی، گلستان سعدی، غزلهای حافظ، رباعیات خیام، کلیات شمس و یا مثنوی معنوی را دارا باشند چون این آثار و نظایر آنها جزو زیباترین و دلکش‌ترین آثار به حساب می‌آیند. برای همین است که بررسی، تجزیه و تحلیل و یا معرفی آثار گوناگون، گویندگان و سرایندگان و هنرمندان قرنهای گذشته بزرگترین خدمتی است که ممکن است در این زمینه انجام گیرد.

فرهنگ حاضر که «فرهنگ کتاب» نامیده شده و مستند به منابع و مآخذ معتبر فارسی است جهت دانش‌پژوهان، محققان، دانشجویان مقاطع مختلف رشته‌های علوم انسانی، اجتماعی، کتابداری، و همچنین سایر علاقمندان به کتاب و آثار ادبی تهیه و تدوین شده است. برای گزینش کتابهای موردنظر در این فرهنگ در آغاز کتابهای زیر مورد استخراج قرار گرفته‌اند:

- فهرست کتابهای چاپی فارسی از آغاز تا سال ۱۳۴۵ تألیف خانابا مشار.
- کتابشناسی موضوعی ایران (۱۳۴۲-۱۳۴۸) تألیف حسین بنی‌آدم.
- کتابشناسی ده ساله کتابهای فارسی (۱۳۳۳-۱۳۴۸) ایرج افشار با همکاری حسین بنی‌آدم.
- فرهنگ فارسی ۶ جلدی محمد معین.
- دایرةالمعارف فارسی (۳ جلدی) غلامحسین مصاحب و رضا اقصی.
- شمار مختلفی از کتابشناسیهای ملی ایران.

- شمار مختلفی از کتابهای مربوط به تاریخ ادبیات در ایران و بسیاری منابع دیگر در این زمینه.

آن‌گاه از میان آنها، عنوان‌های کتابهای مورد نظر انتخاب شد، پس از بررسی و تجزیه و تحلیل، مدخلها انتخاب گردید و به دنبال آن معرفی توضیحی هر یک انجام شد. در جریان کار نیز علاوه بر منابع یاد شده از اظهار نظر بسیاری از محققان علوم انسانی استفاده شد. پس از تهیه مطالب و آماده شدن، برحسب اصول الفبای مرسوم فارسی که در فرهنگها و دایرةالمعارفها به کار می‌رود، مطالب چندین بار مورد تجدید نظر قرار گرفت، تغییرات و اصلاحات لازم داده شد و در پایان پس از شماره گذاری تنظیم و آماده گردید. ترتیبی اتخاذ گردید که معرفی کتابها در عین رعایت جامعیت و ضمن رعایت حدود و سطح علمی، به گونه‌ای ساده و قابل فهم صورت گیرد. در این مجموعه سعی شد از آثار و احوال و معرفی کتابها یا شاعران و نویسندگانی که در عصر و زمان خود چندان مفید و موثر نبوده‌اند صرف نظر شود.

در این فرهنگ تعداد ۵۳۴ عنوان کتاب، رساله، منظومه، مثنوی، شاهنامه (چه نظم و چه نثر) معرفی شده. در تنظیم مطالب، در آغاز عنوان کتاب با حروف سیاه (درشت) تعیین شده به دنبال آن نام نویسنده آمده و سپس به قرنی که نویسنده یا شاعر در آن عهد می‌زیسته اقدام شده و بعداً به شرح تفسیر و معرفی قسمتهای مختلف کتاب پرداخته شده است. برای یکنواختی، تصحیح و تکمیل اسامی نویسندگان و مؤلفان از «فهرست کتابهای چاپی فارسی از آغاز تا آخر سال ۱۳۴۵ تألیف خانابا مشار» و همچنین «فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان (۳ جلدی)» تهیه شده در مرکز خدمات کتابداری ایران استفاده شده است. کوشش لازم به عمل آمد تا خواننده بتواند در حداقل وقت و زحمت به اطلاعات مورد نظر خود در موضوعهای مختلف دست یابد.

شیوه بهره گیری از این فرهنگ:

در این فرهنگ هر عنوان به صورت یک مدخل مستقل و با حروف سیاه (درشت) تنظیم شده‌اند.

- ترتیب الفبایی عنوانهای کتاب به نحوی است که براساس حرف اوّل مرتّب شده‌اند و هر کجا که حرف «ال» در اشتهار کتاب دخالت داشته به مدخل اصلی و در جای خود ارجاع داده شده است.

- عددی که در کنار هر عنوان مشخص شده نشانگر شماره ردیف کتابها است که در این فرهنگ از شماره «۱» شروع و به شماره «۵۳۴» ختم گردیده است.

- چنانچه یک کتاب دارای عنوانهای گوناگون بود آن عنوان که مشهور تر و رایج تر بود مدخل اصلی قرار گرفت و برای سایر عنوانها ارجاع لازم داده شده است.

- گوناگونی موجود در رسم الخط فارسی متوجّه تدوین کننده نیست، کوشش شد از رسم الخط مرسوم در کتابهای ادبیات فارسی استفاده شود و هر کجا که ضرورت ایجاب می‌کرد ارجاع لازم به خواننده داده شده است. به طور مثال: تذکره دولتشاه یا تذکره‌ی دولتشاه.

- چنانچه تاریخ تولد و تاریخ وفات نویسنده به درستی معلوم و مشخص نبود سعی شد قرنی که نویسنده در آن زندگی می‌کرده معرفی شود و یا قولی که صحیح تر و قوی تر بوده پذیرفته گردد و هر کجا تردید وجود داشت از علامت (?) استفاده شود.

- چنانچه نویسنده یا شاعری در زمینه‌ای خاص مشهور بود و یا عنوان و لقبی داشت ذکر گردید. به طور مثال: ابن سینا فیلسوف و پزشک و یا رشیدالدین فضل‌الله همدانی وزیر و مورّخ.

- کلمه «ابن» و «بن» آن‌طور که در کتابت منابع ذکر شده بود عیناً به کار گرفته شد و در صورت ضرورت ارجاع لازم به عمل آمد.

- کتاب یا کتابهایی که دارای عنوان مشابه و یکسان بوده ولی نویسندگان آنها متفاوت و در زمانهای مختلف زندگی می‌کرده‌اند مشخص شده‌اند. به طور مثال:

- شهنشاه نامه از: احمد تبریزی (قرن ۸ ه.ق)

- شهنشاه نامه از: صبای کاشانی (قرن ۱۳ ه.ق)

- همزه به صورت «ی» نوشته شد و هر کجا که لازم بود ارجاع موردنظر صورت گرفت. به طور مثال: رسائل ← (نگاه کنید به) رسایل.

- علامت معمول در کتاب حاضر برای ارجاع (←) «یا نگاه کنید به» است که مقصود از آن حواله کردن مطلبی به مطلب دیگر است تا موجب صرفه‌جویی بسیار و ارائه اطلاعات بیشتر گردد. به طور مثال:

- فرهنگ اسدی ← لغت فرس (عنوان)

- تاریخ عتبی ← تاریخ یمینی (عنوان)

- بهاء‌الدین عاملی ← شیخ بهایی، محمدبن حسین (نویسنده)

- بقراط ثانی ← نیشابوری، عبدالرحمان‌بن علی (نویسنده)

- آل مظفر ← ایران - تاریخ - مظفریان (موضوع)

- جواهرات ← زیورها (موضوع)

حرف «ت» هم به صورت «ت» و هم به صورت «ة» نوشته شده است. در این فرهنگ سعی شد هر جا نامی از زبان فارسی، نویسنده یا شاعری فارسی زبان و یا اثری که از جایی و زبانی دیگر به زبان فارسی برگردانده شده و بر اشتها و اعتبار کتاب (از قرن اول تا قرن چهاردهم) افزوده است انتخاب و معرفی شوند.

- در این فرهنگ واژه‌ها و القابی چون: آیت‌الله، افتخارالشعرا، حاج، حاج سید، حاج ملّا، حاج میرزا، حکیم، خواجه، سید، شاه، شیخ، شیخ‌الاسلام، شیخ‌الرئیس، ملّا، ملک‌الخطین، ملک‌الشعراء، مولانا، مولوی، میرزا، و نظایر آن‌ها که در اشتها نام و نام‌خانوادگی نویسنده یا شاعر موثر بوده‌اند استفاده شده و از سایر القاب جز در موارد خاص اجتناب شده است.

- در پایان، بخشی به نام ضمایم شامل: (نویسنده، عنوان، موضوع، واژه‌نامه اعلام (اماکن) کتابنامه) که کار مطالعه و دستیابی به منابع مورد نظر را برای خواننده آسان می‌کند آورده شده است.

مسلماً این فرهنگ از نواقص عاری نیست از این جهت بسیار سپاسگزار خواهم بود چنانچه صاحب‌نظران، استادان، پژوهندگان و ارباب بصیرت، با ارائه نظرات، ارشادات و بیان نفایص این اثر، از آن جهت که کاری نوپا و شیوه‌ای تازه است مرا در تکمیل آن و رفع نارساییها کمک نمایند. لازم می‌دانم، از اعضای محترم شورای انتشارات دانشگاه مازندران، خصوصاً معاون محترم پژوهشی به خاطر ارائه دیدگاهها و

راهنماییهای مفید و فراهم نمودن امکان چاپ و انتشار این فرهنگ تشکر و قدردانی
نمایم و از دوست ارجمندجناب آقای غلامرضا پیروز عضو محترم هیات علمی دانشگاه
مازندران که ویراستاری کتاب را به عهده گرفته‌اند و با دقت نظر از هرگونه راهنمایی
مضایقه نفرووده‌اند تشکر کنم و همچنین از دوست و برادر ارجمند جناب آقای
حاج یوسف عسگریان دبیر محترم چاپ و انتشارات دانشگاه صمیمانه ممنون باشم.
امید آن که این مجموعه که تحت عنوان «فرهنگ کتاب» تهیه و نامگذاری شده
برای دست‌اندرکاران، علاقمندان به کتاب و دوستداران فرهنگ و ادب فارسی مفید
واقع شود. انشاالله تعالی.

محمد صمیمی تهرانی
عضو هیات علمی دانشگاه مازندران
مهرماه ۱۳۸۰ بابلسر

۱- آتشکده آذر (تذکره)

لطفعلی بیگ بن آقاخان آذر بیگدلی (قرن ۱۲ ه.ق.) تذکره‌ای است در شرح حال ۸۴۲ تن از شعرا همراه با نمونه‌ای از اشعار هر یک از آنان. نویسنده کتاب لطفعلی بیگ آذر (۱۱۳۴-۱۱۹۵ ه.ق.) است. وی در سال ۱۱۷۴ ه.ق. مصادف با چهلمین سال زندگی خود آن را به نام کریم خان زند (۱۱۱۳-۱۱۹۳ ه.ق.) تألیف کرده است. در این تذکره به روش هفت اقلیم، شاعران در زیر نام ولایات و شهرها آمده‌اند از این رو برای سهولت دریافتن نام شاعران محتاج فهرستی خاص است.

۲- آثار الوزراء

سیف الدین حاجی بن نظام عقیلی وی محدوده تاریخی کار خود را از وزرای پیش از اسلام آغاز کرد و سپس به ذکر وزیران خلفای راشدین و وزرای بنی امیه و وزیران آل عباس پرداخت و در همه این فصلها حکایات دلپذیر درباره وزراء و خلفا آورده که قسمتهای مهمی از آن از کتابهای: جوامع الحکایات، فرج بعد شدت، تاریخ محمد بن جریر طبری نقل شده و به ذکر وزیران دوره سامانیان، غزنویان، آل بویه، آل سلجوق، خوارزمشاهیان، آل مظفر و وزیران امیر تیمور گورگان و اولاد او به ترتیب در فصلهای جداگانه پرداخته و در پایان از زندگی خواجه قوام الدین وزیر سلطان حسین بایقرا صحبت کرده است.

۳- آداب السمرقندی

شمس الدین محمد بن اشرف سمرقندی (وفات حدود ۶۰۰ ه.ق.) نویسنده کتاب شمس الدین حسینی سمرقندی است که کتاب را در موضوع فن بحث و مناظره تألیف کرده و قطب الدین گیلانی شرحی بر آن نوشته است.

۴- آداب الصحبه

ابو عبد الرحمن محمد بن حسین نیشابوری سلمی (قرن ۵ و ۴ ه.ق.) نویسنده کتاب سلمی نیشابوری (۳۲۵-۴۱۲ ه.ق.) است که کتاب خود را در

موضوع اخلاق، عرفان و آداب رفتار اصل سلوک تألیف کرده است.

۵- آداب المشق (رساله)

میرعماد حسنی قزوینی (قرن ۱۱ و ۱۰ ه.ق.)

رساله‌ای است کوتاه از میرعماد حسنی قزوینی (۱۰۲۴-۹۲۱ ه.ق.) یکی از خوشنویسان به نام عهد صفوی که به زبان فارسی نوشته شده است. کتاب یک دیباچه و شش فصل دارد و در موضوع اصول نگارش خط، نستعلیق، بیان اجزای خط تعریف مشق و آداب آن، صفات کاتب و طرز ساختن مرکب، آهار و اقسام آن نوشته شده است.

۶- آذر برزین نامه (منظومه)

ایران‌شاه بن ابی‌الخیر (قرن ۶ ه.ق.)

منظومه‌ای است حماسی از ایران شاه بن ابی‌الخیر یا جمالی مهریجرردی که در بحر متقارب مثنی (محذوف) نوشته شده است. موضوع کتاب در مورد شجاعت آذر برزین پسر فرامرز و پیکار او با بهمن فرزند اسفندیار است که سرانجام به صلح ختم می‌شود و آذر برزین، جهان پهلوان می‌گردد.

۷- آفرین نامه (مثنوی)

ابوشکور بلخی (قرن ۴ ه.ق.)

مثنوی است از ابوشکور بلخی (متولد به سال ۳۰۳ ه.ق.) شاعر و حکیم ایرانی که کتاب خود را در موضوع حکمت، پند و اندرزهای حکیمانه سروده است. مجموع ادبیات آن حدود ۳۰۰ بیت است که شاعر آن را در سال ۳۳۳ ه.ق. سروده و آن را به نوح اول سامانی اهدا کرده است. می‌گویند ابوشکور اولین شاعر زبان وادب فارسی است.

-آندراج، فرهنگ (محمدباد صاحب (شاد) ← فرهنگ آندراج

۸- آیات الاحکام (تفسیرشاهی)

شمس الدین محمد بن میرسید شریف حسینی جرجانی (میر) (قرن ۱۰ ه.ق.) کتابی است به زبان فارسی درموضوع مذهب و فقه مبتنی برتغییر قسمتی از آیات قرآن کریم برحسب عقاید شیعه که به وسیله میرابوالفتح سیدمحمد بن ابی سعید حسینی معروف به تاج سعیدی (وفات ۹۵۰ ه.ق.) و به امرشاه طهماسب صفوی تألیف شده است.

۹- آیات جلی (ترجمه منظوم)

ملانورالدین عبدالرحمان بن احمد جامی (قرن ۹ ه.ق.) ترجمه منظوم صد کلمه از کلمات قصار منسوب به امیرالمومنین علی علیه السلام، هریک از کلمات به وسیله جامی در یک رباعی به فارسی ترجمه شده است.

۱۰- آیین اکبری

ابوالفضل بن مبارک علّامی تاگوری (قرن ۱۱ ه.ق.) کتابی است تاریخی، ادبی، علمی واجتماعی، تألیف ابوالفضل بن مبارک علّامی (۱۰۱۱-۹۵۷ ه.ق.) وزیر اکبرشاه در مورد دیوان وکشورداری دوره آن پادشاه (۱۰۱۴-۹۶۳ ه.ق.) شامل ۵ دفترکه در ۳ جلد منتشر شده است. این کتاب یکی از مراجع بسیار مهم تاریخ تمدن هند در قرن ۱۰ و اوایل قرن ۱۱ هجری است. جلد سوم شامل بزرگان ایرانی است. برکتاب فوق شرح و تفسیر بسیار نوشته اند.

۱۱- آیین سکندری

عبدالحسین بن عبدالرحیم بردسیری (قرن ۱۳ ه.ق.) کتابی است به قلم میرزا آقاخان کرمانی (۱۳۱۴-۱۲۷۰ ه.ق.) معروف به عبدالحسین بن عبدالرحیم بردسیری به زبان فارسی درموضوع تاریخ ایران باستان. نویسنده دراین کتاب درتفسیر وتأویل کلمات، مطالب بی اساس و دور از واقع بسیار آورده است.

۱۲- آیین نامک (پهلوی)

ابن مقفع (قرن ۲ ه.ق.)

عنوان کتاب یا کتابهایی است تاریخی، قانونی و اجتماعی از دوره ساسانیان در موضوع آداب و رسوم و عادات و شامل بعضی قوانین و فنون مانند تیراندازی، اسب سواری است. ابن مقفع (۱۰۶-۱۴۵ ه.ق.) معروف به روزبه از مشاهیر و نویسندگان ایرانی و مترجم معروف کتابهای پهلوی به عربی مانند کیله و دمنه و خدای نامه آن را از زبان پهلوی به زبان عربی ترجمه نمود.

-آیین اسکندری از: عبدالحسین بن عبد الرحیم بردسیری (میرزا آقاخان کرمانی) ← آیین اسکندری

۱۳- آیین سکندری (منظومه)

ابوالحسن امیر خسرو بن امیر سیف الدین محمود امیر خسرو دهلوی (قرن ۸ ه.ق.) منظومه‌ای است از امیر خسرو دهلوی (۷۲۵-۶۵۱ ه.ق.) آن را در سال ۶۹۲ ه.ق. به رشته نظم در آورده است.

۱۴- الابنیه عن حقایق الادویه

ابومنصور موفق به علی هروی (قرن ۵ ه.ق.)

کتابی است در موضوع داروشناسی به زبان فارسی از ابومنصور موفق هروی به ترتیب حروف معجم که ظاهراً از قدیمی ترین نسخه‌های خطی فارسی است که تاکنون به دست آمده است. نسخه‌ای از این کتاب به خط علی بن احمد اسدی طوسی شاعر و لغوی و ادیب قرن پنجم ه.ق. در وین موجود است. انشای کتاب بسیار ساده و دارای خصوصیات نثر کهن می‌باشد. این کتاب به زبان آلمانی ترجمه شده است و یکی از آثار منشور معدود قدیمی زبان فارسی است.

۱۵- ابومسلم نامه

ابوطاهر محمد بن علی بن موسی طرسوسی

یکی از کتابهای بسیار قدیمی در موضوع افسانه‌های عامیانه فارسی است که به وسیله ابوطاهرین حسین بن علی بن طرسوسی تألیف شده و به تقلید از آن چندین اثر از جمله اسکندرنامه و رموز حمزه نوشته شده است. محتوای اثر بیشتر در مورد ابومسلم خراسانی است که پس از کشته شدن به عنوان قهرمان ملی وطن خویش شناخته شد. کتاب فوق نیمه افسانه و نیمه دیگر تاریخ است که در موضوع یاد شده تحریر شده است.

۱۶- اجوبة المسایل (رساله)

محمد بن ابراهیم بن یحیی القوامی صدرا شیرازی (صدرالمتهین - ملاصدرا) قرن ۱۰ ه.ق.

رساله‌ای است در موضوع فلسفه از محمد بن ابراهیم صدرالدین شیرازی معروف به ملاصدرا (وفات ۱۰۵۰ ه.ق.) که در پاسخ به سؤال فلسفی «ملا شما» نوشته شده و به صورت نسخه خطی است.

۱۷- اجوبة المسایل

خواجه محمد بن محمد حسن نصیرالدین طوسی (قرن ۶ ه.ق.)

کتابی است در موضوع فلسفه از آثار خواجه نصیرالدین طوسی که در پاسخ به سئوالات صدرالدین قونوی درباره وجود و ماهیت و اختلاف صفات مردم نوشته شده است. از این کتاب نسخه‌های خطی بسیار وجود دارد.

۱۸- احسن التواریخ

حسن بیک روملو (قرن ۱۰ ه.ق.)

کتابی است در موضوع تاریخ عمومی در ۱۲ مجلد از حسن بیک روملو (۹۳۸-۹۸۵ ه.ق.) که براساس سنوات مرتب شده است. جلد یازدهم آن مشتمل است بر وقایع سالهای ۸۰۷ ه.ق. (جلوس شاهرخ تاسال ۸۹۹ یا ۹۰۰ ه.ق.) که با شرحی از شاه طهماسب معرفی شده است.

۱۹- احسن القصص

معین الدین مسکین بن شرف الدین محمدفراهی (قرن ۱۰ ه.ق.) تفسیری است از «سوره یوسف» به گونه‌ای عرفانی به زبان فارسی که به وسیله معین الدین مسکین فراهی (وفات ۹۰۷ ه.ق.) متخلص به معینی انجام یافته است. نحوه تفسیر چنین است که ابتدا آیات سوره به فارسی ترجمه شده و تفسیر می‌گردد و به اشعار عرفا و شاعران تمثیل می‌جوید و در پایان از آن نتایج عرفانی گرفته می‌شود. این کتاب شاید قسمتی از تفسیر خود مؤلف موسوم به «حقایق الحقایق» باشد.

۲۰- اخلاق الاشراف

نظام الدین عید زاکانی (قرن ۸ ه.ق.) کتابی است انتقادی و به صورت هزل از عبیدزاکانی (وفات ۷۷۲ ه.ق.) که در آن اخلاق اهل زمان مؤلف به سختی مورد انتقاد قرار گرفته است. کتاب دارای یک مقدمه و هفت باب است و هر باب یکی از مباحث اخلاق را در بر گرفته است. هفت باب عبارتند از: حکمت، شجاعت، عفت، عدالت، سخاوت، حلم و وفا، حیا و صدق و رحمت و شفقت.

۲۱- اخلاق جلالی

جلال الدین محمد بن اسعد گرگانی [ملاً] (قرن ۱۰ ه.ق.) عنوان دیگر کتاب «لوامع الاشراف فی مکارم الاخلاق» است که به وسیله جلال الدین دوانی در موضوع اخلاق در شیراز به نامه خلیل سلطان (پسراوزون حسن آقا قوینلو) که در سال ۸۸۲-۸۷۴ ه.ق. در فارس حکومت می‌کرده، تألیف شده است.

نویسنده در نگارش کتاب به اخلاق ناصری توجه و نظر داشته است.

۲۲- اخلاق محتشمی

محمد بن محمد حسن نصیرالدین طوسی [خواجه] (قرن ۶ ه.ق.).

کتابی است در موضوع اخلاق از خواجه نصیرالدین طوسی به زبان فارسی. این کتاب بسیار مفصل و دارای چهار باب است و در ردیف کتاب اخلاق ناصری است. نحوه تنظیم کتاب به گونه ای است که مؤلف اول یک موضوع اخلاقی را مورد بحث قرار می دهد و آیه های مناسبی از قرآن به دنبال آن می آورد و آن گاه احادیث نبوی و سخنان مناسب از بزرگان (خصوصاً بزرگان ایران و یونان) را ذکر می کند.

۲۳- اخلاق محسنی

کمال الدین حسین بن علی بیهقی سبزواری کاشفی واعظ [ملاً] (قرن ۱۰ ه.ق.).

کتابی است در موضوع اخلاق از ملاحسین کاشفی (وفات ۹۱۰ ه.ق.) به زبان فارسی که در چهل باب نوشته شده و نویسنده آن را در سال ۹۰۰ ه.ق. به نام ابوالحسن میزرا پسر سلطان حسین بایقرا تألیف کرده است. کتاب در قرن دهم ه.ق. به زبان ترکی و در قرن نوزدهم میلادی به انگلیسی ترجمه شده است.

- ارتای ویراژنامک (پهلوی) ← ارداویرافنامه

۲۴- ارتنگ (کتاب تصویری)

مانی پیامبر ایرانی

ارتنگ یا ارتنگ یا ارژنگ ویا اردهنگ کتابی است تصویری از مانی پیامبر ایرانی. بنا به گفته حسن تقی زاده کتاب مبتنی بر ۲۲ قسمت مطابق با ۲۲ حرف تهجی آرامی بنا شده و منضم به یک جلد آلبوم که نشان دهنده مطالب کتاب بوده است از یونانی به نام «ایقون» در زبان پارتی اردهنگ در پارسیک ارتنگ در قبطی ایقونس و در کتاب مانوی چینی تصویر دو اصل بزرگ نامیده می شد. در بسیاری از کتابهای فارسی آمده که مانی

صورت‌هایی بر لوحی و یا کتاب مصوری به نامه ارتنگ یا ارژنگ پرداخته و آن را معجزه خود گفته است. نام کتاب در بسیاری از کتابهای لغوی، تاریخی و مذهبی آمده است. ارتنگ از مانی ← ارتنگ

۲۵- ارداویرافنامه (پهلوی - رساله)

ارداویرافنامه با اردای ویرافنامک و یا به قولی ارتای ویرافنامک رساله‌ای است به زبان پهلوی دارای ۸۸۰۰ کلمه درباره سفر روحانی ارداویراف است در بهشت و دوزخ و می‌توان گفت کتاب بهشت و دوزخ و برزخ زردشتی است و اهمیت آن از این جهت است که تاراج مادی و مذهبی ایران بر اثر حمله اسکندر، احیاء ملی و دینی ایران ساسانی و عقاید زرتشتیان درباره آخرت را در قرن سوم روشن می‌کند. از جهاتی مطالبی چولاپل چینود در این کتاب باپل صراط مسلمانان قابل تشبیه است. کتاب به نشر روان فارسی ترجمه شده و به زبانهای فرانسه و انگلیسی هم برگردانده شده است.

اردای ویرافنامک (پهلوی) ← ارداویرافنامه
اردهنگ از: مانی پیامبر ایرانی ← ارتنگ

۲۶- اردیبهشت نامه (رساله)

محمدعلی قنبرعلی سروش اصفهانی [شمس الشعرا] قرن ۱۳ ه.ق. منظومه‌ای است حماسی در بحر متتارب مقصور (محذوف) از محمدعلی سروش اصفهانی (۱۲۲۸-۱۲۸۵ ه.ق.) در ترجمه حال حضرت محمدرسول خدا (ص) و ائمه شیعه (ع) به نظم. مؤلف قادر نشده که کتاب را تمام کند و تنها قسمتی از زندگانی حضرت محمد (ص) و غزوات او را شرح داده است.

ارژنگ از مانی پیامبر ایرانی ← ارتنگ

۲۷- ارشاد البیان (مثنوی)

فریدالدین ابوحامد محمد بن ابراهیم عطار نیشابوری [شیخ] (قرن ۶ و ۷ ه.ق.)
مثنوی عرفانی است از شیخ عطار ابراهیم بن اسحاق نیشابوری (۶۲۷-۵۳۷ ه.ق.)
شاعر و عارف ایرانی در قرن ششم و اوایل قرن هفتم هجری قمری.

۲۸- ارشاد الزراعة

فاضل هروی (قرن ۱۰ ه.ق.)
از کتابهای بسیار نادر در زمینه زراعت و کشاورزی است که به وسیله فاضل هروی
در سال ۹۲۱ ه.ق. تألیف شده است.

۲۹- ارشاد العوام

محمد کریم بن ابراهیم [محمد ابراهیم] کرمانی [حاج] (قرن ۱۳ ه.ق.)
کتابی است مذهبی از حاج محمد کریم خان در عقاید شیخیه در چهار مجلد که
در موضوع معرفت توحید، امامت و نیز مذهب شیعه در سال ۱۲۶۷ ه.ق.
تألیف شده است.

۳۰- ازهار گلشن (مثنوی)

سعدالدین محمود بن امین الدین عبدالکریم شبستری تبریزی [شیخ] (قرن ۸ ه.ق.)
مثنوی عرفانی به وزن گلشن راز از شیخ محمود شبستری (وفات ۷۲۰ ه.ق.) در
جواب سئوالهایی در حدود ۴۰۰ بیت به نام احمد نامی از آل محمد گفته شده. گوینده
ظاهر ابراهیم بن محمد براعی تبریزی (۹۴۰-۸۳۰ ه.ق.) است.

۳۱- اساس الاقتباس

خواجه محمد بن محمد حسن نصیرالدین طوسی (قرن ۷ و ۸ ه.ق.)
کتابی است به زبان فارسی از خواجه نصیرالدین طوسی (۶۷۲-۵۹۷ ه.ق.) در
موضوع فنون منطق. می توان گفت بعد از منطق ابن سینا کاملترین و مهمترین کتاب زبان
فارسی است. کتاب در ۹ قسمت تقسیم شده و هر قسمت یک مقاله نامیده شده است. این

کتاب که در سال ۶۴۲ ه. ق. تألیف شده به وسیله رکن الدین محمد بن علی فارسی جرجانی به زبان ترکی ترجمه شده است.

۳۲ - اسرار ابریشم (منظومه)

نظام الدین محمود بن احمد قاری یزدی (قرن ۹ ه. ق.) منظومه‌ای است از نظام قاری (شاعر قرن ۹ ه. ق.) قسمتی است از دیوان اوست. موضوع کتاب درباره، انواع لباسها و پارچه‌ها است. یک قسمت از کتاب نیز جنبه عرفانی دارد.

۳۳ - اسرار الاولیا

فریدالدین مسعود بن جمال الدین گنج شکر دهلوی (قرن ۷ ه. ق.) کتابی است در موضوع عرفان به زبان فارسی که نویسنده آن فریدالدین مسعود بن جمال الدین سلیمان دهلوی معروف به گنج (وفات ۶۶۴ ه. ق.) می‌باشد.

۳۴ - اسرار التنزیل

ابو عبدالله فخرالدین محمد بن عمر تمیمی بکری رازی (قرن ۷ و ۶ ه. ق.) کتابی است در موضوع فلسفه و اخلاق به زبان فارسی منسوب به امام فخر رازی (۶۰۶-۵۴۴ ه. ق.) کتاب دارای ۳ مقاله است: اول در فضیلت، دوم در تقریر دلایل برهستی صانع و سوم در بیان دلالت کیفیت انسان برهستی آفریدگار که به غیاث الدین ابوالفتح محمد بن سام تقدیم شده است و در آخر کتاب به آن لقب «لطایف غیائی» داده شده است.

۳۵ - اسرار التوحید

محمد بن مَنُور میهنی (قرن ۵ و ۴ ه. ق.) نام اصلی کتاب «اسرار التوحید فی مقامات الشیخ بن سعید» است در موضوع عرفان و تاریخ به فارسی در شرح احوال و کلمات و اعمال ابوسعید ابوالخیر

(۳۵۷-۴۴۰ ه.ق.) از نواده او محمد بن منور. می توان گفت کتاب در زمره کتابهای متون معتبر و معروف سبک زمان ساسانیان است و بسیاری از عبارتهای اصیل قرن سوم و چهارم ه.ق. در آن دیده می شود. مطالب کتاب مبتنی بر روایاتی است که معاصران ابوسعید نقل کرده اند و واضح ترین کتاب در مورد زندگی «صوفی» است. این کتاب از متون بسیار مهم و معتبر قدیمی است.

۳۶- اسرارالحکم

هادی بن مهدی طیب متخلص به اسرار سبزواری [حاج ملّا] (قرن ۱۳ ه.ق.) کتابی است در موضوع حکمت، عرفان و دین به زبان فارسی از حاج ملّا هادی سبزواری (۱۲۸۹-۱۲۱۲ ه.ق.) در دو قسمت. قسمت اول در مبدء و معاد و مختصری در نبوت و امامت و قسمت دوم در حکمت عملی و بیان اسرار عرفانی برخی از عبادات. این کتاب به خواهش ناصرالدین شاه (۱۳۱۳-۱۲۴۷) در سفر خراسان در سال ۱۲۸۳ ق تألیف شده است.

۳۷- اسرارالشهود (مثنوی)

شمس الدین محمد بن یحیی لاهیجی نوربخش (قرن ۱۰ ه.ق.) مثنوی است عرفانی و اخلاقی از اسیری لاهیجی متخلص به اسیر که به «مثنوی اسیری» نیز معروف است. مثنوی حدود ۳۲۰۰ بیت دارد و بیان حکایتهای و داستانهای بسیار لطیف در موضوع اخلاق و عرفان بیان شده است.

۳۸- اسرار قاسمی

کمال الدین حسین بن علی بیهقی سبزواری، کاشفی واعظ (قرن ۱۰ ه.ق.) کتابی است به فارسی در علوم خفیه (غریبه) از ملاحسین کاشفی (وفات ۹۱۰ ه.ق.) در موضوع نیرنگ، طلسم و جادو.

۳۹- اسرارنامه (مثنوی)

فریدالدین ابوحامد محمد بن ابراهیم عطار نیشابوری (قرن ۷ و ۶ ه. ق.)
مثنوی فارسی از محمد بن ابراهیم عطار نیشابوری (۶۲۷-۵۳۷ ه. ق.) در مطالب عرفانی و اخلاقی که در ۱۲ مقاله تقسیم شده و هر مقاله مخصوص است به اصلی از اصول تصوّف که به روش معمول صوفیان در شرح و تفسیر آن اصول نوشته شده است. بسیاری از مطالب در لباس داستان بیان شده است. این منظومه دارای ۳۳۰۹ بیت و با زبانی ساده و در عین حال فصیح سروده شده است.

۴۰- اسکندرنامه (مثنوی)

فضل الله استرابادی (قرن ۸ ه. ق.)
مثنوی عرفانی از فضل الله استرابادی متخلص به نعیمی (مؤسس فرقه حروفیه) به روش سؤال و جواب می باشد. شاه سؤال می کند و پیر جواب می دهد. مثنوی دارای ۶۲۵ بیت است. فضل الله استرابادی مردی آزاده خوی بود و از راه طایفه دوزی (نوعی کلاه) زندگی می کرد. از این جهت در برخی از آثار و مآخذ قدیمی شرح حال او سید فضل الله حلال خور نامیده شده است.

۴۱- اسکندرنامه نظامی (مثنوی)

حکیم نظام الدین ابومحمد الیاس بن یوسف بن زکی بن مؤید نظامی گنجوی (قرن ۷ و ۶ ه. ق.)
مثنوی است در ۱۰۵۰ بیت از الیاس بن یوسف نظامی گنجوی (۶۱۴-۵۳۰ ه. ق.)
در بحر متقارب مثنی مقصود که در حدود سال ۵۹۹ ه. ق. سروده شده است و حاوی زندگینامه اسکندر مقدونی است و سفرهایی که در خشکی و دریا انجام داده همراه با لقب و نسب اسکندر معرفی شده است. یک قسمت کتاب تاریخی و قسمت دیگر عرفانی و اخلاقی است به همین جهت کتاب به دو قسمت «شرفنامه» و قسمت دیگر «اقبالنامه» تقسیم شده است. شرفنامه دارای ۶۸۰۰ بیت می باشد که به نام اتابک نصرت الدین ابوبکر پسر محمد جهان پهلوان ساخته شده است و قسمت دوم که «اقبالنامه» نام دارد، با ۳۶۸۰ بیت به عزالدین ابوالفتح مسعود بن نورالدین سلطان موصل (۶۱۵-۶۰۷ ه. ق.)

تقدیم شده است. مثنوی اقبالنامه به خسرو نامه و یا سکندرنامه بحری و مثنوی شرفنامه به سکندرنامه برّی هم نامبردار است.

۴۲- اشترنامه (مثنوی)

شیخ فریدالدین ابوحامد محمدبن ابراهیم عطارنیشابوری (قرن ۷ و ۶ ه.ق.)
اشترنامه یا اشترنامه مثنوی عرفانی است منسوب به محمدبن ابراهیم
عطارنیشابوری (۶۲۷-۵۳۷ ه.ق.) در حدود ۳۶۰۰ بیت. وجه نامگذاری کتاب از این
جهت است که شاعر آن را وسیله وصول سالکان به کعبه حقیقی دانسته است، همچنان
که اشتران حاجیان را به کعبه رسانند.

۴۳- اشترنامه (منظومه)

سیدابوطالب بن محمد هاشم حسینی شیرازی (قرن ۱۳ و ۱۲ ه.ق.)
منظومه‌ای است عرفانی از حسینی شیرازی متخلص به حسینی
(۱۲۴۹-۱۱۸۴ ه.ق.) این منظومه یکی از کتابهای پنجگانه است.

۴۴- اشعة اللمعات

ملّا نورالدین عبدالرحمن بن احمد جامی (قرن ۹ ه.ق.)
کتابی است از نورالدین عبدالرحمان جامی در موضوع عرفان به زبان فارسی که
در یک دیباجه و یک مقدمه مفصل در موضوع عرفانی و اصطلاحات صوفیه و شرح ۲۸
لمعه تدوین شده است. متن لمعات از فخرالدین ابراهیم عراقی (۶۸۸-۶۱۰ ه.ق.)
است. این کتاب در واقع درخواست امیرعلیشیرنویسی از جامی در تصحیح لمعات
فخرالدین ابراهیم عراقی است که در سال ۸۸۶ ه.ق. شرح و تفسیر آن به
پایان رسیده است.

۴۵- اعتقاد نامه (مثنوی)

ملّا نورالدین عبدالرحمن بن احمد جامی (قرن ۹ ه.ق.)

مثنوی دینی و عرفانی از نورالدین عبدالرحمن جامی (۸۹۸-۸۱۷ ه.ق.) که دفتر اول مثنوی «سلسلة الذهب» را تشکیل می‌دهد که خود نیز منظومه‌ای عرفانی و دینی در ۷۲۰۰ بیت است حاوی مطالب مختلف و حکایات متنوع. مطالب کتاب پیرامون اصول مذهب شامل: در وجود حق - در وحدت حق - در صداقت حق تعالی - در افعال حق تعالی - درباره وجود ملائکه - ایمان به پیامبران و در خاتمیت نبوت او - در شریعت - فضیلت و امت او - آل و اصحاب و خلفات اوست. نویسنده با وجودی که صوفی است و اهل عرفان و عارف ولی سنی معتقدی است.

۴۶- اعجاز خسروی (۵ رساله در موسیقی)

ابوالحسن امیر خسرو بن امیر سیف الدین محمود دهلوی (قرن ۸ ه.ق.) یا رسایل الاعجاز یا کتاب انشاء خسروی. کتابی است از امیر خسرو دهلوی در موضوع انشاء فارسی که مشتمل است بر نامه‌هایی از خود مؤلف، مراسلات رسمی، رسایل در تصوف و موسیقی ایرانی و هندی. سال تألیف کتاب بین سالهای ۷۱۶-۷۱۹ ه.ق. است و از کتابهای بسیار مهم و معدود در موضوع منشاءات زبان فارسی است.

۴۷- افتخارنامه حیدری (مثنوی)

مصطفی بن محمد حسن آشتیانی متخلص به افتخار صهبا [افتخارالعلماء] (قرن ۱۳ ه.ق.) مثنوی مذهبی از افتخارالعلماء متخلص به صهبا از شعرای قرن ۱۳ ه.ق. و اوایل قرن ۱۴ ه.ق. می‌باشد. کتاب مشتمل است بر ۱۸ هزار بیت که براساس مطالب ناسخ التواریخ در سال ۱۳۰۴ ه.ق. پرداخته شده است. موضوع کتاب جنگهای حضرت علی علیه السلام است و شاعر آن را به دو قسمت تقسیم کرده، یکی جنگهای حضرت علی علیه السلام در زمان حضرت محمد (ص) و دیگری جنگهای او پس از درگذشت حضرت رسول (ص) که برای پیشرفت دین اسلام صورت گرفته است. در مقدمه کتاب از ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه قاجار مدح و ستایش شده است.

۴۸ - اقبالنامه (خردنامه) (مثنوی)

نظام الدین ابومحمد الیاس بن یوسف بن زکی بن مؤید نظامی گنجوی (قرن ۷-۶ ه.ق.). عنوان دیگر کتاب خردنامه است که دومین بخش از کتاب مثنوی اسکندرنامه اوست با ۳۶۸۰ بیت. موضوع کتاب در علم و حکمت و پیامبری اسکندر و وصف مجالس او با حکیمان بزرگ و خود اسکندر است. در این کتاب اسکندر به عنوان یک پیامبر معرفی شده است. (و نیز نگاه کنید به خردنامه اسکندری)

۴۹ - اکبرنامه

ابوالفضل بن مبارک علّامی تاگوری (قرن ۱۱ ه.ق.). یا آیین اکبری. کتابی است در موضوع تاریخ به زبان فارسی از ابوالفضل علّامی (۱۰۱۱-۹۵۷ ه.ق.). این کتاب ظاهراً مفصل‌ترین کتاب تاریخ زمان اکبر شاه پادشاه هند است. سال تألیف کتاب ۱۰۰۶ ه.ق. است و در آن شرح حال شاعران عصر این پادشاه نیز آورده شده است.

۵۰ - الفاظ الادویه

نورالدین محمد بن عبدالله حکیم عین الملک شیرازی (قرن ۱۳ و ۱۲ ه.ق.). کتابی است لغوی و طبّی از نورالدین محمد شیرازی (قرن ۱۲ و ۱۳ ه.ق.). که معنی کلمات طبّی در آن به فارسی شرح داده شده است. سال تألیف کتاب ۱۲۳۶ ه.ق. ذکر شده است.

۵۱ - الف النهار

کتابی است حاوی افسانه‌ها و سرگذشت‌های دلپذیر که به شیوه هزارویک شب تألیف شده است. متن فارسی کتاب در دست نیست ولی ترجمه فرانسوی آن که در زمان حکومت قاجار صورت گرفته وجود دارد که در آن از نویسنده به نام اردشیر مخلص یاد کرده که از قطب‌های بزرگ صوفیان در زمان صفویه بوده است.

۵۲- الفیه و شلفیه

ابوبکر بن افضل الدین (زین العابدین) بن اسماعیل وراق ازرقی هروی (قرن ۵ ه.ق.) داستانهای شهوی که در کتابهای مدون و بآعکسها و تصویرهای شهوانی میان مردم متداول بوده است، مجموعه‌ای از آن را ازرقی به نظم درآورده است.

۵۳- الهی نامه (رساله)

انصاری هروی، ابواسماعیل عبدالله معروف به پیرانصاری [شیخ الاسلام - خواجه] (قرن ۵ ه.ق.)

رساله‌ای است عرفانی به نثر فارسی از خواجه عبدالله انصاری (۴۸۱-۳۹۶ ه.ق.)

۵۴- الهی نامه

سنایی غزنوی، مجدالدین ابوالمجد مجدود بن آدم [حکیم] (قرن ۶ ه.ق.)
منتخبی است از حدیقه سنایی (مجدود بن آدم وفات ۵۲۵ ه.ق.) سنایی در مقدمه کتاب می‌گوید کتاب را به خواشش گروهی از دوستان، از حدیقه انتخابی کردم و مجدداً آن را مورد بررسی قرار دادم. آن‌گاه به عدد اسماء الله ۱۰۰۱ بیت انتخاب شد و در سال ۵۲۵ ه.ق. اتمام یافت. گفتنی است کتاب حدیقه سنایی منظومه‌ای است عرفانی به زبان فارسی با حدود ۱۰۰۰۰ بیت در ده باب شامل مواعظ، نصایح، تحقیقات عرفانی و اخلاقی (و نیز نگاه کنید به حدیقه سنایی)

۵۵- الهی نامه (مثنوی)

فریدالدین ابوحامد محمد بن ابراهیم عطار نیشابوری [شیخ] (قرن ۷ و ۶ ه.ق.)
مثنوی عرفانی از شیخ فریدالدین عطار نیشابوری (۶۲۷-۵۳۷ ه.ق.) در حدود ۷۰۰۰ بیت در ۲۱ مقاله به زبان حکایات و داستان. شاعر پس از ستایش خداوند متعال و رسول خدا به مدح خلفای راشدین پرداخته است.

۵۶- ام الکتاب

امام محمد باقر علیه السلام.

از کتابهای بسیار معروف و مذهبی اسماعیلیه به زبان فارسی مشتمل بر ۳۸ سؤال و جواب عربی به فارسی که منسوب است به امام محمد باقر (ع) (۱۱۴-۵۷ ه.ق.) سئوالهایی که جابر بن عبدالله انصاری، جابر جعفی، جعفر جعفی، ابو خالد کابلی، ابو الخطاب و محمد بن محمد مفضل جعفی از امام کرده‌اند و امام به آنها پاسخ داده‌اند. این کتاب بعدها به زبان فارسی ترجمه شد و به زبانهای مختلف نیز با حواشی و تفاسیر به چاپ رسید.

۵۷- امیرارسلان

یکی از بانوان درباری ناصرالدین شاه قاجار (قرن ۱۳ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب امیرارسلان رومی است که یکی از معروفترین داستانهای عامیانه ادبیات زبان فارسی است. این کتاب سرگذشت امیرارسلان پسرپادشاه روم و عاشق شدن او به فرخ لقا دختر پطرس شاه فرنگ از راه رسیدن تصویر او و مبارزات قهرمان داستان برای رسیدن به وصال اوست.

مؤلف کتاب به درستی معلوم نیست برخی آن را به یکی از دختران ناصرالدین شاه منسوب می‌کنند و برخی نیز به دیگران. می‌توان گفت داستان مذکور زائیده فکر نقیب الممالک (وفات ۱۳۰۹ ه.ق.)، نقال باشی زمان ناصرالدین شاه و تحریر فخرالدوله (توران آغا) دختر ناصرالدین شاه است. ناصرالدین شاه به این داستان علاقه بسیار نشان می‌داد و هر سال یک بار برایش تکرار می‌شد و او قبل از خواب آن را می‌شنید. افسانه امیرارسلان دور از ذهن و بسیار عجیب و غریب به نظر می‌رسد زیرا او با جادوگر، اژدها و جن و پری به جنگ می‌پردازد. مشکلات و موانع را که دور از واقعیت و باورنکردنی است از میان برمی‌دارد و سرانجام با فرخ لقا وصلت می‌کند.

۵۸- انجمن آرای ناصری (تذکره)

محمد ابراهیم بن مهدی تفرشی (نواب طهرانی - بدیع نگار) (قرن ۱۳ ه.ق.)

کتابی است ادبی و تاریخی به زبان فارسی که به وسیله ابراهیم مدایح نگار به نام ناصرالدین شاه تألیف گردیده است. کتاب مشتمل است بر چهارانجمن (۱- در ذکر حسب ناصرالدین شاه و منتخبی از اشعار او ۲- در ذکر حال شاهزادگان دروهِ ناصرالدین شاه ۳- در شرح حال بزرگان و وزیران دولت ۴- در ثبت معلومات و ضبط منظومات بزرگان). کتاب شرح مختصری از شرح حال مؤلف رانیز داراست.

۵۹- انجیل السبعین

مانی پیامبر ایرانی

یکی از کتابهایی که به مانی نسبت می‌دهند. در آثار الباقیه آمده که این کتاب به «بلاسیراتاسر» منسوب است و یا به وسیله شاگردان مانی تحریر شده است.

۶۰- اندرز آذرباد مارسپندان

نقل از زبان پهلوی به وسیله آذربادموبد

از متون پهلوی است که به وسیله آذرباد (موبد موبدان) در مجموعه کلمات قصار و پندهایی تهیه شده و به نظم و نثر فارسی نیز ترجمه شده است.

۶۱- اندرز اوشنرداناك (رساله)

نقل از زبان پهلوی دارای ۱۴۵ کلمه شامل اندرزها و پندها منسوب به اوشنر که مردی دانا و حکیم در زمان ایران باستان بوده است.

۶۲- اندرز خسروکواتان (قبادان) (رساله)

کسری (خسرو) انوشیروان

رساله‌ای است به زبان پهلوی شامل قریب ۳۸۰ کلمه محتوی اندرزهای منسوب به خسرو انوشیروان شاهنشاه ساسانی ملقب به دادگر بیست و یکمین پادشاه ساسانی (۵۷۹-۵۳۱). پندها و اندرزها در مورد دستورهای اخلاقی و دینی متعلق به دوره مذکور می‌باشد.

۶۳- اندرزها و هزاد فرخو پیروز (رساله)

رساله‌ای است مختصر در پند و اندرز در مورد دستورهای اخلاقی و دینی به زبان پهلوی مربوط به دوره ساسانیان.

۶۴- انوار سهیلی

ملاکمال الدین حسین بن علی بیهقی سبزواری، کاشفی واعظ (قرن ۱۰ ه.ق.) کتابی است اخلاقی و ادبی از ملاحسین واعظ کاشفی (وفات ۹۱۰ ه.ق.) به زبان فارسی. نویسنده در نظر داشت به خواهش نظام الدین امیر شیخ احمد سهیلی ترجمه کلیله ابوالمعالی را به نثر ساده‌تری تحریر کند و آن را از اشعار و امثال تازی تهذیب نماید ولی موفق نشده است به این توفیق دست یابد. این کتاب دارای یک مقدمه است و داستانهای بسیار از گلستان و مثنوی و برخی از کتابهای دیگر به آن اضافه شده است. کتاب مذکور به عنوان یک کتاب درسی در ترکیه ترجمه و معروف گردید.

۶۵- الاوامر فی الامور العلانیه

ناصرالدین یحیی بن مجدالدین محمد ترجمان معروف به ابن بی‌بی (قرن ۷ ه.ق.) کتابی است درباره تاریخ سلاجقه روم به زبان فارسی از ابن بی‌بی چون قسمت اعظم کتاب در موضوع تاریخ زمان علاءالدین کیقباد است به نام مذکور نامیده شده است. خلاصه‌ای از کتاب به زبان ترکی نیز وجود دارد.

۶۶- اوصاف الاشراف (رساله)

خواجه محمد بن محمد حسن نصیرالدین طوسی (قرن ۶ ه.ق.) رساله‌ای است مختصر به زبان فارسی در بیان اخلاق و اوصاف اصل سیروس و سلوک وقواعد ایشان. خواجه نصیر این کتاب را به خواهش خواجه شمس الدین محمد جوینی وزیر معروف نوشته است. مباحث کتاب در شش باب تألیف شده و به وسیله شیخ رکن الدین جرجانی به عربی ترجمه شده است.

۶۷- انیس العارفين (مثنوی)

قاسم انوار (قرن ۹ ه.ق.)

مثنوی عرفانی از قاسم انوار (۷۵۷ - ۸۳۷ ه.ق.) مشتمل است بر مقدمه‌ای منشور و در حدود ۵۸۰ بیت.

۶۸- انیس العشاق

شرف الدین حسن بن محمد رامی تبریزی (قرن ۸ ه.ق.)

کتابی است ادبی به زبان فارسی از شرف الدین رامی مشتمل بر ۱۹ باب، در اعضای بدن که در شعر فارسی چگونه و به چه چیزها شبیه می‌شوند به نام سلطان اویس در مراغه به نثر متکلف تألیف شده است. این کتاب به زبان فرانسوی نیز ترجمه شده است.

۶۹- بازنامه

خدایارداوود عباسی

کتابی است در تربیت و نگاهداری باز و سایر پرندگان شکاری و روش معالجه آنها به طریق ایرانیان و تورانیان و هندیان به زبان فارسی از داوود عباسی معروف به خدایارخان بن یارمحمد که در زمان تیمورخان یکی از شاهان خراسان زندگی می‌کرده است. کتاب یک دیباچه، یک مقدمه و ۳۱ باب و یک خاتمه دارد که این خاتمه خود دارای دو مقاله است یکی در درمان بلبل و طوطی و کبوتران و دیگر در معالجه اسبان. مؤلف درباره چگونگی این امر از دوران قدیم در ایران و منابع موجود و ترجمه آن به زبانهای پهلوی، یونانی و عربی صحبت کرده است.

۷۰- بازنامه ناصری

تیمور میرزا فرزند فرمانفرما حسینعلی میرزا (حسام الدوله) (قرن ۱۳ ه.ق.)

کتابی است درباره باز و انواع آن و دیگر پرندگان شکاری و تربیت و بیماری و درمان این نوع پرندگان که به وسیله تیمور میرزا حسام الدوله (وفات ۱۲۹۱ ه.ق.)

به نام ناصرالدین شاه به زبان فارسی تألیف کرده است. مطالب کتاب در مورد پرندگان بسیار مفید و ارزنده است.

۷۱ - بانو گشسب نامه (منظومه)

منظومه‌ای است حماسی به زبان فارسی در موضوع داستانهای پهلوانی بانو گشسب ظاهراً از قرن پنجم هجری باقی مانده است و آن مربوط است به دختر رستم، زن گیو و مادر بیژن از زنان پهلوان ایران. منظومه دارای ۹۰۰ بیت است و به بحر متقارب سروده شده و مشتمل است بر چهار واقعه که ارتباط کاملی باهم ندارند. یکی از این چهار حکایت درباره جنگ میان فرامرز و بانو گشسب با رستم است که در این جنگ بانو گشسب پس از مجروح کردن رستم او را می‌شناسد.

۷۲ - بایسنقر (بایسنقری) (قرن ۹ ه.ق.)

از شاهزادگان هنرمند و هنرپرور سلسله تیموریان و پسر میرزا شاهرخ تیموری (۸۳۸-۸۰۲ ه.ق.) که خطاطان، نقاشان و هنرمندان را تشویق می‌کرد. کتابخانه بسیار وسیع با ۴۰ خطاط داشت که به سرپرستی جعفر بایسنقری نسخه نویسی می‌کردند. ترتیب شاهنامه و الحاق مقدمه معروف بر آن (معروف به شاهنامه بایسنقری) در سال ۸۲۹ ه.ق. به وسیله وی صورت گرفته است. وی خوش نویسی بسیار معروف و کتابداری برجسته معرفی شده است. آثار جاویدان او را در کتیبه پیش طاق مسجد گوهرشاد در آستان قدس رضوی می‌توان دید.

۷۳ - بحر الاسرار

سلام الله مجذوبعلیشاه طریقتی مشهور به حاج کبیر آقا مجرم مراغه‌ای [میر] (قرن ۱۳ ه.ق.)

عنوان کتابی است از دیوان مجرم مراغه‌ای (مجذوبعلیشاه میر سلام الله طریقتی) مشهور به حاج کبیر آقا.

۷۴ - بحر الاسرار (مثنوی)

محمد تقی بن محمد کاظم شریف طریقتی (مظفر علی شاه) مشتاق کرمانی (قرن ۱۳ ه. ق.) مثنوی است در تفسیر عرفانی سوره الحمد سوره الناس و شرح حدیث گمیل از محمد تقی بن محمد کاظم کرمانی معروف به مظفر علی شاه (وفات ۱۲۱۵ ه. ق.) کتاب در حدود ۵۰۰۰ بیت دارد.

۷۵ - بحر الجواهر

سید عبدالوهاب بن محمد امین حسینی شهبهانی اصفهانی عنوان کامل کتاب بحر الجواهر فی علم الدخائر است که در موضوع حساب و سیاق و دفترداری به وسیله عبدالوهاب بن محمد امین شهبهانی در دو بحر و یک ساحل به زبان فارسی تألیف شده است. (بحراول در علم حساب و توابع آن، بحر دوم در قوانین دفتر و پیرامون قواعد و آداب رایج و مشهور و شمارش و القاب)

۷۶ - بحر الجواهر

محمد بن یوسف هروی (قرن ۱۰ ه. ق.) کتابی است در موضوع لغت طبری به فارسی و عربی که در سال ۹۳۸ ه. ق. به وسیله محمد بن یوسف طیب هروی به نامه ظهیرالدوله محمد امیر بیگ وزیر تألیف شده است. لغاتی که در این کتاب آمده از کتابهای معروف و معتبر مانند الحاوی، قانون، تقویم البلدان، کتاب موجز اثر ابن النفیس و غیره به دست آمده است و در بیشتر موارد به فارسی و در برخی از موارد نیز به عربی شرح، ترجمه و تفسیر شده است. روش تنظیم کتاب بر اساس حروف تهجی عربی و فارسی است.

۷۷ - بحر المعارف

ملا عبدالصمد بن محمد حسین همدانی (قرن ۱۳ ه. ق.) کتابی است عرفانی به زبان فارسی از عبدالصمد همدانی (مقتول به سال ۱۲۱۶ ه. ق.). کتاب بسیار مفصل است و گاهی اشعار نیز در ضمن نثر ذکر شده و در بسیاری از

موارد مطالب به زبان عربی بیان شده است.

۷۸- بحر وصال (مثنوی)

محمد حسن زلالی خوانساری (قرن ۱۱ ه.ق.)

مثنوی است از زلالی خوانساری (وفات ۱۰۲۴ یا ۱۰۲۵ ه.ق.). موضوع مثنوی داستان عشق خورشید شاه یا «چندا» است که ظاهراً نشان می دهد مضمون آن از منابع قدیمی ایران گرفته شده است.

۷۹- بحورالاحان

سید محمد نصیر بن جعفر بهجت معروف به میرزا آقافرست شیرازی (قرن ۱۳ ه.ق.)

کتابی است در علم موسیقی و نسبت آن به عروض که به وسیله فرصت شیرازی (میرزا نصیر ملقب به فرصت الدوله و متخلص به فرصت) تألیف شده است و در آن منتخباتی از شعرای پیشین و متأخر و قسمتی از آثار خود مؤلف در آن آورده شده است. ترتیب اشعار بدین صورت است که در اوایل هر غزل یا قصیده یا مثنوی یادآوری شده که از چه بحری است و خواندن آن در کدام دستگاه از آواز مناسب تر و شایسته تر است و در نتیجه مجموعه لطیفی از اشعار شاعران چون سعدی، حافظ، ابن یمن، عرفی نشاط و غیره را به وجود آورده است.

۸۰- بختیارنامه

شمس الدین محمد دقایقی مروزی (قرن ۶ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب ده وزیر است که در موضوع داستان به زبان فارسی تألیف شده و آن را به دقایقی مروزی (قرن ۶ ه.ق.) نسبت داده اند. این کتاب تقلیدی است از روش داستانهای هزار و یک شب و تقلیدی است اسلامی از سند بادنامه و یا حکایت هفت وزیر. کتاب ده داستان دارد و گویند از زمان ساسانیان و از زبان پهلوی ترجمه شده است. موضوع کتاب در مورد پسر آزادبخت پادشاه ایران است که اسیر دزدان می شود و بعد از آن او را نزد پادشاه کرمان بردند، در آن جابزرگ می شود و کوشش می کند تا غضب پادشان

وتحریرکات ده وزیر اورا باده قصه‌ای که می‌گوید برطرف سازد.

۸۱- بدایع الانشا

یوسفی، منشی شاه همایون (قرن ۱۰ ه.ق.).

کتابی است در موضوع مراسلات از یوسفی، منشی شاه همایون که برحسب طبقات مردم در سال ۹۴۰ ه.ق. تألیف شده است. نثر آن از نثرهای مصنوع زبان فارسی است. موضوع مراسلات مشتمل است برمرقعات که خطاب به بزرگان است. رقاع خطاب به طبقات پایین تر و مراسلات که خطاب به اقران است.

۸۲- بدایع الحکمة ناصری

طرلوزان یونانی (حکیم باشی ناصرالدین شاه)

عنوان ترجمه کتاب پزشکی است به زبان فارسی به وسیله حکیم طرلوزان حکیم باشی ناصرالدین شاه قاجار. این کتاب از زبان فرانسه به زبان فارسی به وسیله سیدمصطفی بن عقیل علوی اصفهانی ترجمه شده است.

۸۳- بدایع الوقایع

زین الدین محمودبن عبدالجلیل واصفی (قرن ۱۰ ه.ق.).

کتابی است در موضوع تاریخ به صورت مفصل که به زبان فارسی به وسیله زین الدین محمودبن عبدالجلیل واصفی شاعر، نویسنده و مؤرخ ایرانی نوشته شده است. موضوع کتاب در مورد تاریخ بدخشان، سمرقند، تاشکند، بخارا و هرات است که تا نیمه دوم قرن ۹ ه.ق. و اوایل نیمه دوم قرن ۱۰ ه.ق. را شامل است.

۸۴- بروزنامه (منظومه)

خواجه عمیدعطایی رازی (قرن ۵ ه.ق.).

منظومه‌ای است حماسی به زبان فارسی منسوب به خواجه عمیدعطایی بن یعقوب (وفات ۴۷۱ ه.ق.). معروف به عطایی رازی که هم عصر مسعود سعد سلمان

بوده است. موضوع منظومه داستان برزو پسر سهراب پسر رستم است به ضمیمه همه روایات مربوط به خاندان رستم و سیستان که فردوسی طوسی شاعر گرانمایه ایران به آن توجه نکرده است. نظم برزنامه بسیار شیرین و متین است نسخه‌ای از آن شامل ۶۵۰۰۰ بیت و ۱۵۵۹ صفحه بوده که فقط ۳۸۰۰۰ بیت آن بطور ناقص در کتابخانه سلطنتی پاریس نگهداری می‌شود.

۸۵- برهان جامع

حاج محمدکریم بن مهدیقلی سرابی تبریزی (ملّاباشی) (قرن ۱۳ ه.ق.) کتاب لغت فارسی به فارسی از محمدکریم بن مهدیقلی سرابی تبریزی. کتاب مشتمل است بر یک مقدمه و ۲۹ باب و مقدمه شامل مطالب مفید دستوری. درحواشی کتاب شواهد شعری ذکر شده است. این کتاب که تألیف آن از سال ۱۲۵۱ ه.ق. شروع شده و تا اوایل سلطنت محمدشاه به طول انجامیده به «فرهنگ محمدشاهی» هم معروف است.

۸۶- برهان قاطع

محمدحسین بن خلف تبریزی متخلص به برهان (قرن ۱۱ ه.ق.) فرهنگ لغت فارسی به فارسی است که به وسیله محمدحسین بن خلف تبریزی متخلص به برهان که در سال ۱۰۶۲ ه.ق. به نام سلطان عبدالله قطب شاه پادشاه شیعه مذهب در حیدرآباد تألیف شده است. دارای ۱۹۴۱۷ لغت و کنایه و اصطلاح و استعاره مورد استعمال در فارسی است. این کتاب براساس چهار لغت نامه فرهنگ جهانگیری، مجمع الفرس، سرمه سلیمانی و صحاح الادویه تألیف شده است. مؤلف در این کتاب اصل کلمه را که یونانی، لاتین و یاسریانی است ذکر کرده است. فرهنگ بی عیب و نقص نیست و جز در موارد بسیار محدود دارای شواهد شعری نیست.

۸۷- برهان مآثر

سیدعلی بن عزیزالله طباطباحتی (قرن ۱۱ ه.ق.)

کتابی است درموضوع تاریخ ازعلی بن عزیزالله طباطبا (وفات اوایل قرن ۱۱ ه.ق.) که شروع تألیف آن به امر برهان نظام شاه درسال ۱۰۰۰ هجری قمری است ومشتمل است برقسمتی از تاریخ هند یعنی تاریخ سلاطین بهمنی گلبرگه وبیدر (۹۳۳-۷۴۸ ه.ق.) ونظامشاهیان در احمدگر تاسال ۱۰۰۴ هجری قمری.

۸۸- بزم ورزم

عزیز بن اردشیر استرابادی (قرن ۹ ه.ق.)

کتابی است تاریخی به زبان فارسی از عزیز بن اردشیر استرابادی. کتاب مشتمل است بر قسمتی از تاریخ دولت عثمانی که به نام سلطان احمد بن محمد نوشته شده ودر سال ۸۰۰ ه.ق. درسیواس به پایان رسیده است. شرکتاب متکلف ومصنوع است ودارای اشعار عربی وفارسی نیز می باشد.

۸۹- بستان السیاحه

زین العابدین بن اسکندر مستعلی شاه شروانی متخلص به تمکین (قرن ۱۳ ه.ق.)

کتابی است درموضوع تاریخ و جغرافیا وادبی به زبان فارسی از زین العابدین شیروانی متخلص به تمکین از فضلالی قرن ۱۳ ه.ق. قسمت عمده مطالب کتاب که پیرامون موضوعهای مختلف درباب تاریخ وجغرافیا، رجال و ادیان است مبتنی بر سفرهای مؤلف است که بر حسب حروف تهجی مرتب شده است. اکثر فرقه هاومذاهب آسیا را در این کتاب می توان مطالعه کرد.

۹۰- بقیه نقیه (شعر)

امیر خسرو دهلوی، ابوالحسن امیر خسرو بن امیر سیف الدین محمود (قرن ۸ ه.ق.)

عنوان دیگر، کتاب «بَقِیَّةُ النَّقِیَّةِ» است که یکی از قسمتهای پنجگانه مجموعه اشعار امیر خسرو دهلوی (۷۲۵-۶۵۱ ه.ق.) است. بیشتر قسمتها در مدح علاءالدین محمد پادشاه دهلی (۷۱۵-۶۹۵ ه.ق.) پسراو وسایر امرا می باشد. اشعار سروده شده مربوط به دوره کهنلت شاعراست.

۹۱- بکتاشنامه (مثنوی)

هدایت طبرستانی ، رضا قلی خان بن محمد هادی نوری [امیرالشعرا] (قرن ۱۳ ه.ق.)
یا گلستان ارم یکی از مثنوی های ششگانه رضا قلی خان هدایت
(۱۲۸۸-۱۲۱۵۱ ه.ق.) معروف به سته ضروریه.

۹۲- بلبل نامه (مثنوی)

شیخ عطارنیشابوری ، فریدالدین ابو حامد محمد بن ابراهیم (قرن ۷ و ۶ ه.ق.)
مثنوی عرفانی از شیخ عطارنیشابوری (۶۲۷-۵۳۷ ه.ق.) در حدود ۶۰۰ بیت.

۹۳- بلوهر و بوداسف (پهلوی)

بلوهرزاهد

کتابی است دینی و فلسفی گونه و اخلاقی درباره طریقه هدایت بوداسف شاهزاده
هندی به وسیله بلوهرزاهد. اصل کتاب به زبان پهلوی است و مشتمل است بر اطلاعات
ایرانیان از مذهب بوداییک نسخه از این کتاب که در سال ۸۱۰ ه.ق. نوشته شده در کتابخانه
ملک وجود دارد. این کتاب علاوه بر زبان یونانی و عبری به زبانهای حبشی، گرجی ،
سریانی ، ارمنی و بسیاری زبانهای دیگر ترجمه شده است.

۹۴- بند هشن (پهلوی)

به معنی اصل خلقت و سفر آفرینش. کتابی است در موضوع دین و تاریخ به زبان
پهلوی و آن خلاصه ای است از کتاب اوستای ساسانی و زند در مورد تکوین جهان با
داستانهای اساطیری. این کتاب حدود ۱۳ هزار کلمه دارد و فصل ۲۱ آن درباره نواحی
مهم ایران شهر است که در گذشته مقر کیانیان بوده است و فصل ۳۵ درباره کیانیان و اصل
و نسب آنها و فصل ۳۳ که دارای اهمیت تاریخی بسیار است تا آخر سلطنت ساسانیان را
معرفی می کند. این کتاب به اغلب زبانهای زنده دنیا ترجمه شده است.

۹۵- بوستان (مثنوی)

ابو عبدالله مصلح بن مشرف الدین سعدی شیرازی (قرن ۷ ه. ق.)

عنوان دیگر کتاب سعدی نامه است از سعدی شیرازی در موضوع اخلاق اجتماع و تربیت که در سال ۶۵۵ ه. ق. به نظم کشیده شده است. این کتاب در ده باب (عقل، احسان، عشق، مستی و شور، تواضع، رضا، قناعت و تربیت، شکر بر عافیت، توجه و مناجات) در ۵۰۰ بیت سروده شده است. این کتاب با عنوان سعدی نامه سالیان دراز در کشورهای ایران، ترکیه و هند تقریباً جزء کتابهای درسی شمرده می شد.

۹۶- بهار دانش

عنایت الله آل محمد صالح (کنبو) (قرن ۱۱ ه. ق.)

داستانی است عشقی به زبان فارسی از عنایت الله کنبو (وفات ۱۰۸۲ ه. ق.) موضوع کتاب معاشقه جهاندار سلطان و بهره ور (مهرور) بانواست که براساس حکایات قدیم هندی نهاده شده است. مؤلف مطالب کتاب را از یک زبان برهمنی بازگومی کند. محمد صالح کنبو برادر مؤلف مقدمه ای نیز بر آن نوشته است. انشای کتاب بانثر مسجع و متکلف است و به اغلب زبانهای زنده دنیا ترجمه شده است.

۹۷- بهارستان

ملانورالدین عبدالرحمان جامی (قرن ۹ ه. ق.)

کتابی است ادبی و تاریخی به نثر فارسی از نورالدین عبدالرحمان جامی (۸۹۸-۸۱۷ ه. ق.) که آن را «روضه الاخیار» و «تحفة الابرار» هم می گویند. کتاب در هشت روضه (باب) تقسیم شده و به تقلید گلستان سعدی برای پسر خود ضیاء الدین یوسف و به نام سلطان حسین بایقرا در سال ۸۹۲ ه. ق. با حکایت هایی در مورد اولیاء الله و بزرگان، صوفیه، درس خان حکما، عدالت پادشاهان، درس خا و کرم، در تقریر حالت عشق، در نوادر و مطایبات، در احوال شعرا با نثر مسجع و متکلف و آمیخته با نظم نوشته شده است.

۹۸- بهار عجم (واژه نامه)

پیک چند متخلص به بهار (قرن ۱۲ ه.ق.)

لغت نامه فارسی به فارسی است که به وسیله یکی از فضلاء هندی در قرن ۱۲ ه.ق. به نام بهار که حدود ۲۰ سال برای آن وقت صرف کرده، تألیف شده است. ترتیب کتاب برحسب حروف تهجی است و حرف اول را باب و حرف دوم را فصل نامگذاری کرده است. کتاب مشتمل است بر کلمات فارسی، عربی و اصطلاحات رایج در زبان فارسی.

۹۹- بهمن نامه (منظومه)

ایران‌شاه بن ابی‌الخیر (قرن ۶ ه.ق.)

منظومه‌ای است حماسی از ایران‌شاه بن ابی‌الخیر و جمالی مهریجردی به زبان فارسی به نام محمود و محمد پسران ملک‌شاه (اواخر قرن ۵ ه.ق. و اواخر قرن ۶ ه.ق.). این منظومه به تقلید از شاهنامه در بحر متقارب با حدود ۱۰ هزار بیت نوشته شده و موضوع آن داستان بهمن پسر اسفندیار و سرگذشت او با کتیون دختر پادشاه کشمیر و همای دختر خدیو مصر و داستان مرگ رستم و کینه کشی بهمن از خاندان او بایک دوره جنگها با بازماندگان رستم است.

۱۰۰- بهمن نامه آذری (منظومه)

نورالدین حمزه بن علی آذری اسفراینی (قرن ۹ ه.ق.)

منظومه‌ای است به زبان فارسی از آذری طوسی (وفات ۸۶۶ ه.ق.) در شرح احوال سلاطین بهمنی‌هند. اشعار کتاب به دلیل این که شعرای دیگری از جمله نظیری قطعاتی به آن اضافه کرده‌اند، یکدست نیست.

۱۰۱- بیان‌الادیان

ابوالمعالی محمد بن عبدالله حسینی علوی (قرن ۵ ه.ق.)

کتابی است در شرح ادیان و مذاهب به زبان فارسی از ابوالمعالی محمد بن عبدالله

بن علی از دانشمندان اواخر قرن پنجم ه.ق. که شاید در موضوع خود یکی از قدیمی ترین کتاب فارسی است و از جهت انشا نیز یکی از کتابهای بسیار خوب زبان فارسی است که مشتمل است بر ۵ باب از چند ملت که در سال ۴۸۵ ه.ق. تألیف شده است.

۱۰۲- بیان خوش (رساله)

نعمت الله بن عبدالله ولی کرمانی (نورالدین شاه) (قرن ۹ و ۸ ه.ق.)
رساله ای است عرفانی در خلق انسان به زبان فارسی که به وسیله شاه نعمت الله ولی (۸۳۴-۷۳۰ ه.ق.) تألیف شده است.

۱۰۳- بیژن نامه (منظومه)

خواجه عمید عطایی رازی (قرن ۵ ه.ق.)
داستانی است حماسی منظوم منسوب به خواجه عمید عطایی رازی (وفات ۴۷۱ ه.ق.) در ۱۴۰۰ بیت در موضوع سرگذشت پسرگیو. داستان از حماسه بیژن و منیژه و رزم بیژن با گرازان در شاهنامه اقتباس گردیده ولی از بسیاری جهات با متن شاهنامه تطابق ندارد.

۱۰۴- بیست باب در معرفت اسطرلاب (رساله)

خواجه محمد بن محمد حسن نصیرالدین طوسی (قرن ۷ و ۶ ه.ق.)
عنوان رساله ای است در معرفت اسطرلاب و طریق عمل به آن که به زبان فارسی به وسیله خواجه نصیرالدین طوسی (۶۷۲-۵۹۷ ه.ق.) در بیست باب نوشته شده است. براین کتاب شرح و تفسیر بسیار نوشته اند.

۱۰۵- بیست باب در معرفت تقویم (رساله)

ملا عبدالمعلی بیرجندی (شارح) (قرن ۱۰ ه.ق.)
رساله ای است در معرفت تقویم و اختیارات از ملا عبدالمعلی بیرجندی (وفات ۹۳۴ ه.ق.) به زبان فارسی نوشته شده است. براین کتاب شرحی به وسیله

ملاّ مظفر جناب‌دی (گنابادی) به نام شاه عباس نوشته شده که به بیست باب ملاّ مظفر معروف است.

- پادشاه نامه (از: حاج محمدخان قدسی مشهدی) ← ظفرنامه

۱۰۶- پریشان

حبیب الله بن محمدعلی قآنی شیرازی (قرن ۱۳ ه.ق.) کتابی است ادبی و اخلاقی به سبک گلستان سعدی به زبان فارسی از قآنی که ۱۲۱ حکایت را دربردارد و در پایان آن ۳۳ نصیحت گونه شبیه به هزل دور از اخلاق و تربیت دیده می‌شود. نثر کتاب بسیار روان و شیرین همراه با اشعار از خود نویسنده آمده است، نویسنده در نظر داشته که از همه حکایات، نتایج اخلاقی بگیرد.

- پنجتنتره ← کلیل و دمنه

۱۰۷- پندنامه انوشیروان

محمدبن محمود بدایعی بلخی (قرن ۵ ه.ق.) منظومه‌ای است اخلاقی از محمدبن محمود بدایعی بلخی که به زبان فارسی نوشته شده است. ظاهرآنها می‌دهد اصل کتاب به زبان پهلوی بوده و رساله «ظفرنامه» منسوب به ابن سینا را ترجمه از این متن پهلوی گفته‌اند.

۱۰۸- پندیات جوانمردی

شاه منتصر بالله ثانی

عنوان کتابی است مذهبی و اخلاقی به زبان فارسی که مطالب آن براساس عقاید اسماعیلیه آمده است و المنتصر بالله ثانی اسماعیلی در مجالس و محافل اسماعیلیان به عنوان پند و اندرز و وعظ ایراد کرده است. کتاب شامل سه قسمت است: پندیات بزرگ پندیات کوچک و دروازه جوانمردی. کتاب باحواشی و تعلیق به زبانهای مختلف

ترجمه شده است.

۱۰۹- تاج المآثر

تاج الدین حسن نظامی نیشابوری دهلوی (قرن ۶ ه.ق.) عنوان کتابی است در موضوع تاریخ به زبان فارسی مشتمل بر پادشاهان دهلی از سال ۵۸۷ تا ۶۱۴ ه.ق. که به وسیله تاج الدین حسن نظامی نیشابوری دهلوی تألیف شده است. این کتاب از منابع بسیار مهم در تاریخ دهلی است و مورد توجه شرق شناسان واقع شده و قسمتهایی از آن نیز ترجمه شده است.

۱۱۰- تاج المصادر (واژه نامه)

احمد بن علی بیهقی (قرن ۵ ه.ق.) کتابی است لغوی مشتمل بر مصدرهای لغت عرب با ترجمه فارسی آنها از احمد بن علی بیهقی (۵۴۴-۴۷۰ ه.ق.). بیهقی بر اساس کار «زوزنی» که اولین کسی بود که از مصدرهای عربی با ترجمه فارسی آنها لغت درست کرده بود، دست به این کار زد و آن را «تاج المصادر» نامید. هر دو کتاب به جهت حفظ بسیاری از لغات قدیمی فارسی اهمیت بسیار دارند.

۱۱۱- تاج نامه (رساله)

نعمت الله بن عبدالله ولی کرمانی (نورالدین شاه) (قرن ۸ ه.ق.) رساله ای است عرفانی از شاه نعمت الله ولی کرمانی از عارفان قرن ۹ و ۸ ه.ق. که به زبان فارسی نوشته شده است.

۱۱۲- تاریخ آل مظفر

محمود کتبی (قرن ۹ ه.ق.) کتابی است تاریخی از محمود کتبی مشتمل بر ۷۷ رساله سلسله آل مظفر (قرن ۸ ه.ق.) که به زبان فارسی نوشته شده است. تألیف آن در حدود سال

۸۲۳ ه. ق. است. مؤلف مشاهدات، تحقیقات و شنیده‌های خود را بر کتاب اضافه کرده است. نثر کتاب بسیار ساده و روان نگارش یافته است. خلاصه شده کتاب «مواهب الهیه» نام دارد.

۱۱۳- تاریخ الفی

نصرالله بن محمد رضاتنوی (قرن ۱۰ ه. ق.)

کتابی است در موضوع تاریخ که به زبان فارسی نوشته شده و مشتمل است بر حوادث دوران هزارساله بعد از رحلت حضرت محمد (ص)؛ از این جهت به آن تاریخ الفی گفته‌اند. کتاب به امراکبر شاه و به وسیله عده‌ای از فضلا و بزرگان دربار تألیف شده و ملّا احمد بن نصرالله دیلی تقوی (وفات ۹۹۶ ه. ق.) که در واقع مؤلف اصلی است، مامور ادامه آن شده است. این کتاب به وسیله عبدالقادر بداونی در سال ۱۰۰۰ ه. ق. در دو جلد تجدید نظر اساسی شد و به دنبال آن آصف خان (وفات ۱۰۲۱ ه. ق.)، همین تجدید نظر را در جلد سوم نمود و چندی بعد احمد بن ابوالفتح شریف اصفهانی آن را خلاصه کرد.

۱۱۴- تاریخ ایلچی نظام شاه

خورشاه بن قباد حسینی (قرن ۱۰ ه. ق.)

کتابی است در موضوع تاریخ به زبان فارسی از خورشاه بن قباد حسینی (وفات ۹۷۳ ه. ق.) مشتمل بر یک مقدمه و هفت مقاله. مقدمه در بیان خلقت آدم و ذکرا و اولاد او است تا سام بن نوح و دیگر پیامبران گذشته و هفت مقاله دیگر در موضوع تاریخ است، با عنایت به این که مقاله ششم در مورد سلطنت شاه اسماعیل صفوی است و قسمتی از این مقاله در مورد حکام طبرستان و مازندران و نسب آنان است و از هزار جریب که معاصر شاه اسماعیل و شاه طهماسب بوده وقایع هریک از آنان را ذکر کرده است. این کتاب به زبان فرانسه نیز ترجمه شد.

۱۱۵- تاریخ بخارا

ابوبکر جعفر بن نرشخی (قرن ۴ ه.ق.)

کتابی است در موضوع تاریخ مشتمل بر تاریخ بخارا از ایام قدیم تا فتح این شهر به دست چنگیزخان که به زبان فارسی نوشته شده است. مطالب کتاب یک دست است و در نوع خود بی نظیر و قابل استناد. اصل کتاب به زبان عربی است و در سال ۳۳۲ ه.ق. به وسیله ابوبکر جعفر بن نرشخی به نام نوح اول سامانی تألیف شده است.

۱۱۶- تاریخ برامکه

محمد بن حسین عمرهروی

عنوان دیگر کتاب «اخبار برامکه» است که در موضوع تاریخ برمکیان به زبان فارسی نوشته شده است. نویسنده آن به درستی معلوم نیست ولی در برخی از کتابها از شخصی به نام محمد بن حسین بن عمرهروی نام برده شده است و او را به نام مترجم کتاب به زبان فارسی معرفی کرده است. کتاب بسیار مفید، مختصر و با ارزش است. نثر کتاب کهنه و قدیمی است و متعلق به دوران قبل از مغول می باشد.

۱۱۷- تاریخ بلعمی

ابوعلی محمد بن ابوالفضل محمد بن عیدالله بلعمی (قرن ۴ ه.ق.)

مشهور به ترجمه تاریخ طبری است. مأخذ اصلی کتاب همان تاریخ طبری است ولی به صورت اقتباس از آن، نه ترجمه کامل آن. نویسنده و مترجم ابوعلی محمد بن عیدالله بلعمی وزیر منصور بن نوح است که به فرمان آن پادشاه از سال ۳۵۲ ه.ق. به ترجمه و تلخیص آن شروع کرده و از سایر منابع نیز استفاده نموده است. از این کتاب نسخه های خطی، بسیار وجود دارد.

۱۱۸- تاریخ بناکتی

فخرالدین ابوسلیمان داود بن محمد بناکتی (قرن ۸ ه.ق.)

کتابی است در تاریخ عمومی جهان از فخر بناکتی به زبان فارسی شاعر و مورخ

ایرانی قرن هشتم (وفات ۷۳۰ ه.ق.) موضوع آن از خلقت آدم است تا جلوس ابوسعیدخان. مؤلف اظهار کرده که از کتاب جامع التواریخ رشیدی استفاده کرده و آن را خلاصه نموده و مطالبی نیز بر آن افزوده است. سال تألیف کتاب ۸۱۷ ه.ق. است و مطالب نسبتاً دقیق در مورد کشورهای غیرمسلمان (یهودی، عیسوی، هندی، چینی و مغول) را دربردارد. این کتاب یکی از کتابهای بسیار مهم و معتبر در عهد مغول است و از حیث انشا فصیح و بلیغ و استادانه و از نظر اطلاعات تاریخی بسیار معتبر است.

۱۱۹- تاریخ بیهقی

ظهرالدین ابوالحسن علی بن ابوالقاسم زیدبیهقی (قرن ۶ ه.ق.) کتابی است به زبان فارسی از ابوالحسن بیهقی (وفات ۵۶۵ ه.ق.) معروف به ابن فندق در موضوع تاریخ. محتوای کتاب در مورد بیهق و زندگینامه بزرگان آن است و با انساب خانواده‌هایی که در آنجا وطن داشته‌اند و با از جاهای دیگر به آنجا کوچ کرده‌اند. مؤلف سالهای وقایع را به عربی نوشته و انساب طایفه‌ها و اشخاص را به عربی معرفی کرده است. این اثر از کتابهای بسیار خوب زبان فارسی در قرن ۴ ه.ق. تا قرن ۷ ه.ق. است.

۱۲۰- تاریخ بیهقی

شیخ ابوالفضل محمد بن حسین کاتب بیهقی (قرن ۴ ه.ق.) عنوان دیگر کتاب «تاریخ مسعودی» است و نویسنده آن ابوالفضل بیهقی (۴۷۰-۳۸۵ ه.ق.) است که کتاب خود را در موضوع تاریخ به زبان فارسی نوشته است. این کتاب بسیار مشهور و مرجع منحصر به فرد است و از آثار بسیار مهم نثر فارسی به شمار می‌رود. از جلد ششم تا جلد دهم آن کتاب بزرگی است به نام «جامع التواریخ یا جامع فی تاریخ آل سبکتکین؟ تا تاریخ آل مسعود». موضوع اصلی کتاب تاریخ پادشاهی مسعود پسر محمود غزنوی است. کتاب دارای منابع اطلاعاتی در مورد جغرافیا نیز هست و از موضوعاتی چون تاریخ ادب ایران، تاریخ غزنویان، سامانیان، صفاریان و سلجوقیان نیز سخن به میان آورده است. این کتاب هم از نظر بیان جزئیات

وقایع تاریخی و هم از جهت تاریخ اجتماعی ایران آن زمان بسیار با اهمیت است.

۱۲۱- تاریخ جدید یزد

احمد بن حسین بن علی کاتب یزدی (قرن ۹ ه.ق.)

کتابی است در مورد تاریخ یزد از احمد بن حسین بن علی کاتب (متوفی در نیمه دوم قرن نهم هجری قمری) که به نام پیر بوداق پسر جهان شاه قراقویونلو به زبان فارسی تألیف شده است. موضوع کتاب در مورد ساختمانها، مزارات، مساجد، مدارس و زندگینامه بزرگان و فضلاء یزد است.

۱۲۲- تاریخ جهان آرا

احمد بن محمد بن عبدالغفار غفاری قزوینی (قرن ۱۰ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب «جهان آرا یا نسخ جهان آرا» است. نویسنده آن احمد بن محمد غفاری قزوینی (۹۷۵-۹۰۰ ه.ق.) است و آن را به نام شاه طهماسب صفوی در موضوع تاریخ عمومی نوشته است. حوادث کتاب تا سال ۹۷۲ ه.ق. را در برمی گیرد. این کتاب به زبانهای مختلف از جمله انگلیسی و فرانسه ترجمه شده است.

۱۲۳- تاریخ جهانگشای

علاءالدین عطا ملک جوینی (قرن ۷ ه.ق.)

کتابی است به زبان فارسی در موضوع تاریخ مغول از عطا ملک بن محمد جوینی (۶۸۱-۶۲۳ ه.ق.) که در سه جلد در حدود سال ۶۵۰ یا ۶۵۸ - ۶۵۱ ه.ق. تألیف شده است.

جلد اول: در عادات و رسوم مغول و یاسای چنگیز و فتوحات او، سلطنت اوگتای، گیوگ، توشی و جغتای.

جلد دوم: در تاریخ خوارزمشاهیان و قراخانیان، گورخانیان، ایلک خانیان و آل طاقان.
جلد سوم: در تاریخ منکوقاآن و تفصیل حمله ۶۵۳ ه.ق. هلاکوخان به ایران و قلع و قمع اسماعیلیان.

این کتاب در زمره بهترین آثار تاریخی فارسی است و از جمله کتابهای درجه اول فارسی نیز شمرده می شود.

۱۲۴- تاریخ حزین

محمدعلی بن ابیطالب گیلانی اصفهانی معروف به شیخ علی حزین (قرن ۱۲ ه.ق.) کتابی است در موضوع تاریخ از محمدعلی بن ابیطالب متخلص به حزین (۱۱۸۰-۱۱۰۳ ه.ق.) که به زبان فارسی نوشته شده است. کتاب مشتمل بر تاریخ اواخر دوره صفویه، فتنه افغان و پادشاهی نادرشاه همراه با احوال جمعی از بزرگان آن عصر. نثر کتاب بسیار روان و بی نظیر است و چون مؤلف خود شاهد حوادث و وقایع بوده بدون کم و کاست آنها را نقل می کند و از این نظر این اثر دارای اهمیت تاریخی بسیار است.

۱۲۵- تاریخ خانی

علی بن شمس الدین بن حسین لاهیجانی (قرن ۱۰ ه.ق.) کتابی است به زبان فارسی در موضوع تاریخ از علی بن شمس الدین بن حاج حسین لاهیجی مشتمل بر تاریخ گیلان (از سال ۸۸۰ ه.ق. تا سال ۹۲۰ ه.ق.) سال تالیف کتاب ۹۲۲ ه.ق. ذکر شده است.

۱۲۶- تاریخ سند

سید محمد معصوم بن صفایی حسینی ترمذی بکری متخلص به نامی (قرن ۱۱ ه.ق.) عنوان دیگر کتاب «تاریخ معصومی» است که در موضوع تاریخ به زبان فارسی به وسیله سید محمد معصوم بکری (وفات ۱۰۱۹ ه.ق.) در سال ۱۰۰۹ ه.ق. تالیف شده است. کتاب مشتمل بر چهار جزء در تاریخ سند از فتح این سرزمین به دست مسلمانان در زمان خلافت ولید بن عبدالملک تا تاریخ تالیف کتاب یعنی ۱۰۰۹ ه.ق. است.

۱۲۷- تاریخ سیستان

کتابی است تاریخی که به زبان فارسی نوشته شده است. نویسنده کتاب معلوم نیست. از یک دست نبودن کتاب مشخص می شود که کتاب را یک نفر نوشته است علاوه بر اهمیت تاریخی آن که از منابع بسیار مهم و معتبر زبان فارسی است تاریخ سیستان را از قدیم الایام تا سال ۷۲۵ ه.ق. همراه با مطالب ادبی شامل است. سبک نگارش کتاب بسیار ساده و طبیعی و فصیح است. آثار کهنگی زبان و کلمات و ترکیبات در بعضی موارد کتاب به درجه ای مشهود است که آن را به نثر عهد ساسانی نزدیک می کند. از خصوصیات اصلی کتاب کوتاهی جمله ها، رسا بودن عبارات، تمام بودن افعال و به کار رفتن ترکیبات خاص را می توان ذکر کرد.

۱۲۸- تاریخ شاهی

شهاب الدین عبدالله بیانی مروارید (قرن ۱۰ ه.ق.).

عبدالله مروارید مشهور به خواجه شهاب الدین عبدالله کرمانی متخلص به بیانی (وفات ۹۲۲ ه.ق.). منشی و دبیر، شاعر و موسیقیدان، خوشنویس و وزیر معروف اواخر عصر تیموری در هرات بود. پدر وی به وسیله یکی از پادشاهان تیموری به ریاست «قطیف بحرین» فرستاده شده بود و او به رسم تحفه مرواریدهایی نزد پادشاه آورد و به «مروارید» ملقب شد و پسرش نیز به همین نام شهرت یافت. وی خطاطی مشهور و نوازنده ای زبردست در قانون بود. در زمان شاه اسماعیل صفوی عزت بسیار پیدا کرد و تاریخ آن روزگار را به نظم درآورد. از آثار معروف او دیوان قصاید و غزلیات، مثنوی خسرو شیرین (نا تمام)، تاریخ شاهی و مجموعه ای از رباعیات به نام «مونس الاحباب» و منشآت و مکاتیب به نام «شرفنامه» را می توان نام برد.

۱۲۹- تاریخ طبرستان و رویان و مازندران

میرظهیرالدین نصیرالدین حسینی مرعشی (قرن ۹ ه.ق.).

کتابی است در موضوع تاریخ از سید ظهیرالدین مرعشی (۸۹۳-۸۱۵ ه.ق.) که

به زبان فارسی نوشته شده است. کتاب مشتمل است بر تاریخ طبرستان و رویان و مازندران از زمانهای بسیار دور تا سال ۸۸۱ ه.ق. در مقدمه یادآوری شده که این اثر، مطالب کتاب تاریخ طبرستان از علی بن جمال‌الدین رویانی (نیمه دوم قرن ۹ ه.ق.) و تاریخ رویان نوشته مولانا اولیاءالله آملی را در بردارد و خود او دو فصل، یکی در ذکر حکمرانی ملک کیومرث رستم‌داری و فرزندان او و دیگری در بیان خروج سید قوام‌الدین مرعشی و استیلای اخلاف او بر آن اضافه کرده است. قسمت اعظم کتاب در مورد تاریخ طبرستان ابن اسفندیار است.

۱۳۰- تاریخ عالم آرای عباسی

اسکندر بیک ترکمان منشی (قرن ۱۱ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب (عالم آرای عباسی) است که در موضوع تاریخ به زبان فارسی در شرح حال شاه عباس اول و سلطنت او و اجداد وی به وسیله اسکندر بیک منشی (۱۰۴۳-۹۶۸ ه.ق.) نوشته شده است. کتاب دارای یک مقدمه و دو صحیفه و یک خاتمه است که روی هم در سه مجلد تنظیم شده و نشانگر آن است که نویسنده نتوانسته آن را به اتمام برساند. محتوای کتاب علاوه بر شرح وقایع شاه عباس و جلوس خلف او شاه صفی تا سال ۱۰۳۸ ه.ق. مطالبی نیز درباره زندگینامه بسیاری از بزرگان آن عصر از شعرا، وزراء، مستوفیان، دانشمندان، ادیبان، خوشنویسان و غیره را دربردارد. این کتاب در موضوع تاریخ یکی از منابع بسیار معتبر و معروف فارسی است.

تاریخ عتبی (از ابونصر محمد عتبی) ← تاریخ یمینی

۱۳۱- تاریخ فرشته

محمد قاسم بن غلامعلی هندوشاه استرآبادی (قرن ۱۱ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب «گلشن ابراهیمی» است که کتابی است در موضوع تاریخ به زبان فارسی از محمد قاسم بن غلامعلی هندوشاه استرآبادی مشهور به فرشته. موضوع کتاب تاریخ عمومی مفصلی است در مورد هند. این کتاب در موضوع خود بسیار معتبر و

ارزشمند است. سال اتمام تالیف کتاب ۱۰۱۵ (۱۰۱۸) هجری قمری ذکر شده است.

۱۳۲- تاریخ فیروزشاهی

ضیاءالدین بن مؤیدالملک برنی (خواجه) (قرن ۸ ه.ق.)

کتابی است تاریخی به زبان فارسی از ضیاءالدین برنی مشتمل بر تاریخ پادشاهان دهلی از سال جلوس (۶۶۴-۶۶۲ ه.ق.) غیاثالدین بلین تا سال ۷۵۸ ه.ق. که سال ششم پادشاهی «فیروزشاه» است. از منابع بسیار مهم قسمتی از تاریخ هند است. نویسنده کتاب را در سال ۷۵۸ ه.ق. در سن ۷۴ سالگی به عنوان ذیل کتاب طبقات ناصری (که در سال ۶۵۸ ه.ق.) تالیف شده نوشته است.

۱۳۳- تاریخ قم

حسن بن محمد بن حسن قمی (قرن ۴ ه.ق.)

یا کتاب قم و یا قم‌نامه. کتابی است تاریخی که اصل آن به زبان عربی بوده و به وسیله حسن بن محمد بن حسن قمی در سال ۳۷۸ ه.ق. به نام صاحب بن عبّاد تالیف گردیده است از متن عربی کتاب اطلاعی در دست نیست ولی در مقدمه اشاره شده که اصل عربی آن در ۲۰ باب و ۵۰ فصل بوده و فهرست بابها و موضوعات آن ذکر شده است. آنچه امروز از آن کتاب باقی مانده فقط باب پنجم آن است که از منابع بسیار معتبر و با ارزش فارسی است.

۱۳۴- تاریخ گزنده

حمدالله بن ابی بکر بن نصر مستوفی قزوینی (قرن ۸ ه.ق.)

کتابی است در موضوع تاریخ از حمدالله مستوفی (قرن ۸ ه.ق.) که در موضوع تاریخ عمومی و تاریخ اسلامی و تاریخ ایران تا عهد مولف به سال ۷۳۰ ه.ق. به زبان فارسی نوشته شده است. یک مقدمه و شش باب دارد. این کتاب منتخبی است از «جامع التواریخ» که حمدالله مستوفی آن را در دو فصل یکی در تاریخ علما و ائمه و فضلا و شعرای عرب و عجم و دیگری در تاریخ و جغرافیا و بزرگان شهر قزوین بر آن

افزوده است که از مهمترین بابهای کتاب است. نثر کتاب بسیار روان نوشته شده و از منابع بسیار معتبر عهد مغول است. در مقدمه کتاب از ۳۲ اثر به عنوان مرجع تالیف این تاریخ یاد شده است.

۱۳۵- تاریخ گیتی گشا

محمد صادق موسوی نامی اصفهانی شیرازی معروف به منشی (قرن ۱۳ ه.ق.) یا «تاریخ زندیه» از میرزا محمد صادق موسوی اصفهانی متخلص به نامی (وفات ۱۲۰۴ ه.ق.) که در موضوع تاریخ به زبان فارسی نوشته شده است. نثر کتاب بسیار پراستعاره و پیچیده است. این کتاب تاریخ سلسله زندیه از آغاز تا سال ۱۲۰۰ ه.ق. را دربردارد و در موضوع خود از منابع با ارزش فارسی است. بر این کتاب دو ذیل نوشته شده، یکی به وسیله عبدالکریم بن علی رضا الشریف شیرازی شاگرد مولف و دیگری به وسیله میرزا محمدرضای شیرازی (اواخر پادشاهی لطفعلی خان تا انقراض زندیه به دست قاجاریه را شامل شده است). محمد اسماعیل وکیل الملک نوری (وفات ۱۲۸۶ ه.ق.) حکمران کرمان این کتاب را تهذیب کرده و مطالب اضافی آن را حذف نموده است.

۱۳۶- تاریخ گیلان

عبدالفتاح فومنی (قرن ۱۱ ه.ق.) کتابی است تاریخی به زبان فارسی از عبدالفتاح فومنی (وفات، نیمه اول قرن ۱۱ هجری قمری) در دو فصل و چهار مقاله در تاریخ گیلان (آستارا، لنکران، گسکر و غیره) در سالهای ۱۰۳۸-۹۲۳ ه.ق. از دوره صفویه.

۱۳۷- تاریخ گیلان و دیلمستان

میرظهیرالدین نصیرالدین حسینی مرعشی (قرن ۹ ه.ق.) کتابی است تاریخی از سید ظهیرالدین مرعشی (۸۹۴-۸۱۵ ه.ق.) به زبان فارسی، که به امر کارکیا میرزا علی لاهیجانی در سال ۸۸۱ ه.ق. تالیف شده است. یک

مقدمه و ۶ باب دارد و باب هفتم آن به وسیله مولف بر آن اضافه شده. حوادث مربوط به سالهای ۸۸۱ و ۸۹۴ ه. ق. است. کتاب در موضوع خود بسیار مهم است و تاریخ قرن ۹ و ۸ ه. ق. گیلان و دیلمستان را به خوبی معرفی می‌کند.

- تاریخ مآثر سلطانی (از: عبدالرزاق بیک دنبلی) ← مآثر سلطانیه

۱۳۸- تاریخ معجم

شرف‌الدین فضل‌اله حسینی قزوینی (قرن ۷ و ۸ ه. ق.)

عنوان دیگر کتاب «المعجم فی آثار ملوک المعجم فی تاریخ ملوک المعجم» است که در موضوع تاریخ به زبان فارسی نوشته شده است. نویسنده کتاب شرف‌الدین فضل‌اله حسینی قزوینی (۷۴۰-۶۶۰ ه. ق.) است که آن را به نام نصرت‌الدین احمد (از اتابکان بزرگ) نوشته شده است. موضوع کتاب ایران پیش از اسلام از نخستین پادشاه پیشدادی تا زمان انوشیروان می‌باشد.

۱۳۹- تاریخ ملّازاده

احمدبن محمود (قرن ۹-۸ ه. ق.)

کتابی است در موضوع تاریخ از احمدبن محمود معروف به معین‌الفقرا و ملّازاده بخاری از مردم قرن ۸ و ۹ ه. ق. موضوع کتاب در معرفی گورهای ۱۶۰ تن از بزرگان است که در بخارا مدفون هستند به همراه شرح زندگی هریک از آنان. وجوه اهمیت بخارا از مواردی است که در این اثر بیان شده است.

- تاریخ ملوک کرت (از: سیف‌بن محمدبن یعقوب متخلص به سیفی) ← تاریخ نامه هرات

- تاریخ ملوک هرات (از: سیف‌بن محمدبن یعقوب متخلص به سیفی) ← تاریخ نامه هرات

۱۴۰- تاریخ‌نامه هرات

سیف‌بن محمدبن یعقوب سیفی هروی (قرن ۷ ه.ق.)

کتابی است در موضوع تاریخ از سیف‌بن محمدبن یعقوب هروی متخلص به سیفی هروی (۷۲۸-۶۸۱ ه.ق.) در تاریخ هرات از هجوم چنگیزخان ۶۱۸ ه.ق. به این شهر تا شانزدهمین سال پادشاهی ملک غیاث‌الدین کرت با انشای بسیار خوب و روان و نثر شیوا و شیرین فارسی. اساس کار مولف بر سلطنت سلاطین آل کرت است که برخی از آن را تاریخ ملوک کرت گفته‌اند. عناوین دیگر کتاب، تاریخ ملوک هرات تاریخ هرات و تاریخ سیفی است. نثر کتاب غالباً ساده و در پاره‌ای از قسمتها اعتدال همراه با صنایع لفظی و در بسیاری از موارد با اشعار فارسی و عربی است. به‌همین جهت حاوی اطلاعات ادبی بسیار سودمندی است.

۱۴۱- تاریخ نگارستان

احمدبن محمدبن عبدالغفار غفاری قزوینی (قرن ۱۰ ه.ق.)

کتابی است تاریخی از قاضی احمدبن محمد غفاری قزوینی (۹۷۵-۹۰۰ ه.ق.) که به زبان فارسی نوشته شده است. مشتمل است بر ۳۲۰ حکایت تاریخی از قرون اول هجرت تا زمان تالیف این کتاب در زندگی حضرت رسول (ص)، امامان شیعه و نوادر و حالات خلفا و پادشاهان اسلام و غیره با نثر آمیخته به نظم. کل کتاب به زبان ترکی و قسمتهایی از آن به زبانهای زنده دنیا ترجمه شده است.

۱۴۲- تاریخ نو

جهانگیر میرزا بن محمد ولی میرزا فرزند فتحعلیشاه قاجار معروف به حاج آقا خان‌زاد (قرن ۱۳ ه.ق.)

کتابی است در موضوع تاریخ از جهانگیر میرزا پسر سوم عباس میرزا نایب‌السلطنه که به زبان فارسی نوشته شده است. کتاب مشتمل است بر حوادث ۲۶ سال سلطنت قاجاریه (از ۱۲۴۰ تا اوایل ۱۲۶۷ ه.ق.) یعنی ده سال از سلطنت فتحعلیشاه، تمام چهارده سال سلطنت محمدشاه و دو سال و اندی از سلطنت

ناصرالدین شاه. عده‌ای علت نامگذاری کتاب را به مناسبت نام نویسنده، تاریخ جهانگیری هم خوانده‌اند.

۱۴۳- تاریخ وصاف

عبداله بن فضل‌اله وصاف (قرن ۸ و ۷ ه.ق.).

عنوان دیگر کتاب «تجزیة الامصار و تزجیة الاعصار» است که در موضوع تاریخ به زبان فارسی به وسیله وصاف (وصاف الحضرة عبدالله بن فضل الله ۷۳۰-۶۶۳ ه.ق.) تألیف شده است. موضوع کتاب تاریخ مغول می‌باشد که در پنج جلد نوشته شده و وقایع سالهای ۷۲۸-۶۵۶ ه.ق. را دربردارد. از آنجا که بیشتر وقایع را خود نویسنده شاهد و ناظر بوده، دارای اهمیت بسیار است. نشر کتاب مصنوع همراه با مبالغات شگفت‌انگیز، ترکیبات و امثال و اشعار عربی است و در موضوع خود بسیار مهم و معتبر می‌باشد.

- تاریخ هرات (از: سیف بن محمد بن یعقوب (متخلص به سیفی هروی) ← تاریخ نامه هرات

۱۴۴- تاریخ یزد

جعفر بن محمد بن حسن جعفری (قرن ۹ ه.ق.).

کتابی است در تاریخ یزد که به وسیله جعفر بن محمد بن حسن جعفری (قرن ۹ ه.ق.) بین سالهای ۸۵۵-۸۴۵ ه.ق. تألیف شده است. ظاهراً این کتاب نخستین کتاب است که درباره یزد نوشته شده است. موضوع کتاب از قبل از اسلام است تا زمان مولف که مطالب بسیار مهم و مفید درباره تاریخ و جغرافیای یزد را دربردارد.

۱۴۵- تاریخ یمینی

ابونصر محمد بن عبد الجبار عتبی (قرن ۵ ه.ق.).

عنوان دیگر کتاب تاریخ عتبی یا «سیرت صاحب غزنه» است که

ابونصر محمد عتبی (متوفی به سال ۴۲۷ ه.ق.) آن را در شرح امارات و سلطنت سبکتکین و سلطان محمود تا سال ۴۱۲ ه.ق. نگاشته است. این کتاب از مراجع بسیار معتبر در مورد تاریخ غزنویان است و بسیاری از حوادث اواخر عهد ساسانی را دربردارد. بر این کتاب شرح و تفسیر بسیار نوشته‌اند.

۱۴۶- تبصرة العلوم

سید مرتضی علم الهدی (قرن ۷ و ۶ ه.ق.)

کتابی است در ملل و نحل به زبان فارسی که در اواخر قرن ششم هجری قمری یا اواخر قرن هفتم هجری قمری تألیف شده و تألیف آن را به افراد مختلفی نسبت داده‌اند؛ از جمله شخصی به نام سید مرتضی علم الهدی که ظاهراً در خراسان زندگی می‌کرده و اطلاعاتی از زندگی نامه او در دست نیست. موضوع کتاب در شرح احوال و نقل حکایات ملل غیر امامیه و در ردّ مقالات ایشان است که از تعصب برکنار نمی‌باشد. این کتاب قدیمی‌ترین نسخه موجود در علمای امامیه در ملل و نحل است که به زبان فارسی نوشته شده است.

۱۴۷- تتمه صوان الحکمه

ظهرالدین ابوالحسن علی بن ابوالقاسم زید (قرن ۶ و ۵ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب «تاریخ حکمای اسلام» است که ابوالحسن علی بن زید بیهقی (وفات ۵۶۵ ه.ق.) به زبان عربی در مورد زندگی نامه علما و حکمای اسلام نوشته است. این کتاب تتمه و ذیلی است بر «صوان الحکمه» از ابو سلیمان سجستانی. معلومات تاریخی کتاب بسیار ناچیز است. این کتاب به زبان فارسی ترجمه شده است.

۱۴۸- تجارب السلف

هندوشاه سنجر بن عبدالله صاجبی کیوانی آذربایجانی (قرن ۷ و ۸ ه.ق.)

سال تألیف کتاب ۷۲۴ ه.ق. است که در موضوع تاریخ خلفا و وزراء است. مولف اظهار داشته مطالب خود را از کتاب «الفخری تألیف ابن الطقطقی» نقل کرده و خود

مطالبی بر آن افزوده است. موضوع کتاب با شرح حال مختصر از پیامبر آغاز می شود آنگاه به ذکر احوال دسته های سه گانه خلفا (خلفای خمس، دولت امویان، دولت عباسیان و دولت های فرعی علویان در مصر، آل بویه و سلجوقیان) می پردازد. وی ضمن معرفی خلفای عباسی و وزرای مشهور این دوره سه گانه و دولتهای فرعی تا پایان خلافت المستعصم بالله ۶۵۶ ه. ق. به احوال هریک از آنان نیز مشروحاً پرداخته است.

۱۴۹- تحفة الاحرار (مثنوی)

ملاً نورالدین عبدالرحمان بن احمد جامی (قرن ۹ ه. ق.) نام یکی از مثنویهای پنجگانه هفت اورنگ نورالدین عبدالرحمان جامی که به تقلید از مخزن الاسرار نظامی و مطلع الانوار امیر خسرو دهلوی سروده شده است. سال اتمام کتاب ۸۸۶ ه. ق. است. این کتاب که منظومه ای عرفانی است به خواجه احرار اهدا شده است.

۱۵۰- تحفة الاخبار

ملاً محمد طاهر بن محمد حسین قمی (قرن ۱۱ ه. ق.) کتابی است در موضوع عقاید صوفیه و رد آنها که بیشتر براساس تعصب به وسیله محمد طاهر بن محمد حسین قمی (وفات ۱۰۹۸ ه. ق.) به زبان فارسی نوشته شده است.

۱۵۱- تحفة العراقین (مثنوی)

افضل الدین ابراهیم نجیب الدین علی نجار خاقانی شروانی (قرن ۶ ه. ق.) مثنوی است در شرح حال مسافرت به عراق و عرب و عجم و مکه معظمه به نام جمال الدین ابوجعفر محمد بن علی اصفهانی وزیر صاحب موصل و در ذکر هر شهر از بزرگان آن که بدیل بن علی خاقانی شروانی (۵۹۵-۵۲۰ ه. ق.) آن را سروده است و در آخر ابیاتی چند در وصف حال خود به آن اضافه کرده است.

۱۵۲- تحفة الملوک (قرن ۷ و ۸ ه.ق.)

کتابی است در آداب به زبان فارسی مشتمل بر ۵ باب (خرد، دانش، نادانی، سخن گفتن، حکمت و امثال). مولف کتاب معلوم نیست، ظاهراً نشان می‌دهد که در ربع اول قرن هفتم و ربع آخر قرن هشتم تألیف شده است.

- تحفة المومنین (از: محمد مومن بن محمد زمان تنکابنی معروف به حکیم مومن) ←
تحفة حکیم مومن

۱۵۳- تحفة الوزرا (قرن ۱۰ و ۱۱ ه.ق.)

یا اندرزنامه کتابی است در موضوع اخلاق به زبان فارسی در پند و اندرز. نویسنده آن معلوم نیست. کتاب مشتمل است بر چهل باب و هر باب دارای چهار نصیحت. یک نسخه از آن در سال ۱۱۴۲ ه.ق. به وسیله عماد حسنی نوشته شده است.

۱۵۴- تحفة حکیم مومن (قرن ۱۱ ه.ق.)

حکیم مومن

عنوان دیگر کتاب تحفة المومنین است که در موضوع پزشکی قدیم و ادویه به وسیله محمد مومن ابن محمد زمان تنکابنی معروف به حکیم مومن که پزشک مخصوص شاه سلیمان صفوی (پادشاهی ۱۰۷۸-۱۱۰۵ ه.ق.) برای این پادشاه به زبان فارسی تألیف شده است. این کتاب تا مدت سه قرن قابل استفاده برای پزشکان گذشته بوده است.

۱۵۵- تحفة سامی

سام میرزا بن شاه اسماعیل صفوی [ابوالمظفر] (قرن ۱۰ ه.ق.)

تذکره‌ای است از سام میرزا فرزند شاه اسماعیل اول صفوی در شرح حال حدود ۷۰۰ نفر از شعرای نامدار و گمنام اواخر قرن نهم تا اواخر قرن دهم با ذکر نمونه‌ای از آثار هریک از آنان. سال اتمام تألیف کتاب ۹۵۷ ه.ق. ذکر شده است. این کتاب مورد استفاده

تذکره نویسان معاصر از جمله علیقلی خان والد داغستانی، آذر بیگدلی و رضاقلی خان هدایت بوده است.

۱۵۶- تحفه عباسی

شیخ محمدعلی موذن سبزواری (قرن ۱۱ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب تحفه العباسیه است که در موضوع عرفان براساس مذهب شیعه به زبان فارسی به وسیله شیخ محمدعلی سبزواری خراسانی معروف به موذن (قرن یازدهم ه.ق.) که معاصر شاه عباس دوم صفوی بوده است، نوشته شده. کتاب یک مقدمه، ۱۲ باب و یک خاتمه دارد که در ذکر گفتار صفویه آمده است. در مقدمه نیز به اعتقادات صفویه در توحید، نبوت، امام و معاد پرداخته است.

۱۵۷- تذکرة الاولیا (قرن ۷ و ۶ ه.ق.)

شیخ فریدالدین ابو حامد محمد بن ابراهیم عطار نیشابوری (قرن ۶ و ۷ ه.ق.)

کتابی است در موضوع عرفان و تاریخ به زبان فارسی از فریدالدین عطار نیشابوری (۶۲۷-۵۲۷ ه.ق.) در این کتاب اوصاف ۹۶ تن از بزرگان، اولیا و مشایخ صوفیه با ذکر مناقب، مکارم اخلاق و مواعظ و سخنان حکمت آمیزشان آورده شده که از این جهت اهمیت بسیار دارد. انشای این کتاب در کمال سادگی و شیرینی است و می توان گفت در زبان فارسی از این نظر اثری جامع و کامل است، فقط در اوایل زندگی نامه ها نویسنده ملتزم شد که چند سطر عبارات مسجع بیاورد. کتاب تذکرة الاولیا تاکنون به زبانهای مختلف جهان ترجمه شده است.

۱۵۸- تذکرة الخطاطین

میرزا سنگلاخ بجنوردی (قرن ۱۳ ه.ق.)

کتابی است در دو جلد با خطی خوش در شرح حال خطاطان، اثر میرزا سنگلاخ بجنوردی (متوفی به سال ۱۲۹۴ ه.ق.). کتاب فاقد اسناد تاریخی است و در آن غالباً به ذکر نام خوشنویسان و قطعات ایشان اکتفا شده است. تالیف کتاب در زمان ناصرالدین

شاه قاجار صورت گرفته است.

۱۵۹- تذکرة الشعرا

دولت‌شاه بن علاءالدوله بختیشاه غازی سمرقندی (قرن ۹ و ۱۰ ه. ق.).

عنوان دیگر کتاب تذکرة دولت‌شاه است. کتابی است تاریخی و ادبی به زبان فارسی از امیر دولت‌شاه بن علاءالدوله سمرقندی (متوفی ۸۹۶ ه. ق.) به نام امیر علیشیر نوایی در سال ۸۹۲ ه. ق. تألیف شده است. کتاب مشتمل است بر شرح حال بزرگان و شعرای متقدم و متوسط ایران و یک دیباچه به نظم و نثر و ذکر ده تن از شعرای عربی زبان. در کتاب اطلاعات مفید بسیاری از تاریخ سلاطین و دول گذشته دیده می‌شود. ظاهراً قدیمی‌ترین تذکرة‌ای است که به زبان فارسی در دست می‌باشد. این کتاب منبع مورد استفاده برای بسیاری از شعرا و نویسندگان تذکرة نویس بوده است. خلاصه کتاب فوق به زبان ترکی به «سفینه الشعرا» توسط فهیم سلیمان افندی ترجمه شده و اصل کتاب به اغلب زبانهای زنده دنیا نیز ترجمه شده است.

۱۶۰- تذکرة انجمن آرای ناصری

ابراهیم مدایع نگار (محمد ابراهیم بن مهدی تفرشی، نواب تهرانی) (قرن ۱۳ ه. ق.). کتابی است تاریخی و ادبی از ابراهیم مدایع نگار معروف به محمد ابراهیم بن مهدی نواب تهرانی به زبان فارسی که به نام ناصرالدین شاه تألیف گردیده است. کتاب مشتمل است بر چهار انجمن: انجمن اول در ذکر نسب ناصرالدین شاه و نمونه‌ای از اشعار او، انجمن دوم در ذکر حالات و بسط مقامات شاهزادگان دوره ناصری، انجمن سوم در شرح احوال و نشر اقوال وزرا و امنای دولت و انجمن چهارم در ثبت معلومات و ضبط منظومات اموال دولت و مختصری از احوال نویسنده.

- تذکرة (از: دولت‌شاه از امیر دولت‌شاه بن علاءالدوله سمرقندی) ← تذکرة الشعرا

- تذکرة (از: سرخوش از محمد افضل بن معصوم سرخوش دهلوی) ← کلمات الشعرا

۱۶۱- ترجمان البلاغه

محمد بن عمر رادویانی (قرن ۵ ه.ق.)

کتابی است در موضوع بعضی از مباحث معانی و بیان و علم بدیع که به وسیله محمد بن عمر رادویانی در قرن پنجم هجری قمری نوشته شده است.

- ترجمه تاریخ طبری (از: ابوعلی بلعمی) ← تاریخ بلعمی

۱۶۲- ترجمه تفسیر طبری

ابو جعفر محمد بن جریر طبری (قرن ۴ ه.ق.)

ترجمه فارسی کتاب «جامع البیان فی تفسیر القرآن» تألیف محمد بن جریر طبری است که به تفسیر طبری مشهور است. این کتاب به فرمان منصور بن نوح (مدّت حکومت: ۳۶۶-۳۵۰ ه.ق.) به وسیله گروهی از دانشمندان ابوبکر بن احمد بن حامد، خلیل بن احمد سجستانی (از بخارا) ابوجعفر بن محمد بن علی (از بلخ) حسن بن علی مندوسی و ابوالجهم خالد بن مانی (از باب‌الهند) به فارسی ترجمه شده و در آن جرح و تعدیل و تصرف شده است.

۱۶۳- ترجمه رساله قشیری

عبدالکریم بن هوازان قشیری (قرن ۵ ه.ق.)

رساله قشیری را خواجه امام ابوعلی احمد عثمانی از شاگردان قشیری به زبان فارسی ترجمه کرد. ترجمه بسیار مشکل و غلط دار است. ابوالفتوح عبدالرحمان بن محمد نیشابوری به اشاره احمد بن ابراهیم پارسا آن را در سال ۵۵۰ ه.ق. در کرمان تصحیح و اصلاح نمود.

- ترجمه یمینی (از: ابوالشرف بن ظفر بن سعد) ← تاریخ یمینی

۱۶۴- تفسیر ابوالفتوح

جمال‌الدین حسین بن علی، ابوالفتوح رازی (قرن ۶ ه.ق.)
تفسیری است بر قرآن کریم به طور مفصل که به وسیله ابوالفتوح جمال‌الدین
رازی به زبان فارسی نوشته شده است. تالیف این تفسیر در نیمه اول قرن ۶ ه.ق.
صورت گرفته است.

۱۶۵- تفسیر پاک (قرن ۴ و ۵ ه.ق.)

تفسیر قرآن یا تفسیر پاک. نامی است که به قطعه‌ای از تفسیر بی‌نام فارسی که
ظاهراً در اواخر قرن چهارم یا اوایل قرن پنجم نوشته شده است داده‌اند نسخه اصلی
این تفسیر قدیمی و ناقص در کتابخانه دانشگاه لاهور موجود است و از خصوصیات
ظاهری آن می‌توان حدس زد که نسخه متعلق به حدود سال ۴۵۰ ه.ق.
با اندکی اختلاف است.

۱۶۶- تفسیر سورآبادی

ابوبکر عتیق سورآبادی (قرن ۵ ه.ق.)
تفسیری است به زبان فارسی بر قرآن کریم که در قرن پنجم به گفته حمدالله
مستوفی و حاج خلیفه توسط ابوبکر عتیق بن محمد هروی سورآبادی تالیف شده است.
نثر کتاب بسیار شیوا است و دارای لغات و اصطلاحات و ترجمه تحت‌اللفظ عبارات و
ترکیبات قرآن به زبان دری است.

۱۶۷- التفهیم

ابوریحان محمد بن احمد بیرونی (خوارزمی) (قرن ۵ ه.ق.)
کتابی است در مقدمات علم هندسه، حساب هیئت و نجوم از ابوریحان بیرونی
(۴۴۰-۳۶۲ ه.ق.) که به طور سؤال و جواب به نام «ریحانه» دختر حسین خوارزمی در
سال ۴۲۰ ه.ق. به زبان فارسی نوشته شده و آنگاه به زبان عربی و سایر زبانها
ترجمه شد. متن فارسی آن یکی از آثار بسیار مهم زبان فارسی است. سعی مولف بر آن

است که از اصطلاحات موجود فارسی برای علم ریاضی استفاده کند. عنوان کامل کتاب «التفهیم لاوائل صناعة التنجیم» است.

۱۶۸- تنبیهات المنجمین

ملّا محمد قاسم بن مظفر جنابذی (قرن ۱۱ ه.ق.)

معروف به تنبیهات ملّا مظفر تاریخ فراغت ۱۰۳۴ ه.ق. کتابی است به زبان فارسی در احکام نجوم از ملّا محمد گنابادی که آن را برای شاه عباس اول صفوی نوشته است. سال آغاز آن ۱۰۳۱ ه.ق. است. ملّا مظفر خلاصه‌ای از کتاب مذکور را با نام «منتخب تنبیهات» نیز فراهم کرده است.

- تنبیهات ملّا مظفر (ملّا مظفر گنابادی) ← تنبیهات المنجمین

۱۶۹- التوسل الی التوسل

بهاءالدین محمد بن مؤید بغدادی (قرن ۶ ه.ق.)

کتابی است ادبی و تاریخی و به صورت مجموعه منشآت به زبان فارسی از بهاءالدین محمد بن مؤید بغدادی منشی تکش خوارزمشاه. این کتاب مشتمل است بر یک دیباجه حمد و ستایش خداوند، ستایش رسول و اصحاب او و نیز ستایش سلطان که سبب تالیف کتاب بوده. در فصل اول ستایش از وزیر سلطان، فصل دوم در انشای فارسی و سبکهای مختلف نویسندگان، شامل منشورهای دیوانی، عهدنامه‌ها و فتح‌نامه‌ها و فصل سوم نامه‌های خصوصی مولف که به بزرگان و دوستان نوشته شده همراه با ذکر چند نمونه معرفی شده است. کتاب دارای نکات تاریخی و ادبی بسیار است و اواخر دوره خوارزمشاهیان و معاصران ایشان را دربرمی‌گیرد.

- توضیح الاخلاق (از: خواجه نصیرالدین طوسی) ← اخلاق ناصری

۱۷۰- توقیعات کسری انوشیروان عادل

کتابی است شامل ۱۷۳ مرفوع و توقیع یا پرسش و پاسخ که دستوران و موبدان در امور مهم کشوری و اجرای عدل بین مردم از خسرو انوشیروان (۵۷۹-۵۳۱) به دستور خود او سؤال کرده‌اند و او به آنها جواب داده است.

۱۷۱- تهذیب المنطق والكلام

مسعود بن عمر تفتازانی (قرن ۸ ه.ق.)

کتابی است در موضوع علم منطق و کلام از سعدالدین مسعود تفتازانی عالم و ادیب خراسانی (عربی نویس ۷۹۲-۷۲۲ ه.ق.) که تالیف آن را در سال ۷۸۹ ه.ق. به پایان رسانده است. بر این کتاب شرح و تفسیر بسیار نوشته‌اند که معروف‌ترین آنها شرح ملا جلال دوانی است قسمت منطق آن از شهرت بسیار برخوردار است و نیز حواشی مشهور ملا عبدالله یزدی (وفات ۹۸۱ ه.ق.) را می‌توان ذکر کرد. قسمت منطق آن از شهرت بسیاری برخوردار است.

۱۷۲- جاماسب نامه (رساله)

جاماسب بن لهراسب

رساله‌ای است به زبان پهلوی در حدود ۵۰۰۰ کلمه مشتمل است بر افسانه‌های جالب توجه مربوط به پادشاهان داستانی ایران. کتاب مشتمل است بر سؤال و جوابی چند که بین گشتاسب شاه و جاماسب حکیم رد و بدل شده است. در بین این سؤال‌ها و جواب‌ها مسائل گوناگون دینی و اخلاقی مورد بحث واقع شده است؛ خصوصاً در آخر آن پیشگویی‌هایی راجع به سرنوشت ایران زمین و ظهور موعودهای زردشتی بیان می‌شود. جاماسب که در داستانهای دینی و ملی قدیم ایران، وزیر گشتاسب و داماد زردشت معرفی شده است در اساطیر پهلوی حکیم روشن‌بینی به‌شمار آمده است و اوست که در جنگ گشتاسب با ارجاسب پیشگویی می‌کند که پسر و ۲۲ برادر گشتاسب در این جنگ کشته خواهند شد. به هر حال در افسانه‌های قدیمی جاماسب هم ردیف بزرگمهر حکیم معرفی می‌شود.

۱۷۳- جام جم (مثنوی)

رکن‌الدین اوحدی مراغه‌ای (قرن ۷ ه.ق.)

مثنوی است اخلاقی و عرفانی به زبان فارسی از رکن‌الدین اوحدی مراغه‌ای (۷۳۸-۶۷۰ ه.ق.) که در سال ۷۳۳ ه.ق. شاعر آن را به نام غیاث‌الدین محمد وزیر پسر رشیدالدین فضل‌الله که وزارت ابو سعید ایلخان مغول را داشته است، سروده شده. این مثنوی ۵۰۰۰ بیت دارد. منظومه‌ای است به سبک و وزن «حَدِيقَةُ الْحَقِيقَةِ» سنایی اما مختصرتر از آن و مشتمل است بر افکار و مطالب عرفانی، اخلاقی، اجتماعی و تربیتی و نیز آداب و رسوم و در پایان کتاب مطالبی نیز پیرامون تصوف و اصطلاحات عارفان همچون دل و نفس، عشق و سماع ... آمده است. عنوان دیگر کتاب «جام جهان‌نما» است.

۱۷۴- جامع التواریخ

خواجه رشیدالدین فضل‌الله بن عمادالدوله همدانی (قرن ۸ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب جامع رشیدی است. کتاب یک تاریخ عمومی جامع و مفصل فارسی درباره مغول می‌باشد که در حدود ۷۱۰ ه.ق. به وسیله خواجه رشیدالدین فضل‌الله وزیر همدانی تألیف شده است. (۶۴۵ - مقتول ۷۱۸ ه.ق.) این کتاب جامع، شامل اخبار ملوک و انبیای سلف و تاریخ خلفا و سلاطین اسلام تا عهد الجاتیو و نیز متضمن تاریخ اقوام ترک و چین و هند، مغول و یهود و فرنگ است. مولف برای نگارش کتاب از مآخذ مختلف استفاده کرده و مندرجات برخی از تاریخهای سابق را تلخیص و نقل کرده است. این کتاب در واقع تاریخ عمومی فارسی است که در تاریخ مردم آسیا نوشته شده است.

۱۷۵- جامع الحکمتین (رساله)

حمیدالدین ابو معین ناصر بن علوی قبادیانی مرزوی یمکانی ملقب به حجت [حکیم] (قرن ۴ ه.ق.)

رساله‌ای است منشور فلسفی تألیف ناصر خسرو قبادیانی به فارسی در بیان عقاید

اسماعیلیه در مورد مسائل حکمت دینی و حکمت فلسفی نویسنده کتاب را به خواهش عین الدوله ابوالمعالی علی بن اسد بن حارث، امیر بدخشان در شرح و جواب یک قصیده فلسفی. فارسی اثر خواجه ابوالهثیم جرجانی تالیف کرده است. چون این کتاب حاوی مباحث حکمت دینی و فلسفه یونانی توانا می باشد. آن را «جامع الحکمتین» نام نهاده اند.

۱۷۶- جامع شاهی

احمد بن محمد بن عبدالجلیل سجزی (قرن ۴ ه. ق.).

کتابی است در موضوع علم نجوم تالیف احمد بن محمد بن عبدالجلیل سجزی ریاضیدان و منجم ایرانی در قرن ۴ ه. ق. که آن را به نام عضدالدوله (دیلمی) (۳۷۲-۲۲۴ ه. ق.) نوشته است.

«ویکه» کتاب مجموعه ای است از ۱۵ رساله در نجوم و رساله ای در تثلیث زاویه که مفاد آن را به فرانسه ترجمه کرده است و در آخر کتاب خود در جبر خیام آورده است.

۱۷۷- جامع عباسی

محمد بن حسین عاملی حارثی همدانی (شیخ بهایی) (قرن ۱۱ و ۱۰ ه. ق.).

کتابی است در فقه عملی به زبان فارسی از بهاءالدین عاملی معروف به شیخ بهایی در ۲۰ باب تالیف شده و به نام شاه عباس اول صفوی نامیده شده است. بعد از اتمام باب پنجم (حج) وفات یافت و شاگردش، نظام الدین محمد ساوجی به امر شاه عباس ۱۵ باب دیگر را به اسلوب ۵ باب اول به پایان رسانید.

۱۷۸- جامع مفیدی

محمد مفید مستوفی بافقی (قرن ۱۱ ه. ق.).

کتابی است در تاریخ و جغرافیای یزد و آثار و ابنیه و شرح احوال و آثار بزرگان آن شهر به قلم محمد مستوفی بن نجم الدین محمود بافقی یزدی (قرن ۱۱ ه. ق.) و آن را به سال ۱۰۸۲ ه. ق. شروع و در سال ۱۰۹۰ ه. ق. در سه جلد به پایان برده است.

۱۷۹- جام کیخسرو

خداجوی بن نامدار (قرن ۱۱ ه.ق.)

نام کتابی است در شرح مکاشفات آذرکیوان تصنیف خداجوی بن نامدار (وفات ۱۰۴۰ ه.ق.) در کشمیر. خداجوی از مردم هرات بود و از پیروان آذرکیوان که هم به فارسی و هم به عربی دست داشت. موضوع کتاب درباره رویا، حالت عجیب، حالت محو و خلع قالب تقسیم می‌شود و در آن یکی از آثار آذرکیوان را شرح می‌دهد. کتاب فوق به چهار «گشسب» تقسیم شده است که موارد فوق را دربردارد.

۱۸۰- جاودان نامه (رساله)

افضل‌الدین محمدبن مرقی معروف به بابا افضل کاشانی (قرن ۷ ه.ق.) یا جاویدنامه. رساله‌ای است فلسفی به زبان فارسی از باباافضل کاشانی (محمدبن حسین قرن ۷ ه.ق.). مولف در این کتاب از مسائل علم اخلاق و معرفت مبدء و معاد سخن رانده است. کتاب دارای چهار باب است در اقسام علوم، در شناختن خود و طریق آن، در شناختن آغاز کار، در شناختن انجام کار و مولف با رعایت اختصار مسائل اخلاق و روان شناسی و عقاید کلام را به هم آمیخته است. این کتاب جهت اصطلاحات و تعبیرات فلسفی کم نظیر است.

۱۸۱- جاویدان کبیر

فضل‌الله استرآبادی (قرن ۸ ه.ق.)

یا جاویدان نامه. تفسیر گونه‌ای است بر قرآن کریم از فضل‌الله استرآبادی مؤسس فرقه «حروفیه» به زبان فارسی آمیخته به لهجه استرآبادی. این کتاب که ظاهراً در حدود سال ۷۸۸ ه.ق. بر نویسنده الهام شده، مشتمل است بر ذکر اسرار حروف و در آن دعاوی راجع به کشف رموز تجلیات الهی و وحدت اسم و مسمی و امثال این گونه افکار آمده است. انشای کتاب ساده و روان است ولی برخی مواقع فهم آن بسیار مشکل می‌باشد؛ مع‌هذا مطالعه آن در فهم اقوال و آرای فرقه حروفیه اهمیت دارد؛ خصوصاً این که شاگردان فضل‌الله بعدها در همین زمینه و به همین سبک رساله‌هایی به نام

«جاویدان نامه» نوشته‌اند.

۱۸۲- جبر خیام (رساله)

حکیم غیاث‌الدین ابوالفتح عمر بن خیام نیشابوری (قرن ۵ و ۶ ه.ق.) رساله‌ای است در جبر و مقابله از عمر خیام نیشابوری (وفات ۵۱۷ ه.ق.) که به زبان فارسی نوشته شده است. خیام اولین کسی است که به تحقیق منظم علمی در معادلات درجات اول، دوم، سوم پرداخته است و آنها را به روش خاص نیز طبقه‌بندی نموده است. محققین تاریخ علوم این رساله را معرف فکر منظم علمی خیام و یکی از برجسته‌ترین آثار قرون وسطایی در علم جبر شمرده‌اند لذا علاوه بر کتاب که به زبان فرانسه - انگلیسی - آلمانی منتشر شده «ف و یکه» متن آن را با ترجمه فرانسوی و حواشی و ملحقات آن به نام «جبر و مقابله» خیام به چاپ رساند.

۱۸۳- جلاء‌العیون

ملا محمدباقر بن محمدتقی مجلسی (قرن ۱۱ و ۱۲ ه.ق.) کتابی است مذهبی به زبان فارسی از محمدباقر مجلسی (۱۱۱۱-۱۰۲۷ ه.ق.) در معالجات چشم و در تاریخ حیات و مصائب و معجزات چهارده معصوم.

۱۸۴- جلایرنامه (مثنوی)

ابوالقاسم بن میرزا بزرگ (عیسی) ثنایی قائم مقام فراهانی (میرزا (قرن ۱۳ ه.ق.) مثنوی است هزلی که ابوالقاسم قائم مقام آن را به نظم درآورد و آن از زبان «جلایرنام» یکی از نوکران نویسنده نوشته شده است و کنایات به یکی از شاهزادگان دارد. این مثنوی موجب الهام ایرج میرزا در «عارفنامه» و بعضی مثنویات دیگر شده است.

۱۸۵- جمشید و خورشید (مثنوی)

جمال‌الدین محمد سلمان بن علاء‌الدین محمد سلمان ساوجی (قرن ۸ ه.ق.)

مثنوی است عاشقانه از سلمان ساوجی (قرن ۸ ه.ق.) که به پیروی از خسروشیرین نظامی در حکایت عشق شاهزاده جمشید پسر خاقان چین با شاهزاده خورشید دختر قیصر روم در سال ۷۶۳ ه.ق. به نظم در آمده است.

۱۸۶- جوامع الحکایات

جمال الدین محمد عوفی حنفی بخاری یزدی (قرن ۷ و ۶ ه.ق.) نام کامل کتاب «جوامع الحکایات و لوامع الروایات» از آثار معروف سدیدالدین محمد عوفی (محمد بن محمد قرن ۷ ه.ق.) است و آن مجموعه‌ای از حکایات و روایات ادبی و تاریخی به زبان فارسی است و مشتمل است بر بیش از ۲۰۰۰ هزار حکایت گوناگون در احوال و آثار شعرا، ادبا و طبقات مختلف مردم و حکایات راجع به سلسله‌هایی که پیش از هجوم مغول در ایران سلطنت کرده‌اند. این کتاب یکی از متون بسیار مهم فارسی است و دارای فواید ادبی و تاریخی فراوانی است که در کتابهای دیگر به دست نمی‌آید.

۱۸۷- جواهر الاسرار (شرح مثنوی)

کمال الدین حسین بن شهاب الدین حسن خوارزمی (قرن ۹ ه.ق.) نام کامل کتاب «جواهر الاسرار و زواهر الانوار» است که کتابی است در شرح مثنوی مولانا جلال الدین محمد رومی (۶۷۲-۶۰۴ ه.ق.) که به زبان فارسی نوشته شده است. نویسنده کتاب کمال الدین حسین بن حسن خوارزمی (وفات ۸۳۵؟ ۸۴۰ ه.ق.) است. ظاهراً این کتاب قدیمی‌ترین شرح مهم بر مثنوی است و نویسنده تمام کتاب مثنوی را شرح می‌کند. کمال الدین حسین سه دفتر اول مثنوی را به ترتیب ابیات آن شرح کرده و در آغاز کتاب مطالبی در ده مقاله درباره مسائل عرفانی و شرح مقامات عده‌ای از اولیا را آورده است. خوارزمی شرح دیگری به نام «کنز الحقایق» نیز بر شرح مثنوی نوشته است.

۱۸۸- جواهر الاسرار

نورالدین حمزه بن علی آذری اسفراینی (قرن ۹ ه.ق.)

کتابی است به نثر از حمزه بن علی طوسی (وفات ۸۶۶ ه.ق.) در موضوع تصوف و اخلاق به زبان فارسی. این کتاب در واقع خلاصه‌ای است از کتاب دیگر مولف تحت عنوان «مفاتیح الاسرار».

- جواهراللغة (از: محمد بن یوسف هروی) ← بحرالجمهر
- جهان آرا (از: قاضی احمد غفاری قزوینی) ← تاریخ جهان آرا

۱۸۹- جهانگیرنامه

قاسم مادج (قرن ۹ ه.ق.)

منظومه‌ای است حماسی در بحر متقارب از قاسم مادج که در هرات زندگی می‌کرده است. از زندگی او اطلاع زیادی در دست نیست. ظاهراً در قرن ۹ ه.ق. بوده است. قهرمان این داستان جهانگیر پسر رستم است که با پدر چنگیز و به خلاف سهراب شناخته شد، از کشته شدن رهایی یافت اما به وسیله دیوی کشته شد. این داستان تقلیدی است از داستان رستم و سهراب. در این منظومه تأثیر روایات اسلامی آشکار است.

۱۹۰- چهار درویش

ابوالحسن امیر خسرو بن امیر سیف‌الدین محمود دهلوی (قرن ۸ ه.ق.)

داستان عامیانه مختصری است به زبان فارسی که در آن سه درویش سرگذشت خود را برای امیر خراسان باز می‌گویند و امیر خراسان هم داستان زندگی خویش را برای آنان نقل می‌کند. عده‌ای داستان فوق را به امیر خسرو دهلوی (۷۲۵-۶۵۱ ه.ق.) نسبت می‌دهند. این داستان با نام، نو طرز مرصع، به وسیله میر محمد حسین تحسین به زبان هندوستانی ترجمه شد و با عنوان «باغ و بهار» هم ترجمه گردید. داستان چهار درویش به نظم هم در آمده است. این کتاب به محمد علی معصوم هم منسوب شده است.

۱۹۱- چهار صندوق

از نمایشهای بومی که مانند خاله رورو، هنوز هم در روستاها و قصبه‌های کشور به وسیله دوره‌گردها و مطربان بازی می‌شود.

۱۹۲- چهار مقاله

نظام‌الدین احمد بن عمر بن ابوالحسن علی مکی نظامی عروضی سمرقندی (قرن ۶ ه.ق.)

عنوان اصلی کتاب «مجمع الانوار» است که در چهار مقاله (درماهیت دبیری، شعر، نجوم و پزشکی) به زبان فارسی به وسیله ابوالحسن احمد بن عمر نظامی عروضی (قرن ۶ ه.ق.) به صورت داستان و حکایات معرفی شده است.

سال تالیف کتاب ۵۵۰ ه.ق. است و به ابوالحسن حسام‌الدین علی شاهزاده غوری هدیه شده است. این کتاب یکی از جالب‌ترین نمونه‌های نثر قدیم فارسی است. مشتمل بر یک مقدمه و چهارمقاله که مولف در چهار مورد یاد شده، خود صاحب ادعا است و وجود این چهار طبقه را درباره پادشاه لازم می‌داند. در آغاز هر مقاله فصلی در باب شرایط هریک از این صناعتها می‌پردازد و برای هریک ده حکایت هم ذکر می‌کند. کتاب چهارمقاله از قدیمی‌ترین و مهمترین مآخذ درباره تاریخ علوم و ادبیات ایران تا اواسط قرن ۶ ه.ق. است و از نظر درستی انشا و طرز سخن و اسلوب عبارت در ردیف اول آثار منثور فارسی است.

۱۹۳- چهل طوطی

ضیاءالدین نخشبی (قرن ۸ ه.ق.)

داستانی عامیانه به زبان فارسی که در آن به سبک و روش الف لیله (هزار و یک شب) نوشته شده است و در ضمن حکایات اصلی، داستانهای بسیار گوناگون فرعی نیز به مناسبت نقل شده است. در این داستان یک طوطی چهل روز برای بانویی که شوهرش به سفر رفته بود، داستانهای شیرین می‌سراید و اقدامات پیر زال فریبکاری را که می‌خواست بانو را از راه عفت منحرف کند، عقیم می‌گذارد. گفته‌اند اصل داستان

هندی است و در سال ۷۳۰ ه.ق. شخصی به نام «ضیاء نخشبی» آن را به عبارت روان و شیرین فارسی در آورده است.

۱۹۴- حاجی بابا

جیمز موریه (۱۸۴۹-۱۷۸۰ م)

قهرمان و نویسنده موهوم ایرانی سرگذشت مشهور حاجی بابا اثر جیمز موریه (۱۸۴۹-۱۷۸۰ م). تحت این نام مجهول سرگذشت یک نمونه ایرانی در زمان فتحعلیشاه قاجار با ذکر و توصیف اخلاق و آداب و عقاید و احوال آن روزگار ایران معرفی شده است. داستان از این قرار است که: حاجی بابا که پسر یک دلاک ایرانی است در راه مشهد اسیر ترکمنها می شود و بعد از فرار از نزد ترکمنها به مشهد می رود و در آنجا و در تهران، قم، اصفهان، سرنوشت خود را دنبال می کند و دست به هرکاری می زند. به استانبول و حتی لندن هم سفر می کند و نشیب و فراز زندگی خود را در این سفر طی داستانی بیان می کند و از ظلم و جهل و بی خبری دستگاه دولت، رسوم و عقاید طبقات مختلف همراه با مبالغه ای غرض آلود و با نیش و طعنه و ناسزا در حق ایران و ایرانی بیان می کند. جیمز موریه در واقع مترجم کتاب است. علت نام گذاری کتاب و قهرمان آن به نام حاجی بابا افشار آن است که وی از قدیمی ترین محصلین ایرانی بوده است. این کتاب توسط میرزا حبیب اصفهانی موسوم به ترجمه. «سرگذشت حاجی بابا» از انگلیسی به فرانسوی و از فرانسوی به زبان فارسی ترجمه شد. سال انتشار کتاب هم ۱۲۳۹ ه.ق. (۱۸۴۲ م) است.

۱۹۵- حدائق الجنان

عبدالرزاق بیک دیلمی (قرن ۱۲ ه.ق.)

موضوع کتاب در سرگذشت حال مولف و ترجمه علما و فضلاء معاصر با داستانهایی از کریم خان زند و خاندان او نوشته شده است. نویسنده بعدها آن را اصلاح کرد و تغییراتی در آن به وجود آورد و آن را به تقلید از کتاب «تجزیة الامصار و تجزیة الاعصار» تالیف عبدالله بن فضل الله شیرازی، «تجربة الاحرار و تسلیة الابرار»

نهاد. این کتاب یکی از شاهکارهای ادبیات فارسی در قرن ۱۲ ه.ق. است که به شیوه «وصاف» و «گلستان» تنظیم شده است.

۱۹۶- حدائق السحر فی دقایق الشعر

رشیدالدین محمد بن محمد عبدالجلیل فاروقی بلخی معروف به وطواط (قرن ۶ ه.ق.) موضوع کتاب در بیان صنایع بدیع به زبان فارسی است که به وسیله رشیدالدین وطواط (وفات ۵۷۲ ه.ق.) شاعر معروف قرن ششم نوشته شده است. این کتاب در واقع تقلیدی از «ترجمان البلاغه» که برای صنایع بدیعی غالباً شواهد شعری با نمونه‌هایی از نثر فارسی و عربی و در بعضی مواقع نظم و نثر خود ذکر کرده است. کتاب خالی از عیب و نقص نیست ولی به سبب استعمال نمونه‌هایی از اشعار قدما و به سبب قدمت نثر، دارای ارزش و اعتبار تمام است.

۱۹۷- حدود العالم (قرن ۴ ه.ق.)

عنوان کامل کتاب (حدود العالم من المشرق الى المغرب) است که از قدیمی‌ترین کتاب در موضوع جغرافیای عمومی است. نویسنده کتاب مشخص نیست ولی از نویسندگان قرن ۴ ه.ق. می‌باشد. سال تالیف ۳۷۲ ه.ق. نوشته شده است و به شخصی به نام امیر ابوالحارث محمد بن احمد فریغونی که معاصر نوح بن منصور بوده، اهدا شده است. موضوع کتاب در علم جغرافیا و به زبان پارسی دری نوشته شده است.

۱۹۸- حذیقة الحقیقه (مثنوی)

حکیم مجدالدین ابو مجد مجدود بن آدم سنایی غزنوی (قرن ۶ ه.ق.) عنوان دیگر کتاب «الهی نامه» است و آن منظومه‌ای است مثنوی که به وسیله مجدود بن سنایی (وفات ۵۲۵ ه.ق.) در بحر خفیف مخبون مقصور در ده هزار بیت و در ده باب سروده شده است. سنایی این منظومه را به زبان بهرام‌شاه غزنوی در سال ۵۲۴ ه.ق. آغاز کرده و در سال ۵۲۵ ه.ق. به پایان برده است. علاوه بر حمد خدا و نعمت رسول اکرم و آل و اصحاب او از مواظ و نصایح و تحقیقات عرفانی و اخلاقی و

حکایات مناسب کمک می‌گیرد. این منظومه که در زمان وفات سنایی پراکنده بود، به امر بهرام‌شاه به وسیله شخصی به نام محمد بن علی الرقا جمع‌آوری شده و مقدمه‌ای بسیار فصیح نیز بر آن نوشته است. این کتاب مورد توجه ارباب ادب نظیر نظامی، خاقانی، عطار نیشابوری، و مولوی قرار گرفته است.

- حدیقه (از: سنایی غزنوی) ← حدیقه الحقیقه

- حدیقه (از: سنایی غزنوی) ← و نیز نگاه کنید به الهی‌نامه

۱۹۹- حقایق الاخبار ناصری

جعفر حسینی خورموجی (حقایق نگار [میرزا] قرن ۱۳ ه. ق.)

کتابی است در تاریخ قاجاریه به زبان فارسی از سید محمد جعفرخان حسینی خورموجی ملقب به حقایق نگار از مورخان دوره قاجاریه. این کتاب سلسله قاجار را تا ثلثی از دوران ناصرالدین شاه (۱۲۴۷-۱۳۱۳ ه. ق.) دربردارد و چون حقایق نگار در مورد میرزاتقی امیرکبیر (۱۲۲۰؟ ۱۲۶۸ ه. ق.) حقایقی گفته بود کلیه کتابهای چاپ شده به امر پادشاه وقت جمع‌آوری و ضبط شد.

۲۰۰- حق‌الیقین (رساله)

شیخ سعدالدین (نجم‌الدین) محمود بن امین‌الدوله عبدالکریم شبستری تبریزی (قرن ۸ ه. ق.)

عنوان کامل کتاب «حق‌الیقین فی معرفة رب العالمین» است که آن هم رساله مشهوری است در تصوف از شیخ محمود شبستری (وفات ۷۲۰ ه. ق.) که به زبان فارسی در هشت باب تألیف شده است. مطالب کتاب حقایق بسیاری در تصوف را بیان می‌کند.

۲۰۱- حق الیقین

ملاً محمدباقر بن محمدتقی مجلسی (قرن ۱۲ و ۱۱ ه. ق.)
عنوان کتابی است به زبان فارسی از ملاً محمدباقر مجلسی (۱۱۱۱-۱۰۳۷ ه. ق.) در اصول دین و عقاید شیعه دوازده امامی. این کتاب آخرین تالیف مجلسی است و مولف آن را در سال ۱۱۰۹ ه. ق. به اتمام رسانده است. حق الیقین از آثار بسیار مشهور و باارزش در بیان عقاید و مبادی شیعه است.

- حکمت علانیة (از: ابن سینا) ← دانشنامه علایی

۲۰۲- حلیۃ المتقین

ملاً محمدباقر بن محمدتقی مجلسی (قرن ۱۲ و ۱۱ ه. ق.)
کتابی است در مسائل دینی از ملاً محمدباقر مجلسی (۱۳۰۷-۱۱۱۱ ه. ق.) فقیه معروف و دانشمند اسلامی در دوران صفوی که در موضوع آداب و سنن شرعی در آیین معاشرت و معامله برحسب دستورهای دینی به زبان فارسی نوشته شده است.

- حملۃ حیدری (از: افتخارالعلما) ← افتخارنامه حیدری

۲۰۳- حیات القلوب

ملاً محمدباقر بن محمدتقی مجلسی (قرن ۱۲ و ۱۱ ه. ق.)
کتابی است در مسائل مذهبی به زبان فارسی از فقیه و محدث معروف دوره صفوی محمدباقر مجلسی (۱۱۱۱-۱۰۳۷ ه. ق.) در سه جلد:
- جلد اول: در تاریخ پیامبران و احوال پادشاهان معاصر آنها.
- جلد دوم: در احوال حضرت محمد (ص) پیامبر بزرگوار اسلام.
- جلد سوم: درباره امامت و ائمه.

۲۰۴ - حی بن یقظان (قرن ۴ ه. ق.)

حسین بن عبدالله ابوعلی سینا ملقب به شیخ الرییس (۴۲۸-۳۷۰ ه. ق.) از آثار تمثیلی ابن سینا به زبان عربی که به وسیله یکی از شاگردان او به امر علاءالدوله کاکویه به زبان فارسی ترجمه شده است. ابن سینا این داستان را که عرفانی است در قلعه فردجان نوشت. موضوع آن شرح حال مرد پیری است از مردم بیت المقدس به نام حی بن یقظان و مراد از آن «عقل فعال» است که صوفی را در وصول به حق یاری می‌کند.

۲۰۵ - خاوران نامه (شعر)

محمد بن علی اکبر فرشته خوسفی قائینی [ملاً] (قرن ۹ ه. ق.) مشهور به خاورنامه از ابن حسام خوسفی. حماسه منظوم دینی در شرح جنگهای حضرت علی علیه السلام و سرداران او مالک اشتر و ابوالمحجن به سرزمین خاوران و جنگ با قباد پادشاه خاور زمین و ایران چون طهماسب شاه. در این جنگ ماجراهای دور از حقیقت و جنگهای عجیب و غریب با دیوها، جن و پری و جادوگران به حضرت امیرالمومنین نسبت داده‌اند. چون موضوع جنگ با قباد شاه خاوران است کتاب به همین نام موسوم شده است. سال اتمام کتاب ۸۳۰ ه. ق. است.

۲۰۶ - خداوندنامه (مثنوی)

فتحعلیخان صبا کاشانی [ملک الشعرا] (قرن ۱۳ ه. ق.) مثنوی است حماسی و دینی از فتحعلیخان صبا کاشانی ملک الشعرا دربار فتحعلیشاه قاجار که در بحر متقارب مثنی (یا مخذوف) منظوم شده است. موضوع آن ترجمه حال رسول اکرم (ص) علی علیه السلام و ماجراهای زندگی و جنگهای آنان است. صبا در این کتاب از فردوسی طوسی پیروی کرده است اما در حد شاهنامه فردوسی نمی‌باشد.

۲۰۷ - خدای نامه

به پهلوی خدای نامک. کتابی است در تاریخ داستانی و حماسه ملی و حوادث تاریخی پادشاهان ایران مبتنی بر ذوق و سلیقه و میل و قضاوت طبقه نجبا و روحانیون که در اواخر دوره ساسانیان به زبان پهلوی نوشته شده است. این کتاب پس از ظهور اسلام به وسیله گروهی به زبان عربی نقل و ترجمه شد. نقل کنندگان و تلخیص کنندگان اغلب ترجمه کتاب قصه‌ها و روایات مختلف را به هم آمیخته‌اند و کتابهایی به نام سیرالملوک، سیرةالفرس و سیرالملوکالفرس و امثال آن پدید آوردند که بعدها به زبان فارسی نیز نقل و ترجمه شد و کسانی چون مسعودی مروزی، دقیقی و فردوسی به نظم آن کوشش کرده‌اند.

- خردنامه (از: عطار نیشابوری ← اشترنامه

۲۰۸- خردنامه اسکندری (مثنوی)

ملائورالدین عبدالرحمان بن احمد جامی (قرن ۹ ه.ق.).

مثنوی است از نورالدین عبدالرحمان جامی در بحر متقارب مثنی که جامی آن را از اسکندر نامه نظامی سروده است. این کتاب دارای مضامین بسیار در موضوع حکمت و اخلاق می‌باشد.

۲۰۹- خرّم وزیبا (شعر)

داستان منظوم عامیانه که سراینده آن معلوم نیست. خرّم فرزند بازرگانی است ایرانی مقیم روم، برای تجارت از روم خارج می‌شود و دختری به نام «زیبا» را فرزند پادشاه «سراندیپ» است به خواب می‌بیند و عاشق او می‌شود و برای رسیدن به وصال جنگلهای بسیار می‌کند و حریفان را از بین می‌برد و زیبا را به ازدواج خویش در می‌آورد. اتفاق داستان در زمان شاه اسماعیل صفوی است. اشعار آن یک دست نیست و دارای اغلاط بسیار است.

۲۱۰- خزینةالاصفيا (تذکره عرفا)

غلام سرور صاحب لاهوری مفتی متخلص به سرور [مولوی] (قرن ۱۳ ه.ق.) تذکره‌ای است به زبان فارسی در شرح حال عارفان از مولوی غلام سرور صاحب لاهوری مفتی و متخلص به سرور که در سال ۱۲۸۱ ه.ق. تالیف شده، مطالب آن بسیار مفید و مفصل است.

خسرو قبادیان وریدکی ← خسرو کوتان ورتکی

۲۱۱- خسرو کوتان ورتکی

یا خسرو قبادیان وریدک وی و یا خسرو کوتان وریدکی، کتابی است به زبان پهلوی دارای ۱۷۷۰ کلمه در باب سئوالات خسرو از ریدک (جوانی که در خدمت بزرگان است) درباره انواع گله‌ها، غذاها، اشربه و غیره و پاسخهای او. کتاب به زبانهای مختلف ترجمه شده است. موضوع کتاب علاوه بر موارد یاد شده در مورد خوش گذرانیهای عهد ساسانی است.

۲۱۲- خسرو شیرین

نظام‌الدین ابو محمد الیاس بن یوسف بن زکی بن موید نظامی گنجوی [حکیم] (قرن ۷ و ۶ ه.ق.)

داستانی است منظوم و عاشقانه در بحر مسدس محذوف (یا مقصور) حدود ۶۰۰۰ بیت از نظامی گنجوی که آن را پس از مخزن‌الاسرار در سال ۵۸۱-۵۸۰ ه.ق. به نام طغرل بن ارسلان سلجوقی و جهان پهلوان محمد بن ایلدگز آغاز و به نام طغرل و قزل ارسلان پایان داده است. نظامی این داستان را از داستانهای معروف قبل از ورود اسلام به ایران اخذ و گردآوری کرده و به آن لباس نظم پوشانده است. سال اتمام منظومه ۵۷۶ ه.ق. است. ظاهراً نظامی با استفاده از منظومه «ویس و رامین» فخرالدین اسعد گرگانی از آن به عنوان سرمشق استفاده کرده است. داستان شیرین و فرهاد که به وسیله وحشی بافقی، عرفی شیرازی، وصال شیرازی و دیگران به نظم کشیده شد، از فروع داستان

خسرو و شیرین نظامی است.

۲۱۳- خضرخان و دولرانی (منظومه)

ابوالحسن امیر خسرو بن امیر سیف‌الدین محمود دهلوی (قرن ۸ ه.ق.) عنوان دیگر کتاب «عشقیه»، داستان منظوم عاشقانه از امیر خسرو دهلوی که آن را در سال ۷۱۵ ه.ق. به پایان رسانده است. ماجرای داستان سرگذشت غم‌انگیز عشق شاهزاده خضرخان پسر علاءالدین خلجی است به دختری یکی از اسیران گجرات به نام «دیولرانی» که به حکم ضرورت در شعر «دولرانی» خوانده می‌شود. شاهزاده از معاصران امیر خسرو دهلوی بوده و شاعر قسمتی از این داستان را از خاطره‌های شخص شاهزاده هندی اقتباس کرده است. این منظومه عاشقانه براساس وقایع تاریخی نوشته شده است.

۲۱۴- خلاصة الاخبار

غیاث‌الدین بن همادالدین برهان‌الدین شیرازی (قرن ۱۰ ه.ق.) کتابی است در موضوع تاریخ به زبان فارسی از غیاث‌الدین حسینی معروف به خواندمیر دخترزاده میرخواند مولف روضة الصفا که مولف آن را در سال ۹۰۵ هجری قمری به پایان رسانده است. این کتاب در واقع خلاصه‌ای است از روضة الصفا که حوادث تاریخ عالم را از آغاز خلقت تا ظهور اسلام و پس از آن، تاریخ اسلام را تا عهد سلطنت سلطان حسین بایقرا ذکر می‌کند.

۲۱۵- خلاصة الاشعار (تذکره شاعران)

تقی‌الدین کاشی (قرن ۱۰ ه.ق.) عنوان کامل کتاب «خلاصة الاشعار و زیدة الافکار» است. تذکره‌ای است درباره شاعران زبان فارسی با ذکر نمونه‌هایی از اشعار آنان اثر تقی‌الدین کاشی تذکره‌نویس عهد صفویه. این کتاب برحسب ترتیب تاریخ گردآوری شده و نویسنده الحاقیه‌ای نیز در باب شاعران معاصر خویش به آن اضافه کرده است. اصل کتاب به سال

۹۸۵ ه.ق. و لاحقه در سال ۹۹۳ ه.ق. به آن اضافه شده و بعدها در سال ۱۰۱۶ ه.ق. به وسیله مولف اصلاح و تکمیل شده است.

۲۱۶- خلاصة الافکار (تذکره شاعران)

ابوطالب تبریزی اصفهانی (قرن ۱۲ ه.ق.)

تذکره‌ای است عمومی درباره شاعران از ابوطالب تبریزی اصفهانی (قرن ۱۲ ه.ق.). تذکره‌نویس عهد صفویه. مولف آن را بین سالهای ۱۲۰۵ و ۱۲۰۷ ه.ق. به پایان برده است. این کتاب مأخذ مهم تذکره معروف مجمع الفصحا است.

۲۱۷- خلاصة التواریخ

سنجان رای منشی (قرن ۱۱ ه.ق.)

کتابی است بسیار معروف در تاریخ هند از سنجان رای منشی از دبیران فارسی نویس قرن ۱۱ ه.ق. در هندوستان که در سال ۱۱۰۷ ه.ق. به پایان رسیده است.

۲۱۸- خمسة خواجو

کمال‌الدین ابوالعطا خواجوی کرمانی (قرن ۸ ه.ق.)

نام کتاب پنج مثنوی از خواجوی کرمانی (کمال‌الدین ابوالعطا محمدبن علی کرمانی) (۷۵۳-۶۷۹ ه.ق.) که به تقلید از خمسة نظامی سروده و آنها را به ترتیب به نامهای نوروز و گل، همای و همایون، کمال‌نامه، روضة الانوار و مثنوی صوفیانه نام‌گذاری کرده و در سال ۷۴۴ ه.ق. به پایان برده است.

۲۱۹- خنگ‌بت و سرخ‌بت (منظومه)

ابوالقاسم حسن‌بن احمد بلخی (عنصری) (قرن ۵ ه.ق.)

منظومه مثنوی منسوب به عنصری بلخی که اصل آن تاکنون به دست نیامده است و آن شامل داستانی است محلی، مربوط به دوبت (خنگ‌بت و سرخ‌بت) که نزدیک بامیان مجسمه آنان وجود داشته است. این داستان به وسیله ابوریحان بیرونی

(۴۴۰-۳۶۲ ه.ق.) به عربی نیز ترجمه شده است. ابوریحان بیرونی نام آن را «حدیث صنمی البامیان» نامیده است. دوبت بامیان که که مجسمه عظیم آنها هنوز هم باقی مانده از آثار دوره بودایی است. داستانی هم که عنصری نقل کرده در حقیقت یک قصه بودایی است.

۲۲۰- خوان الاخوان

حمیدالدین ابومعین ناصربن علوی قبادیانی مروزی یمکانی [حکیم] (قرن ۴ و ۵ ه.ق.) یا خوان اخوان، کتابی است به نثر فارسی در اخلاق و پند و موعظه و عقاید اسماعیلیه از حکیم ناصر خسرو قبادیانی شاعر بزرگ و نویسنده برجسته اسماعیلی در قرن ۵ ه.ق.

۲۲۱- داستان دینیک

منوچهر پسر یوانیم

کتابی است به زبان پهلوی در عقاید دینی در ۹۲ موضوع و مشتمل بر حدود ۲۸۶۰۰ کلمه. نام نویسنده کتاب «منوچهر پسر یوانیم» است که در اواخر قرن ۹ بعد از میلاد موبد بزرگ پارس و کرمان بوده و صاحب چند رساله در باب آداب و مناسک دینی است. این کتاب به زبانهای فارسی و انگلیسی ترجمه شده است.

۲۲۲- داراب نامه

مولانا محمد بیغمی (قرن ۹ ه.ق.)

داستان قهرمانی و منشور به زبان فارسی از مولانا حاج شیخ محمدبن احمد مشهور به بیغمی و کاتبی به نام محمود میرزا (محمود دفترخوان) آن را کتابت کرده است. داستان درباره فیروز شاه پسر موهوم داراب (پادشاه کیانی) که در حدود قرن ۹ ه.ق. تالیف شده است. متن کتاب متضمن فواید لغوی و اطلاعات سودمند اجتماعی است که از داستانها و قصه های اساطیر اخذ شده است.

۲۲۳- داراب نامه

ابوطاهر محمد بن علی بن موسی طرسوسی (قرن ۶ ه.ق.) داستانی است به نثر از ابوطاهر طرسوسی (طرطوسی) که در حدود اواسط قرن ۶ ه.ق. تالیف شده و آن در وصف حال داراب پسر همای دختر بهمن کیانی است و شامل روایتی است از اسکندرنامه و مطالب قهرمانی از کودکی داراب تا پایان حیات او و سپس شرحی از دوره پادشاهی دارای دارایان در آن آورده شده که به داستان اسکندر ختم شده است.

۲۲۴- دانشنامه جهان

غیاث الدین علی بن علی امیران حسینی اصفهانی (قرن ۹ ه.ق.) کتابی است در موضوع حکمت به زبان فارسی از غیاث الدین علی بن علی امیران الحسینی از عالمان قرن ۹ ه.ق. این در سال ۸۷۹ ه.ق. به نام محمود بن ابوسعید از اخلاف میرانشاه بن تیمور تالیف شده است. کتاب در ده فصل تالیف شده و در طی دوره آن، یک دوره طبیعات به روش حکمای مشایی با انشایی روان و ساده و به طرز بسیار استادانه بیان شده است.

۲۲۵- دانشنامه علایی

حسین بن عبدالله ابوعلی سینا به شیخ الرئیس (قرن ۴ ه.ق.) یا دانشنامه علاییه و یا حکمت علاییه و حکمت علایی در موضوع منطق و حکمت یا دانشنامه علاییه و یا حکمت علایی در موضوع منطق و حکمت از ابوعلی سینا همدانی که آن را به درخواست علاءالدوله کاکویه نوشته است. نظر شیخ این بود که موضوعهای منطق، طبیعات هیئت، موسیقی و مابعدالطبیعه را در این کتاب بیاورد که تنها به تالیف قسمت منطق، طبیعات و الهیات توفیق یافت و بقیه موضوعها شامل هیئت، هندسه، حساب و موسیقی به وسیله یکی از شاگردان او به نام ابو عبید جوزجانی با ترجمه از کتابهای شیخ صورت گرفت. ابو عبید جوزجانی گفته که این کتاب را شیخ در اصفهان تالیف کرد و میتوان گفت سال تالیف آن باید بین سالهای ۴۱۲ و ۴۲۸ ه.ق.

باشد.

این کتاب به اکثر زبانهای دنیا ترجمه شد و به مناسبت جشن هزار ساله ابن سینا مجموع منطق و الهیات آن در سه مجلد در سال ۱۳۳۱-۱۳۳۰ ه.ق. چاپ شده است.

۲۲۶- دایرة المعارف آریانا (کابل)

دایرة المعارفی است که در کابل از طرف دولت افغانستان تحت نظر انجمن دایرة المعارف به دو زبان فارسی و پشتو در ۳ جلد چاپ و منتشر شده است.

۲۲۷- دایرة المعارف اسلام

هیات مولفان

عنوان مشهور دایرة المعارف فارسی است که به صورت الفبا در موضوعهای جغرافیا، تاریخ، نژادشناسی، عقاید و مذاهب و زندگینامه‌های بزرگان مختلف اسلام، که مقاله‌های مختلف آن را اغلب شرق‌شناسان نوشته‌اند. دایرة المعارف اسلام شامل مقالات بسیار سودمند در مباحث راجع به اسلام و قومهای اسلامی است. ترجمه دایرة المعارف اسلام به زبانهای عربی، ترکی، اردو و فارسی از مدتها قبل آغاز شده و تاکنون بیشتر حروف آن چاپ و منتشر شده است.

۲۲۸- درة التاج

قطب‌الدین محمود بن مسعود کازرونی [ابوالثنا- علامه شیرازی] (قرن ۸ ه.ق.) عنوان کامل کتاب «درة التاج لغرة الدّباح» مشهور به انمودج‌العلوم است که قطب‌الدین محمود شیرازی به زبان فارسی بین سالهای ۷۰۵-۶۹۳ ه.ق. به نام امیر دبّاج از احکام محلی گیلان که نسب خود را به ساسانیان می‌رسانیده، نوشته است. کتاب مجموعه‌ای است از علوم منطق، حکمت طبیعی، حکمت ریاضی و الهیات و یک تعبیر. می‌توان گفت نوعی «دایرة المعارف فلسفی» است. نویسنده در نگارش کتاب از نوشته‌های قدیمی در موضوع ریاضیات کتابهای ابن سینا شیخ اشراق و شاگردان او استفاده کرده است و در پایان در اصول و فروع دین و حکمت عملی مطالبی افزوده است.

- درة التاج لغرة الدباج (از: علامه شیرازی) ← درة التاج قطب‌الدین مسعود محمودبن کازرونی

۲۲۹- دستورکاتب

محمد قاسم بن غلامعلی هندوشاه استرآبادی (قرن ۸ ه.ق.)

کتابی است از محمدبن هندوشاه به زبان فارسی که در اوایل پادشاهی سلطان اویس ایلخانی و پس از ۷۵۷ ه.ق. در باب آیین نگارش تألیف شده است. کتاب دارای یک مقدمه و دو قسمت و یک خاتمه است. کتاب با نثر مرسل و روان شامل قواعد دبیری همراه با نمونه‌ای از نامه‌ها برحسب مراتب اشخاص است. عنوان کامل آن «دستورالکاتب فی تعیین المراتب» می‌باشد.

- دستورالکاتب فی تعیین المراتب (از: محمدبن هندوشاه) ← دستورالکاتب

۲۳۰- دستورنامه (مثنوی)

حکیم نزاری قهستانی (قرن ۵ ه.ق.)

مثنوی عرفانی از نزاری قهستانی (اواخر قرن ۷ و اوایل قرن ۸ ه.ق.) که به تقلید از کتاب بوستان شیخ سعدی شیرازی نوشته شده است.

۲۳۱- دستورالوزرا

غیاث‌الدین بن همام‌الدین محمدبن برهان‌الدین شیرازی (قرن ۱۰ ه.ق.)

این کتاب به وسیله غیاث‌الدین خواند میر (دخترزاده مولف روضة‌الصفاء) نوشته شده است. مطالب آن از پیش از اسلام آغاز می‌شود، سپس به ادوار مختلف اسلامی می‌رسد. مطالب مربوط به دوره مغول مفصل‌تر و دارای اضافاتی است. این کتاب مفصل‌ترین کتاب فارسی در شرح حال وزرا و مهمترین مأخذ معتبر فارسی درباره وزیران است.

۲۳۲- دلگشا

نظام‌الدین عبیدزاکانی (قرن ۸ ه.ق.)

مجموعه‌ای است حاوی حکایات کوتاه و دلنشین عربی و فارسی همراه با ظرایف و فکاهیات که عبیدزاکانی حکایات کوتاه و بذله‌گویی ادیبانه خود را با بعضی نکات انتقادی همراه کرده است. عبید از شعرا و نویسندگان مهم ایران در قرن ۸ ه.ق. و نویسنده‌ای است منتقد که در حدود سال ۷۰۰ ه.ق. متولد و در سال ۷۷۳ ه.ق. وفات یافت.

۲۳۳- دلگشا (رساله)

علی اکبرین (علی نقیب) متخلص به بسمل نواب شیرازی [حاج میرزا] (قرن ۱۳ ه.ق.) تذکره‌ای است تالیف میرزا علی شیرازی متخلص به بسمل شامل حالات شعرای معاصر نویسنده همراه با نمونه‌ای از اشعار آنان. بسمل از شعرای قرن ۱۳ ه.ق. است.

- ده فصل (از: فخرالدین عراقی) ← عشاق‌نامه

- ده نامه (از: فخرالدین عراقی) ← عشاق‌نامه

۲۳۴- دینکرت

آذر فرنیغ (موبد)

مجموعه‌ای است بسیار بزرگ به زبان پهلوی تالیف آذر فرنیغ موبد معاصر مامون خلیفه عباسی در موضوع اصول و آداب و رسوم و روایات و تاریخ ادبیات دین زردشت که در اواخر قرن ۹ ه.ق. صورت گرفته است. (و نیز نگاه کنید به آذر فرنیغ)

- دیوان کبیر (از مولانا جلال‌الدین مولوی) ← کلیات شمس

۲۳۵- ذخیره الملوك

علی بن شهاب‌الدین محمد همدانی [امیرکبیر] (قرن ۸ ه.ق.)

کتابی است در موضوع اخلاق، سیاست و فنون کشورداری به زبان فارسی که به وسیله سید علی شهاب‌الدین همدانی صوفی و روحانی معروف قرن ۸ ه.ق. که مقیم هندوستان بوده است. این اثر در ده باب در مورد اعتقادات و عبادتها و حقوق و وظایف اعضای خانواده و قوانین حکومت علت تشکیل دولت تالیف شده است. با وجود ترکیبات و تعبیّرات عربی و آیات و احادیث، کتابی بسیار فصیح و روان است و روش و سبک سعدی شیرازی نیز در آن به خوبی دیده می‌شود.

۲۳۶- ذخیره خوارزمشاهی

شمس‌الدین محمد بن میر سید شریف حسینی جرجانی [میر] (قرن ۵۰۶ ه.ق.)

کتابی است در موضوع پزشکی قدیم به زبان فارسی تالیف اسماعیل جرجانی (وفات ۵۳۱ ه.ق.) نویسنده، کتاب را به نام قطب‌الدین محمد خوارزمشاه (۵۲۱-۴۹۰ ه.ق.) در سال ۵۰۴ ه.ق. تالیف کرده است. شاید بتوان گفت نخستین دایرةالمعارف پزشکی است که به زبان فارسی تالیف شده که با حدود ۴۵۰۰۰۰ کلمه، در موضوع خود از مهمترین کتابها محسوب می‌شود. موضوع کتاب شامل طب قدیم، بهداشت و شناخت بیماریها و علاج آنها داغ کردن عضوی که فاسد شده، رفع شکستگی، زهرها و پادزهرها است. این کتاب به زبان ترکی و زبان عربی (تنها کتاب پزشکی که از فارسی به زبان عربی ترجمه شده) برگردانده شده است.

۲۳۷- راحة الصدور

نجم‌الدین ابوبکر محمد بن علی راوندی (قرن ۵۶ ه.ق.)

عنوان کامل کتاب «راحة الصدور و آية السرور» است که به زبان فارسی در موضوع تاریخ آل سلجوق از آغاز کار تا پایان انقراض دولت خوارزمشاهیان به وسیله نجم‌الدین ابوبکر محمد بن علی بن سلیمان راوندی از نویسندگان قرن ۵۶ ه.ق. تالیف شده است. نویسنده، کتاب را به نام غیاث‌الدین کیخسرو و ابن قلج ارسلان از

سلجوقیان روم تالیف نموده است. کتاب دارای ارزش تاریخی و ادبی بسیاری است. سال شروع تالیف ۵۹۹ ه.ق. و برای اتمام آن دو سال تا سه سال وقت صرف شده است. قسمتی از کتاب به شیوه نثر مصنوع و مزین و قسمتی دیگر ساده و بی‌پیرایه است.

۲۳۸- رباب‌نامه (مثنوی)

بهاءالدین احمدبن محمدبن حسین سلطان ولد (قرن ۸ ه.ق.)

منظومه‌ای است مثنوی به زبان فارسی با ۱۵۶ بیت ترکی که به وسیله سلطان‌ولد (محمدبن محمد ۷۱۲-۶۲۳ ه.ق.) فرزند و جانشین جلال‌الدین محمد مولوی (۶۷۲-۶۰۴ ه.ق.) سروده شده است.

- رساله دلگشا (از: علی اکبر نواب شیرازی متخلص به بسمل) ← دلگشا، رساله
- رساله بث‌الشکوی (از: ابوالنصر محمدبن عبدالجبار عتبی) ← بث‌الشکوی، رساله

۲۳۹- رساله تفاحه

افضل‌الدین محمدبن حسین مرقی، بابا افضل کاشانی (قرن ۷ ه.ق.)

رساله‌ای است در موضوع فلسفه به زبان فارسی از بابا افضل کاشانی (محمدبن حسین قرن ۷ ه.ق.) که اصل آن به ارسطو (معلم اول ۳۸۴-۳۲۲ ق.م.) واضع علم منطق و فیلسوف یونان منسوب است. موضوع کتاب سخنان ارسطو در ساعات پایان عمر خویش در جواب سمیاس (سیمیاس) و کریتون و سایر شاگردان خویش درباره سعادت، روح و مسائل راجع به مرگ و حیات است. اصل کتاب چندان شباهتی از جهت سبک بیان به سخنان ارسطو ندارد. علت نامگذاری کتاب هم این بوده که حکیم هنگام سخن گفتن سیبی را در دست داشت و آن را می‌بویید. این کتاب به زبان انگلیسی و برخی زبانهای دیگر جهان ترجمه شده است.

۲۴۰- رساله علایی

ابوالمعالی عبدالله بن محمد میانجی، عین القضاة همدانی (قرن ۵ و ۶ ه.ق.) عنوان دیگر کتاب «الرسالة القشيرية و یا الرسالة العلانية» است که رساله‌ای است کوچک و مختصر به زبان فارسی از عین القضاة همدانی (۵۲۵-۴۹۲ ه.ق.) در بیان معارف صوفیه، نویسنده این کتاب را به نام «تاج‌الدین علاءالدوله» تصنیف کرده است و در نظر داشته حقایق تصوف را به زبان ساده و عامیانه بیان کند.

۲۴۱- رساله عقل سرخ

شیخ شهاب‌الدین ابوالفتح یحیی بن حبش سهروردی (قرن ۶ ه.ق.) رساله‌ای است مختصر و کوچک به زبان فارسی از شهاب‌الدین سهروردی (۵۸۷-۵۴۹ ه.ق.) معروف به شیخ اشراق. عبارتهای این رساله پر از رموز و اشاره بود، به تفسیر و تاویل نیاز دارد. شیخ شهاب‌الدین موسس حکمت اشراق بوده و در سن ۳۶ یا ۳۸ سالگی مقتول شد.

۲۴۲- رساله فی حالة الطفولية

شیخ شهاب‌الدین ابوالفتح یحیی بن حبش سهروردی (قرن ۶ ه.ق.) رساله‌ای کوچک به زبان فارسی از شیخ اشراق (سهروردی یحیی بن حبش ۵۸۷-۵۴۹ ه.ق.) معروف به شهاب مقتول حاکم بزرگ قرن ۶ ه.ق. نام وی را نباید با شهاب‌الدین عمر سهروردی (۶۳۲-۵۳۹ ه.ق.) که از مشایخ صوفیه و از موسسین طریقه معروف به سهروردیه بود، اشتباه کرد.

۲۴۳- رستم نامه

این کتاب از داستانهای عامیانه زبان فارسی است که با نثری ساده و شیوا درباره پهلوانی‌های رستم گفتگو شده است. نام نویسنده کتاب مشخص نیست. ظاهراً هدف نویسنده این بوده کسانی که برای خواندن و درک شاهنامه اطلاعات کافی ندارند آن را با نثری ساده و قابل فهم بیان نماید. رستم‌نامه از دسته کتابهایی است که مورد توجه عامه مردم ایران است.

۲۴۴- رشحات عین الحیات

ملا کمال الدین حسین بن علی بیهقی سبزواری (قرن ۱۰ ه.ق.).

کتابی است از فخرالدین علی بن حسین واعظ کاشفی متخلص به (مولانا فخرالدین) صفی که در سال ۹۰۹ ه.ق. در احوال و مقامات متایخ قدیم سلسله نقشبندیه به زبان فارسی تالیف شده است. کتاب دارای یک مقاله در طبقات خواجگان و سلسله نقشبندیه و سه مقصد درباره خواجه عبدالله نقشبندی است.

۲۴۵- روض الجنان

جمال الدین حسین بن علی، ابوالفتح رازی (قرن ۶ ه.ق.).

معروف به تفسیر ابوالفتح رازی. تفسیر فارسی قرآن کریم به مذاق شیعه در بیست جزء که به وسیله ابوالفتح رازی بین سالهای ۵۵۶-۵۱۰ ه.ق. تالیف شده است و سبب تالیف کتاب از نگاه مولف این بوده که «پارسی مقدم باشد بر تازی برای آن که طالبان این بیشتر بُود». این کتاب مورد نظر و اعتماد و نیز استناد بزرگان و مفسرین شیعه بوده و امام فخر رازی نیز تفسیر کبیر خود را براساس آن نوشته است. دوره پنج جلدی آن ۳۲۸۶ صفحه دارد.

- روضة الاخبار و تحفة الابرار (از: نورالدین عبدالرحمان جامی) ← بهارستان
- روضة الانشا (از: خواجه محمود گاوآن) ← ریاض الانشا

۲۴۶- روضة الانوار (منظومه)

کمال الدین ابوالعطا محمود بن علی خواجوی کرمانی (قرن ۸ ه.ق.).

منظومه‌ای است به زبان فارسی از خواجوی کرمانی شاعر معروف قرن هشتم هجری قمری که به تقلید از مخزن الاسرار نظامی گنجوی آن را به نام شمس الدین محمود صاین وزیر شاه شیخ ابواسحاق سرود است. کتاب شامل ۲۰ مقاله است در مطالب عرفانی و حکایات اخلاقی و دینی که در سال ۷۴۳ ه.ق. سروده شده است.

۲۴۷- روضة الشهداء

ملا کمال الدین حسین بن علی بیهقی سبزواری، کاشفی واعظ (قرن ۱۰ ه. ق.) کتابی است از ملا حسین واعظ کاشفی سبزواری راجع به وقایع کربلا و مصیبت‌های حضرت امام حسین (ع) و اهل بیت او. کلمه روضه خوانی از این نام گرفته شده است. فضولی بغدادی خلاصه‌ای از آن را به زبان ترکی ترجمه کرد و با افزودن مطالبی به آن «حدیقة السعدا» نام نهاده است.

۲۴۸- روضة الصفا

غیاث الدین بن همام الدین محمد بن برهان الدین شیرازی (قرن ۱۰ ه. ق.) عنوان کامل کتاب «روضه الصفا فی سیره الانبیا والملوک والخلفا» در موضوع تاریخ عمومی به زبان فارسی تألیف خاوند شاه بن محمود معروف به میرخواند که حوادث تاریخ اسلام را تا عهد سلطان حسین بایقرا ذکر می‌کند. کتاب هفت جلدی است که مولف قسمتی را از تاریخهای عربی ترجمه و اقتباس کرده و قسمتی را از تاریخهای فارسی نقل کرده است و قسمتی از آن را دخترزاده‌اش به نام غیاث الدین خواند میر پس از مرگ مولف تکمیل کرده است. در دوره قاجار رضاقلی خان هدایت ۳ جلد دیگر به عنوان تتمه بر آن افزوده (صفویه، افشاریه، زندیه و قاجاریه) و آن را «روضه الاصفای ناصری» و «تتمه روضة الصفا» نامیده است.

۲۴۹- روضة العقول

محمد بن قاضی ملطیوی، ملتی ملطی (قرن ۱۶ ه. ق.) کتابی است در ترجمه و اصلاح و تهذیب مرزبان نامه (طبری) به قلم محمد بن غازی ملطیوی دبیر و وزیر سلیمان شاه بن قلج ارسلان بن سلیمان از سلاجقه روم. مطالب آن در همان حد مطالب مرزبان نامه سعدالدین وراوینی است و سبک آن هم با اندکی اختلاف در ترتیب حکایات شبیه «مرزبان نامه» است.

۲۵۰- روضة المنجمین

شهمردان رازی (قرن ۵۰۵ ه.ق.)

کتابی است به زبان فارسی از شهمردان بن ابی الخیر منجم ایرانی در قرن پنجم هجری قمری از مردم ری و معاصر حکیم عمر خیام نیشابوری در موضوع نجوم و ستاره شناسی. نثر آن به سبک کهنه و روان و دارای ویژگیهای کتابهای مشهور اواخر قرن پنجم است.

۲۵۱- ریاض الانشا

خواجه محمود گاوآن (قرن ۹ ه.ق.)

یا روضه الانشا. مجموعه‌ای است فارسی شامل نمونه‌های معمولی در خطاب به اشخاص گوناگون تألیف خواجه محمود گاوآن از مترسلین و منشیان بسیار معروف و زبردست ایرانی در قرن نهم هجری قمری. این کتاب دارای فواید بسیار است زیرا اشارات و فواید گوناگون در زمینه تاریخی دارد. اثر دیگر نویسنده در فن انشا به نام مناظر الانشا و ریاض الانشا است.

۲۵۲- ریاض الشعرا (تذکره)

علیقلی خان والد داغستانی (قرن ۱۰ ه.ق.)

تذکره‌ای است در شرح حال شاعران از علیقلی خان والد داغستانی (۱۲۲۴-۱۱۷۰ ه.ق.) که در قرن ۱۲ ه.ق. نوشته شده است.

۲۵۳- ریاض العارفین (تذکره)

رضاقلی خان بن محمد هادی نوری هدایت طبرستانی (قرن ۱۳ ه.ق.)

مؤلف کتاب رضاقلی خان هدایت ملقب به امیرالشعرا و هدایت طبرستانی که کتاب خود را در موضوع شرح حال عرفا و شعرای تصوف همراه با منتخباتی از اشعار آنان در سال ۱۳۰۵ ه.ق. گذشته است.

۲۵۴- زادالمسافرين

حمیدالدین ابومعین ناصر بن قبادیانی مروزی یمکانی ملقب به حجت [حکیم] (قرن ۴ و ۵ ه. ق.)

یا زادالمسافر، کتابی است به فارسی از ناصر خسرو در بیان حکمت الهی و بروفق مشرب اسماعیلیه که نویسنده آن را در سال ۴۵۳ ه. ق. ظاهراً به نام خلیفه‌المنتصر بالله فاطمی تألیف کرده است. سبک نگارش کتاب بسیار ساده و روان است. این کتاب در ۲۷ «قول» نوشته شده، در این اقوال از اقسام علم و بحث در حواس و اجسام نفس، ثواب و عقاب به تفصیل گفتگو شده است. کتاب زادالمسافرين از مآخذ تحقیق در آرا و عقاید رازی نیز به شمار می‌آید زیرا ضمن رد و نقض عقاید محمد بن ذکریای رازی به نقل اقوال و تعالیم او می‌پردازد.

۲۵۵- زبدة التواریخ

شهاب‌الدین عبدالله بن لطف‌الله خوانی، حافظ ابرو (قرن ۸ و ۹ ه. ق.).

یا زبدة التواریخ بایسنقری یا تاریخ حافظ ابرو در موضوع تاریخ عمومی به زبان فارسی که حافظ ابرو از مورخان عصر شاهرخ تیموری در حدود سال ۸۳۰ ه. ق. به نام شاهزاده بایسنقر تیموری به اتمام رسانده است و وقایع جهان را از اول خلقت تا مبعوث شدن رسول خدا و تاریخ اسلام تا سال ۸۲۹ ه. ق. به رشته تحریر در آورده است. عنوان اصلی کتاب «مجمع التواریخ سلطانی» است که با نثری روان نگارش یافته است.

- زبدة التواریخ بایسنقری (از: حافظ ابرو) ← زبدة التواریخ
- زبدة الافکار (از: تقی‌الدین کاشی) ← خلاصة الأشعار

۲۵۶- زبدة المقامات (قرن ۱۱ ه. ق.)

در شرح احوال مشایخ صوفیه هند نگاشته شده است. نویسنده احوال سلسله نقشبندیه (۱۳۰۷ ه. ق.) از خواجه محمد الباکی و فرزندان و خلفای او تا مولانا امان‌الله لاهوری را معرفی کرده است و نویسنده کتاب معلوم نیست.

۲۵۷- زراتشت نامه (منظومه)

بهرام پژدو (شاعر زردشتی) (قرن ۷ ه.ق.)

منظومه‌ای است مثنوی اثر زردشت بهرام پژدو شاعر زردشتی (قرن ۷ ه.ق.). نخستین گوینده مسلم زردشتی که که از او آثار بسیار مهمی به جای مانده است. وی به قولی اهل خواف و به قولی دیگر اهل ری بود و در زمان سلطان محمد خوارزمشاه و هلاکوخان مغول و پسرش آباقاخان در قید حیات بوده است. زراتشت نامه شامل ۱۵۷۰ بیت به وزن شاهنامه فردوسی است که متضمن سرگذشت و ظهور سوشیانت (موجود زرتشتی) است.

۲۵۸- زنبیل

فرهاد میرزا معتمدالدوله (ابن عباس میرزا ولیعهد) (قرن ۱۳ ه.ق.)

مجموعه‌ای است جنگ مانند، مشحون از ادبیات، تاریخ، احادیث، داستان، روایت‌های نظم و نثر از عربی، فارسی، ترکی، که به وسیله فرهاد میرزا (معتمدالدوله) قاجار به تقلید از کشکول بهایی تنظیم شده و مطالب علمی و ادبی بدون نظم و ترتیب در آن گردآمده است.

۲۵۹- زین الاخبار

ابوسعید عبدالحی بن ضحاک گردیزی (قرن ۵ ه.ق.)

کتابی است در موضوع تاریخ به زبان فارسی تألیف ابوسعید عبدالحی بن ضحاک بن محمود گردیزی غزنوی نویسنده و مورخ بزرگ عهد غزنوی که در نیمه اول قرن ۵ ه.ق. (۴۴۳-۴۴۲ ه.ق.) در عهد سلطنت عبدالرشید غزنوی نوشته شده است. از احوال مولف اطلاعی در دست نیست. زین الاخبار تاریخ جهان را از ابتدای خلقت تا پایان دوره مودود بن مسعود (۴۴۰-۴۳۲ ه.ق.) ذکر کرده و متضمن اطلاعاتی در تواریخ و اعیاد و رسوم ملل و حوادث عالم است. نثر کتاب ساده و روان و متمایل به شیوه نویسندگان عهد سامانی و از مختصات آن رعایت جانب ایجاز و ذکر رؤوس حوادث و اجتناب از تطویل و عدم ورود در جزئیات است.

۲۶۰- زینة المجالس

مجدالدین محمد بن ایطالب حسینی حائری متخلص به مجدی (قرن ۱۱ ه.ق.) کتابی است به زبان فارسی در موضوع تاریخ و جغرافیا و مسایل اجتماعی که به وسیله مجدالدین ابن طالب متخلص به مجدی که از نویسندگان نامی دوره صفوی است در ده فصل که مشتمل بر حکایتها است به سال ۱۰۰۴ ه.ق. تالیف شده است. این کتاب از برخی جهات به «جوامع الحکایات محمد عوفی» شباهت دارد و حاوی مطالب سودمند است.

۲۶۱- زینة المدايح

محمد صادق هماورزی (قرن ۱۳ ه.ق.) کتابی است در قالب قصاید در هفت سال سلطنت فتحعلیشاه قاجار که در سال ۱۲۲۳ ه.ق. به وسیله محمد صادق هماورزی سروده شده است.

۲۶۲- سام نامه (منظومه)

کمال الدین ابوالعطا، محمود بن علی خواجوی کرمانی (قرن ۸ ه.ق.) از داستانهای منظوم حماسی ملی ایران متعلق به اواخر قرن هفتم و اوایل قرن هشتم هجری قمری که دارای ۱۴۵۰۰ بیت که است و به وسیله خواجوی کرمانی به نظم کشیده شده است. داستان مربوط است به تولد سام نریمان از دختر پادشاه بلخ و دیدن سام تصویر پری دخت دختر مغفور چین، جنگها، عشق بازیها و آگاهی فغفور از این حالت و بند کردن سام و رهایی او و سرانجام سر نهادن او به کوه و بیابان و حوادث متعدد دیگر.

۲۶۳- سام نامه سیفی (مثنوی)

سیف بن محمد بن یعقوب سیفی هروی (قرن ۷ ه.ق.) مثنوی حماسی و تاریخی مشهوری است از سیف الدین محمد بن یعقوب هروی مشهور به سیفی از شاعران ایرانی در قرن ۸ ه.ق. که در حین محاصره هرات در سال

۷۰۶ ه.ق. به وسیله نیروی نظامی الجاتیو به نام جمال‌الدین محمد سام قائم مقام ملک فخرالدین کرت به قلم کشیده شده است. این منظومه به ادعای شاعر مشتمل بر ۲۰۰۰ بیت بوده ولی امروز بیش از ۵۹۰ بیت آن باقی نمانده است که در تاریخ نامه هرات تألیف سیف‌بن محمد بن یعقوب هروی وجود دارد.

۲۶۴ - سامی فی الاسامی

ابوالفضل احمد بن محمد میدانی نیشابوری (قرن ۶ ه.ق.) کتابی است در فرهنگ لغت عربی به فارسی که به وسیله ابوالفضل میدانی (احمد بن محمد بن احمد بن ابراهیم نیشابوری) (وفات ۵۱۸ ه.ق.) ادیب و لغت‌شناس قرن ۵۰۶ ه.ق.) به نام پسرش سعید میدانی (السعیدی) تألیف شده است.

۲۶۵ - سبحة الابرار (منظومه)

ملا نورالدین عبدالرحمان بن احمد جامی (قرن ۹ ه.ق.) منظومه‌ای است در قالب مثنوی از آثار نورالدین عبدالرحمان بن احمد بن محمد جامی شاعر و نویسنده معروف ایرانی در قرن نهم هجری قمری. کتاب مشتمل است بر چهل عقد در موضوعهای گوناگون و معانی دینی و عرفانی همراه با حکایات لطیف و تمثیلات ظریف.

- سبعه (از: عبدالرحمان جامی) ← هفت اورنگ

۲۶۶ - سته سنایی (مثنوی)

مجدالدین ابو مجد مجدود بن آدم سنایی غزنوی (قرن ۶ ه.ق.) شامل شش مثنوی از ابوالمجد آدم متخلص به سنایی غزنوی (وفات ۵۳۵ ه.ق.) عارف و شاعر معروف ایرانی در قرن ششم به نامهای: طریق‌التحقیق، کارنامه بلخ، سیرالعباد الی المعاد، عشقنامه، عقل‌نامه و تجریدالعلم.

۲۶۷- سراج اللغات

سراج‌الدین علیخان آرزو بن حسام‌الدین الکوایری اکبرآبادی (قرن ۱۲ ه.ق.) لغت‌نامه فارسی به فارسی تألیف سراج‌الدین علی‌خان آرزو (۱۱۴۷ ه.ق.) که ترتیب لغات آن با رعایت حروف اول و دوم و سوم لغات است. این کتاب دارای جنبه انتقادی است و در آن به رابطه زبان فارسی با زبان سانسکریت نیز اشاره شده است.

۲۶۸- سروش یشت بزرگ

مجموعه دعاهایی است که در شب می‌خواندند، به سروش یشت یا سرشب نیز گفته‌اند و آن یشتهای فصل ۵۷ از یسنای اوستا که ستایش سروش بوده است.

- سعدی نامه (از: شیخ سعدی شیرازی) ← بوستان

۲۶۹- سفرنامه آجودان باشی

ابراهیم خان (قرن ۱۳ ه.ق.)

که به وسیله آجودان باشی و به امر فتح‌علی شاه قاجار وقایع اتفاقی و ماجرای سفر روز به روز او را نوشته و شهرهایی را که دیده‌اند یک به یک نام برده است. این سفر از روز ۲۳ جمادی‌الثانی سال ۱۲۵۴ ه.ق. از تبریز شروع شده و در روز پنجم شوال سال ۱۲۵۵ ه.ق. به تبریز ختم شده است. مدت آن ۱۶ ماه بود و سفرنامه به نام آجودان‌باشی که سرپرست کاروان بوده معرفی شده است.

علت اصلی سفر ثابت کردن بی‌گناهی ایران در مورد لشکرکشی به افغانستان بود که همراه هیاتی به کشورهای اتریش، فرانسه، انگلستان صورت گرفته است.

۲۷۰- سفرنامه امین‌الدوله

میرزا حسین بن عبدالله منشی (قرن ۱۳ ه.ق.)

به قلم میرزا حسین بن عبدالله منشی که شرح سفارت فرخ‌خان امین‌الدوله به لندن و پاریس (در پایان جنگ ۱۸۵۸-۱۸۵۷ م) در آن آمده است. در پایان این سفرنامه اطلاعاتی نیز در مورد موسسات ملی فرانسه و دوایر آن منظور نموده است.

۲۷۱- سفرنامه امین الدوله

میرزا حسین بن عبدالله منشی (قرن ۱۳ ه.ق.)

علی میرزا خان از رجال دوره قاجاریه (وفات ۱۳۲۲ ه.ق.) مردی مطلع و نویسنده‌ای زبردست بود. مظفرالدین شاه پس از عزل امین السلطان او را به صدرات برگزید. وی در نظر داشت اصلاحاتی در کشور به عمل آورد که با مخالفت شدید روبرو شد؛ سرانجام معزول شد و مجدداً امین السلطان به صدرات رسید. سفرنامه به خط و انشای خود اوست و در تفصیل اوضاع و احوال دربارهای ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه، فساد دستگاه اداری پیرامون رجال و دسته‌ها و سیاستهای دولتهای خارجی است.

۲۷۲- سفرنامه ناصرالدین شاه

ناصرالدین شاه قاجار

سفرنامه‌ای است که ناصرالدین شاه در داخل و خارج ایران با قلم خود نوشته است. جریئات سفرنامه با دقت نوشته شده و به نامهای سفرنامه خراسان، سفرنامه مازندران، سفرنامه عراق عجم، سفرنامه فرنگستان (اروپا) را همگی تحت عنوان کلی «سفرنامه ناصرالدین شاه» نوشته و چاپ شده است.

۲۷۳- سفرنامه ناصر خسرو

حمیدالدین ابو معین ناصر خسرو قبادیانی مروزی یمکانی ملقب به حجت [حکیم] (قرن ۴ و ۵ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب «سیاحتنامه ناصر خسرو» است که به نثر فارسی به وسیله شاعر و حکیم معروف ناصر خسرو درباره اوضاع و احوال شهرهایی که وی طی سفر هفت ساله (۴۴۴-۴۳۷ قمری) خویش از بلخ تا مکه و مصر دیده است. ناصر خسرو شرح سفر خود را که در سال ۴۳۷ ه.ق. از جوزجانان حرکت کرد و به مرو، نیشابور، سمنان، ری، قزوین، آذربایجان، آسیای صغیر، شام، فلسطین و مکه رفت و از شام نیز عازم مصر شد و از قاهره سه بار به خانه خدا مشرف شد و سپس به بصره آمد و از راه ارجان به اصفهان و سپس به بلخ برگشت، بازگو می‌کند. او اظهار کرد، که مجموعاً ۲۲۲۰

فرسنگ راطی کرده است.

کتاب دارای اطلاعات دقیق و گرانبهای تاریخی و جغرافیایی و بیان عادات و آداب است و بسیار ارزشمند و خواندنی. از مسائل مهم این سفرنامه این است که نویسنده با آنکه دارای مذهب اسماعیلیه است ولی در این کتاب آثاری از این گرایش دیده نمی شود.

۲۷۴ - سفینه الاولیا

محمد بن شاه جهان قادری، داراشکوه [شاهزاده] (قرن ۱۱ ه.ق.) کتابی است در شرح احوال حضرت رسول اکرم (ص) و عارفان به قلم داراشکوه حنفی قادری به زبان ساده و عامیانه پسند. مولف آن را در سال ۱۰۴۹ قمری در سن ۲۵ سالگی به پایان رسانده است.

۲۷۵ - سفینه طالبی

عبدالرحیم بن ابوطالب نجارزاده تبریزی [حاج ملّا] - طالب اوف (قرن ۱۳ ه.ق.) یا کتاب احمد. کتابی است به زبان فارسی از طالب اوف (۱۳۲۹-۱۲۵۰ ه.ق.) در مسائل فیزیکی، طبیعی، اختراعات و اکتشافات مردم مغرب زمین که طالب اوف آنها را به طریق جمعیت و مباحثه با پسر موهومی که او را «احمد» خوانده معرفی می کند. حاج ملّا عبدالرحیم بن (استاد) ابوطالب نجار تبریزی سرخابی نویسنده و دانشمند و یکی از نخستین نویسندگان فارسی است که ایرانیان را به تالیف رمانهای علمی و تئاتر و ترجمه علوم و فنون و هنرهای زیبا و مکارم اخلاق به زبان ساده آگاه کرده است. کتاب احمد (سفینه طالبی) در سه جلد از آثار برجسته اوست و به میرزا اسداله خان ناظم الدوله از والیان فارس و سفیر ایران در استانبول تقدیم شده است.

۲۷۶ - سفینه هندی (تذکره)

بهگوان داسر هندی (قرن ۱۲ ه.ق.)

کتاب مشتمل است بر حالات شعرای فارسی که از عهد جلوس شاه عالم پادشاه

یعنی از سال ۱۱۷۳ ه.ق. تا سال تالیف یعنی ۱۲۱۹ هجری قمری که در هند می‌زیسته‌اند نوشته شده است.

- سکندر نامه (از: نظامی گنجوی) ← اسکندر نامه

۲۷۷- سلامان و ابدال

ملاً نورالدین عبدالرحمان بن احمد جامی (قرن ۹ ه.ق.)

داستانی است فلسفی که اصلاً یونانی است و با شیوه نماری (سمبولیسم) به زبان عربی منسوب به ابن سینا است که در کتاب اشارات نمط ۹ به آن اشاره نموده است. عبدالرحمان جامی براساس روایتی قدیمی از حنین بن اسحاق با شرح و تفسیری صوفیانه در بحر مثنوی مولوی این اثر را نگاشته است. در دو روایت فوق (حنین و جامی) سلامان جوانی است که به دام محبت زنی به نام ابدال گرفتار شده و «هرمانوس» پادشاه یونان برای خلاصی او ابدال را از بین می‌برد و در کتاب ابن سینا سلامان و ابدال نام دو برادر است که زن سلامان عاشق ابدال می‌شود و چون ابدال به عشق او تسلیم نمی‌شود به مکر زن مسموم می‌گردد و داستان سلامان و ابدال «جامی» از این قرار است که سلامان فرزند «هرمانوس» امپراطور روم است که بر کشورهای یونان و مصر فرمانروایی می‌کند و زنی ۱۸ ساله به نام ابدال دایگی او را به عهده می‌گیرد و او را شیر می‌دهد سلامان عاشق ابدال می‌شود و آن دو باهم فرار می‌کنند و به غربت می‌افتند و سختیها می‌بینند؛ به دریا می‌زنند؛ ابدال می‌میرد و سلامان زنده می‌ماند و در صدد فراموش کردن اوست. فیلسوف یونانی «فیلقوس» به مداوای او می‌پردازد و به دوستی زهره او را علاج می‌کند تا عشق ابدال را از یاد ببرد.

۲۷۸- سلجوقنامه

خواجه ظهیرالدین نیشابوری (قرن ۶ ه.ق.)

کتابی است در موضوع تاریخ سلجوقیان عراق تا زمان جلوس طغرل بن ارسلان (آخرین پادشاه از سلسله سلاجقه عراق ۵۹۰-۵۶۴ ه.ق.) که به زبان فارسی به وسیله خواجه ظهیرالدین نیشابوری تالیف شده است. این کتاب مورد استفاده رشیدالدین

فضل الله همدانی (۷۱۸-۶۴۸ قمری) در جامع التواریخ، حاقط ابرو (۸۳۴-۷۶۳ ه.ق.) در زبدة التواریخ و راوندی (قرن ۷ قمری) در راحة الصدور در قسمت تاریخ آل سلجوق قرار گرفته است.

۲۷۹- سلسله الذهب

ملاً نورالدین عبدالرحمان بن احمد جامی (قرن ۹ ه.ق.) یکی از هفت مثنوی مشهور نورالدین عبدالرحمان جامی (۸۹۸-۸۱۷ ه.ق.) که در موضوع مباحث فلسفی، دینی، عرفانی و اخلاقی شامل ۷۲۰۰ بیت همراه با حکایتهای متنوع و مختلف سروده شده است. ظاهراً قصد نویسنده این بوده که اثری مانند مثنوی مولوی را با سبک و بیان تازه عرضه کند. کتاب مشتمل است بر سه دفتر: دفتر اول، در مباحث تصوف و اخلاق و متضمن شرح قرآنی و حدیثهای نبوی. دفتر دوم، در بیان انواع عشق از حقیقی تا مجازی با ذکر حکایتهای و تمثیلات در احوال اولیا و عشاق. دفتر سوم، مختصری است در آداب ملک داری و نصیحت پادشاهان که شاعر آن را به نام سلطان بایزید دوم عثمانی به نظم کشیده است.

۲۸۰- سمک عیار

ابوالقاسم عبیدالله بن عبدالله (احمد) ابن خرداد به (خردازبه) (قرن ۴ ه.ق.) یکی از قدیمیترین نمونه های داستان پردازی عامیانه در ادبیات زبان فارسی است در شرح دلاوریها، زیرکیها، جوانمردیها و تدابیر عیاری به نام «سمک» که قهرمان داستان است. گردآورنده (نویسنده) کتاب فرامرزن خداداد است و وی راوی قصه را «صدقه بن ابی القاسم شیرازی» خوانده است.

داستان حاوی نکات بسیار ارزشمندی راجع به اوضاع قرون ۷ و ۶ قمری ایران و معرفی نکات بسیار مهم درباره وضع عیاران، جوانمردان و خصوصیات آنهاست. بیشتر وقایع داستان در چین و ماچین می گذرد و اغلب قهرمانان آن را نامهای ایرانی اصیل تشکیل می دهد و این کتاب برای قرنهای مایه سرگرمی و شادی مردم کشور ما بوده است.

۲۸۱- سندبادنامه (قرن ۶ ه.ق.)

از داستانهای قدیمی ایرانی یا هندی که مدتها قبل از اسلام تألیف شده است و به قصه هفت وزیر نیز معروف است. اصل داستان را از موضوعات سندباد حکیم هندی می‌دانند. در این داستان پادشاهی، سندباد حکیم را به تعلیم پسر خویش بر می‌گزیند. زمانی که سندباد در طالع پسر، خطری می‌بیند او را به سکوت و خاموشی وامی‌دارد. یکی از کنیزگان محبوب پدرش، که به وی دلباخته است و از او بی‌اعتنایی می‌بیند او را متهم به ناخلفی می‌کند و پادشاه به کشتن شاهزاده فرمان می‌دهد. هفت وزیر پادشاه هریک در حدّ توان خود با نقل حکایتها و داستانهای شیرین پادشاه را از قتل شاهزاده باز می‌دارد تا آن که خود شاهزاده عاقبت زبان می‌گشاید و خود را تبرئه می‌کند. سبک داستان به سبک هزارو و یک شب و طوطی نامه است. سندبادنامه در قرون وسطا وارد ادبیات غرب شد و به زبانهای زنده دنیا ترجمه گردید.

۲۸۲- سوانح العشاق (رساله)

احمد غزالی (قرن ۶ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب (السوانح فی العشق) است که رساله‌ای است از احمد غزالی (وفات ۵۲۰ ه.ق.) در معانی و احوال و اسرار عشق که مورد توجه و نظر صوفیان است. مطالب کتاب بسیار روان، ساده و شیرین است. نویسنده کتاب هرکجا که لازم دیده نوشته خود را به اشعار و حکایتهای کوتاه، مزین و آراسته کرده است. سبک نگارش کتاب مورد تقلید نویسندگان مختلف صوفی واقع شده است. عبدالرحمان جامی در تألیف کتاب «لوائع» خود را آن تقلید کرده است.

۲۸۳- سوسن نامه

خواجه عمید عطایی رازی (قرن ۵ ه.ق.)

بهترین بخش «برزنامه» است که آن را جداگانه ترتیب داده‌اند و آن سرگذشت زنی است نوازنده و خواننده از توران زمین که به مکر و حيله چندن از پهلوانان ایران را به بند افکند و قصد داشت آنان را نزد افراسیاب بفرستد لکن فرامرز از آن با اطلاع

می‌شود و به فرمان زال به طرف رستم رفت و وی آن گروه را از بند سوسن رهایی داد. برزنامه منظومه‌ای است حماسی به زبان فارسی منسوب به خواجه عمید عطایی بن یعقوب معروف به عطایی رازی (وفات ۴۷۱ ه.ق.).

۲۸۴ - سیاستنامه

قوام‌الدین ابوعلی حسن بن علی نوقانی طوسی خواجه نظام‌الملک (قرن ۵ ه.ق.) یا سیرالملوک کتابی است به زبان فارسی در آیین فرمانروایی و مملکت داری از خواجه نظام‌الملک طوسی (۴۸۵-۴۰۸ ه.ق.). وزیر مشهور سلجوقیان که حاصل سالیان بسیار دراز تجارب نویسنده است. این کتاب از شاهکارهای مهم نثر فارسی و از آثار برجسته قرن پنجم هجری قمری است و از حیث سلیس بودن انشاء، روشنی مطالب و تنوع موضوع کم‌نظیر است. تالیف این کتاب به اشاره ملکشاه سلجوقی صورت گرفته است. مطالب قرآنی، اخبار رسول (ص) قصه‌های پیامبران و سیرت و حکایت پادشاهان و پند و اندرز ابتکاری نویسنده بر اهمیت کتاب افزوده است.

۲۸۵ - سیرالعباد الی المعاد (مثنوی)

مجدالدین ابو مجد مجدودبن آدم سنایی غزنوی [حکیم] (قرن ۶ ه.ق.) مثنوی است بر وزن حدیقه‌الحقیقه که سنایی (مجدودبن آدم وفات ۵۲۵ ه.ق.) آن را در سرخس سروده و با مدح سیف‌الدین محمدبن منصور قاضی سرخس به پایان برده است. تعداد ادبیات آن از ۷۰۰ بیت تجاوز می‌کند. شاعر در آن به طریق تمثیل از خلقت انسان و اقسام نفوس و عقل و مسایل اخلاقی سخن رانده است. این مثنوی در بحر خفیف مخبون مقصور سروده است.

۲۸۶ - سیرالاولیا

محمد مبارکعلی [شیخ] (قرن ۹ ه.ق.)

نویسنده کتاب سید محمد مبارک علوی کرمانی معروف به امیر خرد خلیفه نظام‌الدین چشتی دهلوی معروف به اولیا است. آغاز کتاب با ذکر مشایخ و بزرگان سلسله چشتیه و نسب خرقة آنان است و احوال پیران مقدم بر سلطان المشایخ نظام‌الدین اولیا را

بیان نموده، به دنبال آن به احوال و اقوال نظام اولیا و فرزندان او پرداخته است و در پایان کتاب شرح مفصلی در مورد اصول تصوف و آداب متصوفه آورده است.

۲۸۷- شاهنامه

حکیم ابوالقاسم فردوسی طوسی (قرن ۵ ه.ق.).

نام حماسه‌ای به زبان فارسی و در بحر متقارب متعلق به اواخر قرن چهارم هجری قمری و شامل روایات اساطیری، پهلوانی و تاریخی ایران از عهد کیومرث تا پایان روزگار یزدگرد سوم ساسانی اثر ابوالقاسم فردوسی شاعر نامدار ایران (۴۱۶-۳۲۹ ه.ق.). شیوه بیان آن ساده، روان، روشن و عاری از استعمال لغات عرب است و اغلب موارد سخن را کوتاه بیان می‌کند و از پیرایه‌سازی و عبارت پردازی دوری می‌جوید. شاهنامه پرمایه‌ترین دفتر شعر فارسی و مهمترین سند عظمت و فصاحت این زبان است. داستانهای ملی و تاریخی قوم ایرانی در آن به بهترین وجه ممکن نموده شده است. این سرگذشت ممتد شامل سه دوره به شرح زیر است:

۱- دوره اساطیری از عهد کیومرث تا ظهور فریدون.

۲- دوره پهلوانی از قیام کاوه تا قتل رستم.

۳- دوره تاریخی از اواخر عهد کیان به بعد (این بخش با افسانه‌ها و داستانهای حماسی آمیخته است).

در شاهنامه از چهار سلسله بحث شده است: الف- پیشدادیان ب- کیانیان ج- اشکانیان د- ساسانیان. فردوسی در نقل روایات نهایت امانت را به کار برده و در وصف مناظر طبیعی، میدانهای جنگ، خصایص پهلوانان کمال مهارت را نشان داده است.

مآخذ عمده شاهنامه فردوسی ظاهراً «شاهنامه منثور ابومنصوری» است که مقدمه آن هم هنوز باقی مانده است. فردوسی برای به نظم درآوردن شاهنامه مدت ۲۵ الی ۳۰ یا ۳۵ سال وقت صرف کرده و سرانجام آن را به سلطان محمود غزنوی اهدا کرده است. تعداد ابیات آن بنابر مشهور در اصل شامل ۶۰ هزار بیت بوده، لیکن در حال حاضر در هیچ یک از نسخه‌های شاهنامه‌ها تعداد آن به ۶۰ هزار بیت نمی‌رسد.

شاهنامه در طبقات مختلف ایرانی از پادشاهان و امیران گرفته و حتی طبقات پایین مثل معرکه‌گیرها و قصه‌خوانان شهرت و قبول تام یافت و سبب پیدایش شاهنامه خوانی و شاهنامه خوانان شد و بعدها هم مورد تقلید دیگران در شاهنامه‌نویسی قرار گرفته است.

۲۸۸ - شاهنامه کشمیر

عبدالوهاب شایق کشمیری [ملاً] (قرن ۱۲ ه. ق.)
نویسنده کتاب عبدالوهاب شایق کشمیری شاعر فارسی زبان هندی (وفات ۱۱۸۲ ه. ق.) که به پیروی از شاهنامه فردوسی، شاهنامه کشمیر را در ۶ هزار بیت سروده است.

۲۸۹ - شاهنامه منشور ابومنصوری

ابومنصور محمدبن عبدالله معمری (قرن ۴ و ۵ ه. ق.)
قسمتی از مقدمه آن هنوز هم باقی است و اصل آن ظاهراً به سبب تداول و رواج فوق‌العاده منظومه فردوسی از بین رفته است. داستانهایی که در این کتاب بوده فردوسی با نهایت دقت به نظم در آورده است. فردوسی در به نظم آوردن آن سعی داشته چیزی از اصل آن کاشته نشود. این داستانها عبارت است از شرح جنگهای ایرانیان با اقوام تورانی که رستم قهرمان ایرانی ارجمندترین شخصیت این شاهنامه است. علاوه بر این داستانها، مطالبی درباره تاریخ ساسانیان در شاهنامه آمده است که چیزی بین تاریخ و افسانه می باشد. ابومنصور محمدبن عبدالله معمری وزیر ابومنصور محمدبن عبدالرزاق سپهسالار خراسان مقتول به سال ۳۵۰ هجری قمری است. هنگامی که ابومنصور محمد سپهسالار خراسان گروهی از دانشمندان تاریخ ایران کهن را برای تألیف شاهنامه‌یی گردآورد، ابومنصور معمری را به سرپرستی آنان برگزید و او چون کار تدوین آن کتاب را در سال ۳۴۶ هجری قمری به اتمام رساند، مقدمه‌ای بر آن نوشت که فعلاً در میان آثار تاریخ و از نثر فارسی که به دست ما رسیده از همه قدیمی تر است. در این مقدمه کلمات عربی نادر و اندکی چشم می خورد و شیوه نگارش آن بسیار ساده و از بسیاری جهات به

شیوه نثر پهلوی نزدیک است.

۲۹۰ - شاهنامه نادری (منظومه)

نظام‌الدین سیالکوتی (قرن ۱۲ ه.ق.)

منظومه‌ای است تاریخی در بحر متقارب که به وسیله نظام‌الدین عشرت سیالکوتی درباره حمله نادر به هند با اشاره به جنگهای وی پس از آن واقعه تا هنگام وفاتش به نظم کشیده شده است. تاریخ به نظم کشیدن آن ۱۱۶۲ ه.ق. است.

۲۹۱ - شاهنامه هاتفی (منظومه)

عبدالله هاتفی جامی [ملّا] (قرن ۱۰ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب «اسماعیل نامه» است که منظومه‌ای است حماسی و تاریخی در بحر متقارب مثنی مقصور (یا مخدوف) که به وسیله خواهرزاده نورالدین عبدالرحمان جامی به نام عبدالله هاتفی جامی در شرح فتوحات شاه اسماعیل اول صفوی به نظم کشیده شده است. نسخه‌های خطی این شاهنامه نیمه تمام در دست است. گفته‌اند در سال ۹۱۷ قمری که شاه اسماعیل پس از فتح خراسان عازم عراق بود، در نزدیکی «خرجردجام» با هاتفی ملاقات کرد و او را به نظم فتوحات خود امر کرد. وی حدود یکهزار بیت آن را به نظم در آورد و آن را ناتمام باقی گذاشت.

۲۹۲ - شاهنشاه نامه (منظومه)

مجدالدین محمد پاییزی نسوی (قرن ۷ و ۶ ه.ق.)

منظومه حماسی در بحر متقارب مثنی مقصور (مخدوف) از مجدالدین محمد پاییزی نسوی شاعر معروف اواخر قرن ششم و اوایل قرن هفتم هجری قمری در شرح جهانگشاییهای سلطان علاءالدین محمد خوارزمشاه.

۲۹۳ - شاهنشاه نامه (منظومه)

فتحعلی خان صبای کاشانی [ملک الشعرا] (قرن ۱۳ و ۱۲ ه.ق.)

یا شهنشاہ نامہ. منظومہ ای است حماسی و تاریخی از فتحعلی خان صبای کاشانی در شرح جنگهای عباس میرزا ولیعهد بالشکریان روس در آن سوی رود ارس که به زبان فارسی نوشته شده است. مجموع ابیات آن ۴۰ هزار بیت است که در بحر متقارب مثنی مقصور (یا مخدوف) سروده شده است. این منظومه تقلیدی از شاهنامه فردوسی است ولی به هیچ وجه قابل مقایسه با آن نمی باشد. فتحعلی خان از شاعران بزرگ ایران در قرن ۱۳ قمری است که از فتحعلیشاه قاجار لقب ملک الشعرائی داشت.

۲۹۴- شاه و درویش (مثنوی)

بدرالدین هلالی جغتایی (قرن ۱۰ ه.ق.)

یا شاه و گدا مثنوی است از هلالی جغتایی شاعر ایران در قرن ۱۰ قمری در بحر خفیف مخبون یا مقصور شامل ۱۳۶۴ بیت. داستان درباره عشق گدایی است به شاهزاده ای که از مکتبخانه عاشق او می شود. پس از تحمل ناراحتیهای بسیار سرانجام شاهزاده پس از این که به پادشاهی می رسد و با دشمنان به ستیز می پردازد، به اشاره «خضر» او را از محرمات خاص خود می کند. این مثنوی به زبانهای آلمانی و ترکی به وسیله یکی از شاعران عثمانی به نام حمدی ترجمه شده است.

- شاه و گدا (از: هلالی جغتایی) ← شاه و درویش

۲۹۵- شایست لاشایست (رساله پهلوی)

عنوان دیگر کتاب شایست ناشایست است و آن رساله ای است به زبان پهلوی در دو قسمت و یک ضمیمه در ۱۳۷۰۰ کلمه. مسائل ذکر شده در آن عبارت است از اعمال گناه و ثواب، مراسم و آداب، معنی عرفانی، گاتها و ستایش موجودات مقدس در دین زردشت. از این کتاب نسخه های خطی در کتابخانه های مونیخ، بمبئی، لندن و کپنهاک موجود است.

- شایست ناشایست ← شایست لاشایست

۲۹۶- شایست نشایست

از کتابهای دینی زردشتیان به زبان فارسی درباره آفرینش و نزاع ارواح نیک یابد اعمال گناه و ثواب، شقاوت ارواح گرشاسب (گرشاسب) ازدواج و طلاق و سه هزاره آخرین.

شترنامه شیخ عطار نیشابوری ← اشترنامه

۲۹۷- شرح تعرّف

(ابوبکر محمد بن ابی اسحق محمد بن ابراهیم کلاباذی نجاری (قرن ۴ ه.ق.)) نام دیگر کتاب «نورالمیریدین فزیحة المدین» شرحی است بر کتاب «التعرف لمذهب التصوف» تألیف ابوبکر ابو اسحاق محمد بن ابراهیم بن یعقوب نجاری کلاباذی که از زمانهای بسیار قدیم در میان مشایخ صوفیه مشهور بوده و در باره آن گفته اند: «لولا التعرف لما عرف التصوف» از این رو است که چندین بار بر آن شرح و تفسیر نوشته اند. این کتاب قدیمی ترین کتاب تصوف به زبان فارسی است که در چهار مجلد چاپ شده است.

۲۹۸- شرح قانون

قطب الدین محمود بن مسعود بن کازرونی (ابوالثنا علامه شیرازی) (قرن ۸ ه.ق.) شرحی است که قطب الدین شیرازی (محمود بن مسعود ۷۱۰-۶۳۴ ه.ق.) بر کتاب قانون ابن سینا (کتابی در علم پزشکی به زبان عربی مشتمل بر یک میلیون کلمه و یکی از بزرگترین و مهم ترین کتاب پزشکی در قرون وسطی) نوشته شده است.

۲۹۹- شرح قصیده ابوالهثیم

ابوسعید محمد بن سرخ نیشابوری (قرن ۵ ه.ق.) شرحی است که ظاهراً توسط ابوسعید محمد بن سرخ نیشابوری (قرن پنجم هجری قمری) از متکلمان اسماعیلی و از شاگردان ابوالهثیم احمد بن حسین جرجانی بر

قصیده معروف او نوشته شده است. این شرح از نثر بسیار شیوا و دلنشین اوایل قرن پنجم هجری قمری برخوردار است (و نیز نگاه کنید به جامع‌الحکمتین).

۳۰۰ - شرفنامه (مثنوی)

نظام‌الدین ابو محمد الیاس بن یوسف نظامی گنجوی (قرن ۷ و ۶ ه.ق.) مثنوی است از نظامی گنجوی (۶۱۴-۵۳۰ ه.ق.) و آن نخستین قسمت از اسکندرنامه اوست که قریب ۶۸۰۰ بیت دارد و نظامی آن را به نام اتابک نصرت‌الدین ابوبکر محمد جهان پهلوان سروده است که شامل داستان اسکندر از زمان تولد تا دوره جهانگشایی و بازگشت به روم معرفی شده و از اسکندر به عنوان پادشاهی جهانگیر سخن به میان می‌آید معرفی می‌شود (و نیز نگاه کنید به اسکندر نامه نظامی گنجوی)

۳۰۱ - شرفنامه بدلیسی

شمس‌الدین شرفخان بدلیسی (قرن ۱۱ ه.ق.) کتابی است به زبان فارسی در تاریخ کرد که به وسیله شرف‌الدین بدلیسی در سال ۱۰۰۵ قمری در یک مقدمه، چهار صحیفه و یک خاتمه تألیف شده است. مقدمه کتاب در باب انساب طوایف کرد و اخلاق و عادات ایشان است. صحیفه اول در ذکر والیان کردستان (حکام دیار بکر، جزیره، حکام دینور و شهرزور معروف به حسنویه، حکام فضولیه مشهور به لربرزگ حکام سرکوچک سلاطین کرد، مصر و شام مشهور به آل ایوب یا ایوبیان)؛ صحیفه دوم در ذکر حکام کردستان که اگرچه دعوی سلطنت به استقلال نکرده‌اند اما گاهی خطبه و سکه به نام خود زده‌اند (اردلان - حکاری - حکام جزیره - حکام حصین کیفا و غیره)؛ صحیفه سوم در ذکر سایر امرا و حکام کردستان مشتمل بر سه فرقه و صحیفه چهارم در ذکر احکام بدلیسی که آبا و اجداد مولف هستند، می‌باشند. در پایان نیز از پادشاهان آل عثمان و پادشاهان ایران و توران که معاصر آنان بوده‌اند، گزارشی بیان شده است. این کتاب به زبانهای مختلف جهان از جمله زبان ترکی ترجمه شده است.

۳۰۲ - شش فصل در اسطرلاب

محمد بن ایوب طبری

وی از قدما و منجمین ایرانی است. از وی دو رساله به نام «شش فصل در اسطرلاب و کتاب الاستخراج» به پارسی باقی مانده است. شش فصل را نویسنده در جواب سئوالاتی که از او شده بود، نوشته است و مطالب و موضوعهای آن پیرامون مطالب علمی و عملی اسطرلاب است. استخراج در شناختن عمر و بقای آن است که یکی از مباحث نجوم شمرده می شود.

۳۰۳ - شعر العجم (تذکره)

شبلی نعمانی (قرن ۱۳ ه.ق.)

این کتاب تذکره شاعران فارسی به زبان اردو است که به وسیله شبلی نعمانی (۱۳۳۲-۱۲۷۴ ه.ق.) نویسنده و مورخ هندی اردو زبان تالیف شده است. شبلی نعمانی به زبانهای عربی و فارسی تسلط داشت و آثار دیگری چون سیرت النبی، سفرنامه سوانح مولانای روم (ترجمه به فارسی) به زبان اردو از اوست.

۳۰۴ - شکل القطاع

محمد بن محمد حسن نصیرالدین طوسی [خواجه] (قرن ۶ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب «کشف القناع عن اسرار شکل القطاع» است که از آثار معروف خواجه نصیرالدین طوسی (۶۷۲-۵۹۷ ه.ق.) در موضوع علم مثلثات است و نخستین اثر مستقل در این زمینه و نماینده اوج این علم در نزد ریاضیدانان قرون وسطا می باشد. این کتاب دارای ۵ مقاله است که مقالات سوم و چهارم به ترتیب در باب مثلثات مستقیم الخطوط و مثلثات کروی است. خواجه نصیر در مقدمه کتاب می گوید که این کتاب را به زبان فارسی نوشته بود، ولی بر حسب درخواست برخی از دوستان آن را خلاصه کرد و به عربی نقل نمود. اصطلاح شکل القطاع، اطلاق می شده است بر شکل حاصل از چهار خط مستقیم دایره و متقاطع که هیچ سه از آنها از یک نقطه نگذرند (و یا شکل حادث از چهار دایره عظیمه یک کره که هیچ سه آنها از یک نقطه نگذرند). این

کتاب به زبانهای مختلف ترجمه شده است.

۳۰۵ - شکند گمانیک ویچار (رساله زردشتی)

موتان فرّخ اورمزددانان (قرن ۹ ه.ق.)

یا گزارش گمان شکن. رساله‌ای است دینی به زبان پهلوی شامل ۱۶۷۰۰ کلمه که در قرن نهم به وسیله موتان اورمزددانان نوشته شده است. کتاب به سئوالاتی که مهریارمهمتان درباره تاریکی و روشنی، یزدان و اهریمن و تاثیر ستارگان کرده، پاسخ می‌دهد. اصل رساله بیانگر این است که اصل خوبی از اصل بدی جداست. مولف به برخی از ادیان (اسلام، یهود، مسیح و مانی) می‌تازد و از آنها انتقاد می‌کند این کتاب به زبان فارسی به وسیله صادق هدایت تحت عنوان «گزارش گمان شکن» چاپ و منتشر شده و نیز به اغلب زبانهای زنده دنیا برگردانده شده است.

- گزارش گمان شکن (از: مرتان فرّخ اورمزددانان) ← سکند گمانیک ویچار

۳۰۶ - شمس و قهقهه

برخورداربن محمود ترکمان فراهی متخلص به ممتاز [میرزا]

داستانی است درباره شمس و قهقهه وزیران یوسف شاه پادشاه چین که به وسیله میرزا برخورداربن محمود فراهی ملقب به ممتاز فراهی به زبان فارسی نوشته شده است. این کتاب را با «محبوب القلوب» که کتاب دیگر مولف است و در موضوع اخلاق نوشته شده و مشتمل بر حکایتهای متعدد می‌باشد، نباید یکی دانست.

۳۰۷ - شمسیه (رساله)

حسین بن محمد رضا شمس العرفا [سید] (قرن ۱۳ ه.ق.)

رساله‌ای است در سیر و سلوک که به وسیله شمس العرفا تألیف شده است. سید حسین حسینی ابن (سید) محمد رضا عارف ایرانی (۱۳۵۳-۱۲۸۸ ه.ق.) معروف به شمس الفرما عارف و مرید شیخ عبدالقدوس کرمانشاهی و بانی ایجاد شعبه‌ای از

سلسله نعمة اللهیه عارف نیک محضر؛ وی علاوه بر رساله شمسیه، مرصادالعباد نجم‌الدین رازی را تصحیح کرده است.

۳۰۸ - شمع و پروانه (مثنوی)

محمد اهلّی شیرازی (قرن ۱۰ ه.ق.)

مثنوی عاشقانه اثر دهلی شیرازی (۹۴۲-۸۵۸ قمری) که قصیده‌های مصنوع وی سخت معروف است. اهلّی این مثنوی را به نام سلطان یعقوب به سال ۸۹۴ قمری در هزار و یک بیت در وزن خسرو و شیرین نظامی سروده است.

۳۰۹ - شواهد النبوه

ملائورالدین عبدالرحمان بن احمد جامی (قرن ۹ ه.ق.)

عنوان کامل کتاب «شواهد النبوه لتقوية یقین اهل الفتوه» کتابی است به نثر فارسی درباره نبوت حضرت رسول اکرم (ص) مشتمل بر یک مقدمه و هفت رکن و یک خاتمه که در سال ۸۸۵ هجری قمری به وسیله لامعی به زبان ترکی ترجمه شده است.

- شواهد النبوه لتقوية یقین اصل الفتوه (از نورالدین عبدالرحمان جامی) ←
شواهد النبوه

۳۱۰ - شهریار نامه (منظومه)

ابو عمر بهاء‌الدین عثمان مختاری غزنوی (قرن ۶ ه.ق.)

منظومه‌ای است حماسی به زبان فارسی در بحر متقارب مثنی مقصور که در اواخر قرن ۵ قمری به وزن و سبک شاهنامه به وسیله مختاری غزنوی شاعر قرن ۶ قمری نوشته شده است. کتاب مشتمل است بر سه بخش (جنگهای شهریار پسر برزو، پسر سهراب، پسر رستم، داستان زال داستان یا زال زر و رفتن او از ایران به بارگاه سلیمان، داستان ارجاسب و لهراسب و ارهنگ و زال و داستان رزم اسفندیار با ارجاسب و رستم). داستان شهریار پسر برزو قسمت اصلی این منظومه است. تعداد ابیات آن حدود

یکهزار و بیت و مدت اتمام آن ۳ سال بوده است.

۳۱۱ - شهنشاه نامه (منظومه)

احمد تبریزی [وحیدالاولیا] (قرن ۸ ه.ق.)

منظومه‌ای است حماسی و تاریخی به زبان فارسی در بحر متقارب مثنی‌مقصوف (مخدوف) از احمد تبریزی شاعر قرن ۸ قمری که در شرح احوال چنگیزخان و جانشینان وی تادوران مرگ به نظم کشیده شده است. مولف در مقدمه اظهار داشته که برای نگارش کتاب مدت ۸ سال زحمت کشیده است. این کتاب به نام «چنگیزنامه منظومات احمدی» هم معروف است.

۳۱۲ - شیخ بهایی طومار

محمدبن حسین عاملی حارثی همدانی معروف به شیخ بهایی (قرن ۱۱ و ۱۰ ه.ق.) عنوان سندی است که شیخ بهایی برای تنظیم تقسیم آب زاینده رود اصفهان در عهد شاه طهماسب اول صفوی نوشته است. چگونگی این که هر ناحیه به چه نحو از حق آب استفاده کند، با تقسیم سال و برنامه استفاده از آن، در دوره جریان عادی و مفصل سیلابی در طومار کاملاً مشخص شده است.

۳۱۳ - شیراز نامه

فخرالدین بن ابوالعباس احمدبن ابوالخیر زرکوب شیرازی (قرن ۸ ه.ق.) کتابی است در موضوع تاریخ و معرفی بزرگان و مشایخ شیراز از شیخ فخرالدین ابوالعباس احمدبن ابوالخیر زرکوب شیرازی که به سال ۷۴۲ ه.ق. تالیف شده است. مطالب کتاب اغلب از کتاب «وصاف» اقتباس و یا عیناً نوشته شده است.

۳۱۴ - شیرین و خسرو (مثنوی)

ابوالحسن امیر خسرو دهلوی (قرن ۸ ه.ق.)

منظومه‌ای است مثنوی به صورت عاشقانه از امیر خسرو دهلوی که به تقلید از

خسرو و شیرین نظامی گنجوی و در همان بحر به زبان فارسی سروده است. تاریخ نظم آن سال ۶۹۸ ه.ق. ذکر شده و تعداد ابیات آن ۴۱۲۴ بیت است. این منظومه به نام علاءالدین محمد شاه به نظم کشیده شده است.

۳۱۵- شیرین و فرهاد (منظومه)

کمال‌الدین وحشی بافقی (قرن ۱۰ ه.ق.)

داستان منظوم عاشقانه فارسی از کمال وحشی بافقی (۹۹۱ ق) که به تقلید از خسرو و شیرین و در همان بحر سروده شده است. وحشی یک واقعه از داستان خسرو و شیرین یعنی عشق فرهاد کوهکن را به شیرین گرفته و آن را با روش بسیار موثر و دلنشین آن را سروده است ولی چون عمرش وفا نکرد نیمه تمام باقی ماند. میرزا شفیع شیرازی معروف به وصال آن را ادامه داد ولی او هم درگذشت و مثنوی نیمه تمام ماند. در نیمه دوم قرن ۱۴ قمری شخصی به نام آقای مهدی صابر شیرازی با افزودن ۳۰۴ بیت آن را به اتمام رساند. این منظومه به نام «فرهاد کوهکن» هم مشهور است.

۳۱۶- صاحبیه

ابو عبدالله مصلح‌بن مشرف‌الدین سعدی شیرازی (قرن ۷ ه.ق.)

عنوان بعضی از قطعات سعدی که در مدح صاحب دیوان شمس‌الدین جوینی در مجموعه قطعات سعدی شیرازی سروده شده است. بلندترین آنها ۱۸ بیت است و در نسخه‌های چاپی قدیم و بعضی از نسخه‌های خطی کلیات آثار او نامگذاری شده است.

۳۱۷- صبح صادق

محمدصادق خان اختر [قاضی] (قرن ۱۱ ه.ق.)

کتابی است از میرزا محمدصادق بن محمد صالح زیری اصفهانی آزادانی که در چهار جلد به شرح زیر نوشته شده است.
جلد اول، از آفرینش تا عصر عباسیان.
جلد دوم، سلسله سلاطین ایرانی تا عصر شاه جهان.

جلد سوم، مردان نامی تا قرن ۱۰ هجری قمری.
جلد چهارم، در جغرافیا.
سال تالیف کتاب ۱۰۴۱ ه.ق. و پایان آن ۱۰۴۸ ه.ق. ذکر شده است.

۳۱۸ - صحف ابراهیم (تذکره)

ابراهیم خان (قرن ۱۳ ه.ق.)
تذکره‌ای است بسیار مفصل شامل زندگی نامه ۳۲۷۸ تن از شاعران پارسی‌گوی
که به صورت الفبا به وسیله علی ابراهیم خان خلیل به صورت مفصل در سال ۱۲۰۵
ه.ق. تالیف شده است.

۳۱۹ - صراح اللغة

ابوالفضل جمال‌الدین محمد بن عمر بن خالد قریشی مشهور به جمالی (قرن ۷ ه.ق.)
ترجمه و مختصر کتاب «صراح اللغة» به زبان فارسی تالیف ابوالفضل
جمال‌الدین محمد بن عمر قریشی تحت عنوان: «الصراح من الصراح» که در سال ۶۸۱
ه.ق. به اتمام رسیده است. مولف در این کتاب انتقاداتی هم به مولف صراح‌الغه وارد
کرده و شیخ محمد سعدالله فقهی مرادآبادی انتقاداتی به نویسنده وارد ساخته و نام آن را
«نورالصباح فی اغلاط الصراح» گذاشته است. قریشی کتاب دیگری تحت عنوان
«نورالصباح فی اغلاط الصراح» در نقد صراح‌الغه دارد. کتاب مذکور در لغت عربی به
عربی است که به وسیله ابوالنصر اسماعیل جوهری از علمای لغت عرب در قرن چهارم
هجری قمری به ترتیب حروف اصلی آخر کلمات و سپس به ترتیب حروف اصلی اول و
دوم و سوم و چهارم کلمات نوشته شده است.

۳۲۰ - صراط المستقیم (مثنوی)

حسین بن میرعالم حسینی هروی [میر] (قرن ۸ ه.ق.)
مثنوی است از امیر فخرالسادات حسین بن عالم حسینی هروی
(وفات ۷۱۸ ه.ق.) شاعر پارسی‌گوی و عارف مشهور در تصوف و عرفان.

۳۲۱ - صراط المستقیم

محمد باقر بن شمس‌الدین محمد حسینی استرآبادی اصفهانی مشهور به میرداماد (قرن ۱۱ ه.ق.)

کتابی است در مسائل حکمی به قلم باقر بن محمد استرآبادی مشهور به میرداماد (وفات ۱۰۴۰ ه.ق.) از فلاسفه و دانشمندان معروف عصر صفویه که مورد توجه مخصوص شاه عباس بوده است. وی شاعر نیز بوده و در شعر «اشراق» تخلص می‌کرده است.

۳۲۲ - صفات العاشقین (مثنوی)

بدرالدین هلالی جغتایی (قرن ۱۰ ه.ق.)

مثنوی است در بحر هزج مسدس در بیان صفات عاشق صادق که به وسیله هلالی جغتایی شاعر معروف قرن ۱۰ ه.ق. سروده شده است. کتاب مشتمل بر ۲۰ باب و ۱۲۳۷ بیت است.

۳۲۳ - صفوة الصفا

توکل بن اسماعیل بن محمد اردبیلی، ابن بزاز (قرن ۸ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب «المواهب السنیه فی مناقب الصفویه» است که به وسیله ابن بزاز (توکل بن اسماعیل قرن ۸ ه.ق.) به زبان فارسی در یک مقدمه، ۱۲ باب و یک خاتمه و با حدود ۲۱۶ هزار کلمه درباره حیات و سخنان و کرامات شیخ صفی‌الدین اردبیلی (وفات ۷۳۵ ه.ق.) عارف نامی ایران نوشته شده است. نشر کتاب ساده، روان و خالی از تکلف و صنایع در احوال و کرامات اجداد صفویان خصوصاً شیخ صفی‌الدین اردبیلی و مختصری از شیخ زاهد گیلانی مرشد شیخ صفی است. این کتاب از لحاظ تاریخ تصوف در کشور ما دارای اهمیت بسیار است. میر ابوالفتح حسینی به امر شاه طهماسب اول در این کتاب تجدید نظر کرد و شرح حال افراد خاندان صفوی تا زمان شاه طهماسب را بر آن اضافه کرد. محمد کاتب نشاط نیشابوری در سال ۹۴۹ قمری آن را به زبان ترکی ترجمه کرد.

۳۲۴ - صورالاقالیم

ابوزید احمد بن سهل بلخی (قرن ۶ ه.ق.)

کتابی است در موضوع جغرافیای قدیم از ابوزید احمد بن سهل بلخی و آن شامل بیست جزء بود در ذکر امهات شهرها و نواحی. از این کتاب نسخه‌ای در دست نیست اما قسمتی از این کتاب دارای چند نقشه جغرافیایی و مربوط به قرن ششم هجری قمری است، در دست می‌باشد.

۳۲۵ - طب المنصوری

ابوبکر محمد بن زکریای رازی (قرن ۴ ه.ق.)

تالیف ابوبکر محمد بن زکریای رازی (وفات ۳۲۰ ه.ق.) که به نام منصور بن اسحق سامانی حاکم ری تالیف نموده است. این کتاب نسبت به «الحاوی» مختصرتر است. جزء کتابهای معتبر و مهم طب قدیم محسوب می‌شود. کتاب دارای ده جزء است و در قرون وسطا به زبان لاتین ترجمه و مکرر چاپ شده است.

۳۲۶ - طبقات انصاری

ابوعبدالرحمان محمد بن حسین نیشابوری سلمی (قرن ۵ و ۴ ه.ق.)

کتابی است درباره حقایق عرفانی و آن تفصیلی است از کتاب طبقات الصوفیه ابوعبدالله محمد سلمی (وفات ۴۱۲ ه.ق.) که به زبان فارسی تالیف شده است. متن آن را حبیبی فاضل افغانی به چاپ رساند و عبدالرحمان جامی شاعر معروف این کتاب را با دخل و تصرف تحت عنوان «نفحات الانس» به فارسی عصر خود درآورد. خواجه عبدالرحمان انصاری در قرن پنجم قمری مطالب این کتاب را با حذف اسناد در مجالس ذکر و تدریس خود املاکرد و یکی از شاگردان او آن مجالس را به رشته تحریر درآورد و به زبان فارسی دری آمیخته به لهجه هروی برگرداند. این کتاب با کتاب طبقات الصوفیه سلمی تفاوت بسیار دارد.

۳۲۷ - طبقات صوفیه

ابواسماعیل عبدالله معروف به پیر انصاری هروی [شیخ الاسلام - خواجه] (قرن ۵ ه.ق.) از کتابهای معتبر فارسی و از آثار مشهور خواجه عبدالله انصاری (۳۹۶-۴۸۱ قمری) است. طبقات الصوفیه را اصلاً ابو عبدالرحمان محمدحسین سلمی نیشابوری (متوفی به سال ۴۱۲ هجری قمری) به زبان عربی نوشته بود که آن را بر بیان احوال و اقوال پنج طبقه از مشایخ صوفیه وقف نموده بود و آن را از حیث زمان تقسیم کرده و هر طبقه شرح حال و سخنان ۲۰ تن از بزرگان این طایفه را که در زمان واحدی زندگی می کرده اند، آورده است. خواجه عبدالله انصاری بنابر آنچه که عبدالرحمان جامی در کتاب «نفحات الانس» گفته بود، آنها را در مجلسهای درس خود املا می کرد و در عین حال سخنان و مطالبی بر آن می افزود. یکی از مریدان آن را جمع می کرد و از این راه کتاب جدیدی که نثر آن تحت تاثیر شدید لهجه هروی قرار دارد، به وجود آمده است.

۳۲۸ - طرائق الحقایق

محمد معصوم شیرازی (معصوم علیشاه) (قرن ۱۳ ه.ق.) یا روشهای حقیقتها. عنوان کتابی است به زبان فارسی در بیان مبانی عرفانی و عارفان تصوف و مشایخ و سلسله طریقت از حاج میرزا معصوم معروف به معصوم علیشاه نعمه الهی شیرازی (۱۳۴۴-۱۲۷۰ ه.ق.) ملقب به نایب الصدر که در سال ۱۳۱۸ قمری تالیف نموده است. مطالب کتاب در مورد تصوف و دارای معلومات سودمند درباره ترجمه احوال بزرگان تصوف و راجع به شعب سلسله های آنان گردآوری شده است. طرائق الحقایق در سه مجلد نوشته شده و یکی از منابع باارزش و معتبر و کم نظیر ترجمه حال مشایخ، فرقه ها و علمای تصوف است. سبک نگارش کتاب بیشتر به تذکره نویسی شاعران شباهت دارد و هرکجا که لازم بود از اشعار و کلمات مشایخ نقل کرده است.

۳۲۹ - طریق التحقيق (منظومه)

مجدالدین ابو مجد مجدودبن آدم سنایی غزنوی [حکیم] (قرن ۶ ه.ق.)

منظومه‌ای است عرفانی از سنایی غزنوی در بحر خفیف مخبون مقصور (یا مخدوف) که شاعر آن را به سبک «حَدِيقَةُ الْحَقِيقَةِ» با یکهزار بیت در سال ۵۲۸ ه.ق. سروده است.

۳۳۰ - طوطی نامه

ضیاءالدین نخشی (قرن ۸ ه.ق.)

داستانی است در اصل به زبان سانسکریت که چندین بار به زبانهای فارسی تحریر شده است. قدیمی‌ترین نسخه این کتاب اثر ضیاءنخشی است که از سال ۷۳۰ ه.ق. ناتمام باقی مانده است. در عهد اکبرشاه، ابوالفضل بن مبارک آن را ساده نمود و بار دیگر به وسیله محمد قادری خلاصه شده است. بعدها حمید لاهوری آن را به زبان فارسی ترجمه کرد. این کتاب اغلب به زبانهای دنیا از جمله زبانهای هندی، بنگالی و ترکی ترجمه شده است.

۳۳۱ - طَبِیات

ابوعبدالله مصلح بن مشرف الدین سعدی شیرازی (قرن ۷ ه.ق.)

نام نخستین از غزلیات سعدی شیرازی شاعر قرن هفتم هجری قمری است. غزلیات سعدی به چندین بخش تقسیم شده است و هر قسمت نام جداگانه دارد، بدان نحو که برخی از این نامها در غزلیات او دیده می‌شود، گو این که زیاد هم نمی‌توان به این تقسیم‌بندی اطمینان کرد.

۳۳۲ - ظفر نامه

حسین بن عبدالله بن سینا ملقب به شیخ الرئیس (قرن ۴ ه.ق.)

کتابی است از ابن سینا (به قول حاجی خلیفه) به زبان فارسی در موضوع پند و اندرز، اخلاق و کشور داری. اصل این کتاب به زبان پهلوی است و مشتمل بر سئوالاتی است که انوشیروان طرح کرده و بزرگمهر حکیم، وزیر خردمند خسرو انوشیروان ساسانی به آنها پاسخ داده است و ابن سینا آنها را برای نوح بن منصور سامانی به فارسی

ترجمه کرده است.

۳۳۳ - ظفرنامه

علی شرف الدین یزدی (قرن ۹ ه.ق.)

کتابی است به زبان فارسی در موضوع تاریخ و در شرح حال امیر تیمور و کشور گشایهای او همراه با سلطنت خلیل سلطان نوۀ تیمور که به وسیله شرف الدین علی یزدی (وفات ۸۵۸ ه.ق.) نویسنده و شاعر قرن ۹ ه.ق.) تألیف شده است. تاریخ اتمام کتاب سال ۸۲۸ قمری ذکر شده است. بعضی از نسخه‌های ظفرنامه دارای مینیاتورهای بسیار زیبا است از جمله نسخه‌های خطی منظم به نقاشیهای استاد بهزاد. ظفرنامه چندین بار به فارسی خلاصه شده و به اغلب زبانهای دنیا برگردانده شده است. محمد بن احمد عجمی آن را به زبان ترکی ترجمه نمود.

۳۳۴ - ظفرنامه (منظومه)

حاج محمد خان قدسی مشهدی (قرن ۱۱ ه.ق.)

منظومه‌ای است به زبان فارسی در چگونگی سرگذشت شاه جهان پادشاه هندوستان که در نیمه اول قرن ۱۱ ه.ق. به وسیله حاج محمد خان قدسی مشهدی نوشته شده است. برخی از اشعار این کتاب رابه حکیم کاشانی نسبت می‌دهند. این کتاب به نامهای «ظفرنامه قدسی» و «پادشاه نامه» هم معروف است. مثنوی در بحر متقارن و دارای ۸۰۰۰ بیت می‌باشد.

۳۳۵ - ظفرنامه (منظومه)

حمدالله بن ابی بکر بن نصر مستوفی قزوینی (قرن ۸ ه.ق.)

منظومه‌ای است به زبان فارسی در موضوع حماسی و تاریخ در بحر متقارب مقصور (یا محذوف) در ۷۵ هزار بیت از حمدالله مستوفی که برای سرودن آن ۱۵ سال وقت صرف شده است. سال اتمام ظفرنامه ۷۳۵ هجری قمری است. این کتاب در حقیقت دنباله شاهنامه فردوسی است که در سه جلد تنظیم شده است. ۲۵ هزار بیت

آن در مورد عرب ، ۲۰ هزار بیت راجع به عجم و ۳۰ هزار بیت دیگر در مورد مغول است. جلد سوم کتاب از نظر تاریخی بسیار با ارزش است. قسمت اول کتاب در تاریخ حکومت عرب شامل زندگی نامه حضرت محمد (ص) و خلافت خلفای راشدین ، بنی امیه و بنی عباس است و اسلامی نام دارد. قسمت دوم به نام احکام شامل تاریخ شاهان ایرانی از زمان صفاریان تا قراخانیان کرمان و قسمت سوم شامل پادشاهان مغول تا زمان ابوسعید بهادر با نام سلطانی است. -

- ظفرنامه (از: نظام الدین شامی) ← ظفرنامه شامی

۳۳۶ - ظفرنامه

عبدلله هاتفی جامی [ملاً] (قرن ۱۰ ه.ق.)

کتاب تاریخی به زبان فارسی درباره تیمور و سرگذشت اوکه به وسیله هاتفی جامی شاعر نوشته شده است و به نامهای «تمرنامه» و «ظفرنامه هاتفی» هم معروف است.

۳۳۷ - ظفرنامه

منظومه ای است به زبان فارسی که در آن ۵ سال اول پادشاهی اورنگ زیب ششمین امیراطور دهلی ملقب به عالم گیر معرفی شده است. این کتاب بانام «ظفرنامه عالمگیری» هم معروف است.

۳۳۸ - ظفرنامه شامی

نظام الدین شامی (قرن ۹ و ۸ ه.ق.)

کتابی است به زبان فارسی در موضوع شرح حال و تاریخ سلطنت امیر تیمور که به وسیله نظام الدین شامی تألیف شده است. نویسنده این کتاب را به دستور امیر تیمور در سال ۸۰۴ ه.ق. آغاز کرده و حوادث تاریخی را تا سال ۸۰۶ قمری در آن معرفی کرده است. حافظ ابرو به فرمان شاه رخ ، ذیلی بر آن نوشته است. نظام الدین

کوشیده است که در تحریر ظفرنامه از سخن آرای و نقش پیرایی اجتناب ورزد. (و نیز نگاه کنید به ظفرنامه از علی شرف الدین یزدی)

- ظفرنامه شاه جهانی (از: حاجی محمدخان قدسی مشهدی) ← ظفرنامه
- ظفرنامه (از: هاتفی) ← ظفرنامه عبدالله هاتفی جامی
- عالم آرای عباسی (از: اسکندر منشی) ← تاریخ عالم آرای عباسی

۳۳۹ - عبهرالعاشقین

ابومحمد بن ابونصر روزبهان (قرن ۶ ه.ق.)

به معنی نرگس دلدادگان. کتابی است مبتنی بر عشق اما با روش صوفیانه به زبان فارسی و یا به عبارت دیگر می توان گفت ، داستانی است از عشق صوفیانه و عارفانه که به وسیله روزبهان بقلی صنوی تألیف شده است. کتاب که حاصل حالات و مقامات خاص عرفانی و صوفیانه مؤلف است، در ۳۲ فصل تألیف شده است. روزبهان بقلی به شیخ شطّاح (وفات ۶۰۶ ه.ق.) نیز مشهور است.

۳۴۰ - عَتَبَةُ الْكُتَبَةِ

علی بن احمد کاتب بدیع اتابک جوینی (مؤیدالدوله منتخب الدین) (قرن ۶ و ۵ ه.ق.)
عنوان مجموعه منشآت فارسی علی بن احمد کاتب معروف به منتخب الدین بدیع اتابک از نویسندگان معروف قرن ۶ ه.ق. و رئیس دیوان رسائل سلطان سنجر است. تاریخ تدوین آن بین سالهای ۵۴۸-۵۲۸ ه.ق. بوده است. این کتاب مورد توجه ادبا و نویسندگان قرار گرفته است چون دارای نمونه ای از نثرهای دیوانی و اداری نیمه اول قرن ۶ ه.ق. است. نویسنده از شعرهای فارسی ، آیات و امثال و شعر عربی به عنوان زینت کتاب استفاده نمود و این کتاب مطالبی ارزنده درباره رجال و امرا و فقهای عصر مؤلف را دارا است. نسخه منحصر به فرد این کتاب در سال ۶۷۱ قمری نوشته شده است.

۳۴۱ - عجایب الاشیا (رساله)

ابومطیع بلخی

رساله‌ای است در مورد شناسایی شهرها و نواحی و شگفتیهایی که در آنها وجود دارد. این کتاب به وسیله ابومطیع بلخی به زبان فارسی تألیف شده است.

۳۴۲ - عجایب البلدان

ابوالمؤید بلخی

عنوان دیگر کتاب عجایب برّ و بحر ویا کتاب البلدان است که منسوب به ابوالمؤید بلخی شاعر قرن ۴ ه.ق. (معاصرنوح بن منصور سامانی) بود و در موضوع شگفتیهای برّ و بحر و شهرها نوشته شده است.

۳۴۳ - عجایب البلدان

زکریای محمدقزوینی (قرن ۷ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب آثارالبلاد است که قدیمی ترین اثر در موضوع جغرافیا و تاریخ است که به وسیله زکریای محمدقزوینی نوشته شده است. در کتاب حبیب السیر به طور مکرر از آن یاد شده است.

۳۴۴ - عرائس البیان (تفسیر)

ابومحمدبن ابونصر روزبهان (قرن ۶ ه.ق.)

عنوان کامل کتاب «عرائس البیان فی حقایق القرآن» است که در موضوع عرفان به وسیله ابومحمد روزبهان عارف معروف به شیخ کبیر واز مریدان ابوالنجیب سهروردی به صورت تفسیر نوشته شده است. مؤلف درباره هر آیه اول نظر خود و سپس تفسیر بزرگان را ذکر می‌کند.

۳۴۵ - عرض نامه (رساله)

افضل الدین محمدبن حسین مُرقی ، باباافضل کاشانی (قرن ۷ ه.ق.)

رساله‌ای است در موضوع فلسفه از بابا افضل کاشانی به زبان فارسی که در آن انواع هستیهای کلی ، بیان شده است. کتاب دارای چهار قسمت است که درباره اجسام

و جهان ، جوهر و عرض ماهیت آن ، عقل و حقیقت و جهان علم و دانش با نثر نغز و دلنشین بیان شده و نویسنده به هر قسمت ، «عرض» اطلاق کرده است.

۳۴۶ - عرفات العاشقین (تذکره)

اوحدالدین عبدالله بن ضیاءالدین مسعودحسینی بلیانی کازرونی معروف به شاه ملا و عبدالله اولیا [سید] (قرن ۱۱ ه.ق.)

تذکره‌ای است به زبان فارسی مشتمل بر متجاوز از سه هزار زندگی شاعر پارسی گوی که به وسیله تقی‌الدین بن معین الدین اوحدی بلیانی که در سال ۹۷۳ در بلیان یکی از آبادیهای کازرون متولد شد نوشته شد. وی در سال ۱۰۲۲ هجری قمری نگارش آن را در «اگرا» هند شروع کرد و در سال ۱۰۲۴ ه.ق. در همان شهر به پایان رسانده می‌گویند وی نخستین کسی است که عنوان «عالم آشوب» به شعر خود داد. عالم آشوب یا دهر آشوب و یا جهان آشوب عنوان اشعاری است که شاعران در هجو ، نکوهش و یا ستایش شهری یا اهل آن شهر می‌سرودند و اشعار آنان بیشتر به صورت قصیده و مثنوی بوده است.

۳۴۷ - عشاق نامه

فخرالدین ابراهیم بن شهریار عراقی همدانی [شیخ] (قرن ۷ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب «ده نامه یا ده فصل» است که در بیان وصف عشق و عشاق از نظر تصوّف و عرفان به وسیله فخرالدین عراقی به نام شمس الدین جوینی در سال ۶۸۰ قمری بر وزن «حديقة الحقیقه» سنایی سروده شده است و در ضمن آن ، گاه غزلیاتی نیز نویسنده آورده است. کتاب دارای یک مقدمه ، شامل خطبه و لغت ممدوح و ده فصل می‌باشد. امتیاز مهم این کتاب این است که طرحی بدیع دارد از جمله این که هر فصل با بیاناتی در حقیقت عشق شروع می‌شود و به حکایتی منظوم می‌پیوندد. عشاق نامه شامل ۱۰۶۰ بیت است.

- غرة التاج (از: قطب الدین شیرازی) ← درة التاج

۳۴۸ - غرة الکمال

ابوالحسن امیرخسرو بن امیرسیف الدین محمود دهلوی (قرن ۸ ه.ق.)
کتاب سوم دیوان شعر امیرخسرو دهلوی (۷۲۵-۶۵۱ ه.ق.) که شامل غزلیات
وی است که در بین سالهای ۷۲۵-۶۸۵ ه.ق.) سروده شده. مثنوی مفتاح الفتوح (فتح
نامه امیرخسرو) و چند مثنوی کوتاه دیگر در واقع جزء دیوان غرة الکمال امیرخسرو
بوده است.

- غزلیات شمس (از: جلال الدین مولوی رومی) ← گلیات شمس

۳۴۹ - غیاث اللغات

غیاث الدین محمد بن جلال الدین بن شرف الدین رامپوری (قرن ۱۳ ه.ق.)
به معنی پنه لغتها. فرهنگی است فارسی به فارسی شامل لغتهای فارسی ، عربی
وترکی که در زبان فارسی کاربُرد داشته است. این کتاب به وسیله غیاث الدین محمد بن
جلال الدین رامپوری در سال ۱۲۴۲ ه.ق. تألیف شده است. مؤلف اظهار داشته که در
تألیف کتاب مدّت ۱۴ سال وقت صرف کرده است. ترتیب تدوین لغات این فرهنگ
مبتنی برحرف اوّل و حرف آخر کلمه است.

۳۵۰ - فارسنامه

ابن بلخی (قرن ۶ ه.ق.)

کتابی است به زبان فارسی از ابن البلخی در تحقیق تاریخ قدیم ایران و تاریخ و
جغرافیای فارس و مختصات نواحی آن که در عهد سلطنت سلطان محمد سلجوقی
(تاریخ سلطنت ۵۱۱-۴۹۸ ه.ق.) اوایل قرن ۶ ه.ق. تألیف شده است. منابع اطلاعات
این کتاب بسیار درست انتخاب شده است و از آثار معروف و معتبر اوایل قرن ششم
هجری قمری است.

۳۵۱- فارسنامه

جعفر حسینی خورموجی حقایق نگار [میرزا] (قرن ۱۳ ه.ق.)
کتابی است به زبان فارسی در موضوع تاریخ فارس که به وسیله جعفرخان خرموجی در اواخر سلطنت محمدشاه قاجار تألیف شده است.

۳۵۲- فارسنامه ناصری

حسن بن حسن فسایی شیرازی [حاج میرزا سید] (قرن ۱۳ ه.ق.)
کتابی است به زبان فارسی درباره سرزمین فارس از نظر تاریخ و جغرافیا که در سال ۱۲۸۹ ه.ق. به وسیله حاج میرزا حسن شیرازی معروف به فسایی، ادیب، نویسنده و دانشمند (۱۳۱۶-۱۲۳۷ ه.ق.) صاحب تفسیر قرآن مشهور به «قرآن حسن» به تشویق ظلّ السلطان و فرهاد میرزاتهییه کرد و چشمه سارها، رودخانه‌ها، جزایر، کوهها و مسایل جغرافیای فارس راتهییه کرد و به ناصرالدین شاه تقدیم نمود. این کتاب شامل دو بخش است. بخش اول درباره پادشاهان و فرمانروایان و اعیان فارس از صدر اسلام تا آخر قرن ۱۳ ه.ق.) و بخش دوم در بیان وضع جغرافیای آن ناحیه. چون این کتاب به امر ناصرالدین شاه قاجار تألیف شده، به «فارسنامه ناصری» معروف است.

۳۵۳- فرج بعد از شدت

محسن بن علی ابوعلی تنوخی (قرن ۴ ه.ق.)
ترجمه‌ای است از «الفرج بعدالشدّة» تألیف قاضی ابوعلی محسن بن ابوالقاسم علی تنوخی (وفات ۳۸۴ ه.ق.) در چهارده باب و هر باب مشتمل است بر موضوعی از قبیل عشق، امید، ترس از خدا، ابتلا و پیامبران و غیره. ترجمه این کتاب را محمد عوفی (۶۲۰ ه.ق.) انجام داد که اثری از آن در دست نیست ولی حسین بن اسعد دهستانی آن را به نام «فرج بعد از شدّت» ترجمه کرده است.

۳۵۴- فرخنامه جمالی

ابوبکر مطهر بن محمد جمالی یزدی (قرن ۶ ه.ق.)
کتابی است به زبان فارسی تألیف ابوبکر مطهر بن محمد جمالی یزدی در ۱۶ مقاله

درباره منافع و شناخت جانوران ، گیاهان ، احجارکریمه و ستارگان که با زبانی ساده و شیرین نوشته شده و از نظر لغات و ترکیبات قدیمی دارای اهمیت بسیار است. نویسنده به شیوه و تقلید از «نزهت نامه علایی» به تکمیل آن پرداخته است. سال تألیف کتاب ۵۸۰ قمری ذکر شده است.

۳۵۵- فردوس التواریخ

خسرو ابرقویی [ملاً] (قرن ۹ ه.ق.)

کتابی است در موضوع تألیف ملاً خسرو ابرقویی که در ۸۰۸ قمری تألیف شده و در تاریخ «نگارستان» مؤلف از این اثر سخن گفته است.

۳۵۶- فردوس التواریخ

نوروز علی بن محمد باقر فاضل بسطامی (قرن ۱۳ ه.ق.)

کتابی است به زبان فارسی از ملاً نوروز بسطامی بن محمد باقر (وفات ۱۳۰۹ ه.ق.) که در موضوع تاریخ خراسان نوشته شده است.

۳۵۷- فردوس المرشدیه

عبدالکریم بن هوازن قشیری (قرن ۹ ه.ق.)

عنوان کامل کتاب «فردوس المرشدیه فی اسرارالصمدیه» یا سیرت نامه شیخ ابواسحاق کازرونی تألیف ابوبکر محمد بن عبدالکریم ، ترجمه محمود بن عثمان که در سال ۸۲۸ ه.ق.) آن را در کازرون به فارسی ترجمه کرد. کتاب دارای چهل باب است و هر باب گوشه‌ای از زندگی روحی ابواسحاق کازرونی را نشان می‌دهد. ابواسحاق کازرونی مشهور به شیخ مرشد (وفات ۴۲۶ ه.ق.) عارف و صوفی قرن ۵ و ۴ ه.ق. است. پدرش نخست زردتشتی بود ولی بعدها مسلمان شد. ابواسحاق از مشاهیر بزرگ فارس بود و مریدان و معتقدان بسیار داشت و چون با کافران مبارزه می‌کرد، او را «شیخ نمازی» خوانده‌اند. معروف است که وی ۴۶ خانقاه تأسیس کرده است. ارزش فردوس المرشدیه تنها از جهت اطلاع بر احوال مشایخ و بزرگان تصوف نیست ، بلکه از باب

اطلاعات سودمند تاریخی واجتماعی ونیز از باب نمونه‌هایی که از لهجه قدیم کازرون واشعار آن می‌دهد، مهم است.

۳۵۸- فرهنگ آندراج

محمدبادصاحب (شاد) (قرن ۱۳ ه.ق.)

کتابی است در موضوع لغت فارسی به فارسی تألیف محمدپادشاه متخلص به شاد فرزند غلام محیی‌الدین که میرمنشی مهاراجه (اندراج) راجه ولایت «ویجی گر» بود. این فرهنگ شامل لغات فارسی، ترکی و عربی است، همراه با شواهد شعری از شعریا نثر. این کتاب فرهنگی است جامع، به ترتیب حروف الفبا ولغات تازی را نیز به ترتیب الفبای کلمات دربردارد. سال پایان کتاب ۱۳۰۶ هجری قمری است. نویسنده از کتابهای برهان قاطع، جهانگیری، انجمن آرا، الفضلا، کشف اللغات، بهارعجم و هفت قلزم استفاده کرده ولغات فارسی به شواهد شعری (غالباً) و به زیور برخی اصطلاحات مفید و متداول عامه اشاره کرده و مترادفات بسیاری از کلمات را هم همراه با صرف ونحو و دستور آورده است.

- فرهنگ اسدی (از: اسدی طوسی) ← لغت فرس

۳۵۹- فرهنگ انجمن آرای ناصری

رضاقلی خان بن محمد هادی نوری، هدایت طبرستانی [امیرالشعرا] (قرن ۱۳ ه.ق.)
این کتاب، فرهنگ لغت فارسی به فارسی از رضاقلی خان هدایت است. این فرهنگ کلمات در اصل عربی مستعمل در زبان فارسی را آورده و نویسنده در بسیاری از موارد در بیان اصل و مشتقات کلمات به توجیهات عامیانه وخیالی پرداخته و لغات نادرست و دور از ذهن را نیز به کار برده است.

۳۶۰- فرهنگ پهلویک

کتابی است به زبان پهلوی شامل لغات پهلوی که دارای ۱۳۰۰ کلمه است.

۳۶۱- فرهنگ جهانگیری

جمال الدین حسین بن فخرالدین حسن انجوی شیرازی [عضدالدوله] (قرن ۱۱ ه.ق.) کتاب لغت فارسی به فارسی است که به وسیله میرجمال الدین حسین بن فخرالدین حسین انجوی شیرازی که به نام جهانگیر پسر اکبرشاه هند تألیف شده است و از نظر آوردن شواهد شعری دارای اهمیت بسیار است. مؤلف این فرهنگ را براساس ۴۴ فرهنگ و کتاب لغت که قبل از او وجود داشته با چندین بار تجدید نظر نوشته است. این فرهنگ در ۲۴ باب مرتب شده و فقط شامل لغاتی است که در فارسی شناخته شده‌اند. نویسنده کتاب برهان قاطع از این کتاب بسیار استفاده کرده است. سال تألیف ۱۰۰۰ ه.ق. و سال اتمام آن ۱۰۱۷ ه.ق. است.

۳۶۲- فرهنگ رشیدی

عبدالرشید بن عبدالغفور حسینی مدنی تَتوی [مَلّا] (قرن ۱۱ ه.ق.) از کتابهای لغت فارسی به فارسی است که به وسیله عبدالرشید بن عبدالغفور حسینی مدنی تَتوی (از مردم تته سند) لغت نویس فارسی زبان هند (وفات ۱۰۶۹ قمری) وی این فرهنگ را با مقابله دقیق فرهنگهای سروری و جهانگیری تألیف کرده است.

۳۶۳- فرهنگ سروری

محمدقاسم بن محمدسروری کاشانی (قرن ۱۱ ه.ق.) فرهنگ فارسی به فارسی تألیف محمدقاسم بن حاج محمدکاشی شاعر متخلص به سروری است. سروری در سال ۱۰۳۲ ه.ق. از اصفهان به هند رفت و به دربار شاه جهان راه یافت. این فرهنگ به فرمان شاه عباس (در سال ۱۰۰۸ ه.ق.) تدوین شد و دومین مأخذ برهان قاطع است و تفاوت آن با برهان قاطع کمتر داشتن لغتهای عربی و فارسی ساده است و نیز برای تلفظ کلمه حرکتهای حروف اول، دوم و سوم را تصریح کرده است. دارای ۶ هزار لغت می‌باشد و اکثر لغات با شواهد شعری همراه است. نویسنده بعدها کتاب خود را مختصر کرده و در سال ۱۰۱۸ قمری به نام حاتم بیگ اعتمادالدوله درآورده است.

۳۶۴ - فرهنگ شعوری

نام اصلی کتاب «لسان العجم» است و آن کتاب لغت فارسی به ترکی است در دو مجلد که به وسیله «شعوری» تألیف شده است. مؤلف در مقدمه کتاب اظهار کرده برای تدوین کتاب کلیه فرهنگهای فارسی به فارسی، فارسی به عربی و عربی به فارسی و بالعکس را در نظر داشته و هر کجا که لازم بوده امثال و شواهد را نقل کرده است. برخی از لغاتی که در این فرهنگ به کار رفته در محاورات و نظم و نثر قدیم و جدید دیده نمی شود.

۳۶۵ - فرهنگ عباسی

صدرالدین تبریزی (قرن ۱۳ ه.ق.)

کتابی است تألیف نایب الصدور بن محمدرضا مشهور به صدرالدین تبریزی. وی این کتاب را در سال ۱۲۳۵ ه.ق. برای عباس میرزا تألیف کرده و به همین علت نام آن را فرهنگ عباسی نامیده است. کتاب دارای یک مقدمه در کلیات قواعد حروف و شش باب در قواعد دستوری و خاتمه مشتمل بر کنایات و استعارات و فاقد شواهد شعری است.

۳۶۶ - فرهنگ قواس

مبارک شاه غزنوی (قرن ۸ ه.ق.)

کتاب لغت فارسی به فارسی است که مبارک شاه غزنوی مشهور به فخر قواس (وفات ۷۱۶ قمری) آن را تألیف کرده است.

- فرهنگ محمد شاهی ← برهان جامع (محمد کریم بن مهدی قلی سرابی تبریزی)

۳۶۷ - فرهنگ میرزا ابراهیم

ابراهیم بن میرزا شاه حسین اصفهانی (قرن ۱۰ ه.ق.)

کتاب لغت فارسی به فارسی است که میرزا ابراهیم بن میرزا شاه حسین اصفهانی در زمان شاه طهماسب صفوی آن را تألیف کرده است.

۳۶۸ - فرهنگ نظام

محمدعلی بن حسن حسنی ایرانی [داعی السلام]

کتاب لغت فارسی به فارسی که سید محمد داعی الاسلام به نام نظام دکن در پنج جلد تألیف کرده است. نویسنده هر لفظی را که فهمیده مخصوص به ولایت خاص است، در ذیل معنی آن نوشته که از چه لهجه‌ای بوده است و الفاظی را که در کتاب خود به نوشتن آن اقدام کرده، به سه دسته تکلمی، الفاظ نثری و الفاظ شعری تنظیم کرده و مشتقات دستوری هر لفظ را به رشته تحریر در آورده است.

۳۶۹ - فرهنگ وفایی

حسین وفایی (قرن ۱۰ ه.ق.)

کتاب لغت فارسی به فارسی است که به وسیله حسین وفایی در سال ۹۳۳ قمری تألیف شده است.

۳۷۰ - فضایل الانام

ابوحامد غزالی طوسی شافعی (قرن ۶ ه.ق.)

«یا مکاتیب فارسی غزالی»، مجموعه نامه‌ها، مراسلات و مخاطبات و نصایح امام محمد غزالی (۵۰۵-۴۵۰ ه.ق.) یکی از علما و متفکرین بزرگ اسلام و صاحب تألیفات بسیار مشهور در فقه و اصول، فلسفه و منطق، تفسیر، عرفان و اخلاق که به وسیله یکی از نزدیکان او گردآوری شده است. کتاب به دلیل دارا بودن نثر فارسی محکم و مفاهیم حکمی و عرفانی دارای اهمیت است. نام کامل این کتاب را «فضایل الانام من رسائل حجة السلام» و گاه «فضایل الانام» نیز نوشته‌اند.

۳۷۱ - فضایل بلخ

ابوبکر عبدالله بن عمر واعظ بلخی (قرن ۷ ه.ق.)

کتابی است به زبان فارسی درباره خصایص بلخ همراه با زندگی نامه عده‌ای از بزرگان و فضلالی این شهر تا قرن هفتم هجری. اصل کتاب به زبان عربی است و ابوبکر عبدالله بن عمر بن محمد بن داود واعظ بلخی آن را تألیف کرده است. فضایل بلخ که

زندگی نامه ۷۰ تن از بزرگان و رجال بلخ را معرفی می‌کند، به وسیله عبدالله بن محمد حسینی بلخی به فارسی ترجمه شده است.

۳۷۲ - فواید غیاثیه

عضدالدین ایجی [قاضی] (قرن ۸ ه.ق.)

کتابی است در علم کلام تألیف عضدالدین ایجی (۷۵۶-۷۰۱ قمری) متکلم و حکیم ایرانی و عالم معانی بیان و اصول، اهل ایج معاصر خواجه حافظ شیرازی. معروف ترین اثر او کتاب «مواقف» در علم کلام است.

۳۷۳ - فهلویات

بابا طاهر عریان همدانی (قرن ۶ ه.ق.)

به ترانه‌ها و اشعاری که به لهجه محلی غیراز فارسی دری پس از اسلام در ادبیات ایران به زبان پهلوی رایج بود، فهلویات می‌گفتند. وزن ترانه‌ها و اشعار، هجایی است ولی به اوزان عروضی نیز فهلویات از نوع شعر گفته‌اند. به اشعار باباطاهر شاعر و عارف ایرانی در قرن پنجم هجری نیز فهلویات گفته‌اند که با وزن مفاعیلن مفاعیلن فعولن (هزج مسدّس محذوف) برابر باشد.

۳۷۴ - فیه مافیه

جلال الدین محمد بن بهاء الدین محمد خطیبی بکری بلخی، (ملای رومی) (قرن ۷ ه.ق.) کتابی است از مولانا جلال الدین رومی به زبان فارسی که حاوی مجالس و عطا می‌باشد. این کتاب در واقع پاسخ به سئوالاتی است که از او شده است، از این رو کتاب از نظم خاص برخوردار نمی‌باشد.

۳۷۵ - «قابوسنامه» یا «کتاب النصیحه»

کتابی است به زبان فارسی در بیان راه و رسم زندگانی از عنصرالمعالی کیکاووس بن اسکندر بن قابوس بن وشمگیر در نصیحت به فرزند خویش و تربیت او به نام گیلانشاه

که در ۴۴ فصل نوشته شده است و در هر باب حکایت‌های دلپذیر به مقتضای سخن درج گردیده است. قابوسنامه یکی از کتابهای معتبر نثر مرسل فارسی در قرن پنجم هجری قمری است. علاوه بر انشای روان و ساده و دلپذیر از نظر شناسایی تمدن قدیم و شعائر ملی و علم زندگی دارای اهمیت فراوان است چون روش درست زندگی مردم ایران را در دوران قبل از حمله مغول به خوبی نشان داده است. سال تألیف کتاب ۴۵۷ ه.ق. است.

۳۷۶ - قرآن السعیدین (منظومه)

ابوالحسن امیر خسرو بن امیر سیف الدین محمود دهلوی (قرن ۸ ه.ق.) منظومه‌ای است از امیر خسرو دهلوی (۷۲۵-۶۵۱ ه.ق.) از معروف‌ترین شعرای فارسی زبان هندوستان، حاوی وصف شاعرانه دیدار سلطان معزالدین کیقباد حکمران دهلوی و پدرش ناصرالدین بغراخان که در سال ۶۸۸ قمری سروده شده است.

۳۷۷ - قصر عارفان

احمد علی مخدوم بخش [شیخ] (قرن ۱۳ ه.ق.) نویسنده شیخ احمد علی فرزند شیخ مخدوم بخش است که کتاب خود را در سال ۱۲۹۱ قمری به پایان رسانده و در آن اطلاعات وسیع درباره مبادی اصول صوفیه و انبیا و اولیا اقطاب و خاندانهای متعدد مشایخ آورده و در پایان به ذکر اولیا و مشایخ اهل هند پرداخته است. کتاب چهارباب دارد و هر باب شامل منازل متعدد است و اهمیت آن بیشتر در ذکر بزرگان و مشایخ و خاندانهای «شیخیت هندی» است.

۳۷۸ - قصص الانبیا

ابواسحاق ابراهیم بن منصور بن خلف نیشابوری (قرن ۵ ه.ق.) یکی از معروف‌ترین کتابهایی است که به عنوان قصص الانبیا نوشته شده است. کتاب شامل آغاز آفرینش تا داستان اصحاب فیل و تقریباً به ترتیب تاریخی نوشته شده است. نویسنده کتاب ابواسحاق احمد بن محمد بن ابراهیم ثعلبی نیشابوری فقیه و محدث و مفسر معروف قرآن در قرن پنجم هجری قمری است. مطالب کتاب

در مورد زندگی پیامبرانی است که نامشان در قرآن آمده است.

۳۷۹ - قصص الانبیا

محمد بن حسن الداندرومی

کتابی است به زبان فارسی که به وسیله محمد بن حسن الداندرومی (الدیرومی) در مورد داستانهای پیامبران تألیف شده است. وی در تألیف کتاب از روش ثعلبی پیروی کرده است.

۳۸۰ - قصص العلما

محمد بن سلیمان تنکابنی (قرن ۱۳ ه. ق.)

کتابی است به زبان فارسی تألیف محمد بن سلیمان تنکابنی (وفات ۱۳۰۲ قمری) در شرح احوال علمای شیعه اثنی عشری که دارای اهمیت بسیار است. مؤلف این کتاب را در سال ۱۳۰۹ ه. ق. به پایان رسانده و ترجمه احوال ۱۵۳ تن از مشاهیر و علمای شیعه در قرن چهارم تا سیزدهم را نقل کرده است.

۳۸۱ - قصه سنجان (منظومه)

بهمن کیقباد (قرن ۱۰ ه. ق.)

منظومه‌ای است مثنوی به زبان پارسی غیر فصیح در بیان مهاجرت زردشتیان از اوایل اسلام از ایران به کشور هند که به وسیله بهمن کیقباد در سال ۹۶۹ یزدگردی (۱۶۰۰ م) بر وزن خسرو و شیرین نظامی به نظم کشیده شده است.

۳۸۲ - کارنامه اردشیر بابکان

کتابی است به زبان پهلوی در موضوع سرگذشت اردشیر بابکان و شرح جنگهای او که آمیخته‌ای است از وقایع تاریخی توأم با افسانه و حکایات. این کتاب با دخل و تصرف نویسنده با بیان وقایع تاریخی به صورت داستان درآمده است. از آن جا که اردشیر در کارنامه اشاره به بازی شطرنج و نرد و خاقان ترک شده، می‌توان حدس زد که گردآوری کارنامه یا خلاصه شده آن در قرن ۶ میلادی و در زمان خسرو اول (انوشیروان)

انجام گرفته است. کتاب خالی از منابع و مأخذ قدیمی نمی باشد. داراب پشوتن سنجانا در سال ۱۸۹۶ م در بمبئی این کتاب را منتشر کرده و فردوسی طوسی شاعر معروف ایران در شاهنامه خود در شرح حال اردشیر تقریباً همه آن را مورد استفاده قرار داده است.

۳۸۳- کارنامه بلخ (مثنوی)

مجدالدین ابومجدسنایی غزنوی (قرن ۶ ه.ق.)

مثنوی مختصری است از سنایی غزنوی درباره مردم بلخ و هجو بعضی از آنان با ۵۰۰ بیت که به نظم کشیده شده است. عنوان دیگر کتاب «مطایبه نامه» می باشد. تاریخ نظم آن ظاهراً بیش از ۵۰۸ ه.ق. است و موضوع آن مدح مسعود بن ابراهیم غزنوی و بزرگان و لشکریان و بعضی شاعران غزنین و هجو و مطایبه با دسته دیگر است. این کتاب دارای ارزش اجتماعی فراوان است.

۳۸۴- کامل التعبير

حیث بن ابراهیم تفلیسی [ابوالفضل] (قرن ۷ ه.ق.)

کتابی است به زبان فارسی در موضوع تعبیر رویا از حیث تفلیسی که آن را برای مطالعه عزالدین قلیج ارسلان بن مسعود در ۱۶ فصل تألیف کرده است.

۳۸۵- کامل بهایی

حسن بن علی طبری (قرن ۷ ه.ق.)

این کتاب به وسیله عمادالدین حسن بن علی طبری به زبان فارسی در باب مسأله امامت و حوادث پس از رحلت حضرت محمد (ص) به فرمان بهاءالدین محمد در زمان حکومت هلاکو خان در سال ۶۷۵ ق که حکومت اصفهان را داشته ، تألیف شده است.

- کتاب احمد (از: طالبوف) ← سفینه احمد «عبدالرحیم بن ابوطالب نجارزاده تبریزی»

- کتاب الابنیه عن حقایق الادویه (از: امام موفق هروی) ← الابنیه عن حقایق الادویه .

۳۸۶- کتاب التدوین فی احوال جبال شروین

محمدحسن بن علی صاحب الدوله مراغه‌ای [اعتمادالسلطنه] (قرن ۱۳ ه.ق)
نویسنده کتاب محمدحسن اعتمادالسلطنه است که آن را به زبان فارسی در
موضوع جغرافیا و تاریخ مازندران نوشته است. علت نگارش آن هم سفر ناصرالدین شاه
به سوادکوه و فیروزکوه بود. در پایان کتاب فهرست بسیار مفید از سلسله‌هایی که از ۵۳۰ م
تا ۱۰۷۷ م در نواحی مازندران، طبرستان و گیلان فرمانروایی کرده‌اند، آمده است. سال
تألیف کتاب ۱۳۱۱ ه.ق. است.

۳۸۷- کتاب الدین والدوله

سهل طبری (قرن ۳ ق.)
یکی از آثار مهم ابوالحسن علی بن سهل طبری (۱۹۲ ه.ق.) منجم و طبیب یهودی
که در اوایل قرن ۲ قمری در طبرستان زندگی می‌کرد و در حدود سال ۲۱۴ ه.ق.
به خدمت مازیار بن قارن در آمد و پس از کشته شدن او (۲۲۴ ه.ق.) به ری گریخت و از
مذهب یهود به مذهب اسلام گرایید. گفته‌اند که او معلم محمد بن زکریای رازی بود.
موضوع کتاب برضد نصاری و اثبات حقانیت اسلام است.

۳۸۸- کتاب المعارف

محمد بن محمد بن حسین بن احمد خطیبی بکری بلخی، (بهاءالدین ولد) (قرن ۷ و ۶ ه.ق.)
عنوان دیگر کتاب «معارف بهاولد» است که موضوع آن مجموع مواعظ و سخنان
بهاءالدین ولد پدر مولانا جلال الدین رومی به زبان فارسی است. کتاب دارای نثر خاص
بین زبان محاوره و زبان ادبی است. لغات کمیاب و نادر، نکات دینی و تفسیری و نکته‌های
عرفانی در آن فراوان دیده می‌شود. کتاب از نظم خاص برخوردار نیست اما چون مطالب
و موضوعهای آن در مورد وعظ و گفتگو است، اغلب به صورت آزاد مطرح شده است.
گاهی مسایل مربوط به زندگی خصوصی مولانا نیز در آن دیده می‌شود.

- کتاب انشا (از: امیر خسرو دهلوی) ← اعجاز خسروی

- کتاب النصیحه (از: قابوس بن وشمگیر) [امیر] ← قابوسنامه

۳۸۹- کتاب النقص

نصیرالدین ابوالرشید عبدالجلیل بن ابی الحسین قزوینی رازی (قرن ۵۶۰ ه.ق.) کتابی است از قزوینی رازی (۵۸۵-۵۰۴ ه.ق.) که در ردّ کتابی به نام بعض فضائح الروافض که نویسنده بر مذهب شیعه کرده و پاسخ داده است. کتاب از نثر بسیار خوب و یکدست برخوردار است و بسیاری از نکته‌های کلامی و عقیدتی شیعه، سنی و جماعت را داراست. سال تألیف کتاب ۵۵۶ تا ۵۶۰ هجری است. این کتاب طرز استدلال شیعه و سنی را در برابر یکدیگر بخوبی نشان می‌دهد. عنوان کامل کتاب «بعض مثالب النواصب فی نقض بعض فضایح الروافض» است.

۳۹۰- کتاب ستینی

ابو عبدالله فخرالدین محمد بن عمر تمیمی بکری رازی (قرن ۶۰۰ ه.ق.) عنوان دیگر کتاب «جامع العلوم» است که امام فخر رازی در معرفی ۶۰ علم آن را در سال ۵۷۴ ه.ق. به زبان فارسی تألیف کرده است. کتاب بسیار مختصر است اما در عین اختصار در حدّ یک دائرة المعارف علوم عصر مؤلف شمرده می‌شود. نویسنده از هریک از علوم چند مسأله را انتخاب کرده و سپس به شرح و توضیح هریک از آنها می‌پردازد و در پایان هریک سه امتحان یا پرسش در باب همان علم رami آورد که حالت تمرین امروزی است. کتاب به نام «حدائق الانوار فی حقایق الاسرار و حدائق العلوم» هم معروف است. در برخی از کتابها مطالب در چهار فصل بیان شده است.

- کتاب طب المنصوری (از: محمد بن زکریای رازی) ← طب المنصوری

- کتاب قم (از: حسن بن محمد بن حسن قمی) ← تاریخ قم

۳۹۱- کتاب گرشاسب

ابوالموید بلخی (قرن ۴۰۰ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب «گرشاسب نامه» است که نویسنده آن ابوالموید بلخی است. همین کتاب مأخذ کتاب گرشاسب نامه اسدی طوسی «ابونصر علی بن احمد متخلص به اسدی» از شعرای معروف و معاصر ابودلف شیبانی که کتاب گرشاسب نامه را به سبک شاهنامه فردوسی در ۹۰۰ بیت به نظم کشید، قرار گرفته است. در تاریخ سیستان نیز فصلهایی از کتاب گرشاسب نامه ابوالموید بلخی آورده است.

۳۹۲- کتاب لغت سغدی سمرقندی

ابواحوص سندی سمرقندی (قرن ۵ ه.ق.)

نام کتاب در فرهنگ جهانگیری از جمال الدین اینجو و محمد قاسم سروری کاشانی در مجمع الفرس آورده شده است. کتاب مربوط است به آغاز قرن چهارم و اوایل قرن پنجم هجری قمری و منسوب به ابواحوص سغدی سمرقندی موسیقیدان و اولین شاعر پارسی گوی قرن سوم و چهارم هجری.

۳۹۳- کشف اصطلاحات الفنون

محمد علی تهانوی [شیخ] (قرن ۱۲ ه.ق.)

کتابی است به دو زبان فارسی و عربی (مخلوط) در تعریف و اصطلاحات رایج در کتب علمی، ادبی و اسلامی که محمد تهاوی از فضلاء حنفی مذهب هندی (وفات ۱۱۵۸ ه.ق.) تألیف کرده است. نویسنده به مجموعه‌ای از کتابهای علمی، ادبی و فرهنگنامه‌های علمی پیش از خود توجه داشته است و اغلب عین عبارات را با ذکر نام کتاب مرجع نقل می‌کند.

۳۹۴- کشف الاسرار و عدة الابرار (تفسیر)

رشیدالدین ابوالفضل بن ابی بصیر احمد بن محمد هبیدی (قرن ۶ ه.ق.)

تفسیری است از قرآن کریم از ابوالفضل رشیدالدین میبدی به زبان فارسی به شیوه عارفان که در سال ۵۲۰ ه.ق. تألیف شده است. نویسنده یادآوری کرده چون تفسیر خواجه عبدالله انصاری را مختصر دیده، به شرح آن پرداخته است. در این کتاب اول

آیات قرآن ترجمه شده ، سپس هریک از آیات تفسیر شده که بار اول به شیوه مفسرین عادی و بار دوم بر طبق مشرب عارفان است. این کتاب به دلیل دارا بودن مطالب عرفانی و ادبی و گفتار مشایخ تصوف و شعرهای نغز عارفانه که دارد از کتابهای بسیار جذاب و مهم آثار منتشر در آغاز قرن ششم هجری قمری است.

۳۹۵- کشف الحقایق

عزیزالدین محمد بن نسفی [شیخ] (قرن ۷ ه.ق.)

کتابی است از عزیزالدین نسفی در موضوع عرفان و مباحث کلام و حکمت به زبان فارسی که شامل هفت رساله از تألیفات اوست . نویسنده درباره وجود و مقام انسان و سلوک مبدأ و معاد بر اساس عقاید حکما و متکلمین و تصوف بحث می کند.

۳۹۶- کشف المحجوب

ابوالحسن علی بن ابی علی عثمان جلابی غزنوی هجویری (قرن ۵ ه.ق.)

کتابی است به زبان فارسی از ابوعلی جلابی هجویری غزنوی که ظاهراً در حدود سالهای بین ۴۵۰ و ۴۴۰ تألیف شده است. موضوع کتاب در مورد طریقت صوفیه ، مقامات ، مذاهب ، مقالات و رموز و اشارات ایشان و بیان کیفیت محبت خداوند و اصول عقل و نفس و انواع حجابهایی که در این راه هست ، نوشته است. کتاب از برخی جهات مانند «رساله قشیری» است. این کتاب از حیث روش و اسلوب نگارش شباهت به آثار قدیم عهد ساسانی دارد و به علت سبک ساده و روان همراه با اصطلاحات صوفیانه نوشته شده و از قدیم مورد توجه مؤلفین صوفیه بوده است. عطار در تذکره الاولیا و جامی در نفحات الانس از مطالب و عبارات آن نقل کرده اند.

۳۹۷- کشف المحجوب

احمد بن محمد بن عبدالجلیل سجزی (قرن ۴ ه.ق.)

کتابی است بسیار مهم در حکمت و کلام اسماعیلی از ابویعقوب اسحاق بن احمد سگزی (سجزی) در هفت مقاله و هر مقاله شامل چندین جستار (بحث). روش سخن در

اغلب موارد شبیه ترجمه‌ای است از اصل که گویا خود مؤلف آن را به عربی نوشته است. هفت مقاله کتاب عبارتند از:

- مقاله اول. - در توحید باری تعالی . مقاله دوم. - در خلق اوّل (خرد)
- مقاله سوم. - در خلق ثانی (نفس) . مقاله چهارم. - در خلق ثالث (طبیعت)
- مقاله پنجم. - در خلق رابع (موجودات روی زمین) .
- مقاله ششم. در خلق خامس (نبوت) مقاله هفتم. - در خلق سادس (معاد)

۳۹۸- کشکول

محمد بن حسین شیخ بهایی (قرن ۱۱ و ۱۰ ه.ق.)
 کتابی است به زبان فارسی و عربی (مخلوط) در موضوعات گوناگون شامل علوم و ادبیات ، امثله و اخبار و اشعار که به وسیله بهاء الدین عاملی معروف به شیخ بهایی (۹۵۳-۱۰۳۱ یا ۱۰۳۰ ه.ق.) از علمای دین و از دانشمندان ایرانی و شاعر به دو زبان عربی و فارسی تألیف شده است. در تألیف کتاب نظم و ترتیب خاص رعایت نشده است. کتاب کشکول یکی از معروف ترین کتابهای سه چهار قرن اخیر است.

۳۹۹- کفایه

ابو محمد حسین بن مسعود بغوی (قرن ۶ ه.ق.)
 کتابی است به زبان فارسی در موضوع فقه شافعی که به وسیله ابو محمد حسین بن مسعود بغوی فقیه و محدث شافعی و تفسیر قرآن در قرن ششم هجری قمری تألیف شده است. مؤلف در این کتاب کوشیده است که تمام اصطلاحات فقهی را به زبان فارسی درآورد.

۴۰۰- کفایة التعلیم

شرف الدین ظهیرالدین مسعودی غزنوی (قرن ۶ ه.ق.)
 عنوان کامل کتاب «کفایة التعلیم فی صناعة التنجیم» است که به وسیله ظهیرالدین ابوالمجاهد محمد بن مسعود مسعودی غزنوی از بزرگان ریاضی و ادب در سال ۵۴۲

هجری قمری در موضوع ریاضی و به زبان فارسی تألیف شده است.
- کفایته‌التعلیم فی صناعة‌التنجیم (از: ظهیرالدین مسعودی غزنوی) ← کفایته‌التعلیم

۴۰۱- کلثوم ننه

جمال الدین محمد بن حسن بن جمال الدین خوانساری (قرن ۱۲ ه.ق.)
کتابی است به زبان فارسی در هزل که منسوب است به آقا جمال خوانساری و در موضوع عقاید خرافی عصر مؤلف نوشته شده است. نویسنده فرض کرده که این مراسم و آداب «وحی شیطان» است. مطالب کتاب از نظر فرهنگ عامیانه و فرهنگ ایرانی دارای اهمیت بسیار است و در میان توده مردم شهرت بسزایی دارد. کتاب دارای ۱۶ باب و یک خاتمه است که بالحن رساله‌های عملیه فقها نوشته شده و واجبات و مستحبات و مکروهات را در فقه خرافی رایج در میان زنان نقل و معرفی کرده است. عنوان دیگر کتاب «عقاید النساء» است و به زبانهای ترکی، انگلیسی و فرانسوی نیز ترجمه شده است.

۴۰۲- کلمات مکنونه

محمد بن شاه مرتضی [ملا محسن] فیض کاشانی (قرن ۱۰ ه.ق.)
کتابی است به زبان فارسی و عربی (مخلوط) در موضوع حکمت و در زمینه معارف دینی و کلمات عرفا که به وسیله ملا محسن فیض (۱۰۹۱-۱۰۰۶ ه.ق.) به سال ۱۰۵۷ قمری تألیف شده است.

۴۰۳- کلیات شمس

جلال الدین محمد بن بهاء الدین محمد خطیبی بکری بلخی (ملای رومی) (قرن ۷ ه.ق.)
عنوان دیگر کتاب «دیوان کبیر یا غزلیات شمس» است. دیوان غزلیات و رباعیات جلال الدین رومی معروف به مولوی (۶۷۲-۶۰۴ ه.ق.) و یکی از معروف ترین و برجسته ترین آثار شعر عرفانی در قلمرو فرهنگ اسلامی و ادب فارسی است. مجموعه ابیات آن حدود ۴۰ هزار بیت است و از نظر خصوصیات ادبی و فنی و از نظر موسیقی شعر نیز در میان آثار فارسی کاملاً متمایز است زیرا اغلب غزلیات دارای

موسیقی خاصی است. مولوی در سرودن غزلیات خود بیشتر به جنبه‌های معنوی شعر پرداخته و به کلمات به آن نحو که مورد توجه استادان غزل بوده اعتنایی نداشته است. غزلیات از ۳ تا ۴۱ الی ۹۰ بیت دیده می‌شود. تخلص شاعر بانامهای «خاموش» - «خمش» - «خمش کن» و شمس تبریز» و «شمس الحق تبریز» و گاه «صلاح الدین» است.

۴۰۴ - کلیله و دمنه

ابوالمعالی نصرالله محمد بن عبدالحمید شیرازی [نصرالله منشی] (قرن ۶ و ۵ ه.ق.) عنوان دیگر کتاب «کلیله و دمنه بهرامشاهی» است که به نشر فارسی و با انشا نصراله منشی در حدود ۵۳۹-۵۳۸ ه.ق. از روی ترجمه عربی عبدالله بن مقفع (۱۴۲-۱۰۶ ه.ق.) به صورت مجموعه‌ای از قصه‌ها و حکایات اخلاقی به فارسی نقل شده است. نام کتاب، اسم فرضی دو شغال است یکی کلیله و دیگری دمنه که به دربار شیر پادشاه حیوانات منسوب هستند. چند باب اول شامل مذاکرات و برابری آنهاست. اصل کتاب هندی است و مأخوذ است از مجموعه‌ای به نام «پنچتنتره» و بعضی مأخوذ از «مهابهاراتا» که در زمان خسرو انوشیروان (۵۷۹-۵۳۱) به وسیله برزویه طبیب از هندی به پهلوی نقل شده و برخی مطالب به آن اضافه شده است. بعدها همین مجموعه است که به زبان سریانی نقل شده و عبدالله بن مقفع آن را به عربی برگردانده است که آن ترجمه مأخذ نقل فارسی کلیله و دمنه بهرامشاهی موجود است. این کتاب در تمام دوران مورد توجه بوده چه در دوره ساسانیان و چه در دوره اسلامی به عنوان «سیاست مَدُن» مورد مطالعه قرار گرفته است. کلیله و دمنه بهرامشاهی یک دیباچه، یک خاتمه مترجم و ۱۹ باب دارد که از میان آنها ۱۰ باب هندی است و باقی ضمیمه شده مترجمان پهلوی و عربی است. ترجمه پهلوی «برزویه» امروز در دست نیست و از ترجمه عربی این مقفع خلاصه خالی از حکایات و داستانها و فقط متضمن فواید اخلاقی و منسوب به مأمون خلیفه در دست است. ترجمه های منشور و منظوم متعددی از کلیله و دمنه به عمل آمده است. کتاب کلیله و دمنه به زبانهای گوناگون عبری، لاتینی، یونانی، فرانسوی، انگلیسی، آلمانی، مغولی و ترکی ترجمه شده است.

۴۰۵- کلیله و دمنه قانعی طوسی (منظومه)

ملک الشعرا بهاء الدین احمد قانعی طوسی (قرن ۵ هـ. ق.)

منظومه‌ای از قانعی طوسی از شاعران خراسان در قرن ۷ قمری که نویسنده آن را از روی کلیله و دمنه ابوالمعالی به نظم درآورده است. منظومه در بحر متقارب مثنی محذوف (یا مقصور) سروده شده و قدیمی‌ترین نسخه منظوم موجود از کلیله و دمنه است. قانعی طوسی (وفات ۶۷۲ قمری در سال ۶۱۷ هـ. ق.) از مقابل هجوم مغول فرار کرد و به بلاد روم رفت و در خدمت سلجوقیان روم قرار گرفت و مدت ۴۰ سال مشغول تنظیم وقایع سلطنت سلجوقیان روم بود.

۴۰۶- کمال نامه (مثنوی)

کمال الدین ابوالعطا محمود بن علی خواجوی کرمانی (قرن ۸ هـ. ق.)

یکی از مثنویهای خواجوی کرمانی که آن را در سال ۷۴۴ قمری با ۱۸۵۰ بیت که در کازرون سروده شده، به نام شیخ ابواسحاق پادشاه فارسی به نظم درآورده است. این مثنوی عارفانه بر وزن هفت پیکر نظامی سروده شده است.

۴۰۷- کنز الحساب

عنوان ترجمه فارسی و شرح کتاب خلاصه الحساب شیخ بهایی (محمد بن حسین ۱۰۳۱-۹۵۳ ق) از دانشمندان و علمای علوم دین و شاعر فارسی زبان و عرب که به وسیله فرهاد میرزا معتمدالدوله در سال ۱۲۸۷ قمری صورت گرفته است. این کتاب منبع بسیار معتبری است دریافتن اصطلاحات قدیم و از سطح ریاضیات در ایران پیش از ورود علوم جدید.

۴۰۸- کنوز المعرّین

حسین بن عبدالله سینا ملقب به شیخ الرئیس قرن (۵ و ۴ هـ. ق.)

کتابی است منسوب به ابوعلی سینا (حسین بن عبدالله ۴۲۸-۳۷۰ ق) در زمینه افسون‌ها و عزائم که مؤلف آن از طبایع حروف و استخراج اسامی کواکب و خواص

ستارگان سخن گفته است.

۴۰۹- کوش نامه (منظومه) (قرن ۵ ه.ق.)

منظومه‌ای است حماسی به زبان فارسی در بحر مستقارب مثنوی مقصور (یا محذوف) متعلق به قرن پنجم هجری قمری که موضوع آن جنگهای «کوش پیل دندان» برادرزاده ضحاک است که روزگاری پیش از فریدون و نیز در زمان او عصیانها کرد. نام کوش نامه در کتاب «مجمع التواریخ و قصص» آمده و نام نویسنده آن معلوم نیست شاید از آثار ایرانشاه بن ابوالخیر باشد.

۴۱۰- کیمیای سعادت

ابوحامد محمد غزالی طوسی شافعی (قرن ۵ ه.ق.)

کتابی است اخلاقی، عرفانی و دینی به زبان فارسی از محمد غزالی (۵۰۵-۴۵۰ ه.ق.) که بین سالهای ۵۰۰-۴۹۰ قمری تألیف شده است. غزالی قسمت اعظم کتاب خود را از «احیاء العلوم» که به زبان عربی نوشته شده به اختصار به فارسی ترجمه کرده است. در کتاب کیمیای سعادت اصول تعالیم اخلاقی اسلامی آمده است. غزالی حقیقت مسلمانی را در چهار رکن (دو رکن ظاهر و دو رکن باطن) دسته بندی کرده و هر رکن را به ده اصل، و متذکر شده که کتاب را برای عوام نوشته است و اهل تحقیق را به دو کتاب «احیاء العلوم و جواهر القرآن» ارجاع می‌دهد. چهار رکن کتاب عبارتند از:

۱- عبادات : گزاردن فرمان حق

۲- معاملات : نگاهداشت ادب در حرکات و سکنات و معیشت

۳- منجیات : آراستن دل به اخلاق پسندیده چون صبر و محبت

۴- مهلکات : پرهیز از اخلاق ناپسند چون خشم و حسد

این کتاب مهمترین اثر فارسی امام محمد غزالی است. نشر کتاب ساده و روان و لطیف است. موضوع کتاب بیان راه فلاح و رستگاری در دنیا و آخرت و شیوه تفکر او در این کتاب برگرفته از نظریات صوفیان است.

۴۱۱- گرشاسب نامه (منظومه)

ابونصر علی بن احمد اسدی طوسی (قرن ۵ ه.ق.)

منظومه حماسی از اسدی طوسی در بحر متقارب مثنی مقصور (یا محذوف) و آن از روی داستان منشور گرشاسب از آثار ابوالمؤید بلخی در شرح پهلوانیهای گرشاسب جد رستم پهلوان نامدار ایران که به نظم کشیده شده است. تاریخ نظم گرشاسب نامه ۴۵۸ ه.ق. ذکر شده و نخستین داستان حماسی است که پس از شاهنامه فردوسی و به پیروی از آن سروده شده است. اسدی در سرودن این داستان استادی بسیار به خرج داده ولی نتوانسته آن را به پای شاهنامه فردوسی برساند توجه او بیشتر به جزئیات بوده تا به کلیات. تعداد ادبیات آن از ۷ هزار تا ۱۰ هزار بیت ذکر شده است.

۴۱۲- گشتاسپنامه

ابومنصور محمد بن احمد دقیقی مروزی (قرن ۴ ه.ق.)

نامی که بر یکهزار بیت از شاهنامه اثر دقیقی (ابومنصور محمد قرن ۴ ه.ق.) از شاعران بزرگ ایرانی داده شده است و موضوع آن در مورد داستان گشتاسپ و جنگهای مذهبی او با ارجاسپ و ظهور زردشت است. فردوسی طوسی شاعر گرانمایه ایران تمام یکهزار بیت شاهنامه دقیقی را در شاهنامه خود آورده و متذکر شده که این هزار بیت از اوست.

۴۱۳- گلستان

ابوعبدالله مصلح بن مشرف الدین سعدی شیرازی (قرن ۷ ه.ق.)

اثر معروف شیخ اجل سعدی شیرازی که در سال ۶۵۶ ه.ق. تدوین شده است. سعدی در این کتاب نثر فنی را به مرحله کمال رسانیده است. بنای غالب با بهای کتاب بر «حکایت» است به نظم و نثر. گلستان دارای ۸ باب به شرح زیر است:

۱- در سیرت پادشاهان	۲- در اخلاق درویشان
۳- در فضیلت قناعت	۴- در فواید خاموشی
۵- در عشق و جوانی	۶- در ضعف پیری

۷- در تأثیر تربیت

۸- در آداب صحبت

در هر باب حکایات و نکات مناسب آورده شده که اغلب آنها ترتیب و تهذیب نفس است. روح معنوی شاعر در نثر گلستان به خوبی جلوه گر می شود. نثر کتاب بسیار شیرین، مطبوع و نمونه‌ای از بلاغت در ایجاز است، برای همین است که مورد توجه و تقلید نویسندگان قرنهای بعد قرار گرفته است از جمله، جامی در بهارستان و قاضی در پریشان. کتاب گلستان به زبانهای مختلف جهان از جمله ترکی و عربی ترجمه شده و بر آن شرح و تفسیرهای بسیار نوشته اند.

۴۱۴- گلشن راز (منظومه)

سعدالدین محمود شبستری تبریزی (قرن ۸ ه. ق.)

منظومه کوتاه عرفانی فارسی سروده شیخ محمود شبستری (وقات ۷۲۰ قمری) و به زبان خسرو و شیرین نظامی که آن را در جواب سئوالهای منظوم امیرحسینی هروی سروده است. سئوالات حسینی در سال ۷۱۷ ه. ق. از خراسان به شبستر رسیده و او آنها را یک به یک پاسخ داده است. کتاب متضمن نکات عرفانی بسیار است و دارای لطف و عمق فراوان. تعداد ابیات کتاب هزار بیت است و در بحر مسدّس سروده شده و بر آن شرحهای بسیار نوشته اند.

۴۱۵- گل و نوروز (مثنوی)

کمال الدین ابوالعطاء محمود بن علی خواجوی کرمانی (قرن ۸ ه. ق.)

مثنوی عاشقانه از خواجوی کرمانی (۷۵۳-۶۸۹ قمری) که در بحر هزج مسدّس سروده شده است. این کتاب برون خسرو و شیرین نظامی است و بهترین مثنوی وی از حیث شیرینی و روانی است. مثنوی به نام تاج الدین عراقی از بزرگان کرمان سروده شده و به سال ۷۴۲ ه. ق. پایان یافته و شرح آن داستان زندگی شاهزاده نوروز پسر فیروز شاه خراسانی و عشق او نسبت به گل، دفتر قیصر روم است این مثنوی حدود ۲۶۰۰ بیت دارد.

۴۱۶- گوهر مراد

عبدالرزاق بن علی لاهیجی قمی (قرن ۱۱ ه.ق.)

کتابی است به زبان فارسی در مسائل حکمت و کلام مذهب تشیع که به وسیله عبدالرزاق لاهیجی ملقب به فیاض حکیم و متکلم و شاعر ایرانی از شاگردان ملاصدرا و داماد وی در قرن یازدهم (وفات ۱۰۷۲ ق) نوشته شده و به شاه عباس دوم تقدیم شده است. کتاب دارای یک مقدمه، ۳ مقاله و خاتمه و حاوی مباحث اخلاق و طریق تصوف است.

۴۱۷- گوهر نامه (مثنوی)

کمال الدین ابوالعظامحمودبن علی خواجوی کرمانی (قرن ۸ ه.ق.)

مثنوی است به وزن خسرو و شیرین نظامی که به وسیله خواجوی کرمانی (محمودبن علی ۷۵۳-۶۸۹) در موضوع اخلاق و تصوف نوشته شده است. در مقدمه کتاب از امیر مبارزالدین محمد مظفر فاتح کرمان و بهاءالدین محمود وزیر او مدح و ستایش شده است.

۴۱۸- لباب الالباب (تذکره)

جمال الدین محمد حنفی نجاری یزدی عوفی (قرن ۷ و ۶ ه.ق.)

تذکره قدیمی فارسی از سدیدالدین محمدبن محمد عوفی بخاری از مشاهیر، دانشمندان و نویسندگان در قرن ۶ قمری در بیان احوال و نقل اشعار شاعران فارسی زبان و پادشاهان و وزرا و امرایی که به فارسی شعر گفته‌اند، نوشته شده است. کتاب دو جلدی است و جزو قدیمی ترین تذکره زبان فارسی است که ترجمه حال ۱۶۹ شاعر و ادیب و سخنگو در آن آمده است. برخی از ادبا نسبتاً گمنام و بی نام و نشان هستند و غالباً اثری از آنها در دسترس نیست. این کتاب مورد توجه تذکره نویسان بعد از عوفی قرار گرفته و آن را مورد استفاده خود قرار داده‌اند. جلد اول کتاب شرح حال و آثار ۱۲۰ تن از ملوک و وزرا است که شعر به فارسی گفته‌اند و جلد دوم مشتمل است بر شرح حال و آثار ۱۶۹ شاعر فارسی زبان این کتاب در هند به نام حسین بن شرف الملک

وزیر ناصرالدین قباچه (متولد ۶۲۵ ه.ق.) نوشته شده است.

۴۱۹- ثب التواریخ

امیر یحیی بن عبداللطیف حسین قزوینی (قرن ۱۰ ه.ق.)

کتابی است در موضوع تاریخ تألیف یحیی بن عبداللطیف قزوینی (۹۵۲-۸۸۵ قمری) که در عهد صفویه نوشته شده است. حاجی میرزا ابراهیم خان شیبانی کاشانی معروف به صدیق الممالک (۱۳۲۷-۱۲۵۷ ه.ق.) از رجال معروف دوره مظفرالدین شاه قاجار در کتاب منتخب التواریخ مطالب یکهزار سال آن را (تا دوره سلطنت شاه طهماسب اول صفوی) از کتاب «لب التواریخ» یحیی بن عبداللطیف حسینی سیفی قزوینی عیناً نقل کرده است.

- لسان العجم (از: شعوری) ← فرهنگ شعوری

- لطایف الطوائف (از: فخرالدین حنفی) ← لطایف الطوائف

۴۲۰- لطایف الطوائف

صفی سبزواری، فخرالدین علی [ابن ملاحسین کاشفی] (قرن ۱۰ ه.ق.)

کتابی است به زبان فارسی در ذکر لطایف و نوادر حکایات طبقات مختلف که فخرالدین صفی (مولانا فخرالدین علی صفی وفات ۹۳۹ قمری) واعظ، شاعر و نویسنده معروف ایرانی و پسر ملاحسین کاشانی تألیف کرده است. نشر کتاب شیرین و بسیار ساده نوشته شده است، چهارده باب دارد و هر باب دارای چندین فصل است. کتاب از اهمیت اجتماعی و تاریخی بسیار برخوردار است.

۴۲۱- لغت فارس

ابونصر علی بن احمد اسدی طوسی (قرن ۵ ه.ق.)

عنوان معروف کتاب فرهنگ اسدی است که قدیمی ترین فرهنگ موجود در زبان فارسی است که نویسنده آن را برای اردشیر دیلمسپار نجفی شاعر تألیف گردیده است. لغات در این فرهنگ براساس حروف آخر مرتب شده اند تا

خواننده بتواند آنها را در قافیه شعر به کار برد. نویسنده معنی هر لغت را معرفی کرده و از شاعران گذشته شواهدی آورده و نام و شعر آنان را حفظ نموده است. از بسیاری شاعران که در این فرهنگ نام برده شده در جای دیگر نام یا نشان و یا اثری دیده نمی شود.

۴۲۲- لمعات (رساله)

فخرالدین ابراهیم بن شهریار عراقی همدانی [شیخ] (قرن ۷ ه.ق.) رساله ای است عرفانی به زبان فارسی که فخرالدین عراقی عارف و شاعر ایرانی در قرن هفتم آن را به نثر در برابر «سوانح العشاق» غزالی در بیان مراتب عشق نوشته است. این کتاب یکی از مآخذ مفید مطالعه در تصوف است. رساله مخلوطی است از نظم و نثر که برآن شرح بسیار نوشته اند که از معروف ترین آنها می توان از «اشعة اللمعات» عبدالرحمان جامی نام بُرد. شیوه نگارش کتاب بسیار استادانه و به همان روش معهود عرفا است که به کلام خود جلوه و زیبایی خاصی می بخشند. کتاب به ۲۸ لمعه تقسیم شده است. مراتب عشق در این کتاب به معنی دقیق عرفانی و تمام احوال عشق و عاشق و معشوق یا حبّ و محبّ و محبوب و وحدت آنها در یکدیگر است.

۴۲۳- لوامع الاسرار

محمدبن محمدبن ابوجعفر رازی (قرن ۶ ه.ق.) نام کامل کتاب «لوامع الاسرار فی شرح الانوار» است که به وسیله محمدبن محمدبن (قطب الدین) ابوجعفر ملقب به رازی دانشمند معروف ایرانی در قرن ۶ ه.ق. (وفات ۵۷۶ ه.ق.) در موضوع منطق و حکمت نوشته شده است. قطب الدین از دانشمندان معروف ایران و شاگرد علامه حلی است.

۴۲۴- لوایح (رساله)

ملا نورالدین عبدالرحمان بن احمد جامی (قرن ۹ ه.ق.) رساله ای است مختصر از نورالدین عبدالرحمان جامی شاعر و عارف قرن نهم

هجری قمری در بیان معانی عرفانی منضم به اشعار دلنشین که به زبان فارسی تألیف شده است. جامی این کتاب را به شاه همدان (گویا منظور جهان شاه قراقویونلو تقدیم) کرده است.

۴۲۵- لویح (رساله)

ابوالمعالی عبدالله محمد میانجی، عین القضاة همدانی (قرن ۶ و ۵ ه.ق.) رساله‌ای است در موضوع تصوف و عرفان منسوب به عین القضاة همدانی به نثر فارسی که نویسنده با بیان شیرین و شاعرانه به معرفی مسائل عرفانی همراه با رباعیات و اشعار مناسب پرداخته است. عده‌ای در نگارش کتاب به وسیله عین القضاة تردید کرده‌اند.

۴۲۶- لیلی و مجنون

نظام الدین ابو محمد الیاس بن یوسف نظامی گنجوی (قرن ۷ و ۶ ه.ق.)
یاگاه مجنون و لیلی، مثنوی عاشقانه از نظامی گنجوی که در ۴۵۰۰ بیت در بحر هزج مسدّس (حزب مقبوس) سروده شده است. نظامی این کتاب را پس از خسرو و شیرین در سال ۵۸۴ ه.ق. به نام جلال الدین ابوالمظفر اخستان بن منوچهر شروانشاه سروده است. موضوع آن حوادث زندگی و عشق و شیدایی مجنون را بالیلی به انواع مختلف معرفی می‌کند. این داستان قبل از نویسنده هم معروف بوده است. ابن ندیم از کتابی به نام «مجنون و لیلی» یاد می‌کند. ابن قتیبه، ابوالقرج اصفهانی، ابن نباته و دیگران این داستان را نقل کرده‌اند. سرایندگان لیلی و مجنون از این قرارند: ثنایی مشهدی، نورالدین عبدالرحمان جامی، صبای کاشانی، ضمیری، مکتبی شیرازی، فوق الدین یزدی، هاتفی جامی، قاسم گنابادی و سرایندگان لیلی و مجنون به زبان ترکی عبارتند از: امیرعلیشیرنوایی و فضولی بغدادی.

۴۲۷- مآثر سلطانیه

عبدالرزاق بن نجفقلی مفتون (قرن ۱۳ و ۱۲ ه.ق.)

کتابی است در موضوع تاریخ درباره پادشاهان سلسله قاجار و در تاریخ سلطنت فتح‌الشاه قاجار تا سال ۱۲۴۱ قمری که به وسیله عبدالرزاق نجفقلی مفتون دنبلی تألیف شده است. این کتاب یکی از قدیمی ترین کتابهای چاپی فارسی است. مفتون دنبلی (۱۲۴۲-۱۱۷۶ ه.ق.) شاعر و نویسنده بزرگ ایرانی است که منبع بسیار خوبی در اوضاع و احوال اوایل کار قاجار همراه با عباراتی پیچیده و مغلق آفریده است.

۴۲۸- مآثر رحیمی

عبدالباقی نهاوندی [ملاً] (قرن ۱۱ ه.ق.)

کتابی است به زبان فارسی در شرح حال میرزا عبدالرحیم خان با تاریخ هندوستان از زمان غزنویان تا عصر جهانگیر. عبدالرحیم خان از سرداران و رجال و فضلاء هند (۱۰۳۶-۹۶۴ ه.ق.) بود که به زبانهای فارسی، عربی، ترکی و هندی مسلط بود و باتخلص رحیم به هر چهار زبان شعر می‌گفت. وی مردی سخاوتمند و رادمرد بود. سال تألیف کتاب ۱۰۲۵ هجری قمری است و مؤلف آن ملا عبدالباقی نهاوندی است. کتاب مشتمل است بر یک مقدمه، چهار فصل و خاتمه که در مقدمه شرح حال پدر وی و دوره جوانی او همراه با تاریخ هندوستان آمده است. فصل دوم در شرح اعمال و جنگهایی که کرده است همراه با تاریخ پادشاهان گجرات و سند و دکن و خاندیش است، فصل سوم اختصاص دارد به موضوع مساجد، حمامها، مدارس و سایر بناهای که ساخته است و در فصل چهارم در مورد شرح حال فرزندان خود و خاتمه کتاب در شرح بزرگان و حکمای معاصر خود مطالبی آورده است. این کتاب در سه جلد چاپ شده است.

۴۲۹- مبداء والمعاد

صدرالدین محمد (قرن ۱۱ ه.ق.)

کتابی است از صدرالدین محمد (وفات ۱۰۵۰ ه.ق.) که از شاگردان میرداماد فقیه، حکیم و عارف شیعی مذهب بود که در موضوع حکمت تألیف شده است.

۴۳۰- مثنوی

جلال الدین محمد بن بهاء الدین محمد خطیبی بکری بلخی (مولوی رومی) (قرن ۷ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب مثنوی مولوی یا مثنوی ملای روم، منظومه‌ای به فارسی در بحر رمل مسدس و شامل ۶ دفتر در بیان مطالب و تعالیم عرفانی که مولانا جلال الدین رومی عارف و حکیم ایرانی مقیم آسیای صغیر (به همین سبب معروف به رومی) و مؤسس طریقه مولویه آن را در حدود سال ۶۵۷ ه.ق. شروع کرده و تا آخر عمر به نظم و تکمیل آن اشتغال داشته است.

سبب اصلی پیدایش کتاب حسام الدین چلبی ۶۸۳-۶۲۲ ه.ق. مُرید و شاگرد و رفیق و خلیفه معروف مولانا و از مشاهیر رؤسای جوانمردان صوفیه قرن هفتم هجری قمری در آسیای صغیر بوده است که در زمان حیات مولانا ملازم صحبت او بود و از او خواست تا کتابی به طرز الهی نامه سنایی یا منطق الطیر عطار نظم کند و مولانا نیز طی چندین سال به نظم مثنوی پرداخت. موضوع کتاب مشتمل است بر بیان حقایق تصوف و شرح رموز آیات قرآنی و اخبار نبوی. مولوی در ضمن بیان به آوردن حکایت می‌پردازد و در طی بیان حکایات و قصص به انبیا و اولیا نظر دارد تا سرّ یاران خویش و مخصوصاً احوال خود را ضمن حدیث دیگران بیان کند و چون بیان مطالب گاه گاه همراه با استعاره و کنایه بیان شده، فهم مطالب در برخی موارد مشکل است و محتاج به شرح و تفسیر دارد. از این جهت براین کتاب شرح و تفسیر بسیار نوشته‌اند که برخی از آنها در واقع تفسیر مثنوی است، مانند جواهر الاسرار حاج ملّاهادی سبزواری.

- مثنوی اسیری (از: اسیری لاهیجی) ← اسرار الشهود

- مثنوی معنوی (از: جلال الدین مولوی) ← مثنوی

- مثنوی مولوی (از: جلال الدین مولوی) ← مثنوی

۴۳۱- مجالس العشاق

کمال الدین حسین بن شهاب الدین طبسی گازرگاهی [میر] (قرن ۱۰ ه.ق.)

کتابی است از کمال الدین حسین گازرگاهی از مدعیان اصل تصوف در قرن ۱۰ قمری که آن را در سال ۹۰۸ ه.ق. تألیف کرده است. پیام اصلی کتاب در مورد شعرای صوفیه و مراتب عشق حقیقی و مجازی می باشد. کتاب ۷۶ افسانه در مورد مجالس و سرگذشت عارفان و سلاطین معروف دارد.

۴۳۲- مجالس المومنین

نورالدین شریف الدین حسینی مرعشی شوشتری [قاضی] (قرن ۱۱ و ۱۰ ه.ق.) کتابی است از قاضی نورالله شوشتری (۱۰۱۹-۹۵۶ ه.ق.) از علمای دینی شیعی در قرون ۱۱ و ۱۰ هجری قمری (شهید ثالث، شهید به امرجهانگیر پادشاه) که در شرح حال بزرگان شیعه، گفتار و بزرگان فقها، پادشاهان و شعرای متصوفه شیعه در عصر صفوی تألیف شده است. این کتاب در لاهور در زمان سلطنت اکبر شاه نوشته شده همراه بانثری بسیار ساده و روان و خالی از تکلف و دشواری. نویسنده در این کتاب در نظر دارد افراد، بزرگان و دانشمندان را شیعه قلمداد کند. سرانجام او این بود که جهانگیر پسر اکبر شاه با او بدرفتاری کرد و او را زیر تازیانه به قتل رساند، به همین جهت بعضی او را شهید ثالث لقب داده اند.

۴۳۳- مجالس النفایس

امیرعلیشیر نوایی متخلص به فانی (قرن ۱۰ و ۹ ه.ق.) کتابی است از امیرعلیشیر نوایی متخلص به نوایی نویسنده و شاعر ترکی گوی و فارسی سرای ایران و وزیر امیرنامی سلطان حسین بایقرا که در شرح حال شعرا و نویسندگان قرن نهم هجری قمری نوشته شده است. زبان اصلی کتاب ترکی است ولی در زمان شاه عباس صفوی به وسیله «شاه علی نام» به فارسی ترجمه شده است. کتاب دارای یک مقدمه و ۸ مجلس است و در سال ۹۳۷-۸۹۶ در سمرقند تألیف شده است.

۴۳۴- مجالس سبعة

جلال الدین محمد بن بهاء الدین محمد خطیبی بکری بلخی [ملای رومی] (قرن ۷ ه.ق.)

مجموعه هفت مجلس از سخنان مولانا جلال الدین رومی به طریقه وعظ و اندرز و ارشاد که همه آنها بر سر منبر بیان شده است. ابتدای هریک از سخنان خطبه‌ای به زبان عربی دارد که در ستایش خداوند متعال و رسول او و خلفای راشدین و یاران اوست. به دنبال آن به بیان مناجات می‌پردازد و سپس به موضوع درمی‌آید. شیوه بیان بسیار ساده و بدون هرگونه کنایه است اما حدیثها همراه با داستان و مثل و اشعار فارسی و عربی است. بلندترین آنها مجلس اول و کوتاه‌ترین آنها مجلس ششم است.

- مجمع التواریخ (از: حفظ ابرو) ← زبدة التواریخ

۴۳۵- مجمع التواریخ

سلطان خلیل میرزا [نواده سلیمان دوم صفوی] (قرن ۱۲ ه.ق.) کتابی است در انقراض سلسله صفویه و وقایع بعد از آن تا سال ۱۲۰۷ قمری که به وسیله سلطان خلیل میرزا (نواده سلیمان دوم صفوی) معروف به میر محمد صفوی به نگارش درآمده است. موضوع کتاب شرح حوادث و وقایعی است که از تاریخ شورش (۱۱۲۰ ه.ق.) افغانه غلزایی قندهار تا ۱۲۰۷ قمری در ایران روی داده که با تفصیل و دقت بسیار نوشته شده و از کتابهای بسیار معروف تاریخی است.

۴۳۶- مجمع الفرس

محمد قاسم بن محمد سروری کاشانی (قرن ۱۱ ه.ق.) فرهنگ لغت فارسی به فارسی از سروری کاشانی (محمد قاسم بن حاج محمد کاشانی) شاعر و لغت نویس ایرانی معاصر شاه عباس صفوی که آن را در سال ۱۰۰۸ قمری با مطالعه ۱۶ نسخه از فرهنگهای مختلف فارسی به فارسی و عربی به فارسی و حذف وارده‌های عربی و افزودن شواهد شعری از اشعار شاعران بزرگ فارسی به نام شاه عباس اول صفوی تألیف کرده است و در سال ۱۰۱۸ قمری همان کتاب را تلخیص و با نام «خلاصه المجمع» نامگذاری نمود و دیباچه آن را به نام حاتم بیک اعتمادالدوله و وزیر شاه عباس نوشت. لغات فارسی در مجمع الفرس به ترتیب حرف اول

(تحت عنوان باب) و حرف آخر هر واژه وبدون رعایت ترتیب الفبایی در حروف میانه آمده است.

۴۳۷- مجمع الفصحا

رضاقلی خان بن محمد هادی نوری ، هدایت طبرستانی [امیرالشعرا] (قرن ۱۳ ه.ق.) یکی از مهمترین و بزرگترین و بهترین تذکره عمومی شاعران پارسی گوی مشتمل بر ۷۰۰ تن از شاعران معروف ، متوسط ومتأخر ایران همراه با ذکر نمونه ای از منتخبات اشعار آنان که به وسیله رضاقلی خان هدایت طبرستانی (۱۲۸۸-۱۲۱۵ ه.ق.) ملقب به الله باشی و رئیس مدرسه دارالفنون تألیف شده است. هدایت اظهار کرده نوشتن این کتاب را در سال ۱۲۸۸ قمری در زمان سلطنت ناصرالدین شاه قاجار به پایان رسانده است و بنابر ادعای خود برای تألیف کتاب ۳۰ سال وقت صرف کرده است. هدایت طبرستانی از شاعران وادیبان ایرانی است و صاحب تألیفات بسیار از جمله: ریاض العارفین ، مدارج البلاغه ، انجمن آرای ناصری ، بکتابشنامه . وی سفیر ناصرالدین شاه در خوارزم بود.

۴۳۸- مجمع النفایس آرزو

سراج الدین علیخان آرزو بن حسام الدین الکولیری (قرن ۱۲ ه.ق.) موضوع کتاب تذکره شعرای فارسی است که نویسنده سراج الدین علی خان آرزو شاعر ولغت نویس فارسیدان هندی آن را در سال ۱۱۶۴ هجری به پایان رسانده است.

۴۳۹- مجمع النوادر

نظام الدین احمد بن عمر بن ابوالحسن علی مکی نظامی، عروضی سمرقندی (قرن ۶ ه.ق.) معروف به چهار مقاله از ابوالحسن نظام الدین احمد بن علی سمرقندی معروف به نظامی عروضی از نویسندگان وشاعران قرن ششم هجری قمری که کتاب خود را به نامه ابوالحسن حسام الدین علی از شاهزادگان سلسله شنسبانی غور در سال ۵۵۰ ه.ق.

تألیف نمود. چهارمقاله به قصد شناساندن چهارفن دبیری، شاعری، طب و نجوم برای هدایت دبیران و پزشکان و ستاره شناسان که در خدمت پادشاهان ادای وظیفه می کردند، نوشته شده است. در آغاز تعریف کوتاهی از فنّ مورد نظر آمده و به دنبال آن برای اثبات گفتار نویسنده داستان یا حکایتی که همه متضمن فواید تاریخی است، ذکر شده است. این کتاب قدیمی ترین مأخذی است که درباره احوال عده ای از شاعران بزرگ دوره ساسانی و غزنوی و دوره اول سلجوقی در دست داریم.

۴۴۰- مجمل التواریخ

ابوالحسن بن محمد امین گلستانه (قرن ۱۲ ه.ق.)

عنوان کتابی است از ابوالحسن محمد امین گلستانه از صاحب منصبان معروف و مقتدر نادر شاه افشار که موضوع تاریخ وقایع ۳۵ سال بعد از سلطنت نادر شاه و دوره افشاریه و زندیه در آن بازگو شده است.

۴۴۱- مجمل التواریخ و قصص (قرن ۶ ه.ق.)

کتاب معتبری است در موضوع تاریخ ایران و تاریخ اجمالی عالم که از مبداء خلقت تا سال ۵۲۰ ه.ق.) نوشته شده است. مؤلف کتاب معلوم نیست ولی از قرائن چنین برمی آید که اهل اسدآباد و یا همدان بوده است و برای نوشتن آن از منابع معتبر اقتباس کرده است. نویسنده ضمن بیان وقایع تاریخی از داستانها و قصه های بسیار نیز کمک گرفته است.

۴۴۲- مجمل فصیحی

فصیح بن احمد بن جلال الدین محمد خوافی (قرن ۱۰ و ۹ ه.ق.)

نام کتابی است در موضوع تاریخ عمومی جهان به صورت مفید و مختصر از ابتدای هبوط آدم تا روزگار مؤلف که به وسیله احمد بن جلال الدین محمد فصیح خوافی از مورخان مشهور ایران (۸۴۵-۷۷۷ ه.ق.) نوشته شده است.

۴۴۳- محاکمه اللغتين

امیرعلیشیرنویابی متخلص به فانی (قرن ۱۰ و ۹ ه. ق.)

کتابی است به زبان ترکی در کیفیت زبان ترکی و فارسی و اثبات برتری زبان ترکی بر فارسی از امیرعلیشیرنویابی و آن هم تحت تأثیر قرار گرفتن نویسنده از سلطان حسین بایقرا است که به زبان ترکی مسلط بوده است. کتاب به وسیله انجمن زبان ترکی به مناسبت پانصدمین سال تولد امیرعلیشیر با حروف لاتین و حاوی متن، حواشی و ترجمه و فهرستها چاپ شده است، ترجمه فارسی کتاب نیز موجود است.

۴۴۴- محبوب القلوب

برخوردار بن محمود ترکمان فراهی متخلص به ممتاز [میرزا] (قرن ۱۱ ه. ق.)

کتابی است در موضوع اخلاق که توسط میرزا برخوردار ترکمان (برخوردار بن محمد فراهی) تألیف شده است. کتاب دارای حکایتهای اخلاقی همراه با نظم و ترتیب خاص است. نسخه اصلی آن به تاراج رفته و مؤلف آنچه را که در حافظه خود داشته از نو تألیف کرده است. این کتاب را نباید با کتاب دیگر نویسنده که «شمسه و قهقهه» که قالب داستانی دارد، اشتباه گرفت.

۴۴۵- محمود و ایاز (مثنوی)

صفی سبزواری، فخرالدین علی [ابن ملا حسین کاشفی] (قرن ۱۰ ه. ق.)

مثنوی عاشقانه از فخرالدین صفی (وفات ۹۳۹ قمری) واعظ، شاعر و نویسنده معروف ایرانی فرزند ملا حسین کاشفی، بر وزن لیلی و مجنون و در بحر هزج مسدس مقصور شامل داستان عشق سلطان محمود غزنوی به غلامش ایاز است. ظاهراً فخرالدین صفی نخستین کسی است که این داستان عاشقانه را به نظم درآورده و دیگران مانند زلالی خونساری، انیسی، صائب تبریزی، حاج میر ابوطالب مازندرانی شاعر قرن ۱۱ قمری و طبیب اصفهانی این داستان را به نظم درآورده‌اند.

۴۴۶- مخزن الادویه

میرحسین بن محمد هادی علوی عقیلی شیرازی

عنوان دیگر کتاب «مجمع الجوامع» است که در موضوع خواص داروها، غذاها، طرز ساختن داروها و اصطلاحات طبی و دارویی به وسیله میرحسین بن محمد هادی علوی عقیلی شیرازی طبیب خراسانی الاصل نوشته شده است. در این کتاب حدود ۸ هزار گیاه، جانور، فلز، سنگ، خوراک و نوشابه، خواص دارویی، مقدار استعمال، نام عربی، فارسی، هندی، یونانی، لاتینی، ترکی، فرنگی و حتی نام محلی آنها مانند اصفهانی، شیرازی، تنکابنی، اندلسی و شامی و غیره را بیان کرده است. کتاب عاری از خرافات است همراه با متن بسیار ساده، صریح و با توصیف دقیق از گیاهان اعم از شکل، ریشه، ساقه، شاخ، برگ، گل، میوه، تخم، رنگ، بو و طعم آنها. مؤلف در همه جا مآخذ را ذکر می‌کنند.

۴۴۷- مخزن الاسرار (منظومه)

ابو محمد الیاس بن یوسف نظامی گنجوی (قرن ۶ و ۷ ه.ق.)

یکی از مثنویهای پنجگانه نظامی گنجوی در بحر سریع و به صورت منظومه‌ای عاشقانه در ۲۲۶۰ بیت که شاعر آن را در جوانی (حدود سالهای ۵۷۱-۵۷۰ قمری) در ۲۰ مقاله سروده و هر مقاله پس از بیان مقصود حکایتی در تأیید آورده است. این کتاب نسبت به آثار دیگر نظامی قدری پیچیده‌تر است و بیشتر جنبه عرفانی، اخلاقی و در واقع شخصیت خود شاعر را در بردارد.

۴۴۸- مخزن الانشا

کمال الدین حسین بن علی کاشفی واعظ (قرن ۱۰ ه.ق.)

کتابی است به زبان فارسی در باره فنون دبیری و رموز آن که به وسیله ملاحسین واعظ کاشفی (کاشفی سبزواری مشهور به ملاحسین واعظ سبزواری وفات ۹۰۶ هجری) از نویسندگان، علما و واعظ ایرانی و مفسر در حدیث، عرفان و ادب تألیف شده است.

۴۴۹- مخزن الغرائب (تذکره)

احمد علی خان سندیلوی (قرن ۱۳ ه.ق.)

تذکره مفصلی است در باب شاعران همراه بانمونه ای از اشعار آنها که در سال ۱۲۱۸ هجری قمری به وسیله شیخ احمد علی خان سندیلوی تألیف شده است.

۴۵۰- مرآت البدان

محمد حسن بن علی حاجب الدوله مقدم مراغه‌ای [اعتماد السلطنه] (قرن ۱۳ ه.ق.)
عنوان دیگر کتاب «مرآت البلدان ناصری» در موضوع جغرافیای ایران به ترتیب و تقلید از معجم البدان یاقوت تألیف محمد حسن خان اعتماد السلطنه (وفات ۱۳۱۳ هجری) کتاب مشتمل بر چهار جلد است و آخر هر جلد ملحقاتی دارد که به صورت سالنامه معرفی شده، اطلاعات آن مفید و از مآخذ مهم محسوب می‌گردد. این کتاب با استفاده از تألیفات جغرافیدانان، مورخان و سیاحان ایرانی و خارجی تدوین شده است و معلومات تاریخی، جغرافیایی و باستان شناسی را به صورت آمیخته با رعایت الفبا و تا پایان حرف «ج» معرفی کرده است. جلد دوم و سوم کتاب در مورد شرح وقایع سلطنت ناصری است و از این جهت یکی از مآخذ عمده تاریخ قاجاریه مخصوصاً عهد ناصری محسوب می‌شود. کتاب مطلع الشمس، به یک معنی تکمله و ذیل «مرآت البلدان» محسوب است.

۴۵۱- مرآت الخیال (تذکره)

شیرعلیخان بن علی امجد خان لودی (قرن ۱۲ ه.ق.)

تذکره عمومی شاعران اثر شیرخان لودی از دانشمندان قرن ۱۲ هجری از گورگانان هندوستان. در این تذکره نویسنده از ۱۳۱ تن از شاعران زن به ترتیب تاریخ از رودکی تا همدی نام برده است. نویسنده ضمن معرفی نمونه‌ای از اشعار شاعران ذکر شده، تعداد ۱۵ رساله را نیز در علوم و فنون مختلف به آن اضافه کرده است.

۴۵۲- مرزبان نامه

مرزبان بن رستم بن شروین (اسپهبد) (قرن ۷ ه.ق.)

کتابی است مشتمل بر پند و امثال و بیان حکایات و افسانه‌های حکمت آمیز به شیوهٔ کلیله و دمنه از زبان حکایات، پرندگان و دیو و پری. نویسنده کتاب مرزبان بن رستم بن شروین از شاهزادگان طبرستان است که به زبان طبری در مازندران تألیف شده است. سال تألیف کتاب اواخر قرن چهارم هجری است. پس از دو قرن سعدالدین وراوینی از عمّال و کاتبان دوره ایلخانان (وفات ۶۸۱ ق) آن را از زبان طبرستانی به زبان فارسی ترجمه نمود و اشعار و امثله فارسی و عربی به آن افزود و در اواخر قرن ششم محمد بن غازی ملطیوی تحریر دیگری که به اشعار و شواهد عربی و فارسی منظم بود تهیه و آن را «روضه العقول» نامید. کتابی که امروز در دسترس است و به نام مرزبان نامه معروف است، ترجمه وراوینی است. این کتاب در برخی از نسخه‌ها ۹ باب و در برخی دیگر ۱۱ باب دارد (به تناسب دو ترجمه ذکر شده). انشای آن مصنوع و متکلف همراه با صنعت‌های لفظی و معنوی و اشعار و امثال بسیار دشوار عربی است.

۴۵۳- مرقع گلشن

مرقعی است از تصاویر اشخاص و مجالس گوناگون که به وسیله نقاشان ایرانی در دربار جهانگیر پادشاه مغول هند (۱۰۳۷-۹۷۷ ق) که مردی نویسنده، ادب دوست و علاقه‌مند به هنر و نقاشی بود، به فرمان آن پادشاه تهیه شد و امضای برخی از نقاشان معروف ایرانی آن زمان همچون آقارضا (آقا رضایی) نقاش مینیاتور ساز ایرانی در قرن ۱۰ قمری و پسرش ابوالحسن و دولت و بعضی از نقاشان هند همچون «بشنداس» را به خود دارد. مرقع گلشن در زمان پادشاهی محمدشاه قاجار (ملقب به محمدشاه غازی) سومین پادشاه قاجار به دربار ایران رسید و با تغییراتی که در آن صورت گرفت، در موزه کشور ما نگهداری می‌شود.

۴۵۴- مسالك والممالك

ابوالقاسم عبیدالله بن عبدالله ابن خرداد به (ابن خردادبه) (قرن ۴ ه.ق.)
کتابی است در موضوع جغرافیای قدیم که ابن خرداد به (شهرت ابوالقاسم

عبدالله بن عبدالله یا احمد وفات ۳۰۰ ه.ق.) جغرافیدان معروف ایرانی آن را بین سالهای ۲۳۴-۲۳۰ ه.ق. تألیف کرده و مشتمل بر فاصله‌های دقیق شهرها و مقدار مالیات هریک از ولایات است و این کتاب که از روی اسناد و مدارک رسمی تألیف شده مورد استفاده جغرافیدانان چون قبیل بن الفقیه وابن حوقل و مقدسی و جیهانی قرار گرفته است.

۴۵۵- مسالك والممالك

ابواسحق ابراهیم بن محمد انصاری اصطخری معروف به کرخی (قرن ۴ ه.ق.) کتابی است در موضوع جغرافیا که به وسیله ابواسحاق ابراهیم بن محمد فارسی معروف به اصطفری (وفات ۳۴۶ قمری) جغرافیدان مسلمان و از مردم اصطخر فارس تألیف شده است.

۴۵۶- مصباح الهدایة

شهاب الدین ابوالفتح یحیی بن حبش سهروردی (قرن ۶ ه.ق.) عنوان کامل کتاب «مصباح الهدیة ومفتاح الکفایة» است که به زبان فارسی در موضوع تصوف به وسیله عزالدین محمود بن علی کاشانی تألیف شده است. کتاب مشتمل است برده باب و هر باب ده فصل و در طی فصول صدگانه به سبک و روش «عوارف المعارف» مباحثی از اصول دینی و عقاید صوفیانه را بیان کرده است و در باب آداب و رسوم صوفیه، اخلاق و اعمال و مقامات آنها به تفصیل صحبت کرده و در تمام موارد آمیخته از اشعار و گفتار عربی و فارسی همراه با عبارات فصیح و لطیف است. فقیه کرمانی این کتاب را به نام «طریقت نامه» به نظم فارسی در آورده است.

۴۵۷- مصیبت نامه (مثنوی)

فریدالدین ابوحامد محمد بن ابراهیم عطارنیشابوری [شیخ] (قرن ۷ و ۶ ه.ق.) مثنوی است در بحر رمل مسدس مقصور (یا محذوف) به صورت منظومه عارفانه

در حدود ۷۰۰۰ بیت از محمد ابراهیم عطار نیشابوری (۶۲۷-۵۳۷ ق). عطار در این مثنوی سالکی را معرفی می‌کند که برای رسیدن به حق دست به هرکاری می‌زند و از هر کس کمک و یاری می‌خواهد. وی سالک را راهنمایی می‌کند و در پایان به نتایج عالی دست می‌یابد. منظومه با داستانی عارفانه همراه است.

- مطایبه نامه (از: سنایی غزنوی) ← کارنامه بلخ

۴۵۸- مطلع الانوار (منظومه)

امیر خسرو بن امیر سیف الدین محمود دهلوی (قرن ۸ ه. ق.) منظومه‌ای است از امیر خسرو دهلوی یکی از شعرای مشهور پارسی گوی هند (۷۲۵-۶۵۱ ه. ق.) که در مقابل مخزن الاسرار نظامی سروده است. سال اتمام مثنوی ۶۹۸ هجری ذکر شده است. مطلع الانوار یکی از مثنویهای پنجگانه امیر خسرو دهلوی است که به تقلید از خمسة نظامی گنجوی سروده شده و به علاء الدین محمد شاه تقدیم گردیده است. موضوع آن بیشتر در زمینه دینی و اخلاقی است.

۴۵۹- مطلع السعدین

کمال الدین عبدالرزاق بن جلال الدین اسحق سمرقندی (قرن ۹ ه. ق.) کتابی است تاریخی به زبان فارسی از کمال الدین عبدالرزاق سمرقندی (۸۸۷-۸۱۶ هجری) مورخ معروف ایرانی در دو جلد. این کتاب وقایع تاریخی ۱۷ ساله از زمان تولد سلطان ابوسعید ایلخانی تا وفات میرزا ابوسعید گورگان را دربرمی‌گیرد. نام کتاب که مطلع السعدین می‌باشد از دو ابوسعید که به گمان وی دو ستاره سعداند اقتباس شده است. نثر کتاب ساده و روان است و دارای اطلاعات گرانمایی است که همواره مورد استفاده مورخان قرار گرفته است.

۴۶۰- مطلع الشمس

محمد حسن بن علی حاجب الدوله مقدم مراغه‌ای [اعتماد السلطنه] قرن ۱۳ ه. ق.)

کتابی است از محمد حسن خان ملقب به ضیع الدوله که با همکاری شیخ محمد مهدی عبدالرّب آبادی در سه جلد به زبان فارسی نوشته شده است. موضوع کتاب شامل جغرافیای تاریخی ایالت خراسان و برخی از شهرهای دیگر و اماکن آن است. مطالب کتاب بیشتر شرح آثار و ابنیه تاریخی و جغرافیای اماکن، شهرها و روستاهایی است که ناصرالدین شاه از تهران به آنجا رفته و مؤلف نیز در رکاب او بوده است. تاریخ تألیف کتاب ۱۳۰۱ قمری است و از جمله کتابهای مفید و ارزشمند محسوب می‌گردد.

۴۶۱- معالجات بقراط

احمدبن محمدطبری (قرن ۴ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب «معالجات البقراطیه» یکی از کتابهای معتبر در علوم پزشکی قدیم به وسیله ابوالحسن احمدبن محمد طبری در ده جزء و در موضوع معالجات انواع امراض مختلف به راه درمان و علاج آن می‌پردازد. ظاهراً در آغاز، کتاب به زبان فارسی نوشته شده، سپس به زبان عربی برگردانده شده است.

- معجم (از: شمس الدین قیس رازی) ← المعجم فی معاییر اشعار العجم

۴۶۲- معجم فی آثار ملوک العجم

فضل الله حسینی قزوینی (قرن ۷ ه.ق.)

کتابی است در موضوع تاریخ از فضل الله الحسینی که سرگذشت پادشاهان قدیم ایران تا آخر عهد ساسانی را بیان می‌کند و این کتاب به «نصرت الدین احمدبن یوسف شاه» اتابک لر بزرگ تقدیم شده است. سبک نگارش نویسنده دارای تکلف و با لغات مهجور عربی و اشعار تازی و فارسی همراه است. تاریخ فراغت تألیف کتاب ۶۸۴ ق. ذکر شده است.

۴۶۳- معجم فی معاییر اشعار العجم

شمس الدین محمدبن قیس رازی (قرن ۷ و ۶ ه.ق.)

تألیف شمس الدین قیس رازی و یکی از کتب معروف ادبی زبان فارسی در سه فن

از فنون ادب: علوم عروض، علوم قافیه و علم نقدالشعر است که در اوایل قرن هفتم هجری تألیف شده است.

۴۶۴- معراج السعادة

احمد بن محمد مهدی نراقی [حاج ملّا] (قرن ۱۳ ه.ق.)
کتابی است به زبان فارسی از احمد بن حاج ملّا مهدی نراقی از فقهای بزرگ قرن ۱۳ هجری قمری (وفات ۱۲۴۵ ه.ق.) که در موضوع علم اخلاق تألیف شده است.

۴۶۵- معراج المؤمنین

محمد باقر بن محمد تقی مجلسی [ملّا] (قرن ۱۲ و ۱۱ ه.ق.)
کتابی است در مسائل مربوط به دین از ملّا محمد باقر مجلسی (۱۱۱۱-۱۰۳۷ ه.ق.) یکی از بزرگان و علمای شیعه در عهد صفویه.

۴۶۶- معیار الاشعار

محمد بن محمد حسن نصیر طوسی [خواجه] (قرن ۶ ه.ق.)
کتابی است از خواجه نصیرالدین طوسی (۶۷۲-۵۹۷ ه.ق.) یکی از علمای بزرگ ریاضی و نجوم و حکمت ایران در قرن هفتم و از فقهای مکتب تشیع که در سال ۶۴۹ ه.ق. در موضوع علم عروض و قافیه تألیف شده است.

۴۶۷- معیار جمالی

شمس الدین محمد بن فخرالدین سعید اصفهانی (قرن ۸ ه.ق.)
عنوان کتابی است از شمس الدین محمد بن سعید فخر اصفهانی (شمس فخر اصفهانی) ادیب قرن هشتم که در موضوع لغت فارسی تألیف کرده و در سال ۷۴۵ قمری آن را به نام شیخ ابواسحق اینجو پادشاه فارس تألیف نموده است.

۴۶۸ - مفاتیح الاعجاز

شمس الدین محمد بن یحیی لاهیجی نوربخش متخلص به اسیر (قرن ۱۰ ه.ق.) یکی از معروف ترین شرحهایی که برگلشن راز شیخ محمود شبستری از عرفای بزرگ ایران و شاعر فارسی گوی در عهد سلطان محمود خدابنده و ابوسعید بهادر نوشته اند. شرح کننده شمس الدین محمد اسیری لاهیجی متخلص به اسیر (وفات ۹۱۲ قمری) شاعر و عارف ایرانی است.

۴۶۹ - مفاتیح الجنان

عباس قمی [حاج شیخ] (قرن ۱۳ ه.ق.) کتابی است از حاج شیخ عباس قمی (وفات ۱۳۵۹ ه.ق.) از علما و محدثین شیعه در دوره معاصر مشتمل است بر دعاها و زیارات.

۴۷۰ - مفرّح القلوب

محمد ندیم (قرن ۱۳ ه.ق.) نویسنده کتاب محمد ندیم از رجال و بزرگان قرن ۱۳ ه.ق. است. تألیف کتاب در آغاز عهد فتعلیشاه قاجار می باشد که متضمن حکایات اخلاقی و قسمتی از وقایع سلطنت آقامحمدخان قاجار و فتعلیشاه است.

۴۷۱ - المفید للمستفید

افضل الدین محمد بن حسن مرقی ، بابا افضل کاشانی (قرن ۷ ه.ق.) کتابی است عرفانی و فلسفی گونه به زبان فارسی از بابا افضل کاشانی (محمد بن حسین قرن ۷ ه.ق.) به نثری بسیار شیرین و جذاب که در خلال آن اشعار فارسی ، آیات و احادیث دیده می شود. کتاب ۵ باب دارد. (در بحث مستفید بر طلب - در طریق شناخت جسم و جان ، در صفات جسم و جان ، در اعمال جسم و جان فرد و در مراتب جسم و جان)

۴۷۲ - مقالات شمس

شمس تبریزی . شمس الدین محمد بن علی بن ملک داد (قرن ۶ و ۷ ه.ق.) مجموعه سخنان شمس تبریزی (۶۴۵-۵۸۲ یا بعد از آن) صوفی معروف و مرشد مشهور مولانا جلال الدین رومی (۶۷۲-۶۰۴ ه.ق.) که در دوران اقامت او در قونیه توسط مریدان و خاصان وی یادداشت شده است. مجموعه این سخنان که در اوضاع و احوال گوناگون و به صورتی درهم و آشفته از او باقی مانده ، از جهات مختلف دارای اهمیت بسیار است. چون از نثری شیوا و بلیغ برخوردار و حاوی اطلاعاتی کم نظیر و عرفانی میان وی و مولانا جلال الدین رومی است. نسخه‌ای از این کتاب در کتابخانه ترکیه وجود دارد.

۴۷۳ - مقدمه قدیم شاهنامه

ابومنصور معمری (قرن ۴ ه.ق.) مقدمه‌ای است بر شاهنامه ابومنصوری که به دستور ابومنصور محمد بن عبدالرزاق سپهسالار کُلّ خراسان در زمان سامانیان به نثر فارسی در سال ۳۴۶ هجری قمری نوشته شده است.

۴۷۴ - مکتوبات مولانا

جلال الدین محمد بن بهاء الدین محمد خطیبی بکری بلخی (ملّای رومی) (قرن ۷ ه.ق.) مجموعه‌ای است از نوشته‌ها و نامه‌های مولانا جلال الدین رومی (۶۷۲-۶۰۴ ق) و وزرا به معاصرین خود. از جمله این نوشته‌ها نامه‌ای است که مولانا جلال الدین به صلاح الدین زرکوب (وفات ۶۵۷ ه.ق.) نوشت که از بزرگان و عارفان و از مردم قونیه بود و دوستی او با مولانا در بندگی و ارادت مشهور بود و نامه دیگر به فاطمه خاتون زن سلطان ولد است که موضوع آن عذرخواهی است و نامه دیگر او در پند و اندرز به پسرش سلطان ولد و از خلفای سلسله مولویه نوشته شده است.

۴۷۵ - مناجات نامه

ابواسماعیل عبدالله انصاری هروی (قرن ۱۱ ه.ق.)
 مناجات نامه‌ای است از شیخ الاسلام ابواسماعیل عبدالله بن محمد الانصاری ،
 صوفی و نویسنده مشهور ایران در قرن ۱۱ قمری و صاحب آثاری چون نصایح ،
 زادالعارفین ، رساله دل و جان ، الهی نامه ، قلندرنامه و محبت نامه و غیره.

۴۷۶ - مناقب الشعرا

موفق الدوله ابوطاهر الخاتونی (قرن ۵ ه.ق.)
 نویسنده کتاب ابوطاهر الخاتونی از بزرگان عهد سلاجقه است که در اواخر قرن ۵
 و اوایل قرن ۶ هجری قمری زندگی می‌کرد. موضوع کتاب داستان‌هایی است درباره
 احوال شعرا و نویسندگان . از این کتاب دولتشاه سمرقندی در تذکرة الشعرا و حاج خلیفه
 در کشف الظنون نام برده‌اند.

۴۷۷ - مناقب العارفين

شمس‌الدین احمد بن رضی افلاکی (قرن ۸ ه.ق.)
 عنوان کامل کتاب «مناقب العارفين و مراتب الکاشفین» است که نویسنده آن
 شمس‌الدین احمد افلاکی (قرن هشتم) از مریدان و معاصران مولانا جلال‌الدین مولوی
 رومی است. وی کتاب را به زبان فارسی در شرح احوال مولانا جلال‌الدین ، فرزندان
 وجانشینان او نوشته است. آغاز تألیف کتاب ۷۱۸ ق. و سال پایان آن ۷۴۲ هجری است.
 مطالب کتاب بسیار نفیس و با ارزش است و اطلاعات کافی راجع به مولوی و پدر، مربیان
 وجانشینان او دارد. این کتاب از منابع بسیار مهم تاریخ تصوف و علوم و آداب
 شمرده می‌شود. اصطلاحات ۷ و تغییرات صوفیانه کتاب و شرح و تفسیر آنها بسیار است.
 انشای کتاب نیز بسیار استادانه همراه با کلمات و ترکیبات و عبارات عربی است.

۴۷۸ - مناقب العارفين

معین‌الدین یزدی (قرن ۸ ه.ق.)

کتابی است در موضوع تاریخ آل مظفر از ابتدای ظهور آن طایفه تا وقایع سال ۷۶۷ ه. ق. دوره سلطنت شاه شجاع که به وسیله علی بن محمد معین الدین یزدی (وفات ۷۸۹ ه. ق.) نوشته شده است.

۴۷۹- منتخب التواریخ

عبدالقادر بن ملوکشاه بدوانی (قرن ۱۱ و ۱۰ ه. ق.)
کتابی است در موضوع تاریخ عمومی هند به زبان فارسی به صورت مفصل از فتح مسلمانان تا چهلمین سال پادشاهی اکبر شاه گورگانی در هند که به وسیله عبدالقادر بدوانی مورخ و شاعر معروف هندی تألیف شده است. در پایان کتاب ضمیمه‌ای در ترجمه شاعران معروف زمان این پادشاه آورده شده است.

- منتخب جوامع الحکایات (از: محمد عوفی) ← جوامع الحکایات
- منتخبی از حدیقه سنایی (از: سنایی غزنوی) ← الهی نامه

۴۸۰- منتظم ناصری

محمدحسن بن علی حاجب الدوله مقدم مراغه‌ای (قرن ۱۳ ه. ق.)
کتابی است در موضوع تاریخ عمومی عالم به ترتیب وقایع سنین از بدو هجرت تا سال ۱۳۰۰ قمری به زبان فارسی شامل فهرست اخبار و تواریخ پنج قاره زمین که به وسیله محمدحسن بن حاجب الدوله علی مقدم مراغه‌ای [اعتمادالسلطنه] به ترتیب سنوات هجری و میلادی مرتب و نوشته شده است.

۴۸۱- منتهی الآمال

عباس قمی [حاج شیخ] (قرن ۱۳ ه. ق.)
کتابی است در شرح حال حضرت محمد (ص) پیامبر بزرگوار اسلامی و خاندان او که به وسیله حاج شیخ عباس قمی از علما و محدثین شیعه در دوره معاصر (وفات ۱۳۵۹ ه. ق.) در دو جلد تألیف شده است.

۴۸۲- منشآت فریدون بیک

احمد فریدون ملقب به توفیقی معروف به فریدون بیک (قرن ۱۰ ه. ق.) مجموعه‌ای از رونوشت نامه‌های دولتی است تحت عنوان «منشآت فریدون بیک» نویسنده این کتاب احمد فریدون ملقب به توفیقی صاحب کتاب «نزهة الاخبار» است که آن را در دو جلد در سال ۹۸۲ قمری جمع آوری کرده است. جلد اول شامل نوشته‌های دیوانی از زمان حضرت محمد (ص) پیامبر بزرگوار اسلام (قرن هفتم میلادی) تا اواسط قرن شانزدهم میلادی همراه با نامه‌های امیر تیمور گورگانی است.

۴۸۳- منشآت قائم مقام

ابوالقاسم بن میرزا قائم مقام فراهانی [میرزا] (قرن ۱۳ ه. ق.) شامل مجموعه نامه‌های خصوصی و رسمی و نوشته‌های مختلف ابوالقاسم قائم مقام (ثانی) (۱۲۵۱-۱۱۹۳ ه. ق.) از رجال و وزرا و سیاستمداران اوایل عهد قاجاریه پسر قائم مقام اول که پس از مرگ او به کوشش معتمدالدوله فرهاد میرزا جمع آوری شده است. قائم مقام دارای سبک نویسندگی بسیار ساده است. نوشته‌های او شهرت فراوان دارد. عهدنامه ترکمن چای به خط او نوشته شده است که از این جهت براو خرده گرفته‌اند. او مرد سیاست و عمل و نویسنده‌ای چیره دست و زبردست بود. نثر او مملو از اشعار فارسی و عربی و آیات قرآنی و احادیث و اخبار است.

۴۸۴- منطق الطیر (مثنوی)

فریدون الدین ابو حامد محمد بن ابراهیم عطار نیشابوری [شیخ] (قرن ۷ و ۶ ه. ق.) منطق الطیر یا «مقامات طیور» مثنوی و منظومه‌ای عارفانه در بحر رمل مسدّس مقصور (یا محذوف) و از شاهکارهای شیخ فریدالدین عطار نیشابوری (۶۲۷-۵۳۷ ه. ق.) می‌باشد. وی نویسنده و شاعر صوفی مشرب ایران و از پیشروان جلال الدین مولوی در نظم مثنوی عرفانی است. عطار در این منظومه که در ۴۶۰۰ بیت سروده شده به زبان مرغان سخن می‌گوید و مقاصد عرفانی خویش را از گفتار پرندگان بیان می‌نماید. موضوع داستان از این قرار است که پرندگان جهت انتخاب پادشاهی به بحث و گفتگو می‌پردازند.

هَدُّد آنها را به سوی سیمِرخ راهنمایی می‌کند. پرندگان هریک به بهانه‌ای متوسل می‌شوند اما هَدُّد با ذکر تمثیل داستان شیخ صغان (قهرمان موهوم داستانی به همین نام) پرندگان را در طلب سیمِرخ به حرکت درمی‌آورد. طی هفت وادی دشوار تعداد زیادی از پرندگان از پای درمی‌آیند. تنها سی مرغ بی بال و پر و رنجور باقی می‌مانند که به پیشگاه سیمِرخ راه می‌یابند و در آنجا جز خودشان که سی مرغ بیش نیستند، کسی را نمی‌یابند. قدرت تخیل و ابتکار، همراه با رمزها، مثلها، اشارات و کنایات در این مثنوی به خوبی دیده می‌شود و مقصود عطار این است که وحدت را در کثرت و کثرت را در وحدت نشان دهد. هفت وادی عطار در این مثنوی عارفانه عبارتند از: طلب، عشق، معرفت، استغنا، توحید، حیرت و فقر و فنا. مراد از پرندگان سالکان راه حق و سیمِرخ وجود باری تعالی و هَدُّد مرشد می‌باشد.

۴۸۵- مواهب الهی

معین الدین یزدی (قرن ۸ ه.ق.)

عنوان دیگر کتاب «مواهب الهیه» است که در موضوع تاریخ آل مظفر از ابتدای ظهور تا سال ۷۶۷ قمری یعنی اواسط سلطنت شاه شجاع نوشته شده است. با وجودی که این کتاب یکی از منابع بسیار مهم این سلسله است ولی دارای انشایی مصنوع و متکلف همراه با استعاراتی خشک است. نویسنده کتاب معین الدین یزدی (علی بن محمد وفات ۷۸۹ ه.ق.) است. محمود کتبی در سال ۸۲۳ قمری آن را تلخیص کرده و باقیمانده وقایع را تا انقراض آل مظفر آورده و آن را «تاریخ آل مظفر» نامیده است.

۴۸۶- مواهب علیه

کمال الدین حسین بن علی بیهقی سبزواری، کاشفی واعظ (قرن ۱۰ ه.ق.)

معروف به تفسیر حسینی. کتابی است در موضوع تفسیر قرآن کریم از حسین بن علی بیهقی سبزواری مشهور به ملاحسین کاشفی به زبان فارسی. ملاحسین از استادان بنام در علوم دین، معارف الهی، ریاضیات و نجوم بود که آن را در سال ۸۹۹ قمری تألیف کرد و به نام امیرعلیشیر نوایی «مواهب علیه» نامید. کتاب از سبکی ساده

وشیوه‌ای اختصاری در تحریر برخوردار است و از جهت اشتغال بر مطالب اخلاقی و عرفانی و از لحاظ تمثیل و اشعار فارسی قابل ملاحظه می‌باشد. براین کتاب شرح و تفسیر بسیار نوشته‌اند.

۴۸۷- موش و گربه (مثنوی)

نظام الدین عیید زاکانی (قرن ۸ ه.ق.)

مثنوی کوچکی است در ۴۷ بیت به صورت پندآمیز و از زبان جانوران از عیید زاکانی (عییدالله وفات ۷۷۲ ق.) شاعر قرن هشتم هجری قمری. داستان درباره گربه‌ای است که با نظاهر به عبادت، موشها را به چنگ می‌آورد و بر اثر این تجاوز بین سپاهیان موش و گربه نبرد درمی‌گیرد که سرانجام به پیروزی گربه‌ها ختم می‌شود.

۴۸۸- مونس الاحرار

محمد بن بدرالدین جاجرمی (قرن ۸ و ۷ ه.ق.)

عنوان کامل کتاب «مونس الاحرار فی دقایق الاشعار» به زبان فارسی تألیف محمد بن بدر جاجرمی از فضلی قرن هفتم و اوایل قرن هشتم، مشتمل بر منتخبی از آثار ۲۰۰ تن از شاعران فارسی زبان از قدیمی ترین زمانها تا روزگار مؤلف (نیمه اول قرن ۸ ه.ق.) است. کتاب در ۳۰ باب نوشته شده و در آن انواع شعر هم از نظر معنی و هم از نظر صورت اعم از قصیده، غزل، مقطعات، رباعیات و غیره را معرفی کرده و در سال ۷۴۱ ه.ق. به پایان رسانیده است. مونس الاحرار یکی از مجموعه‌های مهم شعر فارسی قدیم شمرده می‌شود و دارای ارزش و اعتبار بسیار است.

- مونس الاحرار فی دقایق الاشعار (از: بدر جاجرمی) ← مونس الاحرار

۴۸۹- مهذب الاسما

محمود بن عمر بن محمود منصور

عنوان کامل کتاب «مهذب الاسما فی مراتب الحروف والاشیا» است و آن کتابی

است در لغت عربی به فارسی در دو قسمت ، قسمت اول اسما و قسمت دوم حروف ، در ۲۸ باب و هر باب آن به سه بخش تقسیم شده که بر حسب حرکت حروف اول اسما مرتب شده است. فصلی نیز راجع به اسامی پروردگار و خاتمه‌ای هم در اصطلاحات متفرقه دارد. نویسنده کتاب محمود بن عمر بن محمود بن منصور است.

۴۹۰- مهمان نامه بخارا

فضل الله بن روزبهان خنجی (قرن ۱۰ ه.ق.)

کتابی است در موضوع تاریخ جنگ سوم محمدخان شیبانی با ازبکها که به وسیله فضل الله بن روزبهان بن فضل الله خنجی اصفهانی ، صوفی ملقب و معروف به امینی (۹۲۵-۸۶۰ ه.ق.) در قرن دهم نوشته شده است.

۴۹۱- ناسخ التواریخ

محمدتقی بن محمدعلی مستوفی کاشانی ، سپهر [لسان الملک] (قرن ۱۳ ه.ق.)

کتابی است بسیار معروف در موضوع تاریخ عمومی عالم که از دوران قبل از هبوط آدم آغاز شده است. مؤلف مجلدی چند از آن را به ذکر احوال پیامبران و امامان اختصاص داده ، پس از آن شرح تاریخ ایران قبل و بعد از اسلام را با استفاده از آثار تاریخی قبل از خود معرفی کرده است. کتاب پانزده جلدی است و مؤلف آن میرزا محمدتقی خان کاشانی ملقب به لسان الملک و متخلص به سپهر مورخ و شاعر ایرانی (وفات ۱۲۹۷ ه.ق.) است. این کتاب به نام «براهین العجم» هم معروف است. گفته اند که سپهر در تدوین مجلدات ناسخ التواریخ رنج فراوان برد و به گفته «کنت گوینو» دست به کاری زد که در اروپاهیا تی مرکب از چند تن باید بدان اقدام کنند. تألیف کتاب در زمان محمدشاه قاجار آغاز می شود و تا زمان ناصرالدین ادامه می یابد. پس از درگذشت او پسرش عباسقلی خان سپهر کار او را ادامه داد ولی ناتمام گذاشت.

۴۹۲- نامه تنسر

بهرام خورزاد «تنسر»

نامه‌ای است به زبان پهلوی که تنسر بهرام خورزاد موبد موبدان در عهد اردشیر بابکان به گشنسب «چسنف» پادشاه طبرستان به زبان پهلوی نوشته است. وی در این نامه او را به دولتخواهی اردشیر بابکان دعوت کرده است. از متن پهلوی آن اطلاعی نداریم ولی ترجمه فارسی آن در تاریخ طبرستان ابن اسفندیار آمده است.

۴۹۳- نامه خسروان

جلال الدین میرزا بن فتحعلیشاه قاجار (قرن ۱۳ ه.ق.) نام کتابی است از جلال الدین میرزا قاجار (وفات ۱۲۸۹ قمری) پسر فتحعلیشاه قاجار که در سه جلد نوشته شده است.

۴۹۴- نامه دانشوران

علیقلی میرزا بن فتحعلیشاه متخلص به فخری [اعتضادالسلطنة] (قرن ۱۳ ه.ق.) عنوان دیگر «معجم یا قاموس» که فرهنگ اعلام وسیع و مفصلی است در شرح حال و آثار رجال بزرگ و نامی اسلام، شعرا و نویسندگان، دانشمندان و حکما که در تهیه و تنظیم آن گروهی از بزرگان همت داشته‌اند. انجمن دانشوران تحت نظر شاهزاده علیقلی میرزا اعتضادالسلطنة (۱۲۹۸-۱۲۳۴ ه.ق.) پسر فتحعلیشاه که یکی از شاهزادگان با ذوق و با فضل قاجاریه و وزیر علوم و پیشکار مهد علیا مادر ولیعهد بود، شروع به کار کرد. وی در تمام دوران صدرات و زندگی خود به مطالعه و تحقیق پرداخت و به ریاست مدرسه دارالفنون انتخاب شد و در سال ۱۲۸۳ هجری به وزارت علوم صنایع و تجارت منصوب شد. ترجمه کتاب آثار الباقیه ابوریحان بیرونی و اکسیرالتواریخ و تاریخ قاجاریه از آثار اوست. شعر هم می‌سرود و «فخری» تخلص می‌کرد. انجمن تالیف نامه دانشوران از سال ۱۲۹۴ ه.ق. تا پایان عمر علیقلی میرزا (۱۲۹۸ ه.ق.) زیر نظر او فعالیت نمود و پس از جمع و تنظیم دو جلد که مصادف با مرگ او شد، نظارت بر کار انجمن به محمد حسن خان اعتمادالسلطنة واگذار گردید. از این کتاب هفت جلد به چاپ رسیده است که یکی از منابع بسیار مهم تحقیق درباره معارف عالم اسلام است و از منابع بسیار مهم در

تنظیم شرح حال نویسی است.

در آغاز کارنامه دانشوران چهارتن زیر دخالت داشته‌اند:

- (۱) شمس‌العلما شیخ محمدمهدی عبد رب آبادی (تنظیم کننده و انشا کننده)
- (۲) مجدالدین ابوالفضل ساوجی (طیب و ادیب)
- (۳) ملا عبدالوهاب قزوینی (معروف به ملا آقا) و پدر استاد علامه محمد قزوینی در علوم ادبی، ترجمه علما و رجال اسلام استاد بود و آثار مربوط به علمای صرف و نحو و فقه که در نامه دانشوران آمده از آثار اوست.
- (۴) میرزا حسین طالقانی در تالیف و تصحیح جلد اول دخالت داشته است.

۴۹۵- نان و حلوا (منظومه)

محمدبن حسین عاملی حارثی همدانی معروف به شیخ بهایی (قرن ۱۰ ه.ق.) منظومه‌ای است به طریقهٔ مثنوی در بحر رمل مسدّس مقصور به وزن مثنوی مولانا از محمدبن حسین شیخ بهایی (بهاءالدین محمدبن حسین عاملی ۱۰۳۱-۹۵۳ قمری دانشمند نامی عهد شاه عباس صفوی به دوزبان فارسی و عربی با ۳۶۶ بیت. این کتاب به سبک داستان سروده شده با کنایه و استعاره‌های عارفانه همراه است. شیخ‌بهایی این مثنوی را هنگام انجام سفر حج آنچه را که دیده بود، همراه بانصیحت و ارشاد سروده است.

۴۹۶- نبات

ابو حنیفه احمدبن داود الدینوری (قرن ۱۳ ه.ق.) عنوان کامل کتاب، «کتاب النبات» است که در موضوع اسامی نباتات برحسب حروف الفبا (از الف - ز) به وسیله ابو حنیفه احمدبن داود الدینوری عالم ایرانی عربی‌نویس در قرن ۱۳ هجری قمری تالیف شده است.

۴۹۷- نجات

حسین بن عبدالله ابوعلی سینا ملقب به شیخ‌الرئیس (قرن ۴ ه.ق.)

کتابی است خلاصه گونه از کتاب شفا در فلسفه از شیخ الرئيس ابوعلی سینا که به خواهش عده‌ای از دوستان خود که درخواست اطلاعات کلی در فلسفه را از او کرده بودند فراهم آورده بود. کتاب مشتمل است بر موضوع منطق و ریاضیات و طبیعیات و الهیات. بخش ریاضیات آن به وسیله یکی از شاگردان او به نام ابو عبید جوزجانی تلخیص شده است.

۴۹۸- نزهة القلوب

حمدالله بن ابی بکر نصر مستوفی قزوینی (قرن ۸ ه.ق.)

کتابی است بسیار مهم در موضوع جغرافیا و نجوم و شرح شهرها و راههای ایران به زبان فارسی که به وسیله حمدالله مستوفی قزوینی شاعر، مورخ و جغرافیدان ایران در قرن ۸ هجری در سال ۷۴۰ ه.ق. در یک فاتحه، ۳ مقاله و یک خاتمه تالیف شده است. موضوع کتاب علم افلاک و اجرام سماوی ربع مسکون و موالید ثلاث و نوع بشر است. در مقاله سوم به حرمین شریفین بلاد ایران و عراق عرب، آسیای صغیر و ممالک همجوار می‌پردازد و در خاتمه از عجایب عالم و نیز از عجایبی که در ایران وجود دارد، صحبت می‌کند.

۴۹۹- نزهت نامه علایی

شهمردان رازی (قرن ۵ و ۶ ه.ق.)

نویسنده کتاب شهمردان بن ابی‌الخیر از منجمان و دانشمندان ایرانی در اواخر قرن پنجم ه.ق. به زبان فارسی است که در موضوع علم نجوم و هیئت کتاب را به نام علاءالدوله ابوکالیجار گرشاسف علی بن فرامرزین علاءالدوله محمد بن دشمن زیارکاکویه بین سالهای ۵۱۳ تا ۵۰۶ ه.ق. تالیف کرده است. سبک کتاب بسیار قدیمی است و خصوصیات کتابهای مشهور اواخر قرن پنجم را دارا است.

۵۰۰- نسائم الاسحار

ناصرالدین بن خواجه منتخب‌الدین عمدةالملک یزدی منشی کرمانی یزدی اصل

(قرن ۸ ه.ق.)

عنوان کامل کتاب، «نسائم الاسحار من الطائم الاخبار» است در موضوع تاریخ وزرا که ناصرالدین منشی (قرن هفتم) در شرح احوال وزرا به زبان فارسی به نثری مصنوع و مسجع نوشته در سال ۷۲۵ ه.ق. به پایان رسانده است.

۵۰۱- نصيحة الملوك

ابوحامد محمد غزالی طوسی شافعی (قرن ۵ و ۶ ه.ق.)

کتابی است در موضوع حکمت عملی و اخلاق که بر میانی دین بنا شده و نویسنده آن ابوحامد محمد بن محمد غزالی یکی از بزرگترین علما و متفکران اسلام در فقه و اصول، تفسیر، فلسفه و منطق، عرفان و اخلاق که برای هدایت پادشاه و درباریان سلطان سنجر نوشته شده و در آن پس از ذکر اصول اعتقاد و ایمان چند باب نیز در سیرت پادشاهان و وزیران آورده است. کتاب به زبانهای مختلف از جمله زبانهای ترکی و عربی ترجمه شده است.

۵۰۲- نظام التواریخ

ناصرالدین عبدالله بن عمر بیضاوی شیرازی (قرن ۸ ه.ق.)

تاریخ مختصری است در طبقات مختلف پادشاهان ایران و خلاصه‌ای است از زمان حضرت آدم تا سال تالیف یعنی ۶۷۴ قمری که با زبانی بسیار ساده و موجز به وسیله ابوالخیر قاضی القضاة ناصرالدین ابی سعید عبدالله بن عمر بن علی بیضاوی (مشهور به عبدالله بن عمر بن ۶۸۵-؟ ۷۱۶ ه.ق.) نوشته شده است. زبان کتاب فارسی و از آثار معروف قرن هفتم هجری است.

۵۰۳- نظم العقد

قاسم بن محمد بن هاشم مدائنی (قرن ۳ و ۴ ه.ق.)

نام کتابی است از قاسم مدائنی معروف به علوی، عالم ریاضی در قرنهای ۳ و ۴ هجری قمری که در تکمیل زیج استاد خود ابن آدمی ساخته است. موضوع کتاب نجوم است همراه با جدولهای تعدیل و حرکت اقبالی و ادباری فلک.

۵۰۴- نفایس الفنون

شمس‌الدین محمدبن محمود آملی (قرن ۸ ه.ق.)

کتابی است در موضوع علوم و فنون که بین سالهای ۷۴۲-۷۳۵ ه.ق. به صورت دایرةالمعارف به وسیله محمدبن محمود آملی (قرن ۸) تالیف شده است. نام کامل کتاب «نفایس الفنون فی عرائس العیون» است که یکی از معروف‌ترین و مهمترین کتابها در مورد علوم و فنون قرن هشتم هجری است. کتاب در دو قسمت نوشته شده: قسمت اول علوم اوایل (علوم قدما) و قسمت دوم علوم اواخر. نفایس الفنون متضمن بحث در ۷۵ علم از علوم اوایل و ۸۵ علم از علوم اسلامی است. شمس‌الدین محمود آملی فیلسوف و دانشمند ایرانی مدرس مدرسه سلطانیه در زمان الجاتیو بود و با علمای اهل تسنن مباحثه و مناظره می‌کرد.

۵۰۵- نفثة المصدور

شرف‌الدین انوشیروان بن خالد فینی کاشانی (قرن ۶ ه.ق.)

عنوان کامل کتاب: «نفثة المصدور فی فتور زمان الصدور و صدور زمان الفتور» تالیف شرف‌الدین انوشیروان بن خالد فینی کاشانی معروف به ابونصر (قرن ۶ ه.ق.) وزیر سلجوقیان و از ارادتمندان خواجه نظام‌الملک و از منشیان زبردست فارسی در عصر سلجوقیان. کتاب دارای نمونه‌های خوب از انشای فارسی است که به همراه نمونه‌ای از اشعار شاعران بزرگ قدیم کامل شده است.

۵۰۶- نفثة المصدور

شهاب‌الدین محمد خرندزی زیدری نسوی (قرن ۷ ه.ق.)

کتابی است از شهاب‌الدین محمد خرندزی زیدری نسوی (وفات ۶۴۷ ه.ق.) منشی مخصوص جلال‌الدین منکبرنی در شرح وقایع زمان جلال‌الدین منکبرنی که به سال ۶۲۹ ه.ق. تالیف شده است منکبرنی لقب جلال‌الدین پسر سلطان محمد خوارزمشاه آخرین پادشاه سلسله خوارزمشاهیان است. کتاب به نثری مصنوع و منشیانه آمیخته با آیات قرآنی و احادیث و اشعار و امثال عربی و اشعار فارسی است.

۵۰۷- نفحات الانس

ملّا نورالدین عبدالرحمان جامی (قرن ۹ ه.ق.)

عنوان اصلی و کامل کتاب «نفحات الانس من حضرات القدس» است در معرفی و شرح حال ۶۱۴ تن از فضلا، حکما، علما، و مشایخ صوفیه که به وسیله نورالدین عبدالرحمان جامی (۸۹۸-۸۱۷ ه.ق.) بزرگترین شاعر و ادیب قرن نهم در سال ۸۸۳ قمری تألیف شده است. اصل کتاب به زبان عربی بود که به وسیله محمد بن حسین سلمی نیشابوری نوشته شده بود. بعدها خواجه عبدالله انصاری آن را به زبان هروی در آورد و جامی آن را به دستور امیرعلیشیر نوایی به فارسی دری درآورد و شرح حال بزرگان و مشایخ صوفیه را بر آن افزود و به نام «نفحات الانس من حضرات القدس» نامید.

۵۰۸- نقد النصوص

ملّا نورالدین عبدالرحمان جامی (قرن ۹ ه.ق.)

عنوان کامل کتاب «نقد النصوص فی شرح نقش الفصوص» کتابی است در موضوع حکمت و عرفان از نورالدین عبدالرحمان جامی (۸۹۸-۸۱۷ ه.ق.) شاعر، ادیب و عارف ایرانی که در سال ۸۶۳ ه.ق. تألیف شده است. و در تألیف آن گفتار مفسران چون شیخ صدرالدین محمد قونیوی و مویدالدین جندی و شیخ سعدالدین فرغانی را در نظر داشته است.

۵۰۹- نگارستان

احمد بن محمد بن عبدالغفار غفاری قزوینی (قرن ۱۰ ه.ق.)

کتابی است در موضوع تاریخ به زبان فارسی از قاضی احمد بن محمد غفاری قزوینی (۹۷۵-۹۰۰ قمری) دانشمند، مورخ و شاعر ایرانی در ۳۳۰ حکایت تاریخی به اسلوب جوامع الحکایات محمد عوفی که نویسنده تمامی آنها را برحسب ترتیب تاریخی نوشته و در سال ۹۵۹ ه.ق. آن را به شاه طهماسب صفوی تقدیم نموده است. این کتاب به زبان ترکی بسیاری از زبانهای زنده دنیا ترجمه شده است.

۵۱۰- نل و دمن (منظومه)

ابوالفضل بن مبارک علّامی تاگوری (قرن ۱۱ ه.ق.)

منظومه‌ای است از فیضی دکنی (متخلص به فیضی و فیاضی ۱۰۰۴-۹۵۴ ه.ق.) شاعر فارسی سرای هندی و ملک الشعرای اکبرشاه وزیر معروف او که در هندوستان به اشاره او سروده شده و در آنجا در قرن ۱۱ قمری به پایان رسانده است. شاعر این داستان را از روی داستان معروف «نله» و «دمیتی» از داستانهای مهابهاراتا به نظم در آورده است.

۵۱۱- نورالعلوم (رساله)

ابوالحسن علی بن جعفر خرقانی [شیخ] (قرن ۵ ه.ق.)

رساله‌ای است به زبان فارسی در موضوع عرفان از شیخ ابوالحسن خرقانی از بزرگان طریقت در قرن پنجم هجری قمری که نسب تربیتش به بایزید بسطامی می‌رسید. این اثر با انشایی روان و ساده و نثری شیرین نوشته شده است و یکی از شاگردان خرقانی پس از مرگ او آن را در ده باب تدوین کرده است. این کتاب دارای مختصات عمومی نثر قرن چهارم و اوایل قرن پنجم هجری است.

- نورالموریدین فضیحة‌المدین (از: کلابازی بخاری) ← شرح تعرّف

۵۱۲- نورالعیون (رساله)

ابو روح محمد زرین‌دست (قرن ۵ ه.ق.)

رساله‌ای است بسیار قدیمی به زبان فارسی که زرین دست (ابو روح محمد) چشم‌پزشک ایرانی زمان ملک‌شاه سلجوقی در موضوع معالجه چشم در سال ۴۸۰ ه.ق. تألیف نموده است.

۵۱۳- نورالهدایة (رساله)

جلال‌الدین محمد بن اسعد دوانی [ملّا] (قرن ۱۰ ه.ق.)

رساله‌ای است از جلال‌الدین محمدبن اسعد دوانی (معروف به علامه دوانی ۹۰۸-۸۳۰ قمری) از حکمای ایران در عهد خاندان آق‌قویونلو در مورد علت شیعه شدن مولف نوشته شده است. دوانی مذهب شافعی داشت و به موجب برخی از اقوال در اواخر عمر به تشیع گرویده است و این رساله در واقع بیان علت این تغییر مذهب بوده است.

۵۱۴- نوروز شاه

عزیزالدین متخلص به عزیزالهندی [خواجه] (قرن ۱۲ ه.ق.) نویسنده کتاب عزیزالله نام هندی از نویسندگان قرن ۱۲ هجری است. موضوع کتاب و سیاق آن تقریباً شبیه «بختیارنامه» یا هفت گنبد است که در آن نیک‌رخت هفت شب قصه بیان کرده است.

۵۱۵- نوروز نامه (رساله)

غیاث‌الدین ابوالفتح عمر بن ابراهیم خیام نیشابوری (قرن ۶ و ۵ ه.ق.) رساله‌ای است در موضوع منشا و تاریخ و آداب جشن نوروز و علت آن که خیام نیشابوری (وفات ۵۱۷ ه.ق.) به زبان فارسی نوشته است. کتاب دارای مضامین پرفایده در مورد زر و انگشتری، شمشیر، تیر و کمان، قلم و اسب و باز روی نیکو و دفینه‌ها و مشروبات دارد. این کتاب دارای نثری ساده و شیوا در بیان علل پیدایش جشن نوروز و این‌که کدامیک از پادشاهان ایران واضع آن بوده‌اند، همراه با معرفی آیین جشن و آداب پادشاهان ساسانی.

۵۱۶- نهاية الاقدام

ابوالفتح محمدبن عبدالکریم شهرستانی (قرن ۶ ه.ق.) کتابی است در موضوع کلام که به وسیله ابوالفتح محمد بن عبدالکریم بن احمد شهرستانی (۵۴۸-۴۷۹ ه.ق.) فیلسوف مسلمان و عالم علم کلام و عالم ادیان و از دانشمندان اشعری تألیف شده است. کتاب دارای ۲۰ قاعده است و هر قاعده یکی از

مسائل علم کلام را بنا بر مذاهب اشعری مورد بحث قرار داده است.

۵۱۷- نه‌ایة‌الایجاز فی درایة‌الاعجاز

ابو عبدالله فخرالدین محمد بن عمر تمیمی بکری رازی [امام فخر رازی] (قرن ۶ ه.ق.) کتابی است در بیان علوم بلاغت و اعجاز قرآن که به وسیله فخر رازی (امام فخر رازی فقیه شافعی ۶۰۶-۵۴۴ ه.ق.) از علمای معقول و منقول و دانشمند ایرانی در زمان خوارزمشاهیان نوشته شده است.

۵۱۸- نه‌ایة‌العقول

ابو عبدالله فخرالدین محمد بن تمیمی بکری رازی [امام فخر رازی] (قرن ۶ ه.ق.) عنوان کامل کتاب «نه‌ایة‌العقول فی درایة‌الاصول» در موضوع کلام و حکمت که به وسیله امام فخر رازی مشهور به امام فخر فقیه شافعی (۶۰۶-۵۴۴ ه.ق.) از علما و متکلمین بزرگ اسلام در عصر خوارزمشاهیان تالیف شده است.

۵۱۹- نیرنگستان (رساله پهلوی)

رساله‌ای به زبان ممزوج از پهلوی و اوستایی که در موضوع اجرای مراسم مذهبی و دینی زردشتی شامل ۳۲۰۰ کلمه اوستایی و ۶۰۰ کلمه پهلوی و ترجمه آن ۲۲۰۰۰ کلمه پهلوی نوشته شده است.

۵۲۰- وامق و عذرا

ابوالقاسم حسن بن احمد عنصری بلخی (قرن ۵ ه.ق.) داستان منظوم از ابوالقاسم عنصری بلخی (وفات ۴۳۱ ه.ق.) از شعرای بزرگ پارسی در قرن پنجم هجری قمری به زبان فارسی. اصل داستان یونانی است که احتمالاً در دوره انوشیروان به زبان پهلوی در آمده است و آن داستانی است از عشق دو دل‌داده به همین نام. عذرا نام معشوقه وامق است که کنیزی بود در زمان اسکندر مقدونی ولی در

ادبیات فارسی یکی از داستانهای مشهور عاشقانه معرفی شده است. محل آغاز داستان جزیره «ساموس» در دریای اژه است. عنصری اولین کسی است که این داستان را به نظم در آورده است. بنابر روایات، شخصیت داستان گاه منسوب به چین و زمانی منسوب به یمن شده است در حالی که قهرمان داستان شخصی است به نام «فلقراط» معرب یونانی «پولوکراتس» فرمانروای «ساموس» و وامق که جوانی از اقوام او یونانی است. عنصری این مثنوی را در بحر متقارب سروده است و پس از او فصیحی جرجانی، امیر فرخاری، فتیلی بخارایی، ضمیری اصفهانی، محمود لامعی (از شاعران ترک) و بهشتی آن را به نظم در آورده‌اند.

۵۲۱- وجه دین

حمیدالدین ابو معین ناصرین علوی ملقب به حجت معروف به ناصر خسرو قبادیانی مروزی یمکانی [حکیم] (قرن ۴ و ۵ ه.ق.)

کتابی است به فارسی در موضوع کلام و دین از ناصر خسرو قبادیانی (۴۸۱-۳۹۴ ه.ق.) در ۵۱ گفتار که مولف آن را در احکام شریعت و باطن، دوزخ و بهشت، قرآن، ظاهر و باطن شریعت به طریقت فرقه اسماعیلیه نوشته است. این کتاب دارای اصطلاحات مخصوص به فرقه اسماعیلیه می‌باشد.

۵۲۲- ولدنامه

بهاءالدین احمدبن محمدبن حسین (فرزند جلال‌الدین مولوی رومی) سلطان ولد (قرن ۸ ه.ق.)

یا به عنوان دیگر «مثنوی ولدی یا مثنوی ولد» که در بحر خفیف مخبون مقصور (مخذوف) در دو قسمت نظم و نثر پیرامون سرگذشت مولانا جلال‌الدین رومی به وسیله سلطان ولد (محمدبن محمد ۷۱۲-۶۲۳ ه.ق.) پسر جلال‌الدین مولوی سروده شده و موضوع آن سرگذشت مولانا و یاران اوست همراه با قدیمی‌ترین و صحیح‌ترین اسناد تاریخی در این مورد. این مثنوی ظرف مدت ۱۴ ماه و با تعداد ادبیات تقریباً ده هزار بیت ۱۸ سال پس از مرگ مولانا جلال‌الدین رومی به نظم کشیده شده است.

۵۲۳- وندیداد (کتاب پهلوی)

به معنی قانون ضد دیو. یکی از قسمتهای پنجگانه اوستا مجموعاً شامل ۲۲ فصل (فرگرد) همراه با مندرجات گوناگون، پیرامون آفرینش زمین و کشورها، داستان جم (جمشید) در خوشی و ناخوشی جهان، سوگند، پیمان و عهد شکستن، پاکی و پاکیزگی، شرحی در باب خروس که هنگام سحر مردمان را جهت ذکر خداوند یاری می‌کند و نیز در مود خصوصیات سگ، بیشتر حول و حوش آیین زردشتی است. یک قسمت که شامل سه جزء اوستا: یسنا، ویسپرد و وندیداد به نام «وندیداد ساده» نامیده شده است.

- وندیداد ساده ← وندیداد

۵۲۴- ویسپرد (کتاب پهلوی)

یکی از بخشهای پنجگانه اوستا و در واقع مجموعه‌ای از ملحقات یسنا است که به هنگام مراسم دینی و مخصوصاً در اعیاد دینی «گهنبار سال» خوانده می‌شود. عده فصول آن ۲۵ - ۲۷ است.

۵۲۵- ویس ورامین

فخرالدین اسعد گرگانی (قرن ۵ ه.ق.)

داستان منظوم عاشقانه از فخرالدین اسعد گرگانی (قرن ۵ ه.ق.) که در حدود سال ۴۴۶ قمری به نظم درآمده است. ویس ورامین دو دل داده است که فخرالدین اسعد گرگانی آن را با وصفهای بسیار دقیق اما عاشقانه و با توانایی خاص در نه‌هزار بیت سروده است. اصل داستان به زبان پهلوی است و مربوط است به دوره اشکانیان که در واقع اولین کتاب داستان منظومه عاشقانه فارسی است که در بحر هزج مسدّس مقصور (مخذوف) سروده شده است. این کتاب به زبانهای مختلف از جمله زبان گرجی ترجمه شده است.

۵۲۶- هداية المتعلمين

ابوبکر ربیع بن احمد اخوینی (قرن ۴ ه.ق.)

کتابی است در موضوع پزشکی به زبان فارسی از ابوبکر ربیع بن احمد اخوینی (قرن ۴ ه.ق.) از شاگردان ابوبکر محمد بن زکریا رازی که در نیمه دوم قرن چهارم تألیف شده است و یکی از کتب برجسته پزشکی و در شمار کتب متوسط (یعنی حدّ میانه کتب مفصل و مختصر) محسوب می شود. ابوبکر به علت معالجه بیماران مالیخولیایی پزشک دیوانگان هم لقب داشت.

۵۲۷- هفت افسانه

نظام الدین ابو محمد الیاس بن یوسف بن زکی بن موید نظامی گنجوی [حکیم] (قرن ۷ و ۶ ه.ق.)

داستانی است از نظامی گنجوی (۶۱۴-۵۳۰؟ ه.ق.) در هفت پیکر. در این داستان نقل شده است که بهرام هر روز از روزهای هفته به گنبدی نزد دختر یکی از پادشاهان می رفت و هر روز یک افسانه را از زبان دختری می شنید که به هفت افسانه معروف است.

۵۲۸- هفت اقلیم

امین احمد رازی (قرن ۱۱ ه.ق.)

تذکره ای است در زندگی شاعران به زبان فارسی که در مدت هفت سال به وسیله امین احمد رازی (قرن ۱۱ ه.ق.) تألیف شده است. مولف اهل ری می باشد ولی کتاب خود را در هندوستان تألیف نمود (۱۰۰۲ ه.ق. یا ۱۰۲۸ ه.ق.) و آن را به هفت بخش به مناسبت هفت اقلیم تقسیم کرده است و شعرا را براین اساس طبقه بندی کرده و در زیر هر اقلیم اطلاعاتی در مورد جغرافیای آن ناحیه آورده است.

۵۲۹- هفت اورنگ

نورالدین عبدالرحمان بن احمد جامی (قرن ۹ ه.ق.)

هفت مثنوی از عبدالرحمان جامی (۸۹۸-۸۱۷ ه.ق.) شاعر قرن نهم که آن را «سبعه یا هفت اورنگ» می‌گویند. هفت اورنگ به پیروی از خسته نظامی گنجوی سروده شده است.

هفت اورنگ شامل هفت مثنوی به شرح زیر است:

- (۱) سلسله الذهب که در سال ۸۹۰ قمری تالیف شده است.
- (۲) سلامان و اقبال مشتمل است بر ۱۱۳۱ بیت که در سال ۸۸۵ ه.ق. تالیف شده است.
- (۳) تحفة الاحرار که در سال ۸۸۶ ه.ق. به نظم در آمده و شامل ۱۱۷۰ بیت است. منظومه‌ای است اخلاقی مبتنی بر افکار عرفانی.
- (۴) سبحة الابرار که در سال ۸۸۷ ه.ق. تالیف شده است.
- (۵) یوسف و زلیخا که در سال ۸۸۸ ه.ق. تالیف شده است.
- (۶) لیلی و مجنون که در سال ۸۸۹ ه.ق. تالیف شده و در مورد حوادث زندگی، عشق و شیدایی مجنون با لیلی است.
- (۷) خردنامه اسکندری که در سال ۸۹۰ ه.ق. تالیف شده و دارای مضامین و مطالب حکمی و اخلاقی است و از اهمیت مثنویهای بالا برخوردار نیست.

۵۳۰- هفت پیکر (مثنوی)

نظام‌الدین ابو محمد الیاس بن یوسف زکی موبد، نظامی گنجوی [حکیم] (قرن ۷ و ۶ ه.ق.) عنوان دیگر کتاب «بهرامنامه» است که مثنوی در بحر خفیف سالم مجنون مقطوع از آثار خسته نظامی گنجوی (۶۱۴-۵۳۰ ه.ق.) چهارمین مثنوی شاعر معروف ایرانی در قرن ششم هجری قمری که در ۵۱۳۰ بیت سروده شده است. شاعر در این مثنوی شرح زندگی و سرگذشت بهرام گور و زناشویی وی را با دختران پادشاهان هفت اقلیم و افسانه گفتن دختران برای بهرام به صورت هفت افسانه زیبا بیان شده است. این مثنوی یکی از زیباترین مثنویهای زبان و ادب فارسی است. تاکید نظامی در این مثنوی بیشتر بر عدد «هفت» است.

شاعر زندگی بهرام گور، از زمان تولد تا جلوس به سلطنت و در پایان رفتن به دنبال گورخر را با هنری بسیار ماهرانه و عاشقانه معرفی کرده است.

۵۳۱- همای و همایون (منظومه)

کمال‌الدین ابو عطا محمود بن علی خواجوی کرمانی (قرن ۸ ه.ق.) منظومه‌ای است عاشقانه در بحر متقارب در ۴۴۰۷ بیت از خواجوی کرمانی شاعر بزرگ ایرانی (۷۵۳-۶۷۹ ه.ق.) که به نام سلطان ابوسعید یا به نام وزیر او غیاث‌الدین محمد به سبک خمسة نظامی گنجوی و تاثیر از فردوسی سروده شده است. سال تالیف ۷۳۲ ه.ق. است موضوع داستان عشق همایون با همای دختر فغفور چین است.

۵۳۲- هنرنامه یمینی (مثنوی)

ابو عمر بهاء‌الدین عثمان مختاری غزنوی (قرن ۶ ه.ق.) مثنوی حکیمانه‌ای است از مختاری غزنوی شاعر پارسی‌گوی ایران و از قصیده سرایان معروف در قرن پنجم و ششم هجری قمری که به نام یمین‌الدوله اسماعیلی گیلکی پادشاه طبرستان در بحر خفیف سروده شده است.

۵۳۳- هوم یشت (کتاب زردشتی)

فصلهای نهم تا یازدهم از کتاب «اوستا» کتاب مقدس ایرانیان قدیم و زردشتیان و قدیمی‌ترین اثر مکتوب مردم ایران را «هوم یشت» می‌نامند. مندرجات این فصول در مورد گیاه فشرده هوم و در تاثیر و فضیلت آن بوده. (هوم نام گیاهی است که دارای شیره سفید رنگ است و مسگر می‌باشد و هنگام اجرای مراسم مذهبی می‌نوشتند و نیز نام عابدی است و نام فرشته‌ای)

- یادگار زرایران ← ایاتکار زرایران

۵۳۴- یوسف و زلیخا (مثنوی)

نورالدین عبدالرحمان بن احمد جامی [ملاً] (قرن ۹ ه.ق.) مثنوی پنجم از مثنویهای هفت اورنگ در سرگذشت یوسف و ماجرای دلبستگی زلیخا به او که به وسیله عبدالرحمان جامی (۸۹۸-۸۱۷ قمری) شاعر و ادیب و عارف

ایرانی در قرن نهم هجری قمری سروده شده است. اصل این مثنوی از داستان یوسف (ع) که در قرآن کریم آمده است. این کتاب به اغلب زبانهای دنیا ترجمه شده است.

نویسنده

(آ - الف)

- آجودانباشی ← ابراهیم خان
 آذرپاد (موبد موبدان) ۶۰
 آذریبگدلی ← لطفعلی بیک بن آقاخان آذریبگدلی [حاج]
 آذر فرنبغ (موبدی معاصر مامون عباسی) ۲۳۴
 آذری اسفراینی، نورالدین حمزه بن علی ۱۸۸-۱۰۰
 آذری طوسی، نورالدین حمزه بن علی ← آذری اسفراینی، نورالدین حمزه بن علی
 آرزو، سراج الدین علی بن حسام الدین ← سراج الدین علیخان آرزو بن حسام الدین -
 الکوالیری اکبرآبادی
 آشتیانی، مصطفی بن محمد حسن آشتیانی ← افتخار صهبا مصطفی بن محمد حسن
 آشتیانی
 آل محمد صالح، عنایت اله ۹۶
 آملی، شمس الدین محمد بن محمود ← شمس الدین محمد بن محمود آملی
 ابراهیم خان ۳۱۸-۲۶۹
 ابراهیم خان خلیل ← علی ابراهیم خان خلیل
 ابرقویی، خسرو [ملّا] ۳۵۵
 ابن بزار، توکل بن اسماعیل بن محمد اردبیلی ۳۲۳
 ابن بلخی ۳۵۰
 ابن بی بی، ناصرالدین یحیی بن مجدالدین محمد ترجمان معروف به ابن بی بی ۶۵
 ابن خرداد به (ابن خرداد به) ابوالقاسم عبیداله بن عبداله (احمد) ۴۵۴-۲۸۰
 ابن سینا، حسین بن عبداله ابوعلی سینا ملقب به شیخ الرئیس ۴۰۸-۳۳۲-۲۲۵-۲۰۴
 ابن طبری ← سهل طبری
 ابن مقفع، عبداله بن دادویه ۱۲

- ابو احوص سغدی سمرقندی ۳۹۲
- ابوالثنا، علامه شیرازی ← قطب الدین محمود بن مسعود کارزونی
- ابو اسحاق ابراهیم بن منصور بن خلف نیشابوری ۳۷۸
- ابوالحسن علی بن ابی علی عثمان جلابی غزنوی ← جلابی غزنوی، ابوالحسن علی بن ابی علی عثمان
- ابوالفتوح رازی، جمال الدین حسین علی ۱۶۴-۲۴۵
- ابوالفرج رونی ← رونی نیشابوری لاهوری، ابوالفرج بن مسعود
- ابوالفضل بن مبارک علامی تاگوری ۱۰-۴۹-۵۱۰
- ابوالفضل میدانی ← میدانی نیشابوری، ابوالفضل احمد بن محمد
- ابوالمعالی محمد بن عبدالله حسینی علوی ۱۰۱
- ابوالمعالی نصراله محمد بن عبدالحمید شیرازی [نصراله منشی] ۴۰۴
- ابوالموید بلخی ۳۴۲-۳۹۱
- ابوبکر جعفر بن نرشیخی ۱۱۵
- ابوبکر عتیق سورآبادی ۱۶۶
- ابوبکر محمد نرشیخی ← ابوبکر جعفر بن نرشیخی
- ابوبکر مطهر بن محمد جمالی یزدی ← جمالی یزدی، ابوبکر مطهر بن محمد
- ابوریحان بیرونی، محمد بن احمد ← بیرونی، ابوریحان محمد بن احمد خوارزمی
- ابوزید البلخی، ابوزید احمد بن سهل ۳۲۴
- ابوشکور بلخی ۷
- ابوطالب بن محمد هاشم حسینی شیرازی [سید] ۴۳
- ابوطالب حسین ← ابوطالب محمد هاشم حسینی شیرازی [سید]
- ابوعلی تنوخی، محسن بن علی ۳۵۳
- ابوعلی سینا ← ابن سینا
- ابومطیع بلخی ۳۴۱
- ابومنصور علی هروی، موفق الدین ۱۴
- ابومنصور محمد بن عبدالله معمری ← ابومنصور معمری

ابو منصور معمری ۴۷۳

ابونصر شرف الدین انوشیروان بن خالد فیینی کاشانی ← فیینی کاشانی،

شرف الدین انوشیروان بن خالد

ابونصر محمد بن عبد الجبار عتبی ۱۴۵

ابونصر هروی، قاسم بن یوسف ← فاضل هروی

احمد بن محمود ۱۳۹

احمد تبریزی [وحید الاولیا] ۳۱۱

احمد علی مخدوم بجش ← مخدوم بجش، احمد علی [شیخ]

احمد فریدون ملقب به توقیعی معروف به فریدون بیک ۴۸۲

اختر، محمد صادق خان [قاضی] ۳۱۷

اخوینی، ابوبکر ربیع بن احمد ۵۲۶

ازرقی هروی، ابوبکر بن افضل الدین (زین العابدین) بن اسماعیل وراق ۵۲

استرابادی باقر بن محمد ← میرداماد، محمد باقر بن شمس الدین محمد

حسینی استرابادی اصفهانی

اسدی رازی ← نجم الدین رازی، ابوبکر عبدالله ۴۱۱-۴۲۱

اسدی طوسی، ابونصر علی بن احمد

اسرار ← سبزواری، هادی بن مهدی طبیب

اسعد گرگانی ← فخرالدین اسعد گرگانی

اسکندر بیک ترکمان منشی ۱۳۰

اسکندر بیک منشی ← اسکندر بیک ترکمان منشی

اسیر ← لاهیجی نوربخشی، شمس الدین محمد بن یحیی

اسیری لاهیجی ← لاهیجی نوربخشی، شمس الدین محمد بن یحیی

اشراق ← میرداماد، محمد باقر بن شمس الدین محمد حسینی استرابادی اصفهانی

اصطخری، ابواسحق ابراهیم بن محمد الفارسی معروف به کرخی ۴۵۵

اصفهانی، ابراهیم بن میرزا شاه حسین ← میرزا ابراهیم بن میرزا شاه حسین اصفهانی

اصفهانى، شمس الدين محمد بن فخرالدين سعيد ← فخرى اصفهانى، شمس الدين
محمد بن فخرالدين سعيد

اصفهانى، ميرزا محمدصادق ← نامى اصفهانى شيرازى، محمدصادق
اعتمادالسلطنة، محمدحسن خان ← مقدم، محمدحسن بن على حاجب الدوله
افتخارالعلماء ← افتخار صهبا، مصطفى بن محمدحسن آشتيانى
افتخار صهبا، مصطفى بن محمدحسن آشتيانى متخلص به افتخار صهبا [افتخارالعلماء] ۴۷
افلاکى، شمس الدين احمد بن اخى ناطور القوندى مشهور به افلاکى ۴۷۷
الداندرومى، محمد بن حسن ۳۷۹

الديرومى ← الداندرومى، محمد بن حسن
امام فخر رازى ← رازى، ابو عبدالله فخرالدين محمد بن عمر تيمى بکرى
اميرالشعرا ← اديب الممالک فراهانى، محمدصادق بن حسين اميرى قائم مقامى
اميرالشعرا ← هدايت طبرستانى، رضاقلی خان بن محمد هادى
اميران حسيني اصفهانى ← غياث الدين على بن على اميران حسيني اصفهانى
امير خرد خليفه نظام الدين چشتى دهلوى ← محمد مبارکعلی [شيخ]
امير خسرو دهلوى، ابوالحسن امير خسرو بن امير سيف الدين محمود ۱۳-۴۶-
۹۰-۱۹۰-۳۱۴-۲۱۳-۳۷۶-۳۴۸-۴۵۸

امير على شيرنوايى ← نوايى، امير على شير متخلص به خانى ۲۱
امين احمد رازى ۵۲۸
امين شهشهانى، عبدالوهاب بن محمد ← شهشهانى اصفهانى، عبدالوهاب بن محمد
امين حسيني

انجو شيرازى، جمال الدين حسين بن فخرالدين حسن [عضدالدوله] ۳۶۱
انجوى شيرازى، جمال الدين حسين بن فخرالدين ← انجو شيرازى،
جمال الدين حسين بن - فخرالدين حسن [عضدالدوله]
انصارى هروى، ابواسماعيل عبدالله معروف به پيرانصارى [شيخ الاسلام - خواجه]
۴۷۵-۳۲۷-۵۳

انوار، قاسم ۶۷

انوشیروان، کسری [عادل] ۶۲-۱۷۰

اوحدالدین عبدالله بن ضیاءالدین مسعود حسینی بلیانی کازرونی معروف به شاه ملّا و

عبدالله اولیا [سید] ۳۴۶

اوحدی اصفهانی ← اوحدی مراغه‌ای، رکن‌الدین

اوحدی مراغه‌ای، رکن‌الدین متخلص به اوحدی ۱۷۳

اوشنر ۶۱

اولیا ← محمد مبارکعلی [شیخ]

اهلی شیرازی، محمد ۳۰۸

ایران‌شاه بن ابی‌الخیر ۶

(ب)

بابا افضل کاشانی، افضل‌الدین محمد بن حسین موقی ۱۸۰-۲۳۹-۳۴۵-۴۷۱

باباطاهر عربان همدانی ۳۷۳

بابا فغانی ← فغانی شیرازی

بافقی، محمد مفید ← مستوفی بافقی، محمد مفید

بایسنقری ۷۲

بختیشاه غازی سمرقندی ← دولت‌شاه بن علاء‌الدین بختیشاه غازی سمرقندی

بدایع نگار، محمد ابراهیم بن محمد مهدی ← نواب طهرانی، محمد ابراهیم بن مهدی

تفرشی

بدایعی بلخی، محمد بن محمود ۱۰۷

بدلیسی ← شمس‌الدین شرفخان

برخوردار بن محمود ترکمان فراهی متخلص به ممتاز [میرزا] ۳۰۶-۴۴۴

برنی، ضیاءالدین بن موید الملک [خواجه] ۱۳۲

برهان ← محمد حسین بن خلف تبریزی

بسمل ← نواب شیرازی، علی اکبر بن علی نقیب

بغوی، ابو محمد حسین بن مسعود ۳۹۹

بلخی، ابوزید احمد بن سهل ← ابوزید البلخی، ابوزید احمد بن سهل

بلعمی، ابوعلی محمد بن ابوالفضل محمد بن عبیداله ۱۱۷

بلعمی، ابوعلی محمد بن عبیداله ← بلعمی، ابوعلی محمد بن ابوالفضل

محمد بن عبیداله

بلوهر ۹۳

بلیانی کازرونی ← اوحدالدین عبدالله بن ضیاءالدین مسعود حسینی بلیانی کازرونی

بناکتی، فخرالدین ابوسلیمان داود بن محمد ۱۱۸

بهاءالدین عاملی ← شیخ بهایی

بهاءالدین محمد بن مؤید بغدادی ۱۶۹

بهاءالدین ولد، محمد بن محمد بن حسین بن احمد خطیبی البکری بلخی

۳۷۴-۴۰۶-۴۳۴-۵۲۲

بهار، فاضل هندی ← پیک چند متخلص به بهار

بهجت، محمد نصیر جعفر ← فرصت شیرازی، محمد نصیر بن جعفر بهجت - معروف به

میرزا آقا [سید]

بهرام پژدو (شاعر زردشتی) ۲۵۷

بهگوان داس هندی ۲۷۶

بهمن کیقباد ۳۸۱

بیرونی، ابوریحان محمد بن احمد خوارزمی ۱۶۷

بیضاوی شیرازی، ناصرالدین عبدالله بن عمر ۵۰۲

بیغمی، محمد [مولانا] ۲۲۲

بیهقی، ابوالفضل محمد بن حسین کاتب [شیخ] ۱۲۰

بیهقی، احمد بن علی ۱۱۰

بیهقی، ظهیرالدین ابوالحسن علی بن ابوالقاسم زید ۱۱۹

بیهقی سبزواری ← کاشفی واعظ، کمالالدین حسین بن علی بیهقی سبزواری

(پ)

پاییزی نسوی، مجدالدین محمد ۲۹۲
 پیرانصاری ← انصاری هروی، ابواسماعیل عبدالہ
 پیرہرات (پیرہری) ← عبدالہ انصاری [شیخ الاسلام ابواسماعیل عبدالہ بن منصور]
 پیک چند متخلص بہ بہار ۹۸ -

(ت)

تاج سعیدی ← جرجانی، شمس الدین محمد بن میرسید شریف جرجانی
 تبریزی اصفہانی، ابوطالب ۲۱۶
 تتوی، نصرالہ بن محمد رضا [حاج سید] ۱۱۳
 تفتازانی، مسعود بن عمر ← مسعود بن عمر تفتازانی
 تمکین، زین العابدین بن اسکندر مستعلی شاہ شروانی ۸۹
 تنسر «بہرام خورزاد» ۴۹۲
 تنکابنی، محمد بن سلیمان ← محمد بن سلیمان تنکابنی
 تنوخی قاضی، ابو علی محسن بن ابوالقاسم ← ابو علی تنوخی محسن بن علی
 توقیعی ← احمد فریدون ملقب بہ توقیعی معروف بہ فریدون بک
 توکلی بن اسماعیل بن حاجی محمد اردبیلی ← ابن بزّاز، توکلی بن اسماعیل
 بن محمد اردبیلی
 تھانوی، محمد علی [شیخ] ۳۹۳
 تیمور میرزا فرزند فرمانفرما حسینعلی میرزا [حسام الدولہ] ۷۰

(ث)

ثعلبی نیشابوری، ابواسحاق احمد بن محمد بن ابراهیم ← ابواسحق ابراهیم
به منصور بن خلف نیشابوری

(ج)

جاجرمی، محمد بن بدرالدین ۴۸۸
جاماسب بن لهراسب برادر گشتاسب [شاهزاده] ۱۷۲
جامی، عبدالرحمان بن احمد جامی، ← نورالدین عبدالرحمان بن احمد [ملّا]
جامی، نورالدین عبدالرحمان بن احمد
[ملّا] ۹-۴۴-۴۵-۹۷-۱۴۹-۲۰۸-۲۶۵-۲۷۷
جبعی عاملی حارثی همدانی ← شیخ بهایی، محمد بن حسین عاملی حارثی همدانی
جرجانی، اسماعیل بن حسن حسینی (شرف الدین زین الدین ابوابراهیم) ۸-۲۳۶
جرجانی، شمس الدین محمد بن میر سید شریف حسینی جرجانی [میر]
جعفر حسینی خور موجی حقایق نگار [میرزا] ۱۹۹-۳۵۱
جعفر خان [میرزا] ← جعفر حسینی خور موجی حقایق نگار
جعفر خان خرموجی ← جعفر حسینی خور موجی حقایق نگار
جعفری، جعفر بن محمد بن حسن ۱۴۴
جلّابی غزنوی هجویری، ابوالحسن علی بن ابی علی عثمان ۳۹۶
جلال الدین بلخی ← مولوی رومی، جلال الدین محمد بن بهاء الدین محمد خطیبی
بکری بلخی
جلال الدین رومی ← مولوی رومی، جلال الدین محمد بن بهاء الدین خطیبی بکری بلخی
جلال الدین محمد بن اسعد دوانی، علی بن اسماعیل [ملّا] ۵۱۳
جلال الدین میرزا بن فتحعلیشاه قاجار ۴۹۳
جمال الدین محمد خوانساری ۴۰۱

جمال‌الدین ابوالفتوح ← ابوالفتوح رازی، جمال‌الدین حسین
 جمالی، ابوالفضل جمال‌الدین محمد بن عمر بن خالد قرشی مشهور به جمالی
 جمالی قرشی، ابوالفضل ← جمالی، ابوالفضل جمال‌الدین
 محمد بن عمر بن خالد قرشی مشهور به جمالی
 جمالی مهریجر دی ← ایرانشاه بن ابی‌الخیر
 جمالی یزدی، ابوبکر مطهر بن محمد ۳۵۴
 جناب‌دی، مظفر ← مظفر محمد قاسم بن مظفر جناب‌دی [ملاً]
 جوینی، عطا ملک جوینی ۱۲۳
 جوینی، علی بن احمد کاتب ← علی بن احمد کاتب بدیع اتابک
 جوینی [مویدالدوله] منتخب‌الدین.
 جهانگیر میرزا بن محمد ولی میرزا فرزند فتحعلیشاه قاجار معروف به
 حاج آقاخانه‌دار ۱۴۲

(ح)

حاج شیخ عباس قمی ← شیخ عباس قمی [حاج]
 حاج کبیر آقا ← سلام‌اله مجذوب‌علی شاه طریقتی
 حاج محمد کریم خان ← محمد کریم بن ابراهیم [محمد ابراهیم] کرمانی
 حاج میرزا حسن شیرازی ← فسائی شیرازی حسن بن حسن [حاج میرزا سعد]
 حاجی محمدخان قدسی مشهدی ← قدسی مشهدی، حاج محمدخان
 حاسب طبری ← طبری، محمد بن ایوب
 حافظ ابرو، شهاب‌الدین عبدالله بن لطف‌اله خوافی ۲۵۵
 حبیب ← قآنی شیرازی، حبیب‌اله بن محمد علی
 حبیب بن ابراهیم تفلیسی [ابوالفضل] ۳۸۴
 حجت ← ناصر خسرو قبادیانی مروزی یمکانی، حمیدالدین ابومعین
 حزین، محمد علی بن ایطالب گیلانی اصفهانی معروف به شیخ علی حزین ۱۲۴

- حزین لاهیجی ← حزین، محمد علی بن ایطالب گیلانی اصفهانی
 حسام الاسلام، تیمور میرزا ← تیمور میرزا فرزند فرمانفرما حسینعلی میرزا
 حسام الدوله تیمور میرزا فرزند فرمانفرما حسینعلی میرزا ← تیمور
 میرزا فرزند فرمانفرما حسینعلی میرزا
 حسن بن محمد بن حسن قمی ۱۳۳
 حسن بن محمد شرف الدین رامی تبریزی ← رامی تبریزی، شرف الدین
 حسن بن محمد
 حسن بیک روملو ← روملو، حسن
 حسن سیفی قزوینی ← میرعماد حسنی قزوینی
 حسین بن میر عالم حسینی هروی [میر] ۳۲۰
 حسین طباطبائی ← مجمر زواره اصفهانی، حسین [سید]
 حسینی، خورشاه بن قباد
 حسینی اصفهانی، غیاث الدین علی ← غیاث الدین علی بن علی امیران
 حسینی اصفهانی
 حسینی تنکابنی، حکیم محمد مومن بن محمد زمان ← حکیم مومن
 حسینی حائری، مجدالدین محمد بن ایطالب حسینی حائری ۲۶۰
 حسینی سمرقندی ← سمرقندی شمی الدین محمد بن اشرف
 حسینی شیرازی ← ابوطالب بن محمد هاشم حسینی شیرازی [سید]
 حسینی علوی ← ابوالعالی محمد بن عبدالله حسینی علوی
 حسینی قزوینی، امیر یحیی بن عبداللطیف ۴۱۹
 حسینی قزوینی شرف الدین فضل اله ۱۳۸
 حسینی قزوینی، محمد حسین بن محمد حسن شیرازی [حاج شیخ]
 حسینی مرعشی ← ظهیر الدین نصیر الدین حسینی مرعشی
 حسینی مرعشی شوشتری، نوراله [قاضی] ← نورالدین شریف الدین
 حسینی مرعشی شوشتری [قاضی]
 حسینی هروی ← حسین بن میر عالم حسینی هروی [میر]

حقایق نگار ← جعفر حسینی خورموجی حقایق نگار
 حکیم فردوسی طوسی ← فردوسی طوسی، ابوالقاسم
 حکیم محمد مومن محمدزمان حسینی تنکابنی ← حکیم مومن
 حکیم مومن
 حمداله مستوفی ← مستوفی قزوینی، حمداله بن ابی بکر بن نصر

(خ)

الخاتونی، ابوطاهر ۴۷۶
 خاقانی شروانی، افضل الدین ابراهیم بن نجیب الدین علی نجار ۱۵۱
 خاوری ← انوری ابیوردی، اوحدالدین علی بن اسحق
 خداجوی بن نامدار ۱۷۹
 خداوندگار ← مولوی رومی، جلال الدین محمد بن بهاء الدین محمد خطیبی بکری
 بلخی (ملای رومی)
 خدایار خان داود عباسی ← خدایار داود عباسی
 خدایار داود عباسی ۶۹
 خرقانی، ابوالحسن علی بن جعفر [شیخ] ۵۱۱
 خلاق المعانی ← کمال الدین اسماعیل
 خنجی، فضل اله بن روزبهان ۴۹۰
 خواجوی کرمانی، کمال الدین ابوالعطا،
 محمود بن علی ۲۱۸-۲۴۶-۲۶۲-۴۰۶-۴۱۵-۴۱۷-۵۳۱
 خواجه عبدالله انصاری ← عبدالله انصاری [شیخ الاسلام ابواسماعیل
 عبدالله بن ابومنصور]
 خواجه عمید عطایی بن یعقوب ← عطایی رازی، عمید
 خواجه محمود گاوآن ← گاوآن، محمود [خواجه]
 خواجه نصیر طوسی ← نصیرالدین طوسی، محمد بن محمد حسن

خواجہ نظام الملک طوسی ← نظام الملک، قوام الدین ابوعلی حسن
خوارزمی، کمال الدین حسین بن شہاب الدین حسن ← کمال الدین حسین
بن شہاب الدین حسن خوارزمی

خوافی ← فصیح بن احمد بن جلال الدین محمد خوافی
خواند میر ← غیاث الدین بن ہمام الدین محمد بن برہان الدین شیرازی
خوانساری، جمال الدین محمد بن حسن بن جمال الدین ← جمال الدین خوانساری
خوسفی قاثینی، محمد بن علی اکبر ← فرشتہ خوسفی قاثینی، محمد بن
علی اکبر [ملّا]

خیام نیشابوری، غیاث الدین ابو الفتح عمر بن ابراہیم [حکیم] ۱۸۲-۵۱۵
خیامی نیشابوری ← خیام نیشابوری، غیاث الدین ابو الفتح عمر بن
ابراہیم [حکیم]

(د)

دارالشکوہ، محمد بن شاہ جهان قادری [شاہزادہ] ۲۷۴
داعی الاسلام، محمد علی بن حسن حسنی ایرانی [پروفیسر سید] ۳۶۸
دقایقی مروزی، شمس الدین محمد ۸۰
دقیقی مروزی، ابو منصور محمد بن احمد ۴۱۲
دوانی، جلال الدین محمد بن سعد ← جلال الدین محمد بن اسعد دوانی [ملّا]
دولت شاہ بن علاء الدولہ بختیشاہ غازی سمرقندی ۱۵۹
دھقان ← دھقان سامانی، ابو الفتح
دھلوی، فرید الدین مسعود بن جمال الدین سلیمان ← گنج شکر دھلوی، فرید الدین
مسعود بن جمال الدین
دیلمی تتوی، احمد بن نصرالہ ← تتوی، نصرالہ بن محمد رضا [حاج سید]
دیلمی، عبدالرزاق بیک ۱۹۵
الدینوری، ابو حنیفہ احمد بن داود ۴۹۶

(ر)

رادویانی ← محمد بن عمر رادویانی
رازی ← ابوالفتح رازی، جمال الدین حسین بن علی
رازی، ابوبکر محمد بن زکریا ۳۲۵
رازی، ابو عبدالله فخرالدین محمد بن عمر تمیمی بکری [امام فخر رازی] ۳۴ - ۳۹۰ -
۵۱۸-۵۱۷

رازی، شمس الدین محمد بن قیس ← شمس الدین، محمد بن قیس رازی
رازی فخرالدین ← رازی، ابو عبدالله فخرالدین محمد بن عمر تمیمی بکری
رازی، محمد بن محمد بن ابو جعفر ۴۲۳
رامپوری ← غیاث الدین محمد بن جلال الدین بن شرف الدین
رامی تبریزی، شرف الدین حسن بن محمد ۶۸
راوندی، نجم الدین ابوبکر محمد بن علی ۲۳۷
رشید الدین ابوالفضل بن ابی بصیر احمد بن محمد میدی ۳۹۴
رشید الدین فضل اله بن عمادالدوله همدانی [خواجه] ۱۷۴
رشید و طواط ← و طواط، رشید الدین محمد بن محمد عبدالجلیل فاروقی بلخی
روزبهان، ابو محمد بن ابو نصر بقلی فسایی شیرازی [شیخ شطّاح]
روزبهان بقلی صنوی ← روزبهان، ابو محمد ابو نصر بقلی فسایی شیرازی
روملو، حسن ۱۸
روملو، حسن بیک ← روملو، حسن

(ز)

زیری اصفهانی آزادانی، میرزا محمدصادق ← اختر، محمدصادق خان
 زرکوب شیرازی، فخرالدین بن ابوالعباس احمد بن ابوالخیر ۳۱۳
 زرین دست، ابوروح محمد ۵۱۲
 زکریای رازی ← رازی، ابوبکر محمد بن زکریا
 زکریا قزوینی، عمیدالدین بن محمد ۳۴۳
 زلالی خوانساری، محمدحسن ۷۸
 زید، ظهیرالدین ابوالحسن علی بن ابوالقاسم ۱۴۷
 زیدری ← نورالدین محمد بن احمد النسوی
 زین الدین محمود بن عبدالجلیل واصفی ← واصفی، زین الدین محمد بن عبدالجلیل

(س)

سام میرزا بن شاه اسماعیل صفوی [ابوالمظفر] ۱۵۵
 سبزواری، هادی بن مهدی طبیب متخلص به اسرار [حاج ملّا] ۳۶
 سپهر، محمدتقی بن محمدعلی مستوفی کاشانی [لسان الملک] ۴۹۱
 سجزی، احمد بن محمد بن عبدالجلیل ۱۷۶
 سعدالدین محمد عوفی ← عوفی، جمال الدین محمد حنفی بخاری یزدی
 سرابی تبریزی، محمدکریم بن مهدیقلی [ملّا باشی] [حاج] ۸۵
 سراج الدین علیخان آرزو بن حسام الدین الکوایری اکبرآبادی ۲۶۷-۴۳۸
 سرور صاحب لاهوری ← غلام سرور صاحب لاهوری مفتی
 سروش، محمدعلی بن قنبرعلی ← سروش اصفهانی، محمدعلی قنبرعلی
 سروش اصفهانی، محمدعلی قنبرعلی [شمس الشعرا] ۲۶
 سروری کاشانی، محمدقاسم بن محمد ۳۶۳
 سعدی شیرازی، ابو عبدالله مصلح بن مشرف الدین ۹۵-۳۱۶-۳۳۱-۴۱۳

- سغدی سمرقندی ← ابواحوص سغدی سمرقندی
 سلام‌اله مجدوبعلیشاه طریقتی مشهور به حاج کبیر آقا مجرم مراغه‌ای [میر] ۷۳
 سلطان المحققین ← رازی محمد بن ابوجعفر
 سلطان خلیل میرزا (نواده سلیمان دوم صفوی) ۴۳۵
 سلطان ولد، بهاء‌الدین احمد بن محمد بن حسین (فرزند جلال‌الدین مولوی رومی) ۲۳۸
 سلمان ساوجی، جمال‌الدین محمد سلمان بن علاء‌الدین محمد ۱۸۵
 سلمی، ابوعبدالرحمان محمد بن حسین نیشابوری ۴-۳۲۶
 سلمی نیشابوری، ابوعبدالرحمان ← سلمی، ابوعبدالرحمان محمد بن حسین نیشابوری
 سمرقندی، شمس‌الدین محمد بن اشرف ۳
 سمرقندی ← کمال‌الدین عبدالرزاق بن جلال‌الدین اسحق سمرقندی
 سنایی غزنوی، مجدالدین ابومجد مجدود بن آدم [حکیم]
 ۵۴-۱۹۸-۲۶۶-۲۸۵-۳۲۹-۳۸۳
 سنجان رای منشی ۲۱۷
 سندیلوی، احمد علی خان [شیخ] ۴۴۹
 سنگلاخ ← سنگلاخ بجنوردی
 سنگلاخ بجنوردی [میرزا] ۱۵۸
 سوراآبادی ← ابوبکر عتیق سوراآبادی
 سهروردی، شهاب‌الدین ابوالفتح یحیی بن حبش [شیخ] ۲۴۱-۲۴۲
 سهل طبری ۳۸۷
 سیالکوتی، نظام‌الدین ۲۹۰
 سید حسین حسینی بن محمدرضا عارف ایرانی ← شمس‌العرفاء حسین بن محمدرضا
 سیف‌الشعرا ← دهقان سامانی، ابوالفتح
 سیفی قزوینی ← میرعماد حسنی قزوینی
 سیفی هروی، سیف بن محمد بن یعقوب ۱۴۰-۲۶۳

(ش)

- شاد ← محمدباد صاحب
- شامی ← نظام الدین شامی
- شاه جهان قادری ← داراشکوه، محمد بن شاه جهان قادری
- شاه جهانگیر هاشمی ← هاتفی کرمانی، محمد هاشم
- شاه حسین اصفهانی ← میرزا ابراهیم بن میرزا شاه حسین اصفهانی
- شاه منتصر باله ثانی ← منتصر باله ثانی [شاه]
- شاه نعمت اله ولی ← نعمت اله بن عبدالله ولی کرمانی [نورالدین شاه]
- شایق کشمیری، عبدالوهاب [ملاً] ۲۸۸
- شبستری تبریزی، سعدالدین (نجم الدین) محمود بن امین الدوله عبدالکریم [شیخ]
- ۳۰-۲۰۰-۴۱۴
- شبستری تبریزی، شیخ محمود ← شبستری تبریزی، سعدالدین (نجم الدین)
- شبلی نعمانی ۳۰۳
- شرف الدین علی یزدی ← شرف الدین یزدی، علی
- شرف الدین فضل اله حسینی قزوینی ← حسینی قزوینی، فضل اله
- شرف الدین یزدی، علی ۳۳۳
- شعوری ۳۶۴
- شمس الدین آملی، محمد بن محمود ← شمس الدین محمد بن محمود آملی
- شمس الدین شرفخان بدلیسی ۳۰۱
- شمس الدین محمد سعید فخر اصفهانی ← فخر اصفهانی، شمس الدین محمد بن فخر الدین سعید
- [شمس فخری]
- شمس الدین محمد بن قیس رازی ۴۶۳
- شمس الدین تبریزی ۴۰۳
- شمس الدین محمد بن محمود آملی ۵۰۴
- شمس الشعرا ← سروش اصفهانی، محمد علی قنبر علی

شمس العرفا، حسین بن محمد رضا [سید]

شمس العلما، عبدالب آبادی ۴۹۴

شمس المعالی ← قابوس بن وشمگیر [امیر]

شمس فخر اصفهانی ← فخر اصفهانی، شمس الدین محمد بن فخرالدین

سعید [شمس فخری]

شمس فخری ← فخری اصفهانی، شمس الدین محمد بن فخرالدین سعید [شمس

فخری]

شمس قیس، محمد بن قیس ← شمس الدین محمد بن قیس رازی

شهاب الدین عبداله کرمانی ← مروارید، شهاب الدین عبداله بیانی

شهرستانی، ابوالفتح محمد بن عبدالکریم ۵۱۶

شهشهانی اصفهانی، عبدالوهاب بن محمد امین حسینی [سید] ۷۵

شهمردان بن ابی الخیر ← شهمردان رازی

شهمردان رازی ۴۹۹-۲۵۰

شیخ احمد علی فرزند شیخ مخدوم بخش ← مخدوم بخش، احمد علی [شیخ]

شیخ الاسلام ژنده پیل ← جامی ژنده پیل شیخ الاسلام، ابونصر احمد بن ابوالحسن نامقی

شیخ الرئيس ← ابن سینا

شیخ بهایی، محمد بن حسین عاملی حارثی همدانی ۴۹۵-۴۰۷-۳۹۸-۳۱۲-۱۷۷

شیخ عباس قمی [حاج] ۴۸۱-۴۶۹

شیخ عبدالله انصاری ← انصاری هروی، ابواسماعیل عبداله

شیخ محمود شبستری ← شبستری تبریزی، سعدالدین (نجم الدین) محمود بن

امین الدوله عبدالکریم [شیخ]

شیرازی، ابوطالب بن محمد هاشم ← ابوطالب بن محمد هاشم حسینی شیرازی [سید]

شیرازی، نورالدین محمد ← نورالدین محمد بن عبداله حکیم عین الملک شیرازی

شیرعلیخان بن علی امجد خان لودی ۴۵۱

(ص)

- صبای کاشانی ← فتحعلی خان صبا کاشانی [ملک الشعرا]
 صدرا شیرازی، محمد بن ابراهیم بن یحیی القوامی [صدرالمتالهین ملا صدرا] ۱۶
 صدرالدین تبریزی ۳۶۵
 صدرالدین محمد ۴۲۹
 صدرالمتالهین ← صدرا شیرازی، محمد بن ابراهیم بن یحیی القوامی
 صفی سبزواری، فخرالدین علی [ابن ملاحسین کاشفی] ۴۲۰-۴۴۵
 صنیع الدوله ← مقدم (مراغه‌ای) محمد حسن اعتماد السلطنه
 صهبا، ابراهیم ← افتخار صهبا، مصطفی بن محمد حسن آشتیانی

(ض)

ضیاء نخشبی ← نخشبی، ضیاء الدین

(ط)

- طالب اوف، عبدالرحیم بن ابوطالب نجارزاده تبریزی [حاج ملا] ۲۷۵
 طباطبا حسنی، علی بن عزیزاله [سید] ۸۷
 طبری، ابوالحسن احمد بن محمد ۴۶۱
 طبری، ابو جعفر محمد بن جریر طبری ۱۶۲
 طبری، عمادالدین حسن بن علی [شیخ] ۳۸۵
 طبری، محمد بن ایوب ۳۰۲
 طیب هروی ← محمد بن یوسف هروی
 طرسوسی، ابوطاهر ← طرسوسی، ابوطاهر محمد بن علی بن موسی ۱۵-۲۲۳
 طرسوسی، ابوطاهر محمد بن علی بن موسی

طرسوسی، محمد بن حسن ← طرسوسی، ابوطاهر محمد بن علی بن موسی
 طرلوزان یونانی (حکیم باشی ناصرالدین شاه) [حکیم]
 ظهیرالدین مرعشی ← ظهیرالدین نصیرالدین حسینی مرعشی
 ظهیرالدین نصیرالدین حسینی مرعشی [میر] ۸۲-۱۲۹-۱۳۷
 ظهیرالدین نیشابوری [خواجه] ۲۷۸

(ع)

عاشق، آقامحمد خیاط اصفهانی ← عاشق اصفهانی، محمد
 عبدالحسین بن عبدالرحیم بردسیری ۱۱
 عبدالرحمان جامی ← جامی، نورالدین عبدالرحمان بن احمد [ملاً]
 عبدالرزاق بن نجفقلی مفتون دنبلی ۴۲۷
 عبدالرشید بن عبدالغفور حسنی مدنی تتوی [ملاً] ۳۶۲
 عبدالصمد بن محمد حسینی همدانی [ملاً] ۷۷
 عبدالکزیم بن هوازان قشیری ۱۶۳-۳۵۷
 عبدالعلی بیرجندی [ملاً] [شارح] ۱۰۵
 عبدالقادر بن ملوکشاه بدوانی ۴۷۹
 عبید زاکانی، نظام الدین ۲۰-۲۳۲-۴۸۷
 عتبی، ابونصر محمد ← ابونصر محمد بن عبدالجبار عتبی
 عتبی، محمد بن عبدالجبار ← ابونصر محمد بن عبدالجبار عتبی
 عراقی، فخرالدین ابراهیم بن شهریار همدانی [شیخ] ۳۴۷-۴۲۲
 عراقی همدانی ← عراقی، فخرالدین ابراهیم بن شهریار همدانی
 عروزی سمرقندی، نظام الدین احمد بن عمر بن ابوالحسن علی مکی نظامی
 ۱۹۲-۴۳۹

عزیزالدین متخلص به عزیزالهندي [خواجه] ۵۱۴
 عزیزاله نام هندی ← عزیزالدین متخلص به عزیزالهندي [خواجه]

- عزیز بن اردشیر استرابادی ۸۸
- عشرت سیالکوتی ← سیالکوتی، نظام‌الدین
- عضدالدوله جمال‌الدین حسین بن فخرالدین حسن انجو شیرازی ← انجوشیرازی
- جمال‌الدین حسین بن فخرالدین حسن
- عضدالدین ایجی [قاضی] ۳۷۲
- عطار، محمد بن ابراهیم ← عطار نیشابوری، فریدالدین ابو حامد محمد بن ابراهیم
- عطار نیشابوری، فریدالدین ابو حامد محمد بن ابراهیم ۲۷-۳۹-۴۲-
- ۴۸۴-۴۵۷-۱۵۷-۹۲-۵۵
- عظاملک جوینی ← جوینی، علاء‌الدین عظاملک
- عطایی رازی، [خواجہ] عمید ۸۴-۱۰۳-۲۸۳
- عقیلی، سیف‌الدین حاجی بن نظام ۲
- علامه دوانی ← جلال‌الدین محمد بن اسعد دوانی [ملا]
- علامه رازی ← رازی، محمد بن ابوجعفر
- علامه شیرازی ← قطب‌الدین محمود بن مسعود کازرونی [ابوالثنا علامه شیرازی]
- علامی ← ابوالفضل بن مارک علامی تاگوری
- علم‌الهدی، مرتضی [سید] ۱۴۶
- علوی، قاسم بن محمد ← مدائنی، قاسم بن محمد بن هاشم
- علوی عقیلی شیرازی، میرحسین بن محمد هادی ۴۴۶
- علی ابراهیم خان خلیل ۳۱۸
- علی بن احمد کاتب بدیع اتابک جوینی (مویدالدوله منتخب‌الدین) ۳۴۲
- علی بن شهاب‌الدین محمد همدانی [امیرکبیر] ۲۳۵
- علی بن عزیزاله طباطبا ← طباطبا حسنی، علی بن عزیزاله [سید]
- علی قلی میرزا بن فتحعلیشاه متخلص به فخری [اعتضادالسلطنة] ۴۹۴
- عمادالملک ← میرعماد حسنی قزوینی
- عماد سیفی ← میرعماد حسنی قزوینی
- عمر خیام نیشابوری ← خیام نیشابوری غیاث‌الدین ابوالفتح عمر بن ابراهیم [حکیم]

عنصر المعالی ← قابوس بن وشمگیر [امیر]
 عنصری، ابوالقاسم حسن بن احمد بلخی ۵۲۰-۲۱۹
 عنصری بلخی ← عنصری، ابوالقاسم حسن بن احمد بلخی
 عوفی، جمال الدین محمد حنفی بخاری یزدی ۴۱۸-۱۸۶
 عوفی، محمد بن احمد ← عوفی، جمال الدین محمد حنفی بخاری یزدی
 عین القضاة ہمدانی، ابوالمعالی عبدالہ محمد میانجی ۴۲۵-۲۴۰

(غ)

غزالی طوسی شافعی، ابو حامد محمد بن محمد [حجة الاسلام] [امام]
 ۵۰۱-۴۱۰-۳۷۰
 غزالی مشہدی، احمد ۲۸۲
 غفاری قزوینی، احمد بن محمد بن عبدالغفار ۵۰۹-۱۴۱-۱۲۲
 غلام سرور صاحب لاهوری مفتی متخلص بہ سرور [مولوی] ۲۱۰
 غیاث الدین بن ہمام الدین محمد بن برہان الدین شیرازی ۲۴۸-۲۳۱-۲۱۴
 غیاث الدین علی بن علی امیران حسینی اصفہانی ۲۲۴
 غیاث الدین محمد بن جلال الدین بن شرف الدین رامپوری ۳۴۹

(ف)

فارابی، ابونصر ← فارابی، ابونصر اسماعیل بن حماد جوہری
 فاضل بسطامی، نوروز علی بن محمد باقر [حاج ملا] ۳۵۶
 فاضل ہروی ۲۸
 فانی ← نوایی، امیر علی شیر متخلص بہ فانی
 فتح علی خان صبا کاشان [ملک الشعرا] ۲۹۳-۲۰۶
 فخر اصفہانی، شمس الدین محمد بن فخر الدین سعید [شمس فخری] ← فخری

اصفہانی، شمس الدین محمد

فخرالدین ابراہیم بن بزرگمهر ← عراقی، فخرالدین بن شہریار ہمدانی [شیخ]

فخرالدین اسعد گرگانی ۵۲۵-۲۱

فخرالدین صفی ← صفی سبزواری، فخرالدین علی [ابن ملا حسین کاشفی]

فخرالدین گرگانی ← فخرالدین اسعد گرگانی

فخر بناکتی ← بناکتی، فخرالدین ابوسلیمان داود بن محمد

فخر رازی، محمد بن عمر ← رازی، ابو عبدالہ فخرالدین محمد بن تمیمی بکری

فخر قواس ← مبارک شاہ غزنوی

فخری اصفہانی، شمس الدین محمد بن فخرالدین سعید [شمس فخری] ۴۶۷

فراہی، معین الدین بن محمد ← معین الدین مسکین بن شرف الدین محمد فراہی

فردوسی طوسی، ابوالقاسم [حکیم] ۲۸۷

فرشتہ ← محمد قاسم بن غلامعلی ہندوشاہ استرابادی

فرشتہ خوسفی قاضی، محمد بن علی اکبر [ملا] ۲۰۵

فرصت الدولہ ← فرصت شیرازی، محمد نصیر بن بہجت معروف بہ میرزا آقا [سید]

فرصت شیرازی، محمد نصیر بن جعفر بہجت معروف بہ میرزا آقا [سید] ۷۹

فرہاد میرزا معتمد الدولہ (ابن عباس میرزا ولیعہد) ۲۵۸

فریدون بک ← احمد فریدون ملقب بہ توقیع معروف بہ فریدون بیک

فریدون بیک ← احمد فریدون ملقب بہ توقیع معروف بہ فریدون بیک

فسایی شیرازی، حسن بن حسن [حاج میرزا سید] ۳۵۲

فصیح بن احمد بن جلال الدین محمد خوافی ۴۴۲

فضل الہ استرابادی ۱۸۱-۴۰

فضل الہ حروفی ← فضل الہ استرابادی

فضل الہ الخنجی ← خنجی، فضل الہ بن روزبہان

فضل الہ ہمدانی ← رشید الدین فضل الہ بن عماد الدولہ ہمدانی [خواجہ]

فومنی، عبدالفتاح ۱۳۶

فیاض ← لاهیجی قمی، عبدالرزاق

فیاض لاهیجی، عبدالرزاق بن علی ← لاهیجی قمی، عبدالرزاق
 فیاضی ← ابوالفضل بن مبارک علّامی تاگوری
 فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی [ملاً محسن] ۴۰۲
 فیضی کنی ← ابوالفضل بن مبارک علّامی تاگوری
 فینی کاشانی، شرف الدین انوشیروان بن خالد ۵۰۵

(ق)

قآنی شیرازی، حبیب اله بن محمد علی ۱۰۶
 قابوس بن وشمگیر [امیر] ۳۷۵
 قائم مقام فراهانی، ابوالقاسم بن میرزا بزرگ (عیسی) ثنایی [میرزا] ۴۸۳-۱۸۴
 قاری یزدی، نظام الدین محمود بن احمد ۳۲
 قانع طوسی، ملک الشعراء بهاء الدین احمد ۴۰۵
 قدسی مشهدی، حاج محمد خان ۳۳۴
 قرشی مشهور به جمالی ← جمالی ابوالفضل جمال الدین محمد بن عمر بن خالد قرشی
 قزوینی رازی ← نصیر الدین ابوالرشید عبدالجلیل بن ابی الحسین قزوینی رازی
 قطب الدین، محمود بن مسعود کازرونی [ابوالثنا علامه شیرازی] ۲۹۸-۲۲۸
 قطب الدین محمد رازی ← رازی، محمد بن ابوجعفر
 قطب المحققین ← رازی، محمد بن محمد بن ابوجعفر
 قمی، حسن بن محمد بن حسن ← حسن بن محمد بن حسن قمی
 قمی، عباس [حاج شیخ] ← شیخ عباس قمی [حاج]
 قمی، محمد طاهر بن محمد حسین [ملاً] ۱۵۰
 قیس رازی ← شمس الدین محمد بن قیس رازی

(ک)

کاتب یزدی، احمد بن حسین بن علی ۱۲۱
 کازرونی، قطب الدین محمود بن مسعود ← قطب الدین محمود بن مسعود کازرونی
 کاشفی، حسین بن علی ← کاشفی واعظ، کمال الدین حسین به علی بیهقی سبزواری [ملاً]
 کاشفی واعظ، حسین بن علی ← کاشفی واعظ، کمال الدین حسین به علی
 بیهقی سبزواری

کاشفی واعظ، کمال الدین حسین به علی بیهقی سبزواری [ملاً]

۴۸۶-۴۴۸-۲۴۷-۲۴۴-۶۴-۳۸-۲۳

کاشی، تقی الدین ۲۱۵

کاظم کرمانی، محمد تقی بن محمد ← مشتاق کرمانی، محمد تقی بن محمد کاظم
 شریف طریقتی

کتبی، محمود ۱۱۲

کرخی ← اصطخری، ابو اسحق ابراهیم بن محمد الفارسی
 کرمانی، شاه نعمت اله ← نعمت اله بن عبدالله ولی کرمانی (نورالدین شاه)
 کرمانی، محمد بن محمد کریم ← محمد کریم بن ابراهیم [محمد ابراهیم] کرمانی

کلاباذی بخاری، ابوبکر محمد بن ابی اسحق محمد بن ابراهیم ۲۹۷

کمال الدین حسین بن شهاب الدین حسن خوارزمی ۱۸۷

کمال الدین حسین بن شهاب الدین طبسی گازرگاهی [میر] ۴۳۱

کمال الدین عبدالرزاق بن جلال الدین اسحق سمرقندی ۴۵۹

کمال الدین مسعود ← کمال الدین خجندی

کمال خجندی ← کمال الدین خجندی

کنبو، عنایت اله ← آل محمد صالح، عنایت اله

(گ)

گازرگاهی ← کمال الدین حسین بن شهاب الدین طبسی گازرگاهی [امیر]
 گاوان، محمود [خواجه] ۲۵۱
 گردیزی، ابوسعید عبدالحی بن ضحاک ۲۵۹
 گردیزی غزنوی، عبدالحی بن ضحاک ← گردیزی، ابوسعید عبدالحی بن ضحاک
 گلستانه، ابوالحسن بن محمد امین ۴۴۰
 گنج شکر دهلوی، فریدالدین مسعود بن جمال الدین [شیخ] ۳۳
 گیسو دراز چشتی، صدرالدین ابوالفتح محمد حسینی [سید]

(ل)

لاهوری مفتی، سرور ← غلام سرور صاحب لاهوری، مفتی متخلص به سرور
 [مولوی]
 لاهیجانی، علی بن شمس الدین بن حسین ۱۲۵
 لاهیجی، علی بن شمس الدین بن حاج حسین ← لاهیجانی، علی بن شمس الدین بن حسین
 لاهیجی قمی، عبدالرزاق ۴۱۶
 لاهیجی نوربخشی، شمس الدین محمد بن یحیی متخلص به اسیر ۳۷-۴۶۸
 لسان الملک ← سپهر، محمد تقی بن محمد علی مستوفی کاشانی
 لطفعلی بیک بن آقاخان آذر بیگدلی [حاج] ۱
 لودی ← شیرعلیخان بن علی امجد خان لودی

(م)

مادج، قاسم ۱۸۹

مانی ۵۹-۲۴

مبارک شاه غزنوی ۳۶۶

مبارک علوی کرمانی ← محمد مبارکعلی [شیخ]

مجدالدین محمد پاییزی نسوی ← پاییزی نسوی مجدالدین محمد

مجدوبعلیشاه ← سلاماله مجدوبعلیشاه طریقتی مشهور به حاج کبیر آقا مجرم مراغه‌ای
[میر]

مجرم مراغه‌ای ← سلاماله مجدوبعلیشاه طریقتی مشهور به حاج کبیر آقا
مجرم مراغه‌ای [میر]

مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی [ملاً] ۱۸۳-۲۰۱-۲۰۲-۲۰۳-۴۶۵

محمد باد صاحب [شاد] ۳۵۸

محمدباقر علیه السلام [امام] ۵۶

محمدبن ایوب جاسب طبری ← طبری، محمدبن ایوب

محمدبن خاوندشاه ← غیاث‌الدین بن همام‌الدین محمدبن برهان‌الدین شیرازی

محمدبن سلیمان تنکابنی ۳۸۰

محمدبن علی علیه السلام امام پنجم ← محمدباقر (ع) [امام]

محمدبن عمر رادویانی ۱۶۱

محمدبن غازی ملطیوی ← ملتی، ملطی، محمدبن قاضی

محمدبن منور میهنی ۳۵

محمدبن منور ← محمدبن منور میهنی

محمدبن هندوشاه ← محمدقاسم بن غلامعلی هندوشاه استرآبادی

محمدبن یوسف هروی ۷۶

محمدپادشاه بن غلام محیی‌الدین ← محمدباد صاحب

محمد ترجمان ← ابن بی‌بی، ناصرالدین یحیی بن مجدالدین محمد ترجمان معروف به

ابن بی‌بی

محمد تقی بن محمد کاظم کرمانی ← مشتاق کرمانی، محمدتقی بن محمدکاظم

شریف طریقتی

محمدتقی خان سپهر [لسان‌الملک] ← سپهر، محمد تقی خان محمدعلی

- محمد حسین بن خلف تبریزی متخلص بہ برہان ۸۶
 محمد رضا عارف ایرانی ← شمس العرفا، حسین بن محمد رضا
 محمد زمان تنکابنی ← حکیم مومن
 محمد شیرین ← مغربی، محمد شیرین (شمس مغربی) [شیخ]
 محمد علی حزین ← حزین، محمد علی بن ایبطالب گیلانی اصفہانی
 محمد قاسم بن غلام علی ہندو شاہ استرآبادی ۱۳۱-۲۲۹
 محمد کاظم خراسانی [ابن حسین ہروی] [آخوند ملا]
 محمد کریم بن ابراہیم [محمد ابراہیم] کرمانی [حاج] ۲۹
 محمد مبارک علی [شیخ] ۲۸۶
 محمد معصوم بن صفایی حسینی ترمذی بکری نظام الدین متخلص بہ نامی [سید] ۱۲۶
 محمد معصوم شیرازی [معصوم علی شاہ] ۳۲۸
 محمد معصوم نامی ← محمد معصوم بن صفایی حسینی ترمذی بکری، نظام الدین
 محمود بن عمر بن محمود بن منصور ← منصور بن عمر بن محمود
 محمود کازرونی ← قطب الدین محمود بن مسعود کازرونی
 مختاری غزنوی، ابو عمر بہاء الدین عثمان ۳۱۰-۵۳۲
 مخدوم بخش، احمد علی [شیخ] ۳۷۷
 مدائنی، قاسم بن محمد بن ہاشم ۵۰۳
 مدنی تتوی ← عبدالرشید بن عبدالغفور حسنی مدنی تتوی [ملا]
 مرتان فرخ اور مزد دانان ۳۰۵
 مرزبان بن رستم بن شروین (اسپہبد) ۴۵۲
 مرعشی ← ظہیر الدین نصیر الدین حسینی مرعشی
 مروارید، شہاب الدین عبدالہ بیانی ۱۲۸
 مروارید، عبدالہ [خواجہ] ← مروارید، شہاب الدین عبدالہ بیانی
 مستوفی، حمدالہ ← مستوفی قزوینی، حمدالہ بن ابی بکر بن نصر
 مستوفی بافقی، محمد مفید ۱۷۸
 مستوفی قزوینی، حمدالہ بن ابی بکر بن نصر ۱۳۴-۳۳۵-۴۹۸

مسعود بن عمر تفتازانی ۱۷۱

مسعودی غزنوی، شرف الدین ظهیر الدین ابوالمحامد محمد بن مسعود ۴۰۰
مسکین بن شرف الدین محمد فراهی ← معین الدین مسکین بن شرف الدین
محمد فراهی [ملاً]

مسکین فراهانی، معین الدین بن محمد ← معین الدین مسکین بن شرف الدین محمد
فراهی [ملاً]

مظفر، محمد قاسم بن مظفر جنابذی [ملاً] ۱۶۸

معمدالدوله (نشاط اصفهانی) ← نشاط، عبدالوهاب موسوی

معصومعلیشاه ← محمد معصوم شیرازی

معین الدین مسکین بن شرف الدین محمد فراهی [ملاً] ۱۹

معین الفقرا ← احمد بن محمود

مفتون دنبلی ← عبدالرزاق بن نجفقلی، مفتون دنبلی

مقدم، محمد حسن بن علی حاجب الدوله مراغه‌ای [اعتماد السلطنة

[۳۸۶-۴۵۰-۴۶۰-۴۸۰

ملاً احمد بن نصراله دیبلی تتوی ← تتوی، نصراله بن محمدرضا [حاج سید]

ملاً خسرو ابرقویی ← ابرقویی، خسرو [ملاً]

ملاً صدرا ← صدرا شیرازی، محمد بن ابراهیم بن یحیی القوامی
(صدرا المتالیهین ملا صدرا)

ملاً نوروز بسطامی ← فاضل بسطامی، نوروز علی بن محمد باقر

ملاً هادی سبزواری ← سبزواری، هادی بن مهدی طیب [ملاً صدرا]

ملتی (ملطی) محمد بن قاضی ۲۴۹

ملک الشعرا صبای کاشانی ← فتحعلیخان صبا کاشانی [ملک الشعرا]

ممتاز ← برخوردار بن محمود ترکمان فراهی

منتصر بالله ثانی [شاه] ۱۰۸

المنتصر بالله دوم اسماعیلی ← منتصر بالله ثانی [شاه]

منشی، حسین بن عبدالله [میرزا] ۲۷۱-۲۷۰

منصور، محمود بن عمر بن محمود ۴۸۹

منوچهر پسر یوانیم ۲۲۱

موذن ← موذن سبزواری، محمد علی [شیخ]

موذن سبزواری، محمد علی [شیخ] ۱۵۶

موریه، جیمز ۱۹۴

موسوی اصفهانی، محمد صادق ← نامی اصفهانی شیرازی، محمد صادق

موفق الدین علی هروی ← ابو منصور علی هروی، موفق الدین

موفق هروی ← ابو منصور علی هروی، موفق الدین

مولانا ← مولوی رومی، جلال الدین محمد بن بهاء الدین محمد خطیبی بکری بلخی

مولوی رومی، جلال الدین محمد بن بهاء الدین محمد خطیبی بکری

بلخی ۳۷۴-۴۰۳-۴۳۰-۴۳۴-۴۷۲-۴۷۴

مویدالدوله منتخب الدین علی بن احمد کاتب بدیع [اتابک جوینی] ← علی بن احمد

کاتب بدیع

مهبجور ← وصال شیرازی، محمد شفیع میرزا کوچک

میدی ← رشید الدین ابوالفضل بن ابی بصیر احمد بن محمد میدی

میدانی نیشابوری، ابوالفضل احمد بن محمد ۲۶۴

میر حسین هروی ← حسین بن میر عالم حسینی هروی [میر]

میرداماد، محمد باقر بن شمس الدین محمد حسینی استرآبادی اصفهانی [سید] ۳۲۱

میرزا آقا ← فرصت شیرازی، محمد نصیر بن جعفر بهجت معروف به میرزا آقا [سید]

میرزا آقاخان کرمانی ← عبدالحسین بن عبدالرحیم بردسیری

میرزا ابراهیم بن میرزا شاه حسین اصفهانی ۳۶۷

میرزا جعفرخان خرموجی ← جعفر حسینی خرموجی حقایق نگار

میرزا حسین بن عبدالله منشی ← منشی، حسین بن عبدالله [میرزا]

میرزا سنگلاخ بجنوردی ← سنگلاخ بجنوردی

میرزا کوچک ← وصال شیرازی، محمد شفیع میرزا کوچک

میرزا تقی خان کاشانی ← سپهر محمد تقی خان محمد مستوفی کاشانی

میرزا محمد صادق بن محمد صالح زبیری اصفہانی آزادانی سے اختر،
محمد صادق خان

میر سید محمد صفوی سے سلطان خلیل میرزا [نوادہ سلیمان دوم صفوی]
میر شریف حسینی جرجانی سے جرجانی، شمس الدین محمد بن میر سید شریف
حسینی جرجانی
میر عماد حسنی قزوینی ۵
میر محمد بن حسین حسنی سیفی قزوینی سے میر عماد حسنی قزوینی

(ن)

ناصرالدین بن خواجہ منتخب الدین عمدة الملک یزدی منشی کرمانی یزدی الاصل
۵۰۰

ناصرالدین شاہ قاجار ۲۷۲
ناصر خسرو سے ناصر خسرو قبادیانی مروزی یمکانی، حمیدالدین ابومعین
ناصر خسرو قبادیانی مروزی یمکانی، حمیدالدین ابومعین ناصر بن علوی ملقب بہ
حجّت [حکیم] ۱۷۵-۲۲۰-۲۵۴-۲۷۳-۵۲۱
نامی، محمد معصوم سے محمد معصوم بن صفایی حسینی ترمذی بکری، نظام الدین
نامی، میرزا محمد صادق سے نامی اصفہانی شیرازی، محمد صادق موسوی معروف بہ
منشی

نامی اصفہانی شیرازی، محمد صادق موسوی معروف بہ منشی ۱۳۵
نایب الصدرین محمدرضا مشہور بہ صدرالدین تبریزی سے صدرالدین تبریزی
نجارزادہ تبریزی، عبدالرحیم سے طالب اوف، عبدالرحیم بن ابوطالب نجارزادہ تبریزی
نجم الدین دایہ سے نجم الدین رازی، ابوبکر عبدالہ
نخجوانی، ہندوشاہ بن سنجر سے ہندوشاہ، سنجر بن عبدالہ حاجبی
کیوانی آذربایجانی
نخشبی، ضیاء الدین ۱۹۳-۳۳۰

ندیم، محمد ۴۷۰

نراقی، احمد بن محمد مهدی [حاج ملّا] ۴۶۴

نزاری قهستانی [حکیم] ۲۳۰

نسفی، عزیزالدین بن محمد [شیخ] ۳۹۵

نصراله منشی ← ابوالمعالی نصراله محمد بن عبدالحمید نصرالهی، محمد

نصیرالدین ابوالرشید عبدالجلیل بن ابی الحسین قزوینی رازی ۳۸۹

نصیرالدین طوسی، محمد بن محمد حسن [خواجه]

۱۷-۲۲-۳۱-۶۶-۱۰۴-۳۰۴-۴۶۶

نصیرالدین طوسی، محمد بن محمد ← نصیرالدین طوسی، محمد بن محمد حسن

نصیر طوسی ← نصیرالدین طوسی، محمد بن محمد حسن

نظام الدین شامی ۳۳۸

نظام الدین عشرت سیالکوتی ← سیالکوتی، نظام الدین

نظام الدین ملّا عبدالعلی بن محمد بیرجندی ← عبدالعلی بیرجندی [ملّا]

نظام الملک، قوام الدین ابوعلی حسن بن علی نوقانی طوسی [خواجه] ۲۸۴

نظام الملک طوسی، نظام الملک قوام الدین ابوعلی حسن بن علی نوقانی طوسی [خواجه]

نظامی عروضی ← عروضی سمرقندی، نظام الدین احمد بن عمر

نظام قاری ← قاری یزدی، نظام الدین محمود بن احمد

نظام گنجه‌ای، الیاس بن یوسف ← نظامی گنجوی، نظام الدین ابو محمد الیاس

نظامی گنجوی، نظام الدین ابو محمد الیاس بن یوسف بن زکی بن موید [حکیم]

۴۱-۴۸-۲۱۲-۳۰۲-۴۲۶-۴۴۷-۵۲۷-۵۳۰-۵۳۳

نظامی نیشابوری دهلوی، تاج الدین حسن ۱۰۹

نعمت‌اله بن عبدالله ولی کرمانی (نورالدین شاه) ۱۰۲-۱۱۱

نعمت‌اله بن ولی کرمانی [سید] ← نعمت‌اله بن عبدالله ولی کرمانی [نورالدین شاه]

نواب شیرازی، علی اکبر بن (علی نقیب) متخلص به بسمل [حاج میرزا] ۲۳۳

نواب طهرانی، محمد ابراهیم بن مهدی تفرشی [بدایع نگار] ۵۸-۱۶۰

نوابی، امیر علی شیر متخلص به فانی ۴۳۳-۴۴۳

نورالدین شاه ← نعمت‌اله بن عبدالله ولی کرمانی [نورالدین شاه]
 نورالدین محمد بن احمد النسوی ۵۰۶
 نورالدین محمد بن عبدالله حکیم عین‌الملک شیرازی ۵۰
 نورالدین محمد شیرازی ← نورالدین محمد بن عبدالله حکیم عین‌الملک شیرازی
 نورالدین شریف‌الدین حسینی مرعشی شوشتری [قاضی] ۴۳۲
 نهاوندی، عبدالباقی [ملاً] ۴۲۸
 نیشابوری، ابوسعید محمد بن سرخ ۲۹۹
 نیشابوری، احمد بن محمد ← میدانی نیشابوری ابوالفضل احمد بن محمد

(و)

واصفی، زین‌الدین محمود بن عبدالجلیل ۸۳
 واعظ بلخی، ابوبکر عبدالله بن عمر بن محمد بن داوود ۳۷۱
 واله ← واله داغستانی، علیقلی خان
 واله داغستانی، علیقلی خان ۲۵۲
 وحشی بافقی، کمال‌الدین ۳۱۵
 وحیدالاولیا ← احمد تبریزی
 وصاف، عبدالله بن فضل‌اله ۱۴۳
 وطواط، رشیدالدین محمد بن محمد عبدالجلیل فاروقی بلخی ۱۹۶
 وفایی، حسین ۳۶۹

(ه)

هاتفی جامی، عبدالله [ملا] ۲۹۱-۳۳۶

هجویری ← ابوالحسن علی بن ابی علی عثمان جلابی غزنوی

هدایت، رضاقلی خان ← هدایت طبرستانی، رضاقلی خان بن محمد هادی

هدایت طبرستانی، رضاقلی خان محمدهادی نوری [امیرالشعرا]

۴۳۷-۳۵۹-۲۵۳-۹۱

هروی ← ابو منصور علی هروی، موفق الدین

هروی، محمد بن حسین عمر ۱۱۶

هلالی جفتایی، بدرالدین ۳۲۲-۲۹۴

هلالی جفتایی، نورالدین ← هلالی جفتایی، بدرالدین

هلالی جفتایی استرابادی ← هلالی جفتایی، بدرالدین

همدانی، ابوالمعالی ← عین القضاة همدانی، ابوالمعالی عبدالله محمد میانجی

همدانی، شهاب الدین محمد ← علی بن شهاب الدین محمد همدانی

هماورزی، محمد صادق ۲۶۱

هندوشاه استرابادی ← محمد قاسم بن غلامعلی هندوشاه استرابادی

هندوشاه سنجر بن عبدالله صاحبی نخجوانی کیوانی آذربایجانی ۱۴۸

هندوشاه نخجوانی ← هندوشاه سنجر بن عبدالله صاحبی کیوانی آذربایجانی

هندی، عزیزاله ← عزیزالدین متخلص به عزیزالهندی [خواجه]

(ی)

یزدی، معین الدین ۴۷۸-۴۸۵

یوسفی صاحب بادی دیارالانشا ← بدیع الانشا

عنوان

(آ)

- آتشکده آذر ۱
آثارالبلاد (از: زکریای محمد قزوینی) ← عجایبالبلدان
آثارالوزرا ۲
آداب السمرقندی ۳
آداب الصحبة ۴
آداب المشق ۵
آذر برزین نامه ۶
آفرین نامه ۷
آندراج فرهنگ (از: محمد با صاحب شاد) ← فرهنگ آندراج
آیات الاحکام (تفسیر شاهی) ۸
آیات جلی ۹
آیین اکبری (از: ابوالفضل علامی تاگوری) و نیز نگاه کنید به اکبرنامه ۱۰
آیین سکندری ۱۱
آیین نامک ۱۲
آینه سکندری (از: عبدالحسین بردسیری) ← آیین سکندری
آینه سکندری ۱۳

(الف)

- الابنیه عن حقایق الادویه ۱۴
ابومسلم نامه ۱۵
اجوبة المسایل (از: محمد قوامی صدرا شیرازی) ۱۶
اجوبة المسایل (از: خواجه نصیرالدین طوسی) ۱۷
احسن التواریخ ۱۸

- احسن القصص ۱۹
 اخبار برامکه (از: محمد حسین عمر هروی) ← تاریخ برامکه
 اخلاق الاشراف ۲۰
 اخلاق جلالی ۲۱
 اخلاق محتشمی ۲۲
 اخلاق محسنی ۲۳
 ارتای ویراژ نامه ← ارداویرافنامه
 ارتنگ (کتاب تصویری مانی) ۲۴
 ارتنگ (از: مانی) ← ارتنگ
 اردای ویرافنامک (پهلوی) ← ارداویرافنامه
 ارداویرافنامه ۲۵
 اردهنگ (از: مانی) ← ارتنگ
 اردیبهشت نامه ۲۶
 ارژنگ (از: مانی) ← ارتنگ
 ارشادالبیان ۲۷
 ارشادالزراعة ۲۸
 ارشادالعوام ۲۹
 ازهارگلشن ۳۰
 اساس الاقتباس ۳۱
 اسرار ابریشم ۳۲
 اسرارالاولیا ۳۳
 اسرارالتنزیل ۳۴
 اسرارالتوحید ۳۵
 اسرارالتوحید فی مقامات شیخ ابی سعید (از: محمد منور میهنی) ← اسرارالتوحید
 اسرارالحکم ۳۶
 اسرارالشهود ۳۷

- اسرار قاسمی ۳۸
اسرارنامه ۳۹
اسکندرنامه ۴۰
اسکندرنامه نظامی ۴۱
اسماعیل نامه (از: عبدالله هاتفی جامی) ← شاهنامه هاتفی
اشترنامه (از: فریدالدین عطار نیشابوری) ۴۲
اشترنامه (از: سید ابوطالب حسینی شیرازی) ۴۳
اشعة اللمعات ۴۴
اعتقادنامه ۴۵
اعجاز خسروی ۴۶
افتخارنامه حیدری ۴۷
اقبالنامه (از: نظام الدین نظامی گنجوی) ← و نیز نگاه کنید به اسکندر نامه نظامی ۴۸
اکبرنامه ۴۹
الفاظ الادویه ۵۰
الف النهار ۵۱
الفیه و شلفیه ۵۲
الهی نامه (از: ابواسماعیل انصاری هروی) ۵۳
الهی نامه (از: مجدالدین سنایی غزنوی) و نیز نگاه کنید به: حدیقة الحقیقه ۵۴
الهی نامه (از: فریدالدین عطار نیشابوری) ۵۵
ام الكتاب ۵۶
امیرارسلان ۵۷
امیرارسلان رومی ← امیرارسلان
انجمن آرای ناصری ۵۸
انجیل السبعین ۵۹
اندرز آذرباد مار سپندان (پهلوی) ۶۰
اندرز اوشترداناک (پهلوی) ۶۱

اندرز خسرو کواتان (پهلوی) ۶۲

اندرزنامه ← تحفة الوزرا

اندرزها و وهزاد فرخو پیروز (پهلوی) ۶۳

انشای خسروی (از: امیر خسرو دهلوی) ← اعجاز خسروی

انوار سهیلی ۶۴

الاوامر فی الامور العلانية ۶۵

اوصاف الاشراف ۶۶

انیس العارفین ۶۷

انیس العشاق ۶۸

(ب)

بازنامه ۶۹

بازنامه ناصری ۷۰

بانوگشسب نامه ۷۱

بایسنقر (بایسنقری) ۷۲

بحرالجواهر علم الدفاتر (از: عبدالوهاب حسین اصفهانی) ← بحرالجواهر

بحرالاسرار (از: محمدتقی شریف طریقتی) مشهور به حاج کریم آقا مجرم مراغه ای ۷۳

بحرالاسرار (از: مجذوبعلیشاه طریقتی) مشهور به مشتاق کرمانی ۷۴

بحرالجواهر (از: سید عبدالوهاب حسینی شهنشاهی اصفهانی) ۷۵

بحرالجواهر (از: محمدبن یوسف هروی) ۷۶

بحرالمعارف ۷۷

بحر وصال ۷۸

بحورالاحان ۷۹

بختیار نامه ۸۰

بدایع الانشا ۸۱

- بدایع الحکمة ناصری ۸۲
- بدایع الوقایع ۸۳
- براهین العجم (از: محمدتقی مستوفی کاشانی سپهر) ← ناسخ التواریخ
- برزو نامه (از: عطایی رازی) و نیز نگاه کنید به سوسن نامه ۸۴
- برهان جامع ۸۵
- برهان قاطع ۸۶
- برهان مآثر ۸۷
- بزم و رزم ۸۸:
- بستان السیاحة ۸۹
- بعض مثالب النواصب فی نقض بعض فضايح الروافض (از: نصیرالدین قزوینی رازی)
- ← کتاب النقص
- بقیة النقیة ۹۰
- بکتابشنامه ۹۱
- بلبل نامه ۹۲
- بلوهر و بوداسف ۹۳
- بندهشن ۹۴
- بوستان ۹۵
- بهار دانش ۹۶
- بهارستان ۹۷
- بهار عجم ۹۸
- بهرام نامه (از: نظام الدین نظامی گنجوی) ← هفت پیکر
- بهمن نامه ۹۹
- بهمن نامه آذری ۱۰۰
- بیان الادیان ۱۰۱
- بیان خوش ۱۰۲
- بیژن نامه ۱۰۳

- بیست باب در معرفت اسطرلاب ۱۰۴
بیست باب در معرفت تقویم تقویم ۱۰۵

(پ)

- پادشاه نامه (از: حاج محمدخان قدسی مشهدی) ← ظفرنامه
پیشان ۱۰۶
پنچتتره ← کلیله و دمنه
پندنامه انوشیروان ۱۰۷
پندیات جوانمردی ۱۰۸

(ت)

- تاج المآثر ۱۰۹
تاج المصادر ۱۱۰
تاج نامه ۱۱۱
تاریخ آل مظفر ۱۱۲
تاریخ الفی ۱۱۳
تاریخ ایلچی نظام شاه ۱۱۴
تاریخ بخارا ۱۱۵
تاریخ برامکه ۱۱۶
تاریخ بلعمی ۱۱۷
تاریخ بناکتی ۱۱۸
تاریخ بیهق ۱۱۹
تاریخ بیهقی ۱۲۰
تاریخ جدید یزد ۱۲۱

- تاریخ جهان آرا ۱۲۲
تاریخ جهانگشای ۱۲۳
تاریخ جهانگیری (از: جهانگیر میرزا) ← تاریخ نو
تاریخ حافظ ابرو (از: شهاب الدین خوافی، حافظ ابرو) ← زبدة التواریخ
تاریخ حزین ۱۲۴
تاریخ حکمای اسلام (از: ظهیرالدین زید) ← تتمه صوان الحکمه
تاریخ خانی ۱۲۵
تاریخ زندیه (از: محمدصادق موسوی نامی اصفهانی) ← تاریخ گیتی گشا
تاریخ سند ۱۲۶
تاریخ سیستان ۱۲۷
تاریخ سیفی (از: سیفی هروی) ← تاریخ نامه هرات
تاریخ شاهی ۱۲۸
تاریخ طبرستان و رویان و مازندران ۱۲۹
تاریخ عالم آرای عباسی ۱۳۰
تاریخ عتبی (از: عبدالجبار عتبی) ← تاریخ یمینی
تاریخ عتبی (از: محمدعتبی) ← تاریخ یمینی
تاریخ فرشته ۱۳۱
تاریخ فیروزشاهی ۱۳۲
تاریخ قم ۱۳۳
تاریخ گزیده ۱۳۴
تاریخ گیتی شاه ۱۳۵
تاریخ گیلان ۱۳۶
تاریخ گیلان و دیلمستان ۱۳۷
تاریخ مسعودی (از: ابوالفضل کاتب بیهقی) ← تاریخ بیهقی
تاریخ معجم ۱۳۸
تاریخ ملوک کرت (از: سیفی هروی) ← تاریخ نامه هرات

- تاریخ ملوک هرات (از: سیفی هروی) ← تاریخ نامه هرات
 تاریخ ملأ زاده ۱۳۹
 تاریخ نامه هرات ۱۴۰
 تاریخ نگارستان ۱۴۱
 تاریخ نو ۱۴۲
 تاریخ و صاف ۱۴۳
 تاریخ هرات (از: سیفی هرات) ← تاریخ نامه هرات
 تاریخ یزد ۱۴۴
 تاریخ یمینی ۱۴۵
 تبصرة العلوم ۱۴۶
 تتمه روضة الصفا (از: رضاقلی خان هدایت) ← نگاه کنید به روضة الصفا
 تتمه صوان الحکمه ۱۴۷
 تجارب السلف ۱۴۸
 تجزیه الامصار و تجزیه الاعصار (از: عبدالله و صاف) ← تاریخ و صاف
 تحفة الاحرار ۱۴۹
 تحفة الاخبار ۱۵۰
 تحفة العباسیه (از: محمد موذن سبزواری) ← تحفة عباسی
 تحفة العراقيين ۱۵۱
 تحفة الملوك ۱۵۲
 تحفة المومنین (از: حکیم مومن) ← تحفة حکیم مومن
 تحفة الوزراء ۱۵۳
 تحفة حکیم مومن ۱۵۴
 تحفة سامی ۱۵۵
 تحفة عباسی ۱۵۶
 تذکرة الاولیا ۱۵۷
 تذکرة الخطاطين ۱۵۸

تذکرۃ الشعرا ۱۵۹

تذکره انجمن آرای ناصری ۱۶۰

تذکره دولتشاه (از: غازی دولتشاه سمرقندی) ← تذکرۃ الشعرا

تذکره سرخوش (از: محمدافضل سرخوش) ← کلمات الشعرا

ترجمان البلاغه ۱۶۱

ترجمه تاریخ طبری (از: ابوعلی بلقمی) ← تاریخ بلعمی

ترجمه تفسیر طبری ۱۶۲

ترجمه رساله قشیری ۱۶۳

ترجمه یمینی (از: ابوالشرف بن ظفر بن سعد) ← تاریخ یمینی

تفسیر ابوالفتح ۱۶۴

تفسیر پاک ۱۶۵

تفسیر حسینی (از: کمال الدین سبزواری، کاشفی واعظ) ← مواهب علیه

تفسیر سورآبادی ۱۶۶

تفسیر طبری (از: ابوجعفر جریر طبری) ← ترجمه تفسیر طبری

التفهیم ۱۶۷

التفهیم لاوائل صناعة التجهیم (از: ابوریحان بیرونی) ← التفهیم

تمرنامه (از: عبدالله هاتفی جامی) ← ظفرنامه

تنبيهات المنجمين ۱۶۸

تنبيهات ملامظفر (از: مظفر جنابادی، جنابذی) ← تنبيهات المنجمين

التوسل الى التوسل ۱۶۹

توضیح الاخلاق (از: خواجه نصیرالدین طوسی) ← اخلاق ناصری

توقیعات کسری انوشیروان عادل ۱۷۰

تهذیب المنطق و الکلام ۱۷۱

(ج)

- جاماسب نامه ۱۷۲
- جام جم ۱۷۳
- جام جهان نما (از: اوحدی مراغه ای) ← جام جم
- جامع البیان فی تفسیر القرآن (از: محمد جریر طبری) ← ترجمه تفسیر طبری
- جامع التواریخ ۱۷۴
- جامع الحکمتین ۱۷۵
- جامع العلوم (از: ابوعبداله محمد بن عمر رازی) ← کتاب ستینی
- جامع رشیدی (از: خواجه رشیدالدین فضل اله همدانی) ← جوامع التواریخ
- جامع شاهی ۱۷۶
- جامع عباسی ۱۷۷
- جامع مفیدی ۱۷۸
- جام کیخسرو ۱۷۹
- جاودان نامه ۱۸۰
- جاویدان کبیر ۱۸۱
- جاویدان نامه (از: فضل اله استرآبادی) ← جاویدان کبیر
- جاویدنامه (از: بابا افضل کاشانی) ← جاودان نامه
- جبر خیام ۱۸۲
- جبر و مقابله (از: خیام نیشابوری) ← جبر خیام
- جلاء العیون ۱۸۳
- جلایرنامه ۱۸۴
- جمشید و خورشید ۱۸۵
- جوامع الحکایات ۱۸۶
- جوامع الحکایات و لوازم الروایات (از: محمد عوفی) ← جوامع الحکایات
- جواهر الاسرار (از: کمال الدین خوارزمی) ۱۸۷

جواهرالاسرار (از: نورالدین آذری اسفراینی) ۱۸۸
 جواهرالاسرار و زواهرالانوار (از: کمال الدین حسن خوارزمی) ← جواهرالاسرار
 جواهراللغة (از: محمد یوسف هروی) ← بحرالجواهر
 جهان آرا (از: احمد غفاری قزوینی) ← تاریخ جهان آرا
 جهانگیرنامه ۱۸۹

(چ)

چنگیزنامه منظومات احمدی (از: احمد تبریزی) ← شهشاهنامه
 چهار درویش ۱۹۰
 چهار صندوق ۱۹۱
 چهار مقاله ۱۹۲
 چهل طوطی ۱۹۳

(ح)

حاجی بابا ۱۹۴
 حقائق الجنان ۱۹۵
 حقائق السحر فی دقائق الشعر ۱۹۶
 حدود العالم ۱۹۷
 حدود العالم من المشرق الى المغرب ← حدود العالم
 حدیث صنمی البامیان (از: ابوریحان بیرونی) و نیز نگاه کنید به خنگ بت و سرخ بت
 حقیقة الحقیقه ۱۹۸
 حقیقة السعدا (از: فضولی بغدادی) ← نگاه کنید به روضة الشهداء
 حقایق الاخبار ناصری ۱۹۹
 حق الیقین (از: عبدالکریم شبستری) ۲۰۰

حق‌الیقین فی معرفته رب‌العالمین (از: سعدالدین عبدالکریم شبستری
تبریزی) ← حق‌الیقین

حق‌الیقین (از: محمدباقر مجلسی) ۲۰۱

حلیۃ‌المتقین ۲۰۲

حمله حیدری (از: افتخارالعلما) ← افتخارنامه حیدری

حیات‌القلوب ۲۰۳

حی بن یقظان ۲۰۴

(خ)

خاوران نامه ۲۰۵

خاورنامه (از: محمد خوسفی قائینی) ← خاوران‌نامه

خداوند نامه ۲۰۶

خدای نامک ← خدای‌نامه

خدای‌نامه ۲۰۷

خردنامه (از: فریدالدین عطار نیشابوری) ← اشترنامه

خردنامه (از: نظام‌الدین نظامی گنجوی) ← اقبال‌نامه

خردنامه اسکندری ۲۰۸

خرم و زیبا ۲۰۹

خزینة‌الاصفیا ۲۱۰

خسرو قبادیان و ریدکی ← خسرو کواتان و رتکی

خسرو کواتان و رتکی ۲۱۱

خسرو نامه (از: نظام‌الدین نظامی گنجوی) ← اسکندر نامه نظامی

خسرو شیرین ۲۱۲

خضرخان و دولرانی ۲۱۳

خلاصه‌الخبار ۲۱۴

- خلاصة الاشعار ۲۱۵
خلاصة الاشعار و زبدة الافكار (از: تقی الدین کاشی) ← خلاصة الاشعار
خلاصة الافكار ۲۱۶
خلاصة التواريخ ۲۱۷
خلاصة المجمع (از: محمد قاسم سروری کاشانی) ← مجمع الفرس
خمسه خواجو ۲۱۸
خنگ بت و سرخ بت ۲۱۹
خوان الاخوان ۲۲۰

(د)

- داتستان دینیک ۲۲۱
داراب نامه (از: مولانا محمد بیغمی) ۲۲۲
داراب نامه (از: ابوطاهر موسی طرسوسی) ۲۲۳
دانشنامه جهان ۲۲۴
دانشنامه علایی ۲۲۵
دایرة المعارف آریانا (کابل) ۲۲۶
دایرة المعارف اسلام ۲۲۷
درة التاج ۲۲۸
درة التاج لغره الدباج (از: قطب الدین کازرونی) ← درة التاج
دستور کاتب ۲۲۹
دستور کاتب فی یقین المراتب (از: محمد بن هندوشاه) ← دستور کاتب
دستور نامه ۲۳۰
دستور الوزرا ۲۳۱
دلگشا (از: نظام الدین عبید زاکانی) ۲۳۲
دلگشا (از: علی اکبر نواب شیرازی متخلص به بسمل) ۲۳۳

ده فصل (از: فخرالدین عراقی) ← عشاق نامه

ده نامه (از: فخرالدین عراقی) ← عشاق نامه

ده وزیر (از: دقایقی مروزی) ← بختیار نامه

دینکرت ۲۳۴

دیوان کبیر (از: مولانا جلال الدین رومی) ← کلیات شمس

(ذ)

ذخیره الملوک ۲۳۵

ذخیره خوارزمشاهی ۲۳۶

(ر)

راحة الصدور ۲۳۷

راحة الصدور و آية السرور (از: نجم الدین راوندی) ← راحة الصدور

رباب نامه ۲۳۸

رساله تفاحه ۲۳۹

الرسالة العلانية (از: عین القضاة همدانی) ← رساله علایی

الرسالة القشيرية (از: عین القضاة همدانی) ← رساله علایی

الرسالة الشکوی (از: ابونصر محمد بن عبد الحیار عتبی) ← بت الشکوی

رساله علایی ۲۴۰

رساله عقل سرخ ۲۴۱

رساله فی حالته الطفولية ۲۴۲

رستم نامه ۲۴۳

رشحات عین الحیات ۲۴۴

روض الجنان ۲۴۵

- روضۃ الاخبار و تحفة الابرار (از: نورالدین عبدالرحمان جامی) ← بهارستان
 روضۃ الانشا (از: خواجه محمود گاوآن) ← ریاض الانشا
 ۲۴۶ روضۃ الانوار
 ۲۴۷ روضۃ الشهدا
 ۲۴۸ روضۃ الصفا
 روضۃ الصفاى ناصرى (از: رضاقلی خان هدایت) ← نگاه کنید به روضۃ الصفا
 ۲۴۹ روضۃ العقول
 روضۃ المنجمین ۲۵۰
 ۲۵۱ ریاض الانشا
 ۲۵۲ ریاض الشعرا
 ۲۵۳ ریاض العارفين

(ز)

- ۲۵۴ زادالمسافرين
 ۲۵۵ ربدۃ التواريخ
 زبدۃ التواريخ بایسنقری (از: شهاب الدین خوافی، حافظ ابرو) ← زبدۃ التواريخ
 زبدۃ الافکار (از: تقی الدین کاشی) ← خلاصۃ الاشعار
 ۲۵۶ زبدۃ المقامات
 ۲۵۷ زراتشت نامه
 ۲۵۸ زنبیل
 ۲۵۹ زین الاخبار
 ۲۶۰ زینۃ المجالس
 ۲۶۱ زینۃ المدايح

(س)

- سام نامه ۲۶۲
سام نامه سیفی ۲۶۳
سامی فی الاسامی ۲۶۴
سبحۃ الابرار ۲۶۵
سبعه (از: عبدالرحمان جامی) ← هفت اورنگ
سته سنایی ۲۶۶
سراج اللغات ۲۶۷
سرگذشت حاجی بابا (از: میرزا حبیب اصفهانی) ← حاجی بابا
سروش یشت بزرگ ۲۶۸
سعدی نامه (از: سعدی شیرازی) ← بوستان
سفرنامه آجودان باشی ۲۶۹
سفرنامه امین الدوله ۲۷۰
سفرنامه امین الدوله ۲۷۱
سفرنامه خراسان (از: ناصرالدین شاه قاجار) ← سفرنامه ناصرالدین شاه
سفرنامه فرنگستان «اروپا» (از: ناصرالدین شاه قاجار) ← سفرنامه ناصرالدین شاه
سفرنامه ناصرالدین شاه ۲۷۲
سفرنامه ناصر خسرو ۲۷۳
سفینه الاولیا ۲۷۴
سفینه طالبی ۲۷۵
سفینه هندی ۲۷۶
سکندر نامه (از: نظام الدین نظامی گنجوی) ← اسکندر نامه
سکندر نامه بحری (از: نظام الدین نظامی گنجوی) ← اسکندر نامه
سلامان و ابسال ۲۷۷
سلجوق نامه ۲۷۸

- سلسلة الذهب ۲۷۹
سمک عیار ۲۸۰
سندبادنامه ۲۸۱
سوانح العشاق ۲۸۲
السوانح فی العشق (از: احمد غزالی) ← سوانح العشاق
سوسن نامه ۲۸۳
سیاحتنامه ناصر خسرو (از: ناصر خسرو قبادیانی) ← سفرنامه ناصر خسرو
سیاستنامه ۲۸۴
سیرالعباد الی المعاد ۲۸۵
سیرالاولیا ۲۸۶
سیرالملوک (از: خواجه نظام الملک) ← سیاستنامه
سیرت صاحب غزنه (از: عبدالجبار عتبی) ← تاریخ یمینی
سیرت نامه شیخ ابواسحاق کازرونی (از: عبدالکریم هوازان قشیری) ← فردوس
المرشدیه

(ش)

- شاهنامه ۲۸۷
شاهنامه کشمیر ۲۸۸
شاهنامه منشور ابو منصور ۲۸۹
شاهنامه نادری ۲۹۰
شاهنامه هاتفی ۲۹۱
شاهنشاه نامه (از: مجدالدین محمد پاییزی نسوی) ۲۹۲
شاهنشاه نامه (از: فتحعلی خان صبای کاشانی) ۲۹۳
شاه و درویش ۲۹۴
شاه و گدا (از: بدرالدین هلالی جغتایی) ← شاه و درویش

- شایست لاشایست ۲۹۵
شایست ناشایست ← شایست لاشایست
شایست نشایست ۲۹۶
شترنامه (از: فریدالدین عطار نیشابوری) ← اشترنامه
شرح تعرّف ۲۹۷
شرح قانون ۲۹۸
شرح قصیده ابوالهثیم ۲۹۹
شرفنامه (از: نظام الدین نظامی گنجوی) و نیز نگاه کنید به اسکندرنامه ۳۰۰
شرفنامه بدلیسی ۳۰۱
شش فصل در اسطرلاب ۳۰۲
شعرالعجم ۳۰۳
شکل القطاع ۳۰۴
شکندگمانیک و یچار ۳۰۵
شمسه و قهقهه ۳۰۶
شمسیه ۳۰۷
شمع و پروانه ۳۰۸
شواهد النبوه ۳۰۹
شواهد النبوه لتقویه یقین اهل الفتوه (از: نورالدین عبدالرحمان جامی) ← شواهد النبوه
شهریارنامه ۳۱۰
شهنشاه نامه ۳۱۱
شهنشاه نامه (از: صباى کاشانی) ← شاهنشاه نامه
شیخ بهایی، طومار ۳۱۲
شیرازنامه ۳۱۳
شیرین و خسرو (از: امیر خسرو دهلوی) ۳۱۴
شیرین و فرهاد (از: وحشی بافقی) ۳۱۵

(ص)

- صاحبه ۳۱۶
صبح صادق ۳۱۷
صحف ابراهيم ۳۱۸
صاح اللغة (از: ابوالفضل قرنی) ← صراح اللغة
صراح اللغة ۳۱۹
صراط المستقيم (از: میرحسین حسینی هروی) ۳۲۰
صراط المستقيم (از: محمدباقر حسینی استرابادی مشهور به میرداماد) ۳۲۱
صفات العاشقين ۳۲۲
صفوة الصفا ۳۲۳
صور الاقاليم ۳۲۴

(ط)

- طب المنصوری ۳۲۵
طبقات انصاری ۳۲۶
طبقات صوفیه ۳۲۷
طرائق الحقایق ۳۲۸
طریق التحقيق ۳۲۹
طوطی نامه ۳۳۰
طیبات ۳۳۱

(ظ)

- ظفرنامه (از: حسین بن عبدالله بن سینا ملقب به شیخ الریس) ۳۳۲

- ظفرنامه (از: علی شرف‌الدین یزدی) ۳۳۳
- ظفرنامه (از: حاج محمدخان قدسی مشهدی) ۳۳۴
- ظفرنامه (از: حمداله بن ابی بکر بن نصر مستوفی قزوینی) ۳۳۵
- ظفرنامه (از: نظام‌الدین شامی) ← ظفرنامه شامی
- ظفرنامه شاه‌جهانی: (از: حاج محمد قدسی مشهدی) ← ظفرنامه
- ظفرنامه (از: عبدالله هاتفی جامی) ۳۳۶
- ظفرنامه (عالم‌گیر) ۳۳۷
- ظفرنامه عالم‌گیری ← ظفرنامه (عالم‌گیر)
- ظفرنامه شامی ۳۳۸
- ظفرنامه قدسی (از: حاج محمدخان قدسی مشهدی) ← ظفرنامه
- ظفرنامه (از: نظام‌الدین شامی) ← ظفرنامه شامی
- ظفرنامه هاتفی (از: هاتفی جامی) ← ظفرنامه

(ع)

- عالم‌آرای عباسی (از: اسکندر بیک ترکمان منشی) ← تاریخ عالم‌آرای عباسی
- عبر العاشقین ۳۳۹
- عتبه‌الکتبه ۳۴۰
- عجایب‌الاشیا ۳۴۱
- عجایب‌البلدان (ابوالموید بلخی) ۳۴۲
- عجایب‌البلدان (زکریای محمد قزوینی) ۳۴۳
- عجایب برّ و بحر (از: ابوالموید بلخی) ← عجایب‌البلدان
- عرائس‌البیان ۳۴۴
- عرائس‌البیان فی حقایق القرآن (از: ابو محمد روزبهان) ← عرائس‌البیان
- عرض‌نامه ۳۴۵
- عرفات العاشقین ۳۴۶

عشاق نامه ۳۴۷

(غ)

غرة التاج (از: قطب الدین شیرازی) ← غرة التاج

غرة الکمال ۳۴۸

غزلیات شمس (از: جلال الدین مولوی بلخی) ← کلیات شمس

غیاث اللغات ۳۴۹

(ف)

فارسنامه (از: ابن بلخی) ۳۵۰

فارسنامه (از: میرزا جعفرخان خرموجی) ۳۵۱

فارسنامه ناصری ۳۵۲

فرج بعد از شدت ۳۵۳

فرخنامه جمالی ۳۵۴

فردوس التواریخ (خسرو ابرقویی) ۳۵۵

فردوس التواریخ (نوروز علی فاضل بسطامی) ۳۵۶

فردوس المرشدیه ۳۵۷

فردوس المرشدیه فی اسرار الصمدیه (از: عبدالکریم هوازان قشیری) ← فردوس

المرشدیه

فرهاد کوهکن (از: کمال الدین وحشی بافقی) ← شیرین و فرهاد

فرهنگ آندراج ۳۵۸

فرهنگ اسدی (از: ابو نصر اسدی طوسی) ← لغت فرس

فرهنگ انجمن آرای ناصری ۳۵۹

فرهنگ پهلویک ۳۶۰

فرهنگ جهانگیری ۳۶۱

- فرهنگ رشیدی ۳۶۲
 فرهنگ سروری ۳۶۳
 فرهنگ شعوری ۳۶۴
 فرهنگ عباسی ۳۶۵
 فرهنگ قواس ۳۶۶
 فرهنگ محمد شاهی (از: سرابی تبریزی) ← برهان جامع
 فرهنگ میرزا ابراهیم ۳۶۷
 فرهنگ نظام ۳۶۸
 فرهنگ وفایی ۳۶۹
 فضایل الانام ۳۷۰
 فضایل الانام من رسائل حجة الاسلام (از: ابو حامد غزالی طوسی) ← فضایل الانام
 فضایل بلخ ۳۷۱
 فواید غیاثیه ۳۷۲
 فهلویات ۳۷۳
 فیه مافیه ۳۷۴

(ق)

- قابوسنامه ۳۷۵
 قرآن السعیدین ۳۷۶
 قصر عارفان ۳۷۷
 قصص الانبیا (از: ابو اسحاق خلف نیشابوری) ۳۷۸
 قصص الانبیا (از: محمد بن حسن الداندرومی) ۳۷۹
 قصص العلما ۳۸۰
 قصه سنجان ۳۸۱
 قم نامه (از: حسن قمی) ← تاریخ قم

(ک)

کارنامه اردشیر بابکان ۳۸۲

کارنامه بلخ ۳۸۳

کامل التعبير ۳۸۴

کامل بهایی ۳۸۵

کتاب احمد (از: عبدالرحیم نجارزاده تبریزی، طالبوف) ← سفینه طالبی

کتاب الانبیه عن حقایق الادویه (از: امام موفق هروی) ← الانبیه عن حقایق الادویه

کتاب البلدان (از: ابوالموید بلخی) ← عجایب البلدان

کتاب النبات (از: ابو حنیفه الدینوری) ← نبات

کتاب النصیحة (از: عنصرالمعالی کیکاوس بن اسکندر وشمگیر) ← قابوسنامه

کتاب انشا (از: امیر خسرو دهلوی) ← اعجاز خسروی

کتاب البقیه النقیه (از: امیر خسرو دهلوی) ← بقیه نقیه

کتاب التدوین فی احوال جبال شروین ۳۸۶

کتاب الدین و دولة ۳۸۷

کتاب المعارف ۳۸۸

کتاب النقص ۳۸۹

کتاب ستینی ۳۹۰

کتاب قم (از: حسن قمی) ← تاریخ قم

کتاب گرشناسب ۳۹۱

کتاب لغت سغدی سمرقندی ۳۹۲

کتاب اصطلاحات الفنون ۳۹۳

کشف الاسرار و عدّة الابرار ۳۹۴

کشف الحقایق ۳۹۵

کشف المحجوب (از: ابوالحسن جلابی هجویری) ۳۹۶

کشف المحجوب (از: احمد عبدالجلیل سجزی) ۳۹۷

کشکول ۳۹۸

کفایہ ۳۹۹

کفایۃ التعلیم ۴۰۰

کفایۃ التعلیم فی صناعۃ التجیم (از: شرف الدین مسعودی غزنوی) ← کفایۃ التعلیم

کلثوم نہ نہ ۴۰۱

کلمات مکنونہ ۴۰۲

کلیات شمس ۴۰۳

کلیلہ و دمنہ (از: ابوالمعالی عبدالحمید شیرازی، نصرالہ منشی) ۴۰۴

کلیلہ و دمنہ بہرامشاہی (از: ابوالمعالی نصرالہ منشی) ← کلیلہ و دمنہ

کلیلہ و دمنہ (از: ملک الشعراء بہاء الدین احمد قانع طوسی) ۴۰۵

کمال نامہ ۴۰۶

کنز الحساب ۴۰۷

کنوز المعزّمین ۴۰۸

کوش نامہ ۴۰۹

کیمیای سعادت ۴۱۰

(گ)

گرشاسب نامہ (از: ابونصر اسدی طوسی) ۴۱۱

گرشاسب نامہ (از: ابوالموید بلخی) ← کتاب گرشاسب

گشتاسب نامہ ۴۱۲

گزارش کمان شکن (از: مرتان فرخ اورمزد دانان) ← شکند گمانیک و یچار

گلستان ۴۱۳

گلستان ارم (از: ہدایت طبرستانی) ← بکتابنامہ

گلشن ابراہیمی (از: محمد قاسم ہندو شاہ استرابادی) ← تاریخ فرشتہ

گلشن راز ۴۱۴

گل و نوروز ۴۱۵

گوهر مراد ۴۱۶

گوهر نامه ۴۱۷

(ل)

لباب الالباب ۴۱۸ ب

لب التواریخ ۴۱۹

لسان العجم (از: شعوری) ← فرهنگ شعوری

لطایف الطوائف ۴۲۰

لغت فرس ۴۲۱

لمعات ۴۲۲

لوامع الاسرار (از: محمد بن محمد بن ابو جعفر رازی) ۴۲۳

لوامع الاسرار فی شرح الانوار (از: محمد بن محمد بن ابو جعفر رازی) ← لوامع الاسرار

لوامع الاشراق فی مکارم الاخلاق (از: اسعد گرگانی) ← اخلاق جلالی

لوايح (از: نورالدین عبدالرحمان جامی) و نیز نگاه کنید به سوانح العشاق ۴۲۴

لوايح (از: ابوالمعالی عبدالله محمد میانجی، عین القضاة همدانی) ۴۲۵

لیلی و مجنون ۴۲۶

(م)

مآثر سلطانیه ۴۲۷

مآثر رحیمی ۴۲۸

مبدأ والمعاد ۴۲۹

مثنوی ۴۳۰

مثنوی اسیری (از: اسیری لاهیجی) ← اسرار الشهود

مثنوی شرفنامه (از: نظام‌الدین نظامی گنجوی) ← اسکندر نامه نظامی

مثنوی معنوی (از: جلال‌الدین مولوی رومی) ← مثنوی

مثنوی مولوی (از: جلال‌الدین مولوی رومی) ← مثنوی

مثنوی ولد (از: بهاء‌الدین سلطان ولد) ← ولدنامه

مثنوی ولدی (از: بهاء‌الدین سلطان ولد) ← ولدنامه

مجالس العشاق ۴۳۱

مجالس المومنین ۴۳۲

مجالس النفایس ۴۳۳

مجالس سبعة ۴۳۴

مجمع التواریخ (از: حافظ ابرو) ← زبدة التواریخ

مجمع التواریخ (از: سلطان خلیل میرزا) ۴۳۵

مجمع التواریخ سلطانی (از: شهاب‌الدین خوافی، حافظ ابرو) ← زبدة التواریخ

مجمع الجوامع (از: میرحسین علوی عقیلی شیرازی) ← مخزن الادویه

مجمع الفرس ۴۳۶

مجمع الفصحا ۴۳۷

مجمع النوادر (از: نظامی عروضی سمرقندی) ← چهارمقاله

مجمع النوایس آرزو ۴۳۸

مجمع النوادر ۴۳۹

مجمع التواریخ ۴۴۰

مجمع التواریخ و القصص ۴۴۱

مجمع فصیحی ۴۴۲

مجنون و لیلی (از: نظام‌الدین نظامی گنجوی) ← لیلی و مجنون

محاكمة اللغتين ۴۴۳

محبوب القلوب ۴۴۴

محمود و ایاز ۴۴۵

مخزن الادویه ۴۴۶

- مخزن الاسرار ۴۴۷
- مخزن الانشا ۴۴۸
- مخزن الغرائب ۴۴۹
- مرآت البلدان (محمد حسن مقدم مراغه‌ای) ۴۵۰
- مرآت البلدان ناصری ← مرآت البلدان
- مرآت الخيال ۴۵۱
- مرزبان نامه ۴۵۲
- مرقع گلشن ۴۵۳
- مسالك و الممالك (از: ابوالقاسم عبيداله بن خردادبه) ۴۵۴
- مسالك و الممالك (از: ابواسحق ابراهيم انصارى اصطخرى معروف به كرخى) ۴۵۵
- مصباح الهداية ۴۵۶
- مصباح الهداية و مفتاح الكفايه (از: شهاب الدين حبش سهروردی) ← مصباح الهداية
- مصیبت نامه ۴۵۷
- مطایبه نامه (از: مجدالدین سنایی غزنوی) ← کارنامه بلخ
- مطلع الانوار ۴۵۸
- مطلع السعدين ۴۵۹
- مطلع الشمس ۴۶۰
- معارف بهاولد (از: محمد خطیبی البکری) ← کتاب المعارف
- معالجات بقراط ۴۶۱
- معالجات البقراطيه (از: احمد بن محمد طبری) ← معالجات بقراط
- معجم (از: شمس الدين قيس رازی) ← المعجم فی معاییر اشعار عجم
- معجم (از: علی قلی میرزا متخلص به فخری، اعتضاد السلطنه) ← نامه دانشوران
- المعجم فی آثار ملوک العجم (از: شرف الدین فضل اله حسینی قزوینی و نیز نگاه کنید به
- تاریخ معجم ۴۶۲
- معجم فی معاییر اشعار العجم ۴۶۳
- معراج السعادة ۴۶۴

- معراج المومنین ۴۶۵
 معیار الاشعار ۴۶۶
 معیار جمالی ۴۶۷
 مفاتیح الاعجاز ۴۶۸
 مفاتیح الجنان ۴۶۹
 مفاتیح الاسرار (از: نورالدین آذری اسفراینی) ← جواهر الاسرار
 مفرّج القلوب ۴۷۰
 المفید للمستفید ۴۷۱
 مقالات شمس ۴۷۲
 مقامات طیور (از: فریدالدین عطار نیشابوری) ← منطق الطیر
 مقدمه شاهنامه ابومنصوری (از: ابومنصور عبدالرزاق طوسی) ← شاهنامه منشور ابو
 منصور
 مقدمه قدیم شاهنامه ۴۷۳
 مکاتیب فارسی غزالی (از: ابو حامد غزالی طوسی) ← فضایل الانام
 مکتوبات مولانا ۴۷۴
 مناجات نامه ۴۷۵
 مناقب الشعرا ۴۷۶
 مناقب العارفين (از: رضی افلاکی) ۴۷۷
 مناقب العارفين (از: معین الدین یزدی) ۴۷۸
 مناقب العارفين و مراتب الکاشفین (از: شمس الدین احمد بن رضی اخلاقی) ←
 مناقب العارفين
 منتخب التواریخ ۴۷۹
 منتخب جوامع الحکایات (از: محمد عوفی) ← جوامع الحکایات
 منتخبی از حدیقه سنایی (از: سنایی غزنوی) ← الهی نامه
 منتظم ناصری ۴۸۰
 منتهی آلامال ۴۸۱

منشآت فریدون بک ۴۸۲

منشآت قائم مقام ۴۸۳

منطق الطیر ۴۸۴

المواهب السنیه فی مناقب الصفویه (از: توکل بن بزاز) ← صفوة الصفاء

مواهب الهیه (از: معین الدین یزدی) ← مواهب الهی

مواهب الهی ۴۸۵

مواهب علیه ۴۸۶

موش و گربه ۴۸۷

مونس الاحرار ۴۸۸

مونس الاحرار فی دقائق الاشعار (از: محمد بن بدرالدین جاجرمی) ← مونس الاحرار

مهابهاراتا ← کلیلہ و دمنہ

مہذب الاسماء ۴۸۹

مہذب الاسماء فی مراتب الحروف و الاشیا (از: محمود بن محمود منصور) ←

مہذب الاسماء

مہمان نامہ بخارا ۴۹۰

(ن)

ناسخ التواریخ ۴۹۱

نامہ تنسر ۴۹۲

نامہ خسروان ۴۹۳

نامہ دانشوران ۴۹۴

نان و حلوا ۴۹۵

نبات ۴۹۶

نجات ۴۹۷

نزهة القلوب ۴۹۸

نزهة نامه علایی ۴۹۹

نسائم الاسحار ۵۰۰

نسائم الاسحار من الطائم الاخبار (از: ناصرالدین یزدی منشی کیرمانی) ←

نسائم الاسحار

نسخ جهان آرا (از: احمد غفاری قزوینی) ← تاریخ جهان آرا

نصیحة المملوک ۵۰۱

نظام التواریخ ۵۰۲

نظم العقد ۵۰۳

نفایس الفنون ۵۰۴

نفایس الفنون فی عرائس العیون (از: شمس الدین محمد بن محمود آملی) ←

نفایس العیون

نفثة المصدور (از: شرف الدین فینی کاشانی) ۵۰۵

نفثة المصدور (از: شهاب الدین خرندری زیدری نسوی) ۵۰۶

نفثة المصدور فی فتور زمان الصدور و صدور زمان الفتور (از: شرف الدین فینی کاشانی)

← نفثة المصدور

نفحات الانس ۵۰۷

نفحات الانس من حضرات القدس (از: نورالدین عبدالرحمان جامی) ← نفحات الانس

نقد النصوص ۵۰۸

نقد النصوص فی شرح نقش النصوص (از: نورالدین عبدالرحمان جامی) ←

نقد الفصوص (از: نورالدین عبدالرحمان جامی)

نفحات الانس من حضرات القدس (از: نورالدین عبدالرحمان جامی) ← نفحات الانس

نقد النصوص فی شرح نقش الفصوص (از: نورالدین عبدالرحمان جامی)

← نقد النصوص

نگارستان ۵۰۹

نل و دمن ۵۱۰

نور العلوم ۵۱۱

نورالمیریدین فضیحة الممدین (از: فریدالدین عطار نیشابوری) ← شرح تعرّف

نورالعیون ۵۱۲

نورالهدایة ۵۱۳

نوروزشاه ۵۱۴

نوروزنامه ۵۱۵

نهایة الاقدام ۵۱۶

نهایة الایجاز فی درایة الاعجاز ۵۱۷

نهایة العقول ۵۱۸

نیرنگستان ۵۱۹

وامق و عذرا ۵۲۰

وجه دین ۵۲۱

ولدنامه ۵۲۲

وندیداد ۵۲۳

ویسپرد ۵۲۴

ویس ورامین ۵۲۵

(هـ)

هدایة المتعلمین ۵۲۶

هفت افسانه ۵۲۷

هفت اقلیم ۵۲۸

هفت اورنگ ۵۲۹

هفت پیکر ۵۳۰

همای و همایون ۵۳۱

هنرنامه یمینی ۵۳۲

هوم یشت ۵۳۳

(ی)

یادگار زرا ایران ← ایاتکار زرا ایران

یوسف وزلیخا ۵۳۴

موضوع

(آ)

- آب بخشی ۳۱۲
 آب رسانی ← آب بخشی
 آخرت ← معاد
 آداب طریقت ۳۰۷
 آداب متصوفه ← تصوف - آداب
 آداب معاشرت ۱۵۲
 آداب مملکت داری ← کشورداری
 آداب نویسندگی ← فن نگارش
 آفرینش ۳۷۸
 آفرینش (زردشتی) ۹۴-۲۹۶
 آل عباس - وزیران ۲
 آل مظفر - تاریخ ← ایران - تاریخ - مظفریان
 آموزش ← تدریس
 آموزش و پرورش ۳۷۵
 آندراج، فرهنگ ← فرهنگ آندراج
 آیین مانی ← مانی پیامبرایرانی
 آیین نگارش ← فن نگارش

«الف»

- ابن سینا - پزشکی ← پزشکی ابن سینا
 ابومسلم خراسانی، عبدالرحمان بن مسلم ۱۵
 اخلاق ۲۱-۲۲-۲۳-۶۴-۶۶-۱۰۶-۱۰۸-۱۵۳-۱۷۳-۱۸۰-۱۸۸-۲۰۸-۲۲۰-
 ۲۳۵-۴۱۷-۴۴۴-۴۶۴-۵۰۱
 اخلاق عرفانی ۴-۳۹-۱۰۲

- اخلاق و تربیت ۹۵
 اخلاق و عرفان ۳۷-۴۱۰
 ادیان ۱۰۱
 اردشیر بابکان - سرگذشتنامه ۳۸۲
 ارسطو - سخنان ۲۳۹
 استدلال ۳
 اسطرلاب ۱۰۴-۳۰۲
 اسکندر مقدونی ۴۸-۳۰۰
 اسکندر مقدونی - سرگذشتنامه ۴۱
 اسلام - بزرگان ۱۴۷
 اسلام - تاریخ ۱۳۴-۳۳۵
 اسلام - دایرة المعارفها ۲۲۷
 اسلام - دین ← دین اسلام
 اسلام - عقاید ۱۸۳-۲۰۲-۲۰۳-۲۵۵-۴۱۰
 اسلام فرقه‌ها ۱۴۶
 اسماعیلیه - پرسشها و پاسخها ۵۶
 اسماعیلیه - عقاید ۳۶-۱۰۸-۱۷۵-۲۵۴-۲۹۷-۳۹۷-۵۲۱
 اشراق - فلسفه ۲۴۱
 اشعار داستانی ← منظومه‌های داستانی
 اشعار محلی ← شعر محلی
 اصطلاحات علوم ← علوم - اصطلاحات
 اطلاعات عمومی ← دایرة المعارفها و واژه نامه‌ها
 اغذیه ۴۴۶
 افسانه‌ها و داستانها ← افسانه‌ها و قصه‌ها
 افسانه‌ها و قصه‌ها ۵۱-۵۷-۲۲۲-۲۷۷-۲۸۱-۴۳۱-۵۱۰-۵۱۴
 افسانه‌ها و قصه‌های ایرانی ۸۰-۲۸۰-۵۲۷

افسانه‌های عامیانه ← داستانهای عامیانه

افسونگری ← جادوگری

امامت ۳۸۵

امامان شیعه ۱۴۱

امپراطوری عثمانی ← ترکیه - تاریخ - امپراطوری عثمانی

امثال وپند ← اندرزنامه‌ها

امثال و حکم ← اندرز نامه‌ها

اندرز ← اندرز نامه‌ها

اندرزنامه‌ها ۹۵-۹۷-۱۰۶-۱۵۳-۱۶۹-۲۲۰-۲۴۹-۳۳۲-۴۳۴-۴۵۲-۴۸۷

اندرزنامه‌ها (زردشتی) ۶۰-۶۱-۶۲-۶۳

انشا ← فن نگارش

اوراد و ادعیه ← دعاها

اهل سنت - دفاعیه‌ها و ردیه‌ها ۳۸۹

ایران باستان ← ایران - تاریخ - پیش از اسلام

ایران - تاریخ ← تاریخ ایران

ایران - تاریخ - افشاریان ۱۲۴-۴۴۰

ایران - تاریخ - افغانان ۱۲۴

ایران - تاریخ - پیش از اسلام ۱۱-۱۱۴-۱۳۸-۳۵۰-۳۳۸

ایران - تاریخ - تیموریان ۳۳۳-۳۳۶

ایران - تاریخ - خوارزمشاهیان ۵۰۶

ایران - تاریخ - زندیان ۱۳۵-۴۴۰

ایران - تاریخ - ساسانیان ۱۲

ایران - تاریخ - سلجوقیان ۲۳۷

ایران - تاریخ - سلجوقیان روم ۶۵

ایران - تاریخ - سلجوقیان عراق و کردستان ۲۷۸

ایران - تاریخ - صفویان ۱۳۰-۴۳۵

ایران - تاریخ - غزنویان ۱۲۰-۱۴۵
 ایران - تاریخ - قاجاریان ۱۴۲-۱۹۹-۲۶۱-۴۲۷-۴۷۰
 ایران - تاریخ - مظفریان ۱۱۲-۴۷۸-۴۸۵
 ایران - تاریخ - مغولان وایلخانان ۱۲۳-۱۴۰-۱۴۳-۱۷۴
 ایرانی - شاعران ← شاعران ایرانی
 ائمه اثنی عشر ← چهارده معصوم

(ب)

بخارا - بزرگان ۱۳۹
 بخارا - تاریخ ۱۱۵-۱۳۹
 بخارا - سرگذشتنامه ۱۳۹
 بدیع ۱۶۱-۱۹۶
 بذله گوئی ← طنز (و نیز نگاه کنید به لطیفه)
 برامکه ← برمکیان
 برمکیان (خاندان) - تاریخ ۱۱۶
 بلاغت ← معانی بیان
 بلخ ۳۸۳
 بلخ - بزرگان ۳۷۱
 بلخ - تاریخ
 بنی امیه - وزیران ۲
 بودا و بودائیسیم ۹۳
 بهرام گور ۵۳۰
 بهشت و دوزخ زردشتی ← رستاخیز زردشتی
 بیماریهای چشم ← چشم پزشکی
 بیهق - بزرگان ۱۱۹

بیهق - تاریخ ۱۱۹

«پ»

پادشاهان فارس ← فارس ، شاهان و فرمانروایان

پرسش و پاسخ ← پرسشها و پاسخها

پرسشها و پاسخها ۴۱۴

پرسشها و پاسخها (انوشیروان) ۲۱۱-۱۷۰

پرسشها و پاسخها (جلال الدین مولوی رومی) ۳۷۴

پرندگان شکاری - تربیت و نگهداری ۷۰-۶۹

پزشکی ۵۲۶-۴۶۱-۲۹۸-۲۳۶

پزشکی (ابن سینا) ۲۹۸

پزشکی - خدمات ۸۲

پزشکی سنتی ۳۲۵-۲۳۶-۱۵۴

پزشکی قدیم - پزشکی سنتی

پزشکی - واژه نامه ها ← واژه نامه های پزشکی

پند ← اندرز نامه ها

پوشاک ۳۲

پیامبران - زندگی نامه ← سرگذشت نامه - پیامبران

«ت»

تاریخ ۵۰۹-۵۰۲-۴۹۱-۴۹۰-۴۱۹-۳۵۶-۲۵۹-۱۱۷-۷۲-۳۵

تاریخ آل مظفر ← ایران - تاریخ - مظفریان

تاریخ افشاریان ← ایران - تاریخ - افشاریان

تاریخ افشاریه ← ایران - تاریخ - افشاریان

تاریخ افغانان ← ایران - تاریخ - افغانان

- تاریخ افغانه ← ایران - تاریخ - افغانان
 تاریخ ایران ۱۲۰-۴۴۱-۴۹۱
 تاریخ ایران باستان ← ایران - تاریخ - پیش از اسلام
 تاریخ بخارا ← بخارا - تاریخ
 تاریخ تیموریان ← ایران - تاریخ - تیموریان
 تاریخ جهان ۱۸-۱۱۳-۱۱۴-۱۱۷-۱۱۸-۱۲۰-۱۲۳-۱۲۸-۱۳۴-
 ۱۷۴-۲۱۴-۲۴۸-۲۵۵-۲۵۹-۳۱۷-۴۴۱-۴۴۲-۴۸۰-۴۹۱
 تاریخ خوارزمشاهیان ← ایران - تاریخ - خوارزمشاهیان
 تاریخ رویان ← رویان - تاریخ
 تاریخ زندیان ← ایران - تاریخ - زندیان
 تاریخ زندیه ← ایران - تاریخ - زندیان
 تاریخ سلجوقیان ← ایران - تاریخ - سلجوقیان
 تاریخ سلجوقیان روم ← ایران - تاریخ - سلجوقیان روم
 تاریخ سیستان ← سیستان - تاریخ
 تاریخ صفویان ← ایران - تاریخ - صفویان
 تاریخ صفویه ← ایران - تاریخ - صفویان
 تاریخ عثمانی ← ترکیه - تاریخ - امپراطوری عثمانی
 تاریخ علوم و ادبیات ۱۹۲
 تاریخ غزنویان ← ایران - تاریخ - غزنویان
 تاریخ فارس ← فارس - تاریخ
 تاریخ قاجاریان ← ایران - تاریخ - قاجاریان
 تاریخ قاجاریه ← ایران - تاریخ - قاجاریان
 تاریخ گیلان ← گیلان - تاریخ
 تاریخ مازندران ← مازندران - تاریخ
 تاریخ مظفریان ← ایران - تاریخ - مظفریان
 تاریخ مغول وایلخانان ← ایران - تاریخ - مغولان وایلخانان

تاریخ و جغرافیا ۸۹-۲۶۰-۳۴۳

تاریخ وزرا ۱۴۸-۵۰۰

تاریخ هند ← هند-تاریخ

تدریس ۴۳۹-۴۴۸

تذکره ← سرگذشتنامه

تراجم احوال ← سرگذشتنامه

ترانه‌های محلی ← شعرمحلی

ترانه‌های هجایی ۳۷۳

ترکیه - تاریخ - امپراطوری عثمانی ۸۸

تشبیه ۶۸

تصوّف ۳۵-۱۵۶-۱۶۳-۱۷۳-۱۸۸-۲۰۰-۲۴۰-۲۷۹-۲۸۶-۲۹۷-۳۲۳-۳۲۶-۳۲۷

۳۲۸-۳۳۹-۳۴۷-۳۷۷-۳۹۵-۳۹۷-۴۱۷-۴۲۲-۴۲۵-۴۳۰-۴۵۶-۴۷۷-۵۰۷

تصوّف - آداب ۲۸۶

تصوّف - اصطلاحات ۴۴-۳۹۶

تصوّف - دفاعیه‌ها و ردیه‌ها ۱۵۰

تصوّف - سرگذشتنامه ۱۵۷-۴۳۱

تصوّف - گفتار ۳۹۵

تصوّف - هند ۲۵۶

تعلیم و تربیت ← آموزش و پرورش

تفاسیر عرفانی ۳۸۸-۴۶۸

تفاسیر قرآن کریم ۸-۱۹-۱۶۲-۱۶۴-۱۶۵-۱۶۶-۱۸۱-۲۴۵-۳۴۴-۳۹۴-۴۸۶

تفسیر قرآن کریم ← تفاسیر قرآن کریم

تفسیرهای عرفانی ← تفاسیر عرفانی

تقویم ← گاهشمار

(ج)

جادوگری ۳۸-۴۰۸

جانوران ← جانورشناسی

جانورشناسی ۳۵۴-۴۵۵-۴۹۸

جشن نوروز ← نوروز

جغرافیا ۳۱۷

جغرافیای ایران ۴۵۰-۴۶۰

جغرافیای باستان ۳۲۴-۴۵۴

جغرافیای عمومی ۱۹۷-۲۶۰

جغرافیای فارس ← فارس - جغرافیا

جغرافیای مازندران ← مازندران - جغرافیا

جفر ۱۷۹

جنگ ادبی ۲۵۸-۳۹۸

جوانمردان ۲۸۰

جوک ← لطیفه

جهان بینی ← فلسفه

جهان - تاریخ ← تاریخ جهان

(چ)

چشتیه ۲۸۶

چشم پزشکی ۱۸۳-۵۱۲

چهارده معصوم ۱۸۳-۲۰۳

(ح)

حسابداری ← دفترداری
حسابداری و دفترداری ← دفترداری
حکایت‌های اخلاقی ← داستان‌های اخلاقی
حکایت‌های ادبی ← داستان‌های ادبی
حکمای اسلام - تاریخ ۱۴۷
حکمت ← فلسفه
حکمت اسلامی ← اسلام - فرقه‌ها
حکمت اشراق ← اشراق - فلسفه
حکمت عملی ← اخلاق
حماسه سرایی ← شعر حماسی
حماسی - شعر ← شعر حماسی
حماسی - منظوم ← منظومه‌های حماسی
حیوان شناسی ← جانورشناسی
حیوانها - افسانه‌ها و قصه‌ها ۲۴۹-۳۳۰-۴۵۲-۴۸۷

(خ)

خراسان - تاریخ ۳۵۶
خراسان - جغرافیا ۴۶۰
خط ۵
خلفای راشدین - وزیران ۲
خواب دیدن ۱۷۹-۳۸۴
خوشنویسان - سرگذشتنامه ۱۵۸

(د)

- داروشناسی ۱۴-۱۵۴
- داروها - اصطلاحات ۴۴۶
- داستانها و افسانه ها ← افسانه ها و قصه ها
- داستانهای اخلاقی ۹۷-۱۰۶-۱۸۶-۲۴۶-۴۰۴-۴۰۵-۴۱۳-۴۴۴-۴۵۲-۵۱۰
- داستانهای ادبی ۶۴-۹۷-۱۰۶-۱۸۷-۱۹۲-۲۳۲-۴۱۳-۴۵۲-۴۲۰
- داستانهای تاریخی ۲-۱۴۱-۱۸۶-۲۲۲-۲۲۳-۳۰۶-۳۸۲-۴۲۰-۴۴۱-۵۱۰
- داستانهای حماسی ۱۰۳-۱۸۹-۲۰۷-۲۶۲-۲۸۳-۳۹۱-۴۱۲-۴۷۳
- داستانهای حیوانات ← حیوانات - افسانه ها و قصه ها
- داستانهای دینی ← داستانهای مذهبی
- داستانهای عاشقانه ۵۲-۹۶-۲۷۷-۵۳۱
- داستانهای عامیانه ۱۵-۵۷-۱۹۰-۱۹۳-۲۴۳-۲۸۰
- داستانهای عرفانی ۱۹۶-۲۰۴
- داستانهای قهرمانی ۲۸۰
- داستانهای مذهبی ۲۴۶
- داستانهای منظوم ← منظومه های تاریخی
- داستانهای منظوم عاشقانه ← منظومه های عاشقانه
- داستانهای منظوم عرفانی ← منظومه های عرفانی
- داستانهای منظوم مذهبی ← منظومه های مذهبی
- دایرة المعارفها و اژه نامه ها ۲۲۶-۲۲۸-۳۹۸-۴۹۴-۵۰۴
- درس دادن ← تدریس
- دعاها ۴۶۹
- دفترداری ۷۵
- دنیا - تاریخ ← تاریخ جهان
- دویتیه ها ← شعر محلی

دیلمستان - تاریخ ۱۳۷
دین اسلام ۳۸۷-۴۶۵
دین (زردشتی) ۲۲۱
دین مانی ← مانی پیامبرایرانی
دیوان شمس

(ر)

راه و رسم زندگی ۳۷۵
رجال شیعه ← شیعه - بزرگان
رستاخیز (زردشتی) ۲۵
رستاخیز (زردشتی) - پرسشها و پاسخها ۱۷۲
رمل و اسطرلاب ← اسطرلاب
روایتهای عامیانه ← افسانه‌ها و قصه‌ها
رود زاینده رود ← زاینده رود
رویان - تاریخ ۱۲۹
ریاضیات ۳۰۴-۴۰۰-۴۰۷-۴۹۷
ریاضیات - پرسشها و پاسخها ۱۶۷
ریاضیات - جبر ۱۸۲

(ز)

زاینده رود ۳۱۲
زبان ترکی - واژه‌نامه‌ها ← واژه‌نامه‌های دوزبانه (ترکی - فارسی)
زبان عربی - واژه‌نامه‌ها ۱۱۰-۳۱۹
زبان عربی - واژه‌نامه‌ها - فارسی ۱۱۰-۲۶۴

زراعت ← کشاورزی

زردشت ۲۵۷-۲۹۵

زردشتی ۲۵۷-۳۰۵-۵۱۹-۵۲۳-۵۲۴-۵۳۳

زردشتی - احکام و قوانین ۲۳۴-۲۹۵-۳۰۵-۵۱۹-۵۲۳-۵۲۴-۵۳۳

زردشتی - دعاها ۲۶۸

زردشتی - دین ← زردشتی

زردشتی - عقاید ۲۲۱

زردشتی - مهاجرت ۳۸۱

زنان در شعر ← زنان شاعر

زنان شاعر ۴۵۱

زندگینامه ← سرگذشتنامه

زندگینامه پیامبران ← سرگذشتنامه پیامبران

زنده رود ← زاینده رود

زیارت ← دعاها

(س)

ساسانیان ← ایران - تاریخ - ساسانیان

سال تحویل ← نوروز

سال نو ← نوروز

سبزوار ← بیهق

ستارگان ۳۵۴

سحر ← طلسم

سخنان حکمت آمیز ← اندرزنامه‌ها

سرگذشتنامه ۱-۱۵۵-۱۵۸-۱۶۰-۱۹۵-۳۸۰-۴۱۸-۴۳۳

سرگذشتنامه پیامبران ۳۷۸-۳۷۹

- سرگذشتنامه - مجموعه ها ۲۳۱-۳۸۰-۴۹۴
سرگذشتنامه - وزیران ۲۳۱
سعدی ، مصلح بن عبدالله - بوستان ۹۵
سعدی ، مصلح بن عبدالله - غزلیات ۳۳۱
سعدی، مصلح بن عبدالله - قطعات ۳۱۶
سفرنامه ها ۱۵۱-۲۶۹-۲۷۰-۲۷۱-۲۷۲-۲۷۳
سلجوقیان روم ← ایران - تاریخ - سلجوقیان روم
سلجوقیان عراق وکردستان ← ایران - تاریخ - سلجوقیان عراق وکردستان
سلسله چشتیه ← چشتیه
سند - تاریخ ۱۲۶
سؤال و جواب ← پرسشها وپاسخها
سیاست مُدن ۴۰۴
سیرت پادشاهان ۵۰۱
سیروسلوک ← آداب طریقت
سیستان - تاریخ ۱۲۷

(ش)

- شاعران زن ← زنان شاعر
شاعران ایرانی سرگذشتنامه ۱۵۵-۲۱۵-۲۱۶-۲۵۲-۲۵۳-۲۷۶-۳۰۳-۳۱۸-۴۱۸
۳۴۶-۴۳۷-۴۳۸-۴۴۹-۴۵۱-۴۷۶-۴۸۸-۵۲۸
شاعران پارسی گوی ۴۱۸-۴۷۹
شجاعت (منظومه های قهرمانی) ۶
شرح حال ← سرگذشتنامه
شرح حال شعرا ← سرگذشتنامه
شعر حماسی ۲۸۸-۲۸۹-۲۹۰-۲۹۱-۲۹۲-۲۹۳

- شعر عرفانی ۲۳۰
شعر محلی ۳۷۳
شیخ ابواسحاق کازرونی ۳۵۷
شیخیه ۲۹
شیخیه - عقاید ۲۹-۲۴۵
شیخیت هندی ← هند - بزرگان
شیعه امامیه ۲۰۱-۴۱۶
شیعه - بزرگان ۴۳۲
شیعه - دفاعیه‌ها و ردیه‌ها ۳۸۹-۵۱۶
شیعه - عقاید ۸-۱۵۶-۲۰۱
شیراز - بزرگان ۳۱۳
شیراز - تاریخ ۳۱۳
شیوه نگارش ← فن نگارش

(ص)

- صفی الدین اردبیلی ۳۲۳
صنایع بدیعی ← بدیع
صنایع معنوی ← بدیع
صوفیان ← عارفان سرگذشتنامه

(ط)

- طب ابن سینا ← پزشکی ابن سینا
طبرستان ← مازندران
طب قدیم ← پزشکی سنتی

طریقت ، آداب ← آداب طریقت

طلسم ۳۸

طنز ۱۹۴

(ع و غ)

عارفان - سرگذشتنامه ۵۰۷-۳۲۸-۲۱۰-۱۵۷

عجایب خشکیها ۳۴۱

عجایب دریاها ۳۴۱

عرفا ← عارفان سرگذشتنامه

عرفان ۱۷۳-۱۶۳-۱۱۱-۷۷-۵۳-۴۴-۳۹-۳۶-۳۵-۳۳-۳۲

۵۱۱-۵۰۸-۴۷۱-۴۲۵-۴۲۲-۴۱۰-۳۹۵-۳۴۷-۳۴۴-۳۲۷-۳۲۶

عرفان - پرسشها و پاسخها ۴۰

عرفان در ادبیات ۱۵۷

عرفان در شعر ۹۲

عرفان - عشق ← عشق

عروض ۴۶۶-۴۶۳-۴۳۱-۴۲۲-۳۵۳-۳۴۷-۳۳۹-۷۹

عشق ۲۸۲-۲۷۹

عقاید اسلام ← اسلام - عقاید

عقاید اسلامی ← اسلام - عقاید

عقاید شیعه ← شیعه عقاید

علم اخلاق ← اخلاق

علم بدیع ← بدیع

علم کلام ← کلام

علوم - اختراعات و اکتشافات ۲۷۵

علوم اسلامی ۳۹۰

- علوم - اصطلاحات ۳۹۳
 علوم بلاغی ← معانی و بیان
 علوم - تاریخ ← تاریخ علوم و ادبیات
 علوم - دایرة المعارفها و واژه نامه ها ۵۰۴-۳۹۰
 علوم غریبه ۵۰۴-۳۸
 علوم قدیم ← علوم غریبه
 علوم مغرب زمین ۲۷۵
 علوم و ادبیات - تاریخ ← تاریخ علوم و ادبیات
 علی بن ابیطالب (ع) ۲۰۶-۲۰۵-۴۷-۹
 عیدنوروز ← نوروز
 عیاران ۲۸۰
 غزل ← غزلیات
 غزلیات (امیر خسرو دهلوی) ۳۴۸
 غزلیات (سعدی شیرازی) ۳۳۱
 غزنین - شاعران ۳۸۳
 غیب گویی ← جفر

(ف)

- فارس - تاریخ ۳۵۲-۳۵۱-۳۵۰
 فارس - جغرافیا ۳۵۲-۳۵۰
 فارس - شاهان و فرمانروایان ۳۵۲
 فارسی - بدیع ۱۶۱
 فارسی - معانی و بیان ← معانی و بیان
 فارسی - واژه نامه ها ← واژه نامه های فارسی
 فرق اسلامی ← اسلام - فرقه ها

فرزندان - راه و رسم زندگی ۳۷۵

فرقه‌های اسلامی ← اسلام - فرقه‌ها

فرهنگ عامیانه (عامه) ۴۰۱

فرهنگ فارسی ← واژه‌نامه‌های فارسی

فرهنگ لغت ← واژه‌نامه‌ها

فرهنگها ← واژه‌نامه‌ها

فقه ۸

فقه جعفری ۱۷۷

فقه زیدی ← فقه جعفری

فقه شافعی ۳۹۹

فلسفه ۷-۳۴-۲۲۴-۲۲۵-۲۳۹-۲۴۱-۳۴۵-۳۹۵-۳۹۷-۴۰۲-۴۱۶-۴۲۳-

۴۷۱-۴۹۷-۵۰۱-۵۰۸-۵۱۸

فلسفه اشراق ← اشراق - فلسفه

فلسفه - پرسشها و پاسخها ۱۶-۱۷

فن دبیری ← تدریس

فن شاعری ۴۳۹

فن نگارش ۴۶-۲۲۹-۲۵۱-۳۴۰-

فهلویات ← شعر محلی

(ق)

قافیه ۴۶۳-۴۶۶

قرآن - اعجاز ۵۱۷

قزوین - بزرگان ۱۳۴

قزوین - تاریخ ۱۳۴

قم - تاریخ ۱۳۳

(ک - گ)

- کردستان - تاریخ ۳۰۱
کشاوری ۲۸
کشورداری ۳۳۲-۲۸۴-۲۷۹-۲۳۵
کلام ۵۲۱-۵۱۸-۵۱۶-۳۷۲-۱۷۱
کلمات بزرگان ← کلمات قصار
کلمات قصار ۴۳۲-۹
گاهشماری ۱۰۵
گیلان - تاریخ ۱۳۷-۱۳۶-۱۲۵
گیاه شناسی ۴۹۶-۳۵۴

(ل)

- لباس ← پوشاک
لطیفه ۴۲۰
لوژیک ← منطق

(م)

- مازندران - تاریخ ۳۸۶-۱۲۹
مازندران - جغرافیا ۳۸۶
مانویت ۲۴
مانی، پیامبر ایرانی ۵۹-۲۴
مانیگری ← مانی، پیامبر ایرانی

ماوراءالطبیعه، علوم ← علوم غریبه

مثلاث ۳۰۴

مثنوی ۹۱-۹۲-۱۵۱-۱۸۴-۱۸۵-۲۰۸-۲۱۸-۲۶۶-۲۹۴-۳۰۰-

۳۲۲-۳۸۳-۴۰۶-۴۱۵-۴۱۷-۴۳۰-۴۴۵-۴۴۷-۴۸۷

مثنوی، شرح ۱۸۷

محمد (ص) پیامبر اسلام - اخلاق ۳۰۹

محمد (ص) پیامبر اسلام - سرگذشتنامه ۲۶-۱۴۱-۲۰۳-۲۰۶-۲۷۴-۲۸۴

مراسلات - نامه نگاری

مرقعات ۴۵۳

معاد ۱۸۰

معانی و بیان ۱۶۱-۵۱۷

مناجات ۴۳۴-۴۷۵

منشآت ۱۶۹-۲۵۱-۴۸۲-۴۸۳

مقاله‌های تاریخی ۴۳۹

منطق ۳۱-۱۷۱-۲۲۵-۲۲۸-۴۲۳-۴۹۷

منظومه‌های اخلاقی ۲۶۵-۲۷۹-۲۸۵-۴۵۸-۵۲۹

منظومه‌های تاریخی ۱۳-۱۰۰-۲۱۲-۲۶۳-۳۱۱-۳۳۴-۳۳۵-۵۳۰

منظومه‌های حماسی ۷۱-۸۴-۹۹-۱۸۹-۲۰۶-۲۶۲-۲۶۳-۲۸۷-۲۸۸-۲۸۹-

۲۹۰-۲۹۱-۲۹۲-۲۹۳-۳۱۱-۳۱۵-۳۳۴-۳۹۱-۴۰۹-۴۱۱-۴۱۲

منظومه‌های داستانی ۳۹-۲۱۹-۲۸۳

منظومه‌های عاشقانه ۷۸-۱۸۵-۲۰۹-۲۱۲-۲۱۳-۲۹۴-۳۰۸-۳۱۴-۳۲۵

۳۲۲-۴۲۶-۴۴۵-۴۴۷-۵۱۰-۵۲۰-۵۲۵-۵۳۱-۵۳۴

منظومه‌های عرفانی ۲۷-۳۰-۳۷-۴۰-۴۲-۴۳-۴۵-۴۸-۵۴-۵۵-۶۷-۷۴-۱۰۷

۱۴۹-۱۹۸-۲۰۹-۲۳۸-۲۶۵-۲۷۹-۳۲۹-۴۱۴-۴۵۷-۴۸۴-۴۹۵-۵۲۹-۵۳۲

منظومه‌های عشقی ← منظومه‌های عاشقانه

منظومه‌های غنایی ← منظومه‌های عاشقانه

منظومه‌های مذهبی ۴۵۸-۲۰۶-۲۰۵-۴۷-۴۵-۲۶

موسیقی ۷۹-۴۶

موعظه ← اندرزنامه‌ها

مولوی رومی، جلال الدین محمد ۵۲۲-۴۷۶-۴۷۴-۴۷۲-۴۳۴-۴۰۳-۳۸۸-۳۷۷

مولوی رومی، جلال الدین محمد - نقد و تفسیر ۱۸۷

(ن)

نام آوران ایرانی ← سرگذشتنامه

نامه نگاری ۳۷۰-۸۱

نجوم ۵۰۳-۴۹۹-۴۹۸-۲۵۰-۱۷۶

نجوم - پرسشها و پاسخها ۱۶۸-۱۶۷

نقشبندی ۲۵۶-۲۴۴

نقشبندیان ← نقشبندیه

نگارش - فن ← فن نگارش

نمایشهای بومی ۱۹۱

نوروز ۵۱۵

نوروز - تاریخ ۵۱۵

(و)

واژه نامه (پزشکی) ۴۴۹-۷۶-۵۰

واژه نامه (پهلوی) ۳۶۰

واژه نامه های دو زبانه (ترکی - فارسی) ۳۶۴

واژه نامه های دو زبانه (عربی - فارسی) ۴۸۹-۲۶۴-۱۱۰

واژه نامه‌های فارسی ۸۵-۸۶-۹۸-۲۶۷-۳۴۹-۳۵۸-۳۵۹-۳۶۱-۳۶۲

۳۶۳-۳۶۶-۳۶۷-۳۶۸-۳۶۹-۳۹۲-۴۲۱-۴۳۶-۴۶۷-۴۹۴

واقعه کربلا ۲۴۷

وعظ ۳۸۸-۴۳۴-۴۷۲

وزیران - تاریخ ۵۰۰

وزیران - سرگذشتنامه ۵۰۰

(ه)

هجو ← هجوگویی

هجوگویی ۲۰-۱۸۴-۲۳۲-۴۰۱

هند- بزرگان ۳۷۷

هرات - تاریخ ۱۴۰

هزل ← هجوگویی

هند - تاریخ ۱۰-۴۹-۸۷-۱۰۹-۱۳۱-۱۳۲-۲۱۷-۳۳۷-۴۲۸-۴۷۹

هند- تاریخ تمدن ۱۰

(ی)

یزد - آثار باستانی ۱۳۱

یزد - آثار تاریخی ۱۷۸

یزد - بزرگان ۱۲۱

یزد - تاریخ ۱۲۱-۱۴۴-۱۷۸

یزد - جغرافیا ۱۴۴-۱۷۸

اعلام جغرافياى

آبسکون:

بندرگاه قدیم درگوشه جنوب شرقی دریای مازندران که احتمالاً نزدیک کشندان رودگران و شاید در محل ده خواجه نفس کنونی واقع بوده است. در سال ۲۵۰ - ۲۷۰ هـ. ق. و نیز در سال ۲۹۷ هـ. ق. این بزرگترین بندرگاه مورد دستبرد دریازنان روس واقع شد. علاءالدین محمد خوارزمشاه از دست سپاهیان مغول به این جزیره گریخت و در همان جا هم مرد. (۶۱۷ قمری) ظاهراً این جزیره همان جزایر آشوراده کنونی است. دریای خزر را به مناسبت نام این جزیره «دریای آبسکون» نیز می‌گویند.

ابیورد:

• یا باورد یا ارت و پاورت (یونانی) شهری بود در دشت خاوران در شمال خراسان کنونی نزدیک به درّه گز. اکنون جزء ترکمنستان است. عبدالله عامر سردار عرب در سال ۳۱ هـ. ق. آن را گشود و در دوره نادر شاه در تعین خط مرزی ایران و روسیه در سال ۱۸۸۵ م جزء ترکمنستان شده ویرانه شهر ابیورد (کهنه ابیورد) اکنون در فاصله ۸ کیلومتری ایستگاه قهقهه بر راه آهن ماوراء خزر واقع است. بعضی آثار قدیمی ابیورد ظاهراً از دوره اشکانیان و برخی از ادوار ماقبل تاریخ است.

اخسیکت:

اخسیکت یا اخشیکت [سغدی = شهرامیر] شهر قدیم فرغانه بر ساحل شمالی سیردریا (سیحون). در قرن چهارم هجری پایتخت فرغانه بود. در اوایل قرن هفتم هـ. ق. در جنگهای سلطان محمد خوارزمشاه و در حملات مغول ویران گردید. خرابه‌های آن هنوز هم باقی است. اثیرالدین اخسیکتی شاعر معروف ایرانی در قرن ششم هـ. ق. (وفات ۵۷۷ - ۵۷۹ قمری) از این شهر برخاست.

ارجان:

ارجان یا ارگان شهر قدیم فارس که بر رود طاب (آب کردستان یا مارون فعلی) نزدیک شهر بهبهان، شهری بود آباد، بزرگ با آب فراوان و نخل و زیتون بسیار. گفته‌اند این شهر به دست قباد اول ساسانی برای منزل دادن زندانیان جنگی بنا شد. این شهر در قرن هفتم هجری قمری مورد حملات و تاراج‌های اسماعیلیان واقع شد و سرانجام به دست آنان افتاد و دیگر رونقی نگرفت و مردم آن به شهر مجاورش بهبهان کوچ کردند. خرابه‌های این شهر نزدیک کوه بهبهان به وسعت تقریبی ۱۲۰۰ متر × ۸۰۰ واقع است.

استراباد:

یا استارباد ولایت سابق شمال ایران، حاکم نشین آن شهر استراباد (گرگان کنونی) از شمال به رود اترک، از جنوب به شاه کوه از غرب به دریای خزر و هزارجریب و از شمال به بجنورد محدود بود. ناحیه شرقی و جنوبی آن کوهستانی است. کوه‌های عظیم شاه کوه مانند سد بزرگی آن را از شاهرود جدا می‌کند. طبق روایتی یزید بن مهلب فرمانده سپاه سلیمان اموی استراباد را در جای قصبه استرک بنا کرد و از این جهت به نام فوق خوانده می‌شود. ابوالفدا مورخ و جغرافیدان عرب (۶۷۲-۷۳۲ قمری) نام استراباد را از نام شخصی موسوم به استر مأخوذ می‌داند. مؤلف جامع الانبیا اصل آن را آسترانام زوجه شاهزاده کیخسرو می‌گوید.

باخزر:

ناحیه تاریخی در خراسان بین هرات و نیشابور به حاصل خیزی معروف و در قرن دهم هجری قمری صادرات غلات و انگورش مشهور بود. ۱۲۸ آبادی داشت از جمله جوزقان و مالین. این شهر از سمت شمال به جام، از مشرق به هری رود، از مغرب به توشیز و از جنوب به قاینات محدود است. مالین مرکز این ایالت بود و امروزه بخشی

است از شهرستان مشهد که به نام طیبیات (تایباد) نامیده می شود.

بخارا:

یکی از شهرهای بزرگ ماوراء النهر قدیم و مرکز بعض حکومت‌های اسلامی ایران و کانون نشر علوم و معارف ایرانی و اسلامی و پایتخت دولت سامانی بود. امروز بخارا جزء ازبکستان (شوروی) است. این شهر و شهرهای دیگر به دست چنگیزخان مغول ویران گردید. بخارا زادگاه تجدید حیات ادبی ایران و از مراکز فرهنگ اسلامی و بازار عمده تجارتی آسیای مرکزی گردید و تا اوایل قرون وسطی شکوه و جلال خود را حفظ کرد ولی در سال ۶۱۶ ه.ق. به دست چنگیز مورد تاراج قرار گرفت و به آتش کشیده شد و در اواخر سال ۹۰۵ قمری شییک خان ازبک آنجا را گرفت و از آن زمان تا انقلاب روسیه تحت حکومت ازبکان بود از سال ۱۸۶۸ میلادی تابع روسیه شد. از آثار معروف این شهر مقبره اسماعیل سامانی (از قرن چهارم هجری قمری) ، مناره کلان ، مدرسه میرعرب و مسجد خواجه زین الدین را می توان نام برد.

بسطام:

بسطام یا بستام قصبه مرکز دهستان پشت بسطام بخش قلعه نوشهرستان شاهرود. این شهر در ۶ کیلومتری شاهرود واقع شده است. در گذشته بسیار اهمیت داشت. روایت شده که بسطام نام ، حاکم خراسان در دوره خسرو پرویز آن را بنا نهاد و به قولی از تأسیسات دوره شاپور دوم ساسانی است. در دوره عباسیان این شهر دومین شهر ایالت قومس و تالی دامغان (کرسی ایالت) بود . پس از هجوم مغول رویه انحطاط گذاشت. از آثار جالب آن می توان مقبره بایزید بسطامی ، مسجد جمعه (جامع) بسطام بقعه امامزاده محمد و برج سلجوقیان (قرن ۵ و ۶ قمری) را نام برد.

بلخ:

دهکده‌ای در شمال افغانستان کنونی که در ایام باستانی و در قرون وسطی شهری مهم و مرکز ناحیه بلخ و بر رود بلخ که اکنون خشک است، واقع بود و در زمانهای پیش از اسلام بلخ از مراکز دین بودایی و محل معبد معروف نوبهار بوده است. در دین زردشتی نیز اهمیت داشت. در قدیم هم ایالت معروف و بزرگی بوده در خراسان بر سر راه خراسان به ماوراءالنهر. اکنون شهری کوچک است و در شمال افغانستان واقع شده است. اولین حمله مسلمانان به بلخ در سال ۳۲ ه. ق. به سرکردگی احنف بن قیس بود. در ۴۳ ه. ق. دیگر بار به تصرف مسلمانان درآمد ولی در زمان قتیبه بن مسلم (وفات ۹۶ ه. ق.) بود که کاملاً مقهور آنان شد و در سال ۱۱۸ قمری (اسدالله بن عبدالله قسری) مرکز خراسان را از مرو به بلخ منتقل کرد و این شهر رونق یافت و در دوره عباسیان بر رونق آن اضافه شد. در سال ۲۵۶ ه. ق. یعقوب لیث آن را تصرف نمود. در سال ۳۹۷ قمری سلطان محمود غزنوی و در سال ۴۵۱ ه. ق. سلجوقیان آن را گرفتند و سرانجام در سال ۶۱۷ قمری به وسیله چنگیز خان مغول ویران و مردمش مقتول شدند. در دوره تیموریان رونق گذشته را باز یافت و پس از بنای مزار شریف در ۲۰ کیلومتری شمال بلخ رو به انحطاط گذاشت. از سال ۹۱۲ هجری قمری به دست ازبکان افتاد و در اواسط قرن ۱۸ میلادی به تصرف افغانه درآمد. اهمیت بلخ به سبب موقعیت جغرافیایی آن در دشتی حاصلخیز می‌باشد. خرابه‌های بلخ قدیم اکنون ناحیه وسیعی را اشغال کرده است.

بیزانس:

یونانی بوزانتیون نام قدیم قسطنطنیه (استانبول)، امپراطوری روم شرقی که مرکز آن بیزانس^(۱) بود. این شهر در سال ۶۶۷ ق. م. به دست یونانیان بنا شد و به سبب موقعیتش بر تنگه بوسفوراز همان اوایل اهمیت یافت. در جنگ پولوپونزی دست به

دست شد و در سال ۱۹۶ بعد از میلاد در دوره امپراطوری سوروس، رومیها آن را گرفتند. در سال ۳۳۰ ه.ق. به امر امپراطور قسطنطین اول شهر جدیدی در این محل ساخته شد که همان قسطنطنیه است که بعدها پایتخت امپراطوری بیزانس گردید. امپراطوری که از سال ۳۳۰ تا ۳۹۵ میلادی در قسمت شرقی امپراطوری روم به وجود آمد تا سال ۱۴۶۱ میلادی پایدار ماند.

بیلقان:

شهری قدیم در آران جنوب قفقاز که گویند به دست قباد ساسانی ساخته شد. این شهر از توابع شروان بود که در حدود ۱۴ فرسنگی جنوب برده و هفت فرسنگی شمال رود ارس نزدیک در بند امروزی واقع بوده ولی اکنون خرابه‌ای بیش نیست.

بی‌هق:

به معنی بهین و بهتر. ناحیه‌ای قدیم در خراسان واقع در غرب نیشابور. قصبه آن ابتدا خسروگرد (خسروگرد) بود و بعد از آن به سبزوار تغییر نام داد. مردم این شهر از زمان صدر اسلام شیعه امامیه بوده‌اند. گروهی از بزرگان مانند بی‌هقی (ابوالفضل محمد بن حسین بی‌هقی، مولف تاریخ بی‌هقی) خواجه نظام الملک و عبدالرزاق باشتینی (موسس سلسله سرداران) از جمله نامدارانی هستند که از این شهر برخاسته‌اند. این شهر در سال ۳۰ قمری به دست عبدالله بن عامر فتح شد و در سال ۵۴۶ - ۵۴۸ قمری ینالتگین ویرانش کرد.

پنجاب:

سرزمین پنج رود. منطقه‌ای در آسیای جنوبی (شمال غربی هند و در پاکستان

غربی قسمتی به رود سند و از شمال، قسمتی به رود جمنا). پنج رود جهلم، جناب، راوی، بئاس و ساتلج مشرویش می‌کنند. شهرهای عمده‌اش لاهور، آمریتسار، ملتان، راولپنندی و سیالکوت است. کاوشهایی که به عمل آمده حاکی از تمدنی است که در حدود ۳۰۰۰ ق. م. در درهٔ سند رونق داشته و شبیه تمدنهای عیلام و بین‌النهرین بوده است. ظاهراً در ایام ماقبل تاریخ قومی آریایی زبان به دشت پنجاب مهاجرت کردند. در سال ۳۲۶ ق. م. اسکندر مقدونی آن را اشغال کرد. در قرن سوم ق. م. جزء امپراطوری آشوکا بود. باتصرف ملتان به دست محمد بن قاسم (۷۱۳ ب. م.) قدرت مسلمانان در سند علیا و پنجاب سفلی توسعه یافت. این سرزمین در تحت حکومت تیموریان هند به اوج عظمت فرهنگی خود رسید. در سال ۱۸۴۹ م. بیشتر پنجاب به دست بریتانیایها افتاد که ایالت پنجاب را تشکیل دادند. در سال ۱۹۴۷ م. این منطقه میان کشورهای هند و پاکستان تقسیم شد. قسمت متعلق به پاکستان به نام ایالت پنجاب غربی (از ۱۹۵۰) با مرکزیت لاهور و قسمت متعلق به پنجاب شرقی با مرکزیت چلندهی نامیده شد.

ترمذ:

شهری بود در ماوراءالنهر قدیم در نزدیکی ساحل رود جیحون که امروزه جزو جمهوری تاجیکستان است. در زمان کشورگشایی اعراب مسلمان، مذهب غالب آنجا بودایی بود و فرمانروای آن ترمذ شاه نام داشت. بعدها ترمذ در سرنوشت خراسان و ماوراءالنهر تقسیم شد. سلطان سنجر در سال ۵۵۱ ه. ق. به آنجا پناهنده شد و در سال ۱۲۲۰ ب. م. به دست مغولان تصرف و به کلی ویران گردید.

جوزقان:

یاگوزگانان، جوزجانان و یاگوزگان نام قدیمی منطقه‌ای در غرب حدود بلخ و آن محدود بود از جانب خاور به بلخ و تخارستان و بامیان، از جنوب به حدود غور از باختر به

گرجستان و از شمال حدود جیحون . این ناحیه در قرون وسطی آبادترین بخش بلخ بود و از شهرهای مهم آن میمه، شبورقان و اندخوی را شمرده‌اند. جوزقان در قدیم پُلی بود که فلاتهای مرتفع ایران را به ماوراءالنهر مرتبط می‌کرد و به علت مجاورت باطوایف و قبایل مختلف همواره مورد حوادث و تاخت و تاز قرار می‌گرفت از حوادث مهمی که بعدها در این حدود اتفاق افتاد، قیام و قتل یحیی بن زید بود. در حدود سالهای ۴۰۱-۲۷۹ ه.ق. جوزقان تحت سلطنت آل فریغون بود و سپس به دست غزنویان افتاد.

جَوین:

معرَب گویان ولایت و ناحیه قدیم در سرزمین نیشابور خراسان بین جاجرم و بیهق (سبزوار کنونی) مرکزش آزادوار بود و بعدها به فریومد منتقل گردید. جوین ۱۸۹ قریه داشت. خاندان جوینی به این ایالت منسوب هستند.

جیحون:

یا آمودریا، آموی ، آموبه (اکنون در آسیای شوروی) که از کوههای شمال افغانستان (پامیر) سرچشمه می‌گیرد و سابقاً به دریای خزر می‌ریخته ولی امروز مصب آن در دریای آرال است. طول آن ۲۵۴۰ کیلومتر است. یونانیها این رود را اکسوس می‌نامیدند. جغرافیدانان مسلمان ناحیه واقع در شمال آمودریا را ماوراءالنهر خوانده‌اند.

حرّان:

شهر قدیمی در بین النهرین بین اورفه و رأس عین (جنوب شرقی ترکیه آسیا) که منزل ابراهیم پیامبر و مرکز عمده صائبین بود تاریخ آن را می‌توان به ۵ دوره عهد عتیق ، یونانی ، رومی ، مسیحی و اسلامی تقسیم کرد. نام آن در کتیبه‌های میخی به صورت حرانو (راه) آمده است و حاکی از یک مرکز تجارتی بسیار مهم است. ولی حرّان عمده

به عنوان مرکز پرستش سین (خدای ماه) معروف بود و پادشاهان آشور در آراستن آن می کوشیدند. در زمان اسکندر اسامی خدایان مورد پرستش به یونانی تبدیل شد. رومیان دوبار از ایرانیان شکست خوردند، یکی شکست مهلک کراسوس از اشکانیان و کشته شدن او در سال ۵۳ ق.م. و دیگری شکست گالریوس (۲۹۶ ب.م.) شهرت جاسودانی حُران به سبب فلاسفه و دانشمندانی است که در دوره اسلامی از آن برخاسته اند و از معروف ترین آنها ثابت بن قره و فرزندان و نوادگان او است.

خانقاه

یا خانقه یا خانکاه جمعش خواتق و خوانک اقامتگاه و محل خلوت و عبادات متصوفه که آن را به فارسی خانگاه نیز می گفته اند.

اصل لفظ خانگاه اختصاص به صوفیه نداشته است ظاهراً تا اواخر قرن ۴ ه.ق. منزلگاه بعضی طبقات مانویان نیز به همین عنوان خوانده می شده است. اینک خانگاه از خان به معنی منزل مشتق است یا باخوان به معنی سفره ارتباط دارد، محل بحث است. بنای خانقاه از حدود قرن چهارم هجری در بلاد اسلامی پدید آمد و بیشتر نظر بر این بود که سیاحان و فقرای صوفیه جای و خوراک داشته باشند لذا اشخاص متمکن اینگونه بناها را می ساختند و غالباً بر سر راه یادکرکنار گورستان ها بنا می شد. در قرن پنجم هجری قمری نیکوکاران و توانگران به بنای خانقاهها اهتمام کردند چنانکه خواجه نظام الملک، خلفا و امرا نیز بدین کار اقدام نمودند. غیر از مقیمان خانقاه که تعداد آنها مناسب و با وسعت محل و عایدات اوقاف بوده غالباً درویشان مسافر نیز در طی سفر واکثراً برای مدت محدود و گاه به قصد زیارت شیخ خانقاه وارد خانقاه می شدند. در باب هریک از مقیم و مسافر آداب و قواعدی برای حضور در خانقاه وجود داشته است که در کتابهای صوفیه (مانند کشف المحجوب، اسرار التوحید، عوارف المعارف و غیر آنها) ذکر شده است.

خاوران:

یا خابران ناحیه و شهری از خراسان قدیم واقع بین نسا و سرخس ، میهنه یامهنه زادگاه ابوسعید ابوالخیر صوفی و عارف مشهور از قراء عمده این ناحیه است. ابیورد را نیز جزء خاک خاوران شمرده‌اند. انوری شاعر معروف که در آغاز خاوری تخلص می‌کرد از اهل این ولایت بوده است. اثر ظبیعی عظیمی که بعداً به «کلات نادری» معروف شد در کوه‌های بین ابیورد و میهنه واقع است.

خجند:

یکی از شهرهای ازبکستان در کنار سیحون که مرکز و پایتخت آن محسوب می‌شود و امروزه آن را استالین‌گراد می‌گویند. خجند یا خجنده شهری است کهن که جزء ولایت فرغانه قدیم بوده است و جغرافی نویسان قدیم (مانند ابن حوقل ، ابن الفقیه ، اصطخری و یاقوت) زیبایی آن را ستوده‌اند. به سبب اهمیت سوق الجیشی خجند مدت‌ها بین خانهای خوقند و بخارا بر سر تصرف آن کشمکشها بود در سال ۱۸۶۶ میلادی روسها آن را گرفتند.

خوارزم:

یاخیوه یا خورا سمید یا خوراسمیا عنوان ناحیه و ولایتی واقع در قسمت سفلی جیحون (آمودریا) آسیای مرکزی (ازبکستان) که از قدیم دارای اهمیت بوده و مهد قوم آریا به شمار می‌آمده است. سرزمین «خوارزمیان» در شمال پارت بود و پایتختش «خُوراسمیه» نام داشت و مقارن عهد اسکندر مقدونی استقلال داشت و در عهد فتوحات اسلامی امرای آن ولایت عنوان «خوارزمشاه» داشته‌اند. در کتاب «آثارالباقیه» ابوریحان بیرونی اطلاعاتی حاکی از این که تا قرن هشتم بعد از میلاد فرهنگ ایرانی بسیار قدیمی با زبان مخصوصی به نام خوارزمی موجود بود و تا قرن ۱۱ بعد از میلاد به وسیله زردشتیان

حفظ شده است. ولایت خوارزم در قدیم دو شهر داشته، یک «کاث» و دیگری «گرگانج» (اُورگنج یا جوجانیه) و از بلاد دیگر آن زمخشر، هزار اسب و خیوه بوده است. در سال ۳۸۵ قمری ابوالعباس مأمون بن محمد امیر گرگانج، برابر عبدالله خوارزمشاه، امیرکاث پیروز شد و سرزمین خوارزم را تحت حکومت واحد درآورد و عنوان خوارزمشاه را به خاندان خود منتقل ساخت. خوارزم از فرمان سلطان محمود درآمد و بعد از آن تحت حکومت سلاجقه قرار گرفت و بعدها سپاهیان چنگیز آن را ویران کردند. مدتها تیموریان بر آنجا مستولی شدند و شیبانیان (شاخه‌ای از چنگیزیان) جای آن را گرفتند و مردم تحت فرمان آنان به ازبکان معروف شدند و در سال ۹۱۶ هجری قمری شاه اسماعیل اول صفوی شیبیک خان راشکست داد و متصرفات او را به تصرف خود درآورد. زمخشری، وطواط، امام فخر رازی از این محل برخاسته‌اند.

دیاربکر:

ناحیه‌ای در قسمت شمالی الجزیره مشتمل بر سرزمینهای طرفین رود دجله، نامش به مناسبت قبیله «بکرین وائل» که از قرن اول هجری به این ناحیه مهاجرت کرده‌اند، گرفته شده است. شهرهای عمده‌اش «آمد» یا دیاربکر، میافارقین، حصن کیفا و ارزن بود. تاریخ عمومی آن همان تاریخ الجزیره است. در زمان ملکشاه سلجوقی جزء امپراطوری سلاجقه گردید اما پس از مرگ او تجزیه شد و سلسله‌های مستقلی بر آن فرمانروایی کردند. مدتی تحت اشغال سپاهیان شاه اسماعیل اول صفوی بود. در سال ۹۲۲ ه. ق. عثمانیها آن را گرفتند و به جهت همسایگی با ایران اهمیت یافت. پس از استیلای عثمانیها بر ناحیه دیاربکر نام آمد به دیاربکر مبدل گردید. هنوز باروهای عالی آن که از بازالت سیاه و عمدتاً در قرن چهارم هجری قمری به وسیله قسطنطین اول ساخته شده است، باقی است.

دیلمان:

مکان دیلمها (دیلم + آن) دهستانی از بخش سیاهکل شهرستان لاهیجان. مرکز دهستان مزبور نیز دیلمان نام دارد. در قدیم سراسر گیلان رادیلمان و دیلمستان نامیده‌اند).

دینور:

شهر قدیم و یکی از معتبرترین شهرهای جبال (ماد) که ویرانه‌های آن در دشتی حاصل خیز با فرازای ۱۶۰۰ متر واقع است. بنای شهر دینور از دوره سلوکیان یاپیش از آن است. این شهر پس از جنگ نهاوند به اعراب مسلمان تسلیم شد (۲۱ ه.ق). در زمان معاویه نامش به «ماه الکوفه» تبدیل شد. در زمان امویان و عباسیان بسیار معروف و آباد بود. در سال ۳۱۹ ه.ق. مرداوچ آن را تصرف کرد. حسنویه از امرای کرد این ناحیه دولت کوچک و مستقلی تشکیل داد که پایتخت آن دینور بود. امیر تیمور این شهر را به گلی ویران نمود. در گذشته این شهر سرراه آتشکده آذرگشسب قرار داشته است و امروز بخش صحنه کرمانشاهان محسوب می‌شود.

زمخشر:

از آبادیهای خوارزم. ابوالقاسم محمود بن عمر زمخشری خوارزمی (۴۶۷-۵۳۸ ه.ق). عالم ایرانی ادب و لغت عرب و فقه و حدیث و تفسیر و متکلم معتزلی از این محل برخاسته است.

سبزوار:

شهرستانی است میان نیشابور و شاهرود در استان خراسان. این شهر در دوران

اسلامی به نام «بیهق» نامیده می‌شد. شهر سبزوار با بسیاری از داستانهای پهلوانی ایران باستان بستگی داشته است، چنانکه میدان مرکز شهر رامدتها میدان دیوسفید می‌نامیدند و آن را رزم‌گاه رستم و سهراب می‌دانستند. در دوره اسلامی از شهرهای مهم بود، در هجوم مغول ویران شد ولی در سال ۷۳۷ ه. ق. عبدالرزاق سربداری سبزوار و نواحی اطراف آن را گرفت و سلسله سربداران را تأسیس کرد که به دست امیر تیمور منقرض شد. در اوایل دولت صفوی شهر ترمیم شد و مرکز ناحیه سبزوار گردید و از آن زمان همواره از شهرهای مهم خراسان بوده است. از بزرگان معروف این شهر حاج ملاهادی سبزواری رامی‌توان نام برد. از ابنیه تاریخی آن مناری آجری از اواخر قرن پنجم هجری قمری است که درخور توجه است.

سغد:

یاضغد یا سغدیانا و یاسگدیانه ناحیه‌ای در آسیای مرکزی بین رودهای آمودریا (جیحون) و سیر دریا مطابق نواحی بخارا و سمرقند ادوار متأخر. آب و هوای آن در منتهای لطافت بود و آن را «بهشت جهان» می‌گفتند و یکی از جنات اربعه دنیای قدیم به شمار می‌آوردند. سغدی‌ها مردمی ایرانی الاصل و لااقل از زمان داریوش اول هخامنشی تابع دولت ایران بودند. ابوریحان بیرونی در کتاب «آثارالباقیه» شرح مفصلی در باب زبان سغدی و خاصه اصطلاحات تقویمی و اعیاد و جشنهای زردشتیان سغدی آورده است. این شهر در زمان سامانیان شکوه و جلال خاص داشت.

سمرقند:

شهری در آسیای میانه نزدیک بخارا کنار رود سغد که اکنون یکی از شهرهای ازبکستان است سمرقند قدیمی‌ترین شهر آسیای مرکزی است این شهر در محل شهر افراسیاب (از هزاره سوم یا چهارم ق. م.) بنا شده است. اول بار ذکر آن در مآخذ یونانی

قرن چهارم ق. م. به نام «ماراکاندا» وبه عنوان پایتخت «سغد» آمده است زمانی که اسکندر آنجا را فتح کرد، شهری بزرگ و پر رونق بود و بر سر «جاده ابریشم» قرار داشت، بعدها دستخوش تلاقی فرهنگهای مختلف غربی وچینی شد. نخستین کارخانه کاغذ سازی در خارج چین در سال ۷۵۱ بعد از میلاد در این شهر تأسیس گردید. در سال ۹۱ هـ. ق. خراجگزار قتیبه بن مسلم والی خراسان شد و در اوایل قرن سوم هجری قمری جزو قلمرو سامانیان شد و رونق وشکوه بسیار یافت و سرانجام در زمان چنگیزخان تاراج گردید و تا یکصد و پنجاه سال در تیرگی گذرانید. امیر تیمور در سال ۷۷۱ هـ. ق. سمرقند را پایتخت خود قرارداد و شهر رونق خود را بازیافت. الغ بیک کاخ چهلستون و رصدخانه مشهور خود را در آنجا تأسیس کرد. از ۱۸۷۱ میلادی روسها سمرقند نو را در غرب سمرقند کهنه بنا نهادند. در سال ۱۹۲۵ کرسی ازبکستان شده این شهر در زمان قرون وسطی شهری افسانه‌ای و دارای کاخها، باغها و خیابانهای مشجربود. صنایع ابریشم وآهن آن معروف بود و مرکز کاروانهایی بود که از ایران، هند و چین می آمدند. سمرقند کنونی نیز از مراکز عمده پنبه و ابریشم است.

سیالکوت:

شهری در شمال شرقی پاکستان نزدیک مرز کشمیر در ناحیه پنجاب و از مراکز تجارتی عمده و مصنوعات سبک و نساجی. قلعه وشهر سیالکوت در سال ۷۹۰ ویران گردید و سرانجام معزالدین محمد سام آن را از نو بنا نهاد. از آثار جالب آن قلعه معزالدین محمد و مقبره نانک (نخستین گوروی سیخها) است.

شِروان:

یا شیروان ناحیه و ولایت قدیم کنار دریای خزر در شمال رود کورا (کر). فرمانروایان شِروان عنوان «شروانشاه» داشته‌اند. پس از سقوط پادشاهان شِروان به دست صفویه این شهر از ولایات ایران شد ولی ساکنین آن چندین بار برضد حکام دولت شیعی

ایران قیام کردند و از سلطان عثمانی استمداد نمودند. در اولین جنگهای ایران و عثمانی ترکان عثمانی شروان را گرفتند و در سال ۱۷۲۴ میلادی سواحل شروان به انضمام باکو برطبق قرار داد روسیه و عثمانی به روسیه و بقیه به ترکان واگذارشد. در سال ۱۱۴۷ ه. ق. نادرشاه برطبق معاهده گنجه (شوال ۱۱۴۷ ه. ق.) نواحی ساحلی را بدون نزاع ضمیمه ایران کرد و پس از آن فتحعلی خان آن جا رامطیع خود ساخت و عاقبت برطبق عهد نامه گلستان (۱۲۲۸ ه. ق.) دولت ایران آن را به روسها واگذارکرد. درحال حاضر شروان جزء آذربایجان شوروی است.

طبرستان:

نام سرزمین مازندران درمآخذ اسلامی . طبرستان از شمال به دریای خزر، از جنوب به سلسله جبال البرز از شمال به جرجان و از غرب به گیلان محدود بود. نام پهلوی آن طپورستان یا تپورستان بوده است. به گفته بعضی از جغرافیدانان اسلامی نامش از طبر (تبر) گرفته شده است که بستگی به جنگهای انبوه این ناحیه و حرق عمده مردم این سرزمین (هیزم شکنی) دارد ولی تحقیق این است که طپورستان و طبرستان به معنی سرزمین طپورها و منسوب به این قوم بسیار قدیمی است. براین سرزمین اقوام و پادشاهان بسیار حکومت کرده اند.

طخارستان:

یاتخارستان و یا طخیرستان ناحیه تاریخی برمسیر علیای آمودریا (جیحون) که از مردم قدیم آن طخارها نام گرفته است. طخارها را بعضی از محققین از «سکاها» دانسته اند. در دوره اسلامی طخارستان به معنای وسیع، مشتمل بر همه سرزمینهای مرتفع سواحل راست و چپ مسیر علیای آمودریا بود و به طخارستان علیا و طخارستان سفلی تقسیم می شد. هپتالها در اواخر ایام یزدگرد دوم طخارستان را تسخیر کردند. این ناحیه در حمله عرب به تصرف آنان درآمد و سپس بخشی از حکومت غوریان

(بامیان) شد. به نظر می‌رسد از قرن هفتم هجری (۱۳ میلادی) نام طخارستان از استعمال افتاده باشد.

طنطا:

شهری در شمال مصر در دلتای رود نیل که از مراکز صنعت پنبه است. سیداحمد بدوی (۵۹۶-۶۷۵ قمری) از مشایخ معروف صوفیه در مصر در آنجا مدفون است و قبرش زیارتگاه عارفان. در سال حدّ اقل سه بار به افتخار او جشن می‌گیرند.

غزنین:

غزنه یا غزنین و یا غزنی، گزنه، گنجه، جزنه (گنج، خزانه و گینجینه) از شهرهای مرکزی افغانستان کنونی است که در سرایشی مرتفعات سفیدکوه که به سوی جنوب امتداد می‌یابد، قرار دارد. این شهر از ادوار پیش از اسلام از شهرهای معتبر زابلستان بوده است و ظاهراً قدیمی ترین ذکری که از این شهر رفته است از قرن دوم بعد از میلاد در آثار بطلمیوس است. آیین بودا در این ناحیه راه داشته است. خرابه‌های غزنین قدیم پایتخت غزنویان در شمال شرقی همین شهر به فاصله ۵ کیلومتری قرار دارد و آن در قرنهای سوم تا ششم هجری اهمیت بسیار داشته است. مقبره سلطان محمود غزنوی و مناره‌های مجاور آن (از آثار مسعود سوم و بهرامشاه غزنوی) از آثار تاریخی این شهر است.

غور:

یا غورستان سرزمین کوهستانی تاریخی در افغانستان کنونی میان درّه هیرمند و هرات واقع در جنوب غزنین و مشرق و جنوب گرجستان. بعضی از مورخان فتح آن را به دست مسلمانان به زمان حضرت علی علیه السلام نسبت می‌دهند ولی فتح کامل آن در

عهد محمود غزنوی صورت گرفت. اکنون این ناحیه مقر ایل هزاره و قبایل چهارایماق است و آن را «هزارستان» می نامند. ولایت غور قسمتی از قلمرو سامانیان و غزنویان را تشکیل می داد و غوریان (آل شنسب) که پس از غزنویان به قدرت رسیدند، از این ولایت نام گرفته اند.

فریومد:

فریومد یا فرومد بخشی است از سبزوار واقع در ۱۶ فرسنگی شمال غربی میان صدرآباد و مزینان. مقبره ابن یمین در آنجا است. در این بخش درخت سروی بوده که پیش از اسلام کاشته شده بود و تا سال ۵۳۷ ه.ق. باقی ماند. زردشتیان معتقد بودند که آن سرو به دست زردشت کاشته شده است و مدت عمر آن را ۱۹۶۱ سال نوشته اند.

قومس:

ایالت کوچک قدیمی واقع میان کوههای البرز و کویر مرکزی که شاهراه ری به خراسان تا حدود نیشابور از آن می گذشت و شهرهای عمده اش کنار همین شاهراه بود و جغرافیدانان عربی زبان دامغان را نیز به نام «قومس» یاد کرده اند. بسطام و بیار از شهرهای معروف آن بوده اند.

قونیه:

باستانی ایکونیون^(۱) و ایکونیوم مرکز ایالت قونیه و یکی از شهرهای ترکیه در جنوب آن کشور با سرزمین حاصلخیز و مرکز درویشهای مولویه. مقبره جلال الدین مولوی رومی در آنجا است. این شهر در دوره رومیان اهمیت بسیار داشت ولی اوج رونق

آن پس از پیروزی آلب ارسلان بر دولت بیزانس در ملازگرد و تأسیس دولت سلاجقه روم در سال ۴۶۳ قمری (۱۰۷۱ میلادی) بود که هنوز هم آثاری از آنها در شهر باقی است. سلاطین این سلسله در جنگهای صلیبی نقش مهمی داشته‌اند. این شهر دستخوش حوادث بسیار تاریخی شد. ارمنستان و فرمانروایان ترک، امپراطور مانوئل اول، فردریک اول، مغولان در قرن ۱۳ میلادی، سلطان محمد دوم در قرن ۱۵ میلادی، در این حوادث نقش بسیار داشته‌اند. اهمیت بسیار این شهر در جهت مرکزیت «مولویه» بوده و از ابنیه معروف آن مقبره‌های شمس تبریزی، مولانا جلال الدین رومی و صدرالدین قونوی و ویرانه‌های کاخهای سلاجقه روم و قلعه شهر را می‌توان نام برد. امروزه قونیه یکی از بزرگترین ایالت‌های ترکیه و دارای منابع معدنی مهم از جمله سرب، نقره، طلا و جیوه است.

گنجیه:

غزنه یا غزنی (گنجینه) یکی از شهرهای جمهوری آذربایجان که نام آن پس از تصرف شهرهای قفقاز توسط روسیه به «کیروف آباد» تغییر یافت. این شهر مولد نظامی گنجوی شاعر بزرگ ایرانی است. بر طبق بعضی مآخذ اسلامی گنجیه در سال ۲۴۵ ه.ق. (۸۵۹ میلادی) به دست مسلمانان بنا شد. حوادث تاریخی در این شهر بسیار است. سلجوقیان، مغولان، صفویه، عثمانیها و نادرشاه قاجار در آن دخل و تصرف داشتند این شهر پس از شکست ایران در اولین دوره جنگهای ایران و روس به موجب عهدنامه گلستان (۹ شوال ۱۲۲۸ قمری) به روسیه واگذار شد. در نیمه دوم شهر و در قسمت غرب آن مسجد تاتار و استحکاماتی از دوره شاه عباس موجود است.

مالین:

یا باخرز ناحیه تاریخی در خراسان که از سمت شمال به جام، از مشرق به هری رود، از مغرب به ترشیز و از جنوب به قاینات محدود و دارای روستاهای بسیار است. در

قرن دهم هجری قمری جمعیت بسیار داشت و صادرات غلات وانگورش مشهور بود. ابوالحسن علی بن حسن باخرزی (قرن پنجم وفات ۴۶۷ ه.ق.) ادیب ، شاعر و فقیه شافعی اصل این ناحیه بود.

ملازگرد:

شهر قدیم در ناحیه ارمنستان که مهمترین شهر در ساحل فرات بود. در سال ۴۶۳ ه.ق. این شهر میدان نبرد امپراطوری بیزانس و سلجوقیان بود و در آن جنگ ، آلب ارسلان سلجوقی ، رومانوس چهارم را مقهور و اسیر کرد و این امر منجر به پیروزی سلجوقیان در آسیای صغیر شد. یاقوت حموی چند جا به صورت «منازجرد» از آن نام برده و حمدالله مستوفی از آن به عنوان «ملازجرد» نام برده است. به صورت منازگرد، ملازگرد، ملاسگرد هم آمده است.

ملطیه:

شهری است در روم شرقی (آسیای صغیر) در حدود شام و در شمال حلب و جنوب سیواس که جمع بسیاری از دانشمندان و فضلا بدان منسوب می باشند به صورت ملتی ، ملطی و ملطیوی هم آمده است که انتساب به این شهر را می رساند.

میهنه:

یامهنه یکی از قراء مشهور خاوران که بعضی از جغرافیدانان آن را مرکز خاوران دانسته اند و اکنون در ترکمنستان شوروی واقع است. این قریه زادگاه و مدفن ابوسعید ابوالخیر است و در زمان وی از اهمیت بسیار برخوردار بود. سلجوقیان در آبادی آن بسیار کوشیدند. این مرکز مدتها قبله گاه صوفیان و مردم صاحب دل بود و مکان مقدسی شمرده می شد که با حمله غزها رو به انحطاط گذاشت.

نخشب:

یانسف شهر قدیمی بخارا واقع میان بخارا و بلخ (چهار روز تا بخارا هشت روز تابلخ). در دوره مغول جایگاه اردوی تابستانی شد و قصرهایی ساختند که قرشی (مغولی یعنی قصر) نامیده می شد. اکنون اثری از آن پیدا نیست.

نیشابور:

یانیشاپور و در مآخذ عربی نیشابور از شهرهای مهم استان خراسان. شهر باستانی که سلسله های مختلف از جمله طاهریان ، سامانیان ، غزنویان و سلجوقیان در آن فرمانروایی داشتند. نیشابور یکی از مهمترین چهار شهر بزرگ خراسان (نیشابور، مرو، هرات و بلخ) بوده و در قرون وسطی یکی از شهرهای مهم ایران محسوب می شده است. نام شهر از فارسی نیوشاپور (شهر نیک شاپور) گرفته شده است. در اوایل اسلام ابرشهر خوانده می شد و در سگه های خلفای اموی و عباسی که در این شهر ضرب شد، به همین نام آمده است. شهر گاهی نیز از عنوان رسمی و افتخاری ایرانشهر برخوردار بوده و در زمان یاقوت حموی نیز نیشابور خوانده می شده است. بانی این شهر شاپور اول ساسانی و به عقیده برخی شاپور دوم ساسانی است. حوادث تاریخی این شهر برکسی پوشیده نیست. اعراب نیشابور را در سال ۳۱ قمری تصرف کردند. یعقوب لیث صفاری در سال ۲۵۹ قمری وارد نیشابور شد. سامانیان مدتی بر این شهر حکومت کردند. در سال ۴۲۹ قمری طغری بیگ سلجوقی نیشابور را تصرف کرد و آن را پایتخت خود قرار داد. مغولان در سال ۶۱۸ ه. ق. این شهر را ویران کردند. نیشابور گذشته از جنگها و طغیانها از زمین لرزه های مکرر (۵۴۰ ه. ق. ، ۶۰۵ قمری ، ۶۷۹ ه. ق.). آسیب زیاد دید با زلزله اخیر (۶۷۹ ه. ق.). این شهر هرگز اهمیت سابق خود را به دست نیاورد. آثار باستانی و تاریخی این شهر بسیار است ، از جمله یکی از سه آتشکده مهم عهد ساسانی به نام «آذر برزین مهر» در تپه های ریوند، آرامگاه خیام ، عطار ، کمال الملک ، مسجد جامع ، امام زاده محمد محروق ، تپه های تاریخی آلب ارسلان ، آهنگران ، شادیاخ و سبزپوشان

را می توان نام بُرد.

هرات:

نام باستانی آریا. در ادبیات فارسی و عربی نام این شهر به صورتهای مختلف آمده، از آن جمله هرا، هراه، هری که از هریو گرفته شده نام شهر در کتیبه های قدیم ایرانی به صورت «هریوه» آمده است. هرات یکی از شهرهای خراسان قدیم بوده که امروزه در کنار رود هری (هریرود) در کشور افغانستان واقع است. پس از اسلام کانون نشر معارف اسلامی بود و در عهد پسران تیمور پایتخت گردید. هرات مولد خواجه عبدالله انصاری معروف به شیخ الاسلام عارف مشهور است و مزار او زیارتگاه عارفان و صوفیان می باشد.

هزار اسب:

نام قلعه ای استوار در خوارزم نزدیک خیوه بر ساحل چپ جیحون که تا خوارزم سه روز راه فاصله داشته است. آب، آن را چنان فرا گرفته بود که به صورت شبه جزیره درآمد. نزدیک قلعه هزار اسب، جنگی میان سنجر و اتسز خوارزمشاه رخ داد که به غلبه سنجر انجامید. بنابر اظهار مؤلف تاریخ جهانگشا این شهرک پس از حمله مغول در آب غرق شده است.

یمکان:

یایمگان درّه ممتدی مشتمل بر حدود ۱۲ قطعه آبادی واقع در بدخشان که ناصر خسرو پس از خروج از بلخ و رفتن به نیشابور و مازندران بدانجا پناه بُرد و تا آخر عمر در آنجا زیست. مقبره وی نیز در همین ناحیه است. مذهب مردم آنجا هم هنوز اسماعیلی است.

واژه نامه

- آذرباد: آتشکده ، آتشگاه
- آجوبه: جمع جواب ، پاسخها
- احتمال: - امکان ، گمان بردن ، حدس زدن
- حمل کردن ، بردباری کردن
- عدم اطمینان کامل از وقوع چیزی یا انجام امری
- احصا: - دریافتن ، حفظ کردن
- ضبط کردن ، شماره کردن
- سرشماری
- احیا: - زنده کردن ، شب زنده داری
- شب را به عبادت گذراندن
- ادویه: جمع دوا، داروها، دواها
- دارچین کوبیده
- ارجان: نوعی از زیتون وحشی
- کوشش و سعی
- أرجوزه: قصیده کوتاه ، رجز، خودستایی ، بیت کوتاه ، شعر کوتاه ، رجزخوانی
- و خودستایی در زمان جنگ
- ازهار: جمع زهر. شکوفه‌ها، گلها
- اساطیر: جمع اسطوره - افسانه‌ها و داستانهای قدیمی
- سخنهای بیهوده - قصه‌های دروغ
- استنساخ: نسخه برداری ، نسخه گرفته ، نسخه برداشتن
- مطلبی را از روی نوشته دیگری نوشتن
- اسرار: جمع سر - رازها
- اسس: جمع اساس . بنیاد و پایه ، بن و اصل
- أسطرلاب: - دستگاه نجومی قدیمی که برای اندازه گیری موقعیت اجرام سماری به کار می‌رفته است. این کلمه یونانی است و آن را ترازوی آفتاب گفته‌اند.
- جادو و جنبل

آسفار: جمع سفر، به معنی کتاب بزرگ، یک جزء یا یک کتاب از اجزای تورات
اسلاف: جمع سَلَف. پیشینیان، گذشتگان
اسماء الله: صفات خداوند تبارک و تعالی
اشارات: جمع اشاره - نشان دادن چیزی با حرکت چشم یا انگشت
 - به رمز گفتن، به کنایه سخن گفتن
 در اصطلاح علم بدیع، آن است که شاعر با الفاظ و کلمات کم به معنایی بسیار اشاره کند.
اشتقاق: - شکافتن، نیمه چیزی را گرفتن
 - بیرون آمدن شاخه‌ای از اصل
 - بیرون آمدن کلمه‌ای از کلمه دیگر
 در اصطلاح علم بدیع، آن است که شاعر یا نویسنده کلماتی استعمال کند که از یک ماده مشتق شده باشند، مانند عزل و معزول، افتخار و تفاخر، حکمت و حکم.
اشراق: روشن شدن، درخشیدن، بیرون آمدن آفتاب، مجازاً الهام گرفتن
 - تابش، روشنی، درخشش
اصفیا: جمع صفی. پاکان، گزیدگان، نیکان، دوستان مخلص
أطول: درازتر، طولانی‌تر
اعجاز: عاجز کردن، ناتوان گردانیدن
 - انجام دادن کاری که دیگری از آن عاجز باشد.
اعراض: - روی برگردانیدن، دوری کردن، پرهیز کردن از چیزی
 - نفرت و بیزاری
اغلاط: جمع غلط - خطا کردن در سخن یا حساب و یا نوشتن
 - سهو و خطا
 - خطاها - اشتباهها
افلاک: جمع فلک. آسمانها
اقالیم: جمع اقلیم: کشورها، مملکتها، ناحیه‌ها
 - قطعه‌ای از جهان که از لحاظ آب و هوا و سایر اوضاع و احوال طبیعی از

منطقه و قطعه دیگر جدا باشد. این کلمه گرفته شده از کلمه یونانی است. (پیشینیان کلیه خشکیهای جهان را به هفت قسمت تقسیم کرده و هر قسمت را اقلیم نامیده‌اند).

اکمل: کاملتر، رسیده‌تر، رساتر، تمامتر

الفاظ: جمع لفظ، کلمه، لغت، سخن، حرفی که از دهان بیرون آید.

الف النهار: هزار روز جمع: آلف

آلفیه: منسوب به الف به معنی هزار

- نام کتابی است در زبان عربی

الهام: در دل افکندن، تلقین کردن، در دل افکندن امری یا مطلبی، القای امری از خداوند در دل انسان

امثله: جمع مثال: اندازه، مقدار، مانند، شبیه، فرمان، حکم، قصاص

انموذج: (نموذج): نمونه، نمودار، مقرب نمونه یا نموده (جمع: انموذجات، نمودجات)

انوار: جمع نور، فروغها، روشنایها

انیس: همدم، انس گیرنده، خوی گیرنده، یار و همدم

اوستا: به معنی اساس، بنیاد، متن اصلی، پناه و یاوری

- نام کتاب مذهبی ایرانیان قدیم و پیروان زردشت

در قدیم کتاب بزرگی بوده و در روایات اسلامی آمده که بر روی دوازده هزار پوست گاو نوشته شده بود که اسکندر آن را سوزاند. اوستا دارای ۲۱ نسل و در پنج قسمت است، یسنا، سپرد و نذیداد، یشتها و خرده اوستا. اوستا مشتمل است بر نیایش اهورامزدا و امشاسپندان و ایزدان که موضوعهای آن اخلاقی و دینی داستانهای ملی و غیره است.

بحر: دریا و نیز به معنی وزن شعر. بحور شعر عبارتند از: طویل، مدید، بسیط، وافر، کامل، هزل، رجز، رمل، منسرح، مضارع، مقتضب، مجنث، سریع، جدید، قریب، خفیف، مشاکل، متقارب، متدارک.

بحر خفیف: نام یکی از بحور شعر بر وزن فاعلان، مستفعِلن، فاعلاتن

بحر متقارب: نزدیک شونده، نزدیک بهم، همگرای و نام یکی از بحور شعر که آن را

تقارب نیز می‌گویند و اجزای آن چهار بار فعولن است.

بحر مخبون: جامه درز گرفته و کوتاه شده و در اصطلاح عروض ، شعری که در آن خبن شود (خب ، الفاظ حرف دوم ساکن از رکن است مثل حذف الف فاعلاتن که فعلاتن شود یا الف فاعلن که نقل به فعلن گردد یا سین مستفعلن که متفعلن شود).

بستان: مخفف بوستان ، باغ پرگل ویر درخت ویرمیوه ، گلستان ، گلزار ، باغ (جمع بساتین)

بیهق: ناحیه‌ای قدیم در خراسان ، غرب نیشابور. در دوره طاهریان ۳۹۰ آبادی داشت در سال ۳۰ هـ. ق. به دست عبدالله ابن عامر فتح شد و در سال ۵۴۶-۵۴۸ هـ. ق. پناالتگین ویرانش کرد. خواجه نظام الملک ، محمد بن حسین بیهقی ، عبدالرزاق باشنینی موسس سلسله سرداران از جمله بزرگان هستند که از بیهق برخاستند. معادن مرمر آن معروف بوده است.

تأویل: بازگشت کردن از چیزی ، بازگردانیدن

- گردانیدن کلام

- برخلاف ظاهر معنی کردن ، تعبیر و تفسیر ، شرح و بیان

تبصیر: بینا کردن ، شناسا کردن

تتمه: - دنباله ، بقیه ، باقی مانده

- آنچه چیزی به آن تمام شود.

- آنچه به جا مانده است.

تثلیث: سه بخش کردن ، به سه تقسیم کردن ، قابل سه گانگی ، سه تایی .

در اصطلاح علم نجوم ، آن است که میان دو برج یک سوم دوره فلک یعنی چهار برج فاصله باشد.

تحسین: نیکو کردن ، تعریف ، تمجید ، آفرین گویی ، آفرین گفتن ،

- نیک شمردن ، به نیکویی نسبت دادن

تذکره: یادآوری ، آنچه موجب یادآوری شود.

- وسیله یادآوری

- مجموعه‌ای که احوال و زندگی بزرگان را به دست دهد.

- به معنی گذرنامه هم به کار می‌رود.

ترسل: - رساله نوشتن ، نامه نوشتن

- نامه نگاری

تشریح: شرح دادن مطلب ، توضیح دادن ، قطعه قطعه کردن

- از هم جدا کردن ، شرحه شرحه کردن

تصحیف: درخواندن صورت کلمه‌ای خطا کردن

در علم بدیع: الفاظی به قصد اخفای مقصود در سخن آوردن که با تغییر

نقطه‌های حروف آنها معنی آنها تغییر یابد، مانند توشه وپونه که به تصحیف بوسه بویه

گردد. دو واژه چنین را نسبت به یکدیگر مصحف می‌خوانند.

تصورات: جمع تصوّر. صورت کسی یا چیزی را در خیال خود مجسم کردن .

- گمان کردن ، پنداشتن ، انگاشتن ، انگار ، خیال ، فرض

تعديل: راست کردن ، برابر کردن ، هم وزن کردن

- دو چیز را با هم مساوی کردن

- میانه روی کردن

- از روی عدالت تقسیم کردن

تعصب: جانب داری از کسی یا طریقه و مذهبی

- حمایت و یآوری کردن

- به چیزی وابسته و مقید بودن و سخت از آن دفاع کردن

- جانبداری شدید از یک نظر یا قضیه یا یک فرد بدون بررسی وقضاوت

صحیح و منصفانه روی ایرادات آن .

- حمایت و جانبداری شدید از چیزی که معمولاً همراه با سخت گیری است.

- غیرت

تعليقات: جمع تعليق - مطالبی را به رساله ویا کتاب ضمیمه کردن

- یادداشت ضمیمه کتاب یا رساله

- آویختن ، آویزان کردن چیزی به چیزهای دیگر

تَفَاح (تفاح) ، سیب

تفاضیل: جمع تفضیل ؛ برتری ، رجحان ، برتری دادن کسی یا چیزی بر دیگری

تفسیر: شرح دادن ، گزارش دادن ، معنی کلامی را بیان کردن ، واضح و آشکار

ساختن معنی سخن ، شرح و بیان

تقدیس: پاک دانستن ، پاک شمردن ، پاک و منزّه کردن ، به پاکی ستودن ، به پاکی

وپاکیزگی منسوب کردن

تقویم: ارزیابی کردن ، برآوردکردن

- جدولی که در آن شمار روز و ماه و سال برحسب هر سال درج شده است.

- حساب ازمنه ، راست کردن ، بهای چیزی رامعین کردن

تکمله: آنچه چیزی با آن تمام وکامل شود.

- تنمه

- آنچه برای کامل شدن به چیزی اضافه می کنند.

تمثیل: - مثال آوری ، ذکر مثال ، مثال آوردن

- تشبیه کردن ، صورت چیزی را مصور ساختن

- حدیث یا داستانی را به عنوان مثال بیان کردن

تمثیلات: جمع تمثیل . مثال آوری ، ذکر مثال .

تناقض: با هم ضد و نقیض بودن

- مخالف بودن چیزی با چیزی

- باهم در تضاد بودن

- ناسازبودن ، ناهمتا بودن

تنبيهات: جمع تنبيه ؛ بیدارکردن از خواب غفلت ، هشیار کردن

- مجازات و تنبيه

- هوشیاری ، آگاه ساختن کسی برامری

تنجیم: رصد کردن ستارگان، منجمی کردن، ستاره شناسی.

تنزیل: - فرود آوردن، پایین آمدن، فرو فرستادن

- به ترتیب فرود آوردن

- پولی که از وجه برات یا سفته برای پرداخت آن قبل از سر رسید

کسر کنند.

توجیحات: جمع توجیه؛ روکردن به سوی چیزی

- کسی را به سوی دیگری فرستادن

- مطلبی را خوب توضیح دادن و نیک بیان کردن

- نظر کسی را به سویی جلب کردن

توسل: وسیله جستن، دستاویز گرفتن، دست به دامن شدن

- متوسل شدن، تمسک، دست به دامن شدن

تهافت: - پیاپی افتادن، پی در پی افتادن و مردن

- رویهم ریختن - ازدحام مردم در کنار آب - پریدن پروانه ها برگرد شمع

تهذیب: پاکیزه کردن، خالص کردن، اصلاح کردن شعر یا نثر از عیب و نقص پاکیزه

کردن اخلاق

ثغور: جمع ثغر، مرز، سرحد، شکاف و رخنه

ثقل و اثقال: سنگینی، گرانی بارها، بارهای گران (ثقال جمع ثقل)

جاحظ: برآمده چشم، بزرگ چشم

جامع: جمع کننده، گردآورنده، هرچیز تمام و کامل

- به معنی مسجد بزرگ، مسجدی که در آن نماز بخوانند.

الجدری: آبله، چیچک، هولک، آبک و آنک

- تاول. نوعی بیماری واگیر که با تاو لهایی روی پوست بدن همراه است و

در انسان و بعضی از حیوانات مانند گاو، گوسفند و خوک بروز می کند.

جُستار: بحث، جستن، مبحث

جماهیر: جمع جمهور، جمع بسیار از مردم، عامه مردمان و همه خلایق.

جَمهره: گرد آوردن و توده کردن چیزی، برداشتن قسمت اعظم چیزی

جواهر: جمع جوهر، جوهرها و نیز گوهرها
 حاصر: - کسی یا چیزی که سد نماید، چیزی که سد شود، جلوگیری
 حاوی: - دربر دارنده
 حَجَّت: سزاواری، درخور، شایستگی، حریص و راغب
 حقائق السحر: باغهای جادو درباره نکته‌های شعری
 حذیقة الحقیقه: باغ حقیقت و راه طریقت
 حصبه: تیفوئید، مطبوعه، تب شدید که شبانه روز قطع نشود.
 نوعی بیماری عفونی واگیر که با تب دائم و نیز بروز لکه‌های قرمز رنگ
 روی سینه و شکم و پشت بدن همراه است و برای پیشگیری از آن واکسن
 حصبه تزریق می‌کنند.
 حکمت: علم، دانش، بردباری، فلسفه و کلام موافق حق، راستی و درستی درامری
 در اصطلاح علما حکمت عبارت است از علم به حقایق اشیا.
 حواشی: جمع حاشیه، مطلبی که در کنار نوشته‌ای اضافه می‌کنند مانند حاشیه
 کتاب، کناره کتاب، یادداشت دستنوشته یا چاپی در حاشیه یک کتاب
 فضای خارج از مطالب چاپی یا دستنوشته را روی صفحه کاغذ حاشیه
 می‌گویند. معمولاً در هر صفحه چهار حاشیه وجود دارد، بالایی، پایینی
 کناره داخلی و کناره خارجی
 حول و حوش: حول، اطراف و گرداگرد. حوش؛ پیرامون؛ گرداگرد
 حیات القلوب: زندگی دلها
 حی بن یقظان: زنده بیدار
 خاوران: خاور، شرق زمین، محل طلوع خورشید، مشرق
 خرافات: جمع خرافه، حدیث باطل، سخن بیهوده و باوه، اعتقادات بی اساس
 - افسانه
 خزاین: جمع؛ خزینه، گنجینه‌ها، خزانه‌ها
 خِضر: شهرت شخصی افسانه‌ای که در اعتقاد عامه مسلمانان با شخصی دیگر نامش
 الیاس، به سبب نوشیدن آب حباب در قلمرو ظلمات عمر ابدی یافته‌اند. واز نظر برخی

دیگرنام یکی از پیامبران است که حضرت موسی را ارشاد کرد.
نزد صوفیان نیز مقامی ممتاز دارد. نام خضر در قرآن کریم نیامده است اما یک داستان راجع به موسی را که در قرآن در سوره کهف (۸۱-۵۹) آمده بیشتر مفسران راجع به صحبت موسی با خضر دانسته‌اند. به موجب بعضی قصه‌ها چون در آب زندگانی غوطه خورد سبز شد و نام خضر (سبز) از آنجا به او داده شد.

در اخبار و روایات اسلامی خضر والیاس هر دو پیامبر شناخته شده‌اند. به موجب بعضی از روایات شیعه خضر با ائمه و از جمله با علی علیه السلام و امام محمدباقر علیه السلام مکرر ملاقات کرده است و او را غالباً شیعه شمرده‌اند همچنین برخی از صوفیان نیز مدعی دیدار با خضر شده‌اند.

خلفای راشدین: خلفا جمع خلیفه؛ جانشین، قائم مقام، جانشین پیامبر. عنوان مشهور خلفای خمه که بلافاصله پس از رحلت حضرت محمد (ص) پیامبر بزرگوار اسلام به ترتیب یکی بعد از دیگری به خلافت رسیده‌اند: ابوبکر، عمر خطاب، عثمان، حضرت علی (ع) و امام حسن (ع). از طریق بیعت و از جانب اهل حل و عقد از مسلمین جهت خلافت انتخاب می‌شدند و به سبب اهتمام در حفظ و رعایت سیرت و سنت پیامبر عنوان راشدین (به معنی هدایت یافتگان و کسانی که بر راه حق مستقیم بوده‌اند)، اطلاق شده است.

خواجهگان: بزرگان، صاحبان، سروران (مخنث نه مرد و نه زن) آغا

- پولدار و ثروتمند و مالدار

دره التاج: مروارید افسر

دمیه القصر: پیکر کاخ

دینکرت: اعمال دین، دین کرد

ذوالقرنین: عربی به معنی صاحب دو شاخ

- لقب بعضی از پادشاهان و بزرگان قدیم. مشهورترین دارندگان این لقب اسکندر مقدونی است و ذوالقرنین مذکور در قرآن (سوره کهف آیه ۸۲ به بعد) را با او یکی دانسته‌اند. علت توجیه این لقب به اسکندر از مجموع روایات مختلفی که شده

این موارد بوده است:

- کاسه سرش دوزائده به شکل دوشاخ داشت.
 - موهای خود را می‌بافت و به شکل دوشاخ در پیش پیشانی قرار می‌داد.
 - از جانب پدر و مادر هر دو شریف بود.
 - دو قرن زندگی یا سلطنت کرد.
 - به دو قطب رسید و غیره
- از میان آنها موضوع دارا بودن دوشاخ در تصاویر اساطیری سابقه‌ای بسیار قدیم دارد.
- رشحات:** جمع رشحه ؛ چکه‌ها، قطره‌ها، آب از چیزی که تراوش کند.
- روضه:** باغ، گلزار، گلستان، سبزه‌زار، مرغزار.
- به معنی مطالب و اشعاری که در سوگواری و عزاداری بالای منبر می‌خوانند. از عنوان کتاب روضه الشهداء، تألیف ملاحسین کاشفی است. وی معاصر سلطان حسین میرزا بایقرا بود. این اثر راجع به غزوه کربلا است که در روزهای سوگواری بالای منبر می‌خوانند.
- روضه المنجمین:** باغ اختر شماران
- زیج:** عنوان عمومی جدولهای عددی و نجومی که با توضیحات کافی بر سر حل مسائل نجومی و استخراج احکام همراه بوده است.
- زیج سنجر:** به وسیله ابوالفتح عبدالرحمن خازنی به نام سلطان سنجر تنظیم گردید.
- سبحه:** دعا، ذکر، مهره‌های به رشته کشیده شده، تسبیح (جمع سبحات)
- سبعین:** هفتاد
- ستی:** مأخوذ از هندی، به معنی بی بی، بانو، خانم
- زن هندو که خود را با جسد شوهرش در آتش بیندازد.
- سحاب:** ابر. کنایه از فیض مقدس است و سحاب و کرم فیض الهی است.
- سراندیپ:** سیلان، جزیره‌ای در جنوب شرقی هند.
- سفینه:** کشتی، مجموعه نظم و نشر.

سلسله نقشبندیه: یکی از سلسله‌های صوفیه، پیروان خواجه محمد نقشبند که پیروان آن در کردستان ایران، ترکیه، ترکستان، هندوچین و جاوه وجود دارند. کتاب رشحات عین الحیات تألیف علی بن حسین واعظ کاشفی در طریقت و آداب این فرقه نوشته شده است.

سنت: جمع سنت. لفظ عربی به معنی روش و طریقه که دارای معانی مختلفی است در نزد اهل تسنن: قول، فعل و تقریر پیامبر اسلام در امور شرعی است (نه امور عادی) شامل کتاب، سنت، اجماع و عقل.

- عملی که مطابق عمل صاحب شرع باشد.

- عمل صحابه پیامبر را سنت می‌گویند.

- آنچه عمل آن ثواب دارد اما ترک آن موجب کیفر نیست و به معنی روش

پیامبر و اصحاب او بدون آن که واجب و مفروض باشد و نیز سنت در برابر بدعت.

سنوات: جمع سنه، سالها

سوره: فضل، شرف، منزلت، علامت

- فصل یا قطعه‌ای از کتاب، یک فصل از قرآن

- هریک از فصلهای صد و چهارده گانه قرآن

سوشیانت: عنوان هریک از سه موعود زردتشی که در اوستا استوت اِرت خوانده شده

و از او به عنوان سوشیانت پیروزگر یاد شده است.

- موعود آخرالزمان زردتشی، موعود زردتشی

سیاقت: - راندن، بریک روش راندن

- روش خواندن و بیان کردن حدیث

- اسلوب، روش، طریقه

سَید: خداوند، مالک، شریف، فاضل، کریم، حلیم، شوهر، رئیس و مُقدم جمعی سادات.

- عنوانی که امروزه در ایران به فرزندان امیرالمومنین علی علیه السلام از نسل

امام حسن (ع) و امام حسین (ع) گفته می‌شود. اولاد امیرالمومنین را در آغاز علوی، طالبی

و شریف می‌گفتند و به تدریج مخصوصاً در ایران عنوان سَید به آنها داده شد. سادات

اگر از اولاد امام حسن (ع) باشند سادات حسنی، و اگر از فرزندان امام حسین (ع) باشند سادات حسینی می خوانند. آنان که جدشان امام موسی کاظم (ع) است سادات موسوی و آنان که نسبشان به امام رضا (ع) می رسد، سادات رضوی خوانده می شوند. در زبان عربی امروز سید مخاطب مردان است و مسیحیان عرب حضرت مسیح را «سیدنا» می خوانند.

شافعی: شهرت ابو عبدالله محمد بن ادریس معروف به امام شافعی ۱۵۰-۲۰۴ ه. ق. یکی از ائمه و فقهای بزرگ چهارگانه در نزد اهل سنت و موسس مذهب شافعیه. مذهب شافعی جامع شیوه اهل قیاس و اهل حدیث و در واقع واسطه و تلفیقی از این دو طریقه است که علمای شافعی برای قیاس اصولی تمهید کرده اند که بسیار جالب می باشد. مرکز اصلی آن بغداد و قاهره بود و بعدها به جاهای دیگر راه یافت.

شاهد: گواه و بیننده در اصطلاح صوفیه کنایه از حق که بر قلب و ضمیر صوفی گواه و واقف است؛ (آنچه در قلب انسان حاضر و یاد آن بر انسان غالب باشد اگر حق غالب باشد شاهد حق است). همچنین صوفیه هر چیز خوب خاصه صورت خوب و شخص خوب روی را که شاهد صنع الهی است، به این نام می خوانند.

شراب: در اصطلاح صوفیه ذوق و حالی که از جلوه حق بردل سالک روی می نماید و او را به سکر و بی خودی می کشاند. در اشعار صوفیه ذکر شراب و الفاظ مترادف آن مثل مدام، باده، می و خمر مکرر می آید. به هر حال سبب استعمال مجازی شراب در نزد صوفیه الفاظ مناسب آن نیز مانند جام، ساقی، ساغر، سبو، پیرمغان، میکده، میخانه و امثال آنها در ادب صوفیه معانی مجازی و اصطلاحی یافته است.

شرح: شرح که در کنار کتاب نوشته شود و نیز به معنی اهل و عیال و کسان مرد.

شریعت (شرع): طریقه، روش، سنت، مذهب و آیین

- جای آب خوردن، جای برداشتن آب از رودخانه

- آبشخور، جای درآمدن مردم و چهارپایان به آب

راهی که خداوند بر بندگان خود از احکام و اعتقادات نهاده است و به این معنی است آنچه در قرآن کریم ۱۷ آمده است «ثم جعلناک علی شریعتہ من الامر» یعنی پس ترا بر راه و روشی که از امر ما است قرار دادیم. و به معنی شریعت با کلمه دین مترادف است و می توان آن را به یکی از پیامبران صاحب دین نسبت داد. مانند شریعت موسی. بنابراین تعریف شریعت هم شامل اعتقادات است مثل اصول دین و هم شامل احکام فقه و احکام اعتقادی، و اصول دین را می توان احکام شرعی گفت.

- شریعت در برابر عرف نیز گفته می شود. در این صورت مقصود از عرف احکام و قواعدی است که مردم در معاملات و مناسبات با یکدیگر رعایت می کنند.
گفته اند:

- شریعت گفت انبیاء است.

- طریقت کرد انبیاء است.

- حقیقت دید انبیاء است.

شطح: در اصطلاح صوفیه کلام مجذوبانه ای که به سبب غلبه وجد و جذبه از زبان عارف بیرون می آید و ظاهر آن غالباً خلاف ادب یا خلاف شریعت به نظر می آید مانند: قول انا الحق منسوب به حلاج جمع آن شطحیات است.

شعرالعجم: چامه ایرانی، تذکره شاعران فارسی به زبان اردو تالیف شبلی نعمانی

شلفیه: زن بدکار و فاحشه، ناموس زن.

الفیه و شلفیه: نام کتابی شهوت انگیز که دارای اشکال و صورتهای مختلف

گونگون از زناشویی بوده که می گویند ازرقی برای طغانشاه ترتیب داده بود.

شوق: میل مفرط .

در اصطلاح صوفیه داعیه لقای محبوب که بالاترین مقامات سلوک است شمرده می شود. صوفیه شوق را حاصل و مولود محبت حق و داعی وصال محبوب می پندارند و گویند شوق شعله ای است که خداوند در قلوب اولیا می افکند تا هرچه خواهش و اندیشه و نیاز در دل آنهاست ، از میان ببرد، لذا برای آن اهمیت بسیار قائل شده اند.

شهود: جمع شاهد؛ حاضر، مشاهده ، دیدن .

- کسی که امری یا واقعه ای را به چشم خود دیده باشد.

- در فارسی محبوب و معشوق ، رویت حق به حق است.

صحاح: - راست و درست و بی عیب و پاک و منزّه

- تندرست و تندرستی

- راه سخت و راه دشوار (جمع: صحیح)

صحاح الادویه: داروهای تندرستی

صُحُف: جمع صحیفه به عربی یعنی مکتوب و نوشته

هر دو به معنی کتاب یا کتاب کوچک . نویسندگان اسلامی کتابهای آسمانی را که بر پیامبران از آدم تا حضرت موسی نازل شده است صحیفه و جمع آن را صحف خوانده اند و تعداد آنها را یکصد عدد ذکر کرده اند. کتاب نخستین صحف آدم دارای ۲۸ صحیفه ، دوم شیت ۲۹ صحیفه ، کتاب سوم که برخنوخ (ادریس) نازل شده ، در ۳۰ صحیفه بوده ، چهارم ابراهیم دارای ۱۰ صحیفه بوده ؛ کتاب پنجم که بر موسی نازل شده، دارای ۱۰ صحیفه بوده است. در قرآن از صحف ابراهیم و موسی یاد شده است.

صراحت: خلوص، وضوح، بی آمیختگی، آشکاربودن، روشنی، آشکاری

صناعت: حرفه، پیشه، هنر، صنعت

صوارم المهوقه: شمشیرهای خون ریز

صواعق المحرقه: صاعقه‌های سوزاننده

صوفی: عنوان عمومی هریک از افراد فرقه‌ها و سلسله‌های اهل تصوف و مترادف درویش، عارف و گاه معادل قلندر است. صوفی منسوب است به صوف به معنی پشم و اهل تصوف ظاهراً به سبب پشمینه پوشی از بابت زهد و یارسایی به این عنوان مشهور شده‌اند. غیر از اینها معنی ولقب و شهرت بعضی از مشاهیر هم هست، مانند عبدالرحمان صوفی، جابر بن حیان صوفی.

صومعه: باشیدنگاه زاهدان (جمع صوامع)

طالبین: جمع طالب، خواهان، طلب، جویا، جوینده، راغب، محصل، خواننده
طامات: در نزد صوفیه سخنی که به سبب غلبه وجد از صوفی صادر شود و فهم و قبول آن برای عامه دشوار باشد. در ادب صوفیه طامات نظیر شطحیات و در بعضی موارد مترادف و معادل آن است و ظاهراً گذشته از سخنان ادعا آمیز کارهای آمیخته به دعوی مانند (کرامات، خوارق و عادات) که بعضی از صوفیه بدان کارها تظاهر می‌کردند، طامات خوانده می‌شده است.

طرائق الحقایق: روشهای حقیقتها

طَلَّاب: جمع طالب، جوینده، خواهان، جویا، راغب

طلسم: (تلسما) نقوش سحری یا شیئی منقش به این نقوش که برای دفع آفت‌های چشم زخم یا حوادث مختلف دیگر تهیه می‌شد. «بلیناس» حکیم به عنوان پدر طلسمات شهرت یافته است.

طمأنینه: آرامش و قراری که از فهم و ادراک امری برای نفس حاصل شود تا اضطرابی که به سبب شبهه در آن امر برای وی دست داده است زایل گردد. نزد صوفیه طمانینه از احوال است و منشأ آن نیز اُنس و ذکر است.

طوبی: در روایات اسلامی درختی است در بهشت که خداوند به دست قدرت خویش آن را غرس کرده و روح خود را در آن دمیده است. میوه درخت زیور و جامه بهشتیان است و گفته‌اند هر مؤمن هرچه از درخت بخواند شاخه‌های درخت سرفرودمی‌آورند تا مؤمنان به آسانی و بی‌هیچ زحمتی آن میوه را از شاخ بچینند. گفته شده که اصل این درخت در سرایی است در بهشت که از آن حضرت رسول اکرم (ص) می‌باشد.

ظرافت: انسان‌های نکته‌سنج، خوش طبع، بذله‌گو، خوش طبع، باریک، خوش هیکل، کوچک و مناسب، زیبا و خوشگل (جمع ظریفه)
عافیت: تندرستی، صحت کامل، رستگاری، سلامت.
 - نزد عرفا صحت و سلامت که نتیجه انقطاع از خلق است.
 - پارسایی، زهد

عرائس: عروسها - جمع عروس

عرفان: شناختن، شناختن حق تعالی، خداشناسی.

- شناخت و معرفت. مراد شناسایی حق است.

- نام علمی است از علوم الهی که موضوع شناخت آن حق و اسماء و صفات اوست و بالجمله راه و روشی است که اهل الله برای شناسایی

حق انتخاب کرده‌اند.

علانیه: آشکار، آشکارین .

علم رفع، نصب، جرّ و جزم: در دستور زبان عربی انواع چهارگانه مذکور رفع، نصب، بین اسم و فعل مشترک است. جرّ مختص به اسم و جزم مختص به فعل می‌باشد. کلمه‌ای که مبتنی بر رفع باشد مرفع خوانده می‌شود و به همین نحو منصوب، مجرور و مجزوم علامت اعراب ضمه برای رفع، فتحه برای نصب و کسر، برای جرّ است.

علوم اوایل: یا علوم قدما به علمی گفته می‌شد که از راه ترجمه کتاب یونانی به عربی به عالم اسلام راه یافته بود و شامل علوم ریاضی، طبیعی، نجوم، موسیقی، منطق و فلسفه بود و گاه نیز علوم طلسمات، احکام نجوم، سیمیا و کیمیا و نظایر آنها هم علوم اوایل یا علوم قدما محسوب می‌شد.

علوم غریبه: علمی که موضوع آنها نیروهای فوق طبیعی مکتوم یا اسرارآمیز است مانند علوم سحر، جادو، جفر، تسخیر ارواح و تسخیر جنّ، طلسم و... هدف این علوم ازدیاد قدرت انسانی یا حفظ او در مقابل نیروهای مودی یا خبر دادن از آتیه است. برخی از این علوم مانند هیپنوتیزم از علوم غریبه خارج شده‌اند. بایشرفتهای علمی می‌توان از جمله پیشرفتهای روان شناسی پذیرفت که علوم غریبه روبه زوال است.

عیون: جمع عین؛ چشم، خالص و واضح، چشم ذات و نفس، برگزیده چیزی.

غیراس: وقت نهال نشاندن، غرس، کشت و کار

غیراس الاس: کتاب لغت، که مرتب برحسب حرف اوّل کلمات می‌باشد و ترتیب آن چنان است که مؤلف کلمه را معنی نمی‌کند بلکه عبارتی فصیح یا مثل و شعری و گاهی

آیه‌ای می‌آورد و معنی کلمه را از موارد استعمال باید استنباط کرد. این نحوه تنظیم کتاب لغت به وسیله زمخشری ۴۶۷-۵۳۸ ه.ق. ابداع شد.
فتوی: رای، حکم فقیه و حاکم شرع

فرایید: جمع فرید؛ یگانه، یکتا، بی‌مانند و نام فرد (پسر)

فریغون: ناحیه‌ای بوده است بین مروالروء و بلخ که آل فریغون از حدود سال ۲۷۹ تا ۴۰۱ ه.ق. در آنجا فرمانروایی کرده‌اند.

فرقه حروفیه: فرقه‌ای مذهبی منسوب به فضل الله استرآبادی حروفی. این فرقه عقایدی شبیه به اقوال صوفیه داشته‌اند و برای حروف خواص عجیب قاطل بوده‌اند. فضل الله استرآبادی مؤسس این فرقه در زمان امیر تیمور زندگی می‌کرده و تعالیم و آرای خود را در کتابی به نام «جاودان کبیر» نوشته است.

فصیح: زبان آور، تیز زبان، خوش سخن، کسی که زیانش دارای فصاحت است.

فقیه: دانشمند، عالم به احکام شرعی، دانا و عالم (جمع فقها)

فهرست: - فهرست اعلام و لغات و جزاینه‌ها به ترتیب القبایی که در انتهای کتابها یاد در آخر دوره مجلات قرار داده می‌شود تا مطلب به سهولت یافته شود.
- فهرست مندرجات کتاب یا مجله که صورت بابها، فصول کتاب رابه ترتیب درج آنها در کتاب یا مجله دربردارد.
- برای مجموعه‌ای از کتابها که ممکن است به صورت فیشهایی متحرک و در جعبه‌های مخصوص قرار گیرند (مؤلف، عنوان، موضوع)
- کتابهایی که در معرفی رسالات و تصانیف نویسندگان مختلف نوشته شده به فهرست معروف است.

قدمت: دیرینگی، کهنگی، قدیمی بودن، سابقه درامری، پیشی، دلیری و جرأت.
قدیسین: جمع قدیس، پاکها، مومنها، متقی ها، بسیار یار سا و مومن (بیشتر برای اولیای دین مسیح به کار می رود).

قسطاس: ترازو و قپان، راست ترین ترازوها.

قشیریه: به پیروان ابوالقاسم قشیری مشهور به استاد ابوالقاسم عبدالکریم ابن هوازن ملقب به زین الاسلام و مشهور به استاد امام، ۳۷۶-۴۶۵ قمری صوفی، عالم و فقیه و ادیب مشهور خراسان در قرن پنجم هجری. وی تصوف را با شریعت جمع کرد و در خراسان شاگردان و پیروان زیاد داشت وی با شیخ ابوسعید ابوالخیر معاصر بود و در نیشابور وفات یافت.

قصص: جمع قصه؛ قصه ها، داستانها و حکایتها، خبر و سخن، حدیث

قلع و قمع: برانداختن، ریشه کن کردن، از بین بردن، سرنگونی، واژگونی

قنارزی: منسوب به قنارز از قرای بیرون نیشابور. دهی بود در نزدیکیهای نیشابور که گروهی از بزرگان بدان نسبت دارند.

قونیوی: منسوب قونیه. شهری در جنوب ترکیه مرکز بازرگانی با سرزمینی حاصل خیز و صنایع قالی بافی و منسوجات پنبه ای و ابریشمی و کالاهای چرمی و مرکز اصلی مولویه است. از ابنیه معروف شهر مقبره شمس تبریزی مولانا جلال الدین رومی و صدرالدین قونیوی است. ایالت قونیه یکی از بزرگترین ایالتهای ترکیه و دارای منابع معدنی مهم (سرب، نقره، طلا و جیوه) است این شهر دارای کتابخانه ای بسیار پربار و قدیمی و دارای نسخه های خطی و عربی بسیار است.

کحال (کحالین): چشم پزشک . کسی که سرمه به چشم دیگران می کشد. سرمه کننده ، طبیب متخصص در امراض چشم

کشکول : نام عمومی بعضی از کتابهایی که در آنها مطالب مختلف در موضوعات گوناگون بدون ترتیب و نظم جمع آوری شده است. معروف ترین آنها کشکول شیخ بهایی است که در موضوع های مختلف به زبان فارسی و عربی گردآوری شده است. در این کتاب بهترین نکته ها و مطالب جمع آوری شده و معروف ترین کتاب در سه چهار قرن اخیر است.

کشندان: مد، مهکشند، دهانه رودخانه که تحت تاثیر کشند است و در آنجا آب شیرین رودخانه با آب شور دریا می آمیزد، مصب.
کناش: جنگ یا مجموعه ای از مطالب ، مخصوصاً در طب و خواص گیاهان . برخی از تألیفات طبّی دوره اسلامی این عنوان را داشته است مانند کناش منصوری.

کنیسه: معبد - بتخانه

کیمیا: - اکسیر ، هر چیز گرانبها و ارزشمند.

- نظریه و مرشد کامل

این کلمه مأخوذ از یونانی است به معنی اختلاط و امتزاج . در اصطلاح قُدماء، ماده ای که به وسیله آن بتوان مس را تبدیل به زر کرد. در عربی علم شیمی ، و در فارسی به معنی مکر و حيله و افسون و فریب به کار می رود.

لطیفه انسانی: مونث لطیف . نکته و گفتار نغز. مطلب لطیف و با مزه ، جوک . لطیفه انسانی نفس ناطقه و از نظر درویشان دل را گویند و در حقیقت روح است.
- سخن نیکو و پسندیده که باعث شادی و انبساط شود.

لمعات: جمع لمعه ؛ روشنیها، تابشها، پرتوها، تابانی و درخشندگیها ، تانداری
آفتاب و روشنایی آفتاب

مالک اشتر: یکی از یاران حضرت علی علیه السلام مقتول در سال ۳۷ ه.ق. فرزند
حارث بن عبدیغوث در جنگ یرموک چشم خود را از دست داد و
در جنگ جمل وصفین شجاعت بسیار از خود نشان داد. توسط علی (ع)
به حکومت مصر منصوب شد ولی در بین راه توسط عمال معاویه بن ابی
سفیان مسموم شد.

ماهیت: - حقیقت ، طبیعت و سرشت هر چیز
- چیستی ، حقیقت ، ذات (جمع ماهیات)

مباحث: جمع مبحث ، بحث ، جای بحث ، کاوش .

متأخر: تأخیرکننده ، عقب هر چیز، عقب افتاده ، معاصر، مربوط به عصر اخیر،
ضد متقدم

متخلص: دارای تخلص ، کسی که لقب یا صفتی که معرف وی در شاعری باشد
برای خود انتخاب کرده باشد.
- نام عاریتی هنرمند ، شاعر، نویسنده . رهایی و رستگاری .

متضمن: دربرگیرنده ، دربردارنده ، شامل تاوان دهنده ، مشتمل
- تضمین و ضمانت

متکلف: - کسی که تکلیفی را به عهده دارد و به زحمت آن را انجام می دهد.
- کسی که کاری را بیهوده به عهده بگیرد و خود را در رنج و سختی

بیندازد.

مَثْمَن: هشت تا شده ، هشت تایی

- هشت گوشه

در عروض بیتی که رکن عروضی آن هشت بار تکرار شود.

مَجْعُول: جعل شده ، ساخته شده ، ساختگی

مَحَدَّث: مرد راست گمان و صاحب فراست و بصیرت در نقل حدیث .

- کسی که حدیث نقل کند. عالم به علم حدیث

- کسی که سخنان پیامبر را روایت کند.

مَحْفُوظ: حفاظت و حراست شده ، نگاهداری شده

مدایح نگار: - جمع مدیح ، مدیحه ، ستایش و مدح

- اعمال ستوده و پسندیده و نیک ، مدیحه ها و ستایشها

مذاق: - طعم ، مزه ، ذوق ، محل قوه ذائقه

- قوه چشیدن ، سلیقه و ذوق

مستوفیان: - جمع مستوفی کسی که کاملاً بر چیزی دست یابد، حق گیرنده ، کسی که تمام و کمال می گیرد.

مستفید: فایده برنده ، بهره مند، استفاده کننده ، فایده گیرنده

مَسْجَع: کلامی که دارای سجع است. در علم بدیع سجع آوردن کلمات هماهنگ در نثر است. سجع به معنی آواز کبوتر می باشد.

مشایخ: جمع الجمع شیخ و جمع مشیخه؛ شیخها، علمای دین، مرشدان.
 - شیخ: انسان کامل است که در علوم شریعت، طریقت و حقیقت کامل شده باشد و به معنی مرد پیر، مرد دانشمند
 مشایخ و شیخ الاسلام؛ عنوانی است برای علمای دینی
 مشرب: طریقه دینی و فلسفی، ذوق و میل و هوای نفس، جای آب خوردن، آشامیدنگاه

مصادر: جمع مصدر؛ جای صادر شدن، جای بیرون آمدن، صدور، صادر
 - اصل و منشأ
 - جای بازگشتن، بازگشتگاه
 - مقدم داشته شده، کسی که به ریاست و بزرگی برقرار گردیده -
 صدر نشین

مصنّف: کسی که سرود، شعر یا کتابی را تصنیف کند و یا گردآوری نماید.
 معاشقه: با کسی عشق ورزیدن، عشقبازی، مهرورزی
 معاییر: عیاران
 المعجم: حرف نقطه دار، نوشتن نقطه نهاده، به معنی کتاب لغت هم گفته شده است.
 معدود: شمرده شده، شمار کرده، کم، اندک، قلیل
 معتزلی: نام یکی از فرقه‌های اسلامی که در اواخر عصر بنی امیه ظهور کرد و ظهور آن در تمدن اسلامی باعث ایجاد یک نهضت و تحوّل بزرگ فکری شد. عقیده این فرقه این است که مرتکب کبیره مومن مطلق نیست و کافر مطلق نیز به شمار نمی‌رود بلکه او را در مقامی بین مومن و کافر است و در قیامت کیفر گناهان خود را خواهد دید و به دوزخ خواهد رفت. منتها تفاوتی بین او و کافر مطلق است و درگاه او بالاتر از درکات کفار است «واصل بن عطا» از شاگردان حسن بصری که از حلقه درس او معتزل گشت و برکنار شد، بانی این فرقه بود.
 مغنی: آواز خوان، سرودگوی، مطرب

مقوله: گفتار، سخن گفته شده، باره، باب
 ملتزم: التزام، برخورد لازم گیرنده، برعهده گیرنده، کسی که امری را به عهده گیرد.
 ملوک: جمع ملک؛ پادشاهان، شاهان، سلاطین
 ممالک: جمع مملکت، کشور، ایالت و ولایت، عزّت مرد، قدرت پادشاه و قلمرو
 پادشاهی او، کشورها
 ممزوج: - آمیخته، آمیخته شده، شراب آمیخته با آب، مخلوط
 - امتزاج، مزاج
 مناجات: - عرض راز و نیاز به درگاه خداوند
 - راز دل خود را باکسی گفتن
 - رازگویی و عرض نیاز به درگاه خداوند

مناظر: جمع منظره؛ محل نظر، جای نگرستن، چشم انداز
 مناظره: مباحثه و مجادله، در امری باهم بحث و گفتگو کردن
 مناقب: جمع منقبت؛ هنر و کارنیکو که موجب ستایش بشود، آنچه مایه
 فخر و مباهات شخص باشد، راه باریک میان رودخانه
 مواعظ: جمع موعظه؛ وعظ، پند و اندرز، کلام واعظ
 موعظه: وعظ، پند و اندرز، کلام واعظ
 منشآت: انشا کرده شده ها، نوشته ها، نامه ها، مراسلات
 نخبه: برگزیده، زبده، گزیده
 نسخ: جمع نسخه؛ نوشته، مطلبی که از روی کتاب نوشته باشند.
 - تصویری که از روی نقش یا طرح یا چهره ای تهیه شده باشد.
 وطواط: خفاش، شب پره، مردکم عقل و شست رای
 هبوط: فرود آمدن، فرود از بلندی به پستی، نزول
 هزل: مزاح، شوخی، سخن یا شعر مزاح آمیز، سخن بیهوده، سخن غیرجدی،
 خلاف جدّ
 هوامل: جمع هامله؛ شتر و ستور به چرا گذاشته شده بی نگهبان

کتابنامه

- آرن پور، یحیی. «از صبا تا نیما، تاریخ ۱۵۰ سال ادب فارسی». تهران، چهر، ۱۳۵۱.
- اته، هرمان. «تاریخ ادبیات فارسی» ترجمه رضا زاده شفق. تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۱.
- اعتصامی، یوسف (ودیدگران) «فهرست کتابخانه مجلس شورای ملی». تهران، ۱۳۰۵.
- افشار، ایرج (ودیدگران) «فهرست کتابهای خطی کتابخانه ملک» (۶ جلدی). تهران، ۵۲-۱۳۴۶.
- افشار، ایرج. «کتابشناسی نسخه‌های خطی فارسی در کتابخانه‌های دنیا». تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۳۷.
- افشار، ایرج، بنی آدم، حسین. «کتابشناسی ده ساله کتابهای ایران از ۱۳۴۲-۱۳۳۲». تهران، انجمن کتاب، ۱۳۴۶.
- براون، ادوارد. «تاریخ ادبیات در ایران» ترجمه فتح‌اله مجتبیایی. تهران، مروارید، ۱۳۶۷.
- براون، ادوارد. «تاریخ ادبیات ایران، از آغاز صفویه تا زمان حاضر» ترجمه رشید یاسمی. تهران، ۱۳۳۹.
- بنی آدم، حسین. «کتابشناسی موضوعی ایران ۱۳۴۳-۱۳۴۸». تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۲.
- بهار، محمد تقی (ملک الشعرا). «تاریخ تطّور شعر فارسی» بانضمام تقی بینش. تهران، ۱۳۳۱.
- بهروری، علی قلی، فقیری، محمد صادق. «فهرست خطی کتابخانه ملی فارس» (۲ جلدی). شیراز، ۱۳۵۱.
- جانا، علی اکبر. «فهرست موضوعی انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۲-۱۳۴۵». تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۴۸.
- جعفری نژاد صومعه سرائی، میرزا ابوطالب. «چهارصد شاعر برگزیده پارسی‌گوی، حاوی شرح احوال و معرفی بهترین اشعار درباره حکمت عملی زندگی انسانها». تهران، بی‌نا، ۱۳۶۹.
- حاکمی، اسماعیل. «گزیده‌ای از نشرهای مصنوع و مزین». تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۸.
- حجتی، محمد باقر. «فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه ادبیات و معارف اسلامی»

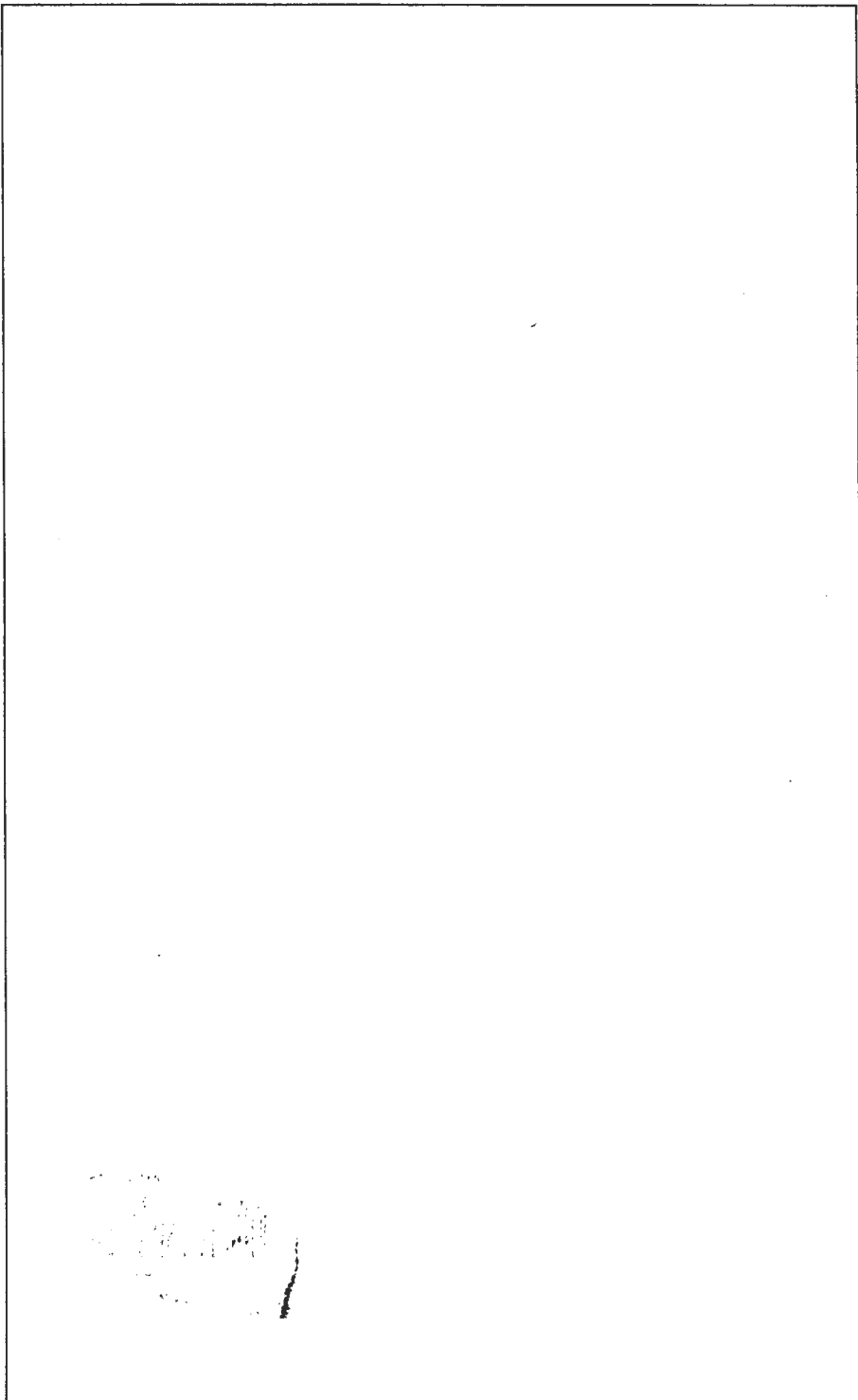
- (۲ جلدی) تهران، ۱۳۴۵، ۱۳۴۸.
- حسینی اشکوری، احمد. «فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی آیت الله العظمی نجفی مرعشی». قم، ۱۳۴۶.
- خانلری، زهرا «فرهنگ ادبیات فارسی». تهران، بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۴۸.
- خبره زاده، علی اصغر. «گزیده‌ای از ادب فارسی». تهران، زمان، ۱۳۵۲.
- خیامپور، عبدالرسول. «فرهنگ سخنوران». تبریز، ۱۳۴۰.
- دانش پژوه، محمدتقی. «فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه دانشکده ادبیات». تهران، ۱۳۳۹، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲.
- دایی جواد، محمدرضا «تاریخ ادبیات در ایران». (۲ جلدی) اصفهان، کتابفروشی تأیید، ۱۳۳۹.
- دهخدا، علی اکبر. «لغت نامه». تهران، سازمان لغت نامه، ۱۳۵۲.
- رزمجو، حسین. «انواع ادبی و آثار آن در زبان فارسی». مشهد، استان قدس رضوی، ۱۳۷۲.
- سپهرم، امیرمسعود. «تاریخ برگزیدگان عده‌ای از مشاهیر ایران و عرب». تهران، زوار، ۱۳۴۲.
- سلطانی، پوری، فانی، کامران. «سرعنوان‌های موضوعی فارسی» ویرایش ۲. تهران، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۳.
- شیروانی، محمد. «فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه وزیری یزد» تهران، ۱۳۵۰، ۱۳۵۸.
- صفا، ذبیح الله. «تاریخ ادبیات در ایران». تهران، امیرکبیر، ۱۳۵۶.
- صفا، ذبیح الله. «گنج سخن» (۳ جلدی) تهران، ۱۳۴۶.
- فاضل، محمود. «فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه دانشکده ادبیات مشهد». مشهد ۱۳۵۵.
- فکرت، محمد آصف «فهرست الفبایی کتاب خطی کتابخانه مرکز استان قدس رضوی» مشهد، ۱۳۴۹.
- گلچین معانی، احمد. «تاریخ تذکره‌های فارس» (۲ جلدی) تهران، سنایی، ۱۳۶۳.
- محجوب، محمد جعفر. «داستانهای عامیانه فارسی، ترجمه الف لیلة و لیلة»

- مجله سخن ، دوره ۱۱ ، ش ۱۰ .
- مشار ، خانابا . « فهرست کتابهای چاپی فارسی ، از آغاز تا آخر سال ۱۳۴۵ » (۲ جلدی) تهران ، نگاه ترجمه و نشر کتاب ، ۱۳۵۲ .
- مشار ، خانابا . « فهرست کتابهای چاپی فارسی و عربی ، از آغاز چاپ تا کنون » (۶ جلدی) تهران ، ۱۳۴۰ ، ۱۳۴۴ .
- مصاحب ، غلامحسین . « دایرةالمعارف فارسی » . (۳ جلدی) . تهران ، جیبی ، امیرکبیر ، ۱۳۴۵ ، ۱۳۷۴ .
- معین ، محمد . « فرهنگ فارسی » . (۶ جلدی) . تهران ، امیرکبیر ، ۱۳۷۳ .
- منزوی ، احمد . « فهرست نسخه های خطی فارسی » (۶ جلدی) . تهران ، ۱۳۵۳ - ۱۳۴۸ .
- موسسه تحقیقات و برنامه ریزی علمی و آموزشی . « فهرست مستند اسامی مشاهیر و مولفان » . تهران ، موسسه تحقیقات و برنامه ریزی علمی و آموزشی ، مرکز خدمات کتابداری ، ۱۳۵۶ .
- نیساری ، سلیم . « تاریخ ادبیات در ایران » . تهران ، اقبال ، ۱۳۲۸ .
- نیساری ، سلیم . « تاریخ ادبیات ایران پیش از اسلام و بعد از اسلام » . تهران ، ۱۳۴۳ .
- همایی ، جلال الدین . « تاریخ ادبیات ایران » . تهران ، هما ، ۱۳۷۵ .

یادداشت

یادداشت

۱۰ شماره کارشناس

۶۶۵۶۶۵۱۰۰

فرهنگ کتاب

۱۸-۶۹-۱